

HAJÓS ELEMÉR

SZÉTHULLÓ CSALÁDOK KALLÓDÓ GYERMEKEK

KORDA R. T. KIADÁSA

SZÉTHULLÓ CSALÁDOK KALLÓDÓ GYERMEKEK

IRTA:

HAJÓS ELEMÉR

BUDAPEST, 1946

K O R D A R. T. K I A D Á S A

Bevezetés

Vérzivataros idők viharzottak át fölöttünk. Tűzben,ásban fogant újvilágot élünk. Türelmetlenül vártuk e kínos lassúsággal vajúdo újvilág megszületését. Lelkünk legmélyéig megrendülten állunk az újvilág küszöbén; kibombázva, meggyalázva, porig sújtottan, sok mindent elvesztve, súlyos aggodalmak közepette latolgatjuk: vajjon valóban szebb és jobb lesz-e az oly nehezen várt újvilág, mint amilyen a régi volt? E könnyben és gyászban fogant demokratikus újvilág mély sebeinket gyógyító alkotásait, rendelkezéseit mindenki elfogódottan és lélekben megkomolyodva lesi, várja, fürkészi.

Talán legalkalmasabb lesz e lélektani pillanat arra, hogy a megérdemelten elsüllyedt régi világ legcsúnyább sebeit, geny-nyes fekélyeit nyissuk fel és mutassuk be abból a célból, hogy azoknak leplezetlen, de javítási szándékból történő feltárásával társadalmunkat büntudatra ébresszük, a javulási szándékot felkeltsük és a krisztusi demokrácia útját egyengessük. Talán ez a lélektani pillanat lesz legalkalmasabb annak megértésére, hogy demokratikus eszmékkel telített jobb világot csakis jobb emberektől várhatunk. Talán ma mindenki jobban megérti, hogy mire gyermekeink felnőnek, nekünk kell számukra megteremteni a demokratikus szellemű újvilág emelkedettebb légkörét.

A családot és gyermeket aggódó gonddal szerető, őket erkölcsi és anyagi javakkal támogató demokratikus újvilág bölcsőjénél legidősebb lesz beszélni róla, hogy az apokaliptikus rémségek közben kimúlt régi hitetlen és kegyetlen, elanyagiasodott és erkölcstelensége miatt lealjasodott korszakban az elválásokat az irodalomban, a színpadon és filmen dicsőítették, majd törvénykönyvünkbe iktatták. Ez a pestisbacillusokkal fertőzött régi korszellem úton-útfélen gúnyolta

a házasságot, mely az anyaságot nyűgös, vonalrontó valaminek tartotta és ez az elferdült társadalmi fellogás a nagy gyermekáldást az anyja szégyenének bélyegezte.

E rothadt korszellem a férfiakat határtalanul és mindenföltre önzővé tette úgynyira, hogy még házasesetük központjába is a maguk önimádatát állították. Ezeket az önző férfiakat nem a feleségnek született, házas és vallásos leányok vonzották, hanem a film és a színházak kitermelte divatbábok. E hamis világhoz alkalmazkodó nők igyekeztek megközelíteni a színház- és filmvilág agyoncsodált csillagainak látszólagos nagyvonalúságát és talmi csillogását. Így született meg a hosszú, hegyes és piroskőrmű „vamp-típus”, aki még a nők férfiakra is lecsapott, mert erre az irodalom, a színház és a film felmentvényt adott neki. Így lett divattá a valószínűtlenül karcsú alak, a lehetetlenül szőke haj és az az újabb keletű női hang, mely egy pipát kedvelő, az alkoholt soha meg nem vető, rezes orrú férfi recsegő, rekedtes baritonjára emlékeztet.

Az ilyen felek rövid időre tervezett összeházasodásából alakultak azok a családok, ahol az volt a jelszó: minél többet mutatni, minél többnek látszani bármi áron, mint amennyik vagyunk és mint amennyit elbírnak. Ezek az újszerű családok beköltöztek egy újszerű lakásba, amely kicsi, szűk, zsúfolt, vékonyfalú, ahol szaporodni nem lehet, mert nincs rá hely, mivel az újszerű házak inkább az egyedül élők kéjlakának készültek, mintsem családi életre. A vékony falak és a zsúfoltság miatt az ilyen lakások otthonnak sem alkalmasak. Ezért is, de meg azért is, mert a levitézlett régi világ hamis kultúrája az ilyen felszínes családokat körmönfont élvezetekre szoktatta, a családi hajlékot ezért csak hálófülkének tekintették, ahol az élvezetekben elnyűtt idegeiket néhány órán át pihentették. Az ilyen családoknak nem kellett a gyermek, s ha véletlenül mégis „betolakodott”, rövidesen árvább lett az árvánál, pedig se apja, se anyja nem halt meg, de elváltak. Nincsen szomorúbb dolog a világon, mint a lélekben magára maradt gyermek!

Az árvagyermek lelkébe az elhalt apa, anya eszményített képét, szép emlékét vésik nevelői, az elvált szülők gyermekének még az emlékezet is csupa keserűség, fájdalom és szomorú

valóság. Az elválás esetleg lehet érdeke a férfinak vagy nőnek, de soha, semmi körülmények között sem érdeke a gyermeknek!

Egy évtizedet meghaladó időt töltöttem el a budapesti Áll. Gyermeklélektani Intézetben, mely idő alatt több mint ötezer gyermeket kezeltünk. Ezeknek 25%-a elvált szülők gyermeke, tehát ezernél jóval több széthulló család, ezernél jóval több kallódó gyermekének szörnyű lelki sebeit volt alkalmam megfigyelhetni, amelyeknek következményei mélyen megdöbbennek az e kérdéssel foglalkozókat. Éppen azt óhajtom e szerény munka keretében bemutatni, hogy az elválások legtöbbször mily veszedelmes, fájdalmas és sokszor soha meg nem gyógyítható sebeket ütnek az érzékeny gyermeki lélekben. Ezek következményei minden korban mások és mindig súlyosabbak szoktak lenni, azért ezeket az elkorcsosodásokat is a gyermek életének különböző szakaszaiban csoportosítottan vonultatom fel. Munkámat ezért hat fejezetre tagoltam:

I. A csecsemő lelki gondozása cím alatt a csecsemő lelki fejlődésével foglalkozom, s a lelki egészségügyi gondozás elemeit ismertetem.

II. A kisgyermek lelki sérülései címmel bemutatom az elszenvedett lelki sebek tüneteit, s azok kezelését a 2—6 éves korban.

III. Kallódó gyermekek az iskoláskorban címmel azt ismertetem, hogy sokszor mennyire elviselhetetlenné válik az ilyen szerencsétlen sorsú gyermek számára az amúgyis nehéz iskolai élet.

IV. A serdülők lélek gondozása cím alatt azokat a megdöbbenő drámai mélységeket mutatom be, ahová az elvált szülők gyermekei sodródnak igen sok esetben e forrongó, válságos korszakban és egyúttal az e korban szükséges lélek gondozás módját is megismertetem.

V. Kallódó ifjak címmel azzal foglalkozom, vajjon a gyűlölet légkörében élő gyermek mivé válik a reményteljes ifjúkorban.

VI. Intézményes segítség címen azt tárgyalom, miként tudná az állam, az egyházak, a társadalom az elvált

szülők gyermekeinek szomorú sorsát enyhíteni s miként lehetne a jövő nemzedéket e szörnyűségektől megmenteni.

Közel száz olyan gyakorlati nevelésügyet szolgáló tanulmányt szőttem e munkába, melyeket a szülők és leendő anyák hasznosan gyümölcsöztethetnek családjuk körében.

Legfontosabb és legsürgősebb feladatnak valljuk a közö-ség minél szélesebb rétegének és minél nagyobb számának figyelmét ráirányítani arra, hogy a belső egyenetlenségek által feldúlt házasságból származó gyermekek lelki egészségére milyen romboló hatással vannak az elválások. Véleményünk szerint ebben a kérdésben legtöbbet használhat az előidéző okok bátor és őszinte feltárása, valamint e kérdéssel foglalkozó tapasztalt szakemberek olyirányú felvilágosító munkája, amellyel a csecsemő-, kisded-, gyermek- és serdülőkorúakra kiterjedő lelki egészségügyi gondozás legelemibb szabályait hirdetik. Tapasztalataink szerint ugyanis nagyon sok szülő nem ismeri gyermekének lelkét, pedig ha ismerné, sokkal jobban vigyázna annak egészségére.

Nagyot lendítene e kérdés szerencsés megoldásának ütemén, ha az államhatalom is felbonthatatlannak tekintené a házasságot, mint a katolikus Egyház. Azonban még ez sem lenne százszázalékos megoldás, mert a gyermeki lélek tovább sorvadna, ha most már a válni nem tudó szülők gyűlöletet árasztó környezetében kényszerülne élni. Ezért tartjuk olyan fontosnak, hogy a kevésbbé tájékozott felnőttek megismerjék azokat az elszomorító sebeket, amelyeket a széthulló családok tegye-lmetlen viselkedésével okoznak a zsege gyermeki lélekben.

E kérdéssel napjainkban keveset foglalkoznak, legfeljebb az Egyházak papjai emelik fel tiltakozó szavukat a válások ellen, de a széthulló családok szerencsétlen kallódó gyermekei-ről való gondoskodásról ugyancsak kevés szó hangzik el. Pedig ma olyan idöket élünk, hogy semmiféle anyagot sem hagyha-tunk elkallódní, mert ma mindennek nagy értéke van. Ami tegnap még lom volt, ma már igen megbecsült nagy érték. Ma minden kidobott lim-lomot összegyűjtenek, mert így követeli azt a nemzeti érdek, az anyagokkal való okszerű gazdálkodás elve és a nagy anyagihiány. Mennyivel értékesebb eme holt anyagoknál az ember, amelyből olyan sok pusztult el, ment tönkre testileg és lelkileg, erkölcsileg és anyagilag, s mégsem

írnak erről a kérdésről megközelítőleg se annyit, mint az üveg-törmelékek összegyűjtéséről s a gazdasági életünkbe való be-állításáról. A demokratikus újvilág azonban nem engedheti veszni hagyni a társadalom számára az olyan gyermekeket, akiknek nem kellene szükségképen elveszniök.

Ma a romok eltakarításának és az újjáépítésnek szorgos munkától lázas korszakát éljük. Az újjáépítés munkahimnuszának fenséges összhangja megnyugtatóan szolgál elnyűtt idegeinkre. Amikor dolgoz, szorgos kezek idegcsillapító munka-üteme sorban építi újjá rombadőlt házainkat és gyárépületeinket, ugyanakkor elvitathatatlan kötelessége a demokrácia fennkölt szellemének ugyanezt az újjáépítő munkát elvégezni a rommá lett és elűszkösödött, de azért helyrehozható, megújítható, újjáépíthető emberi és gyermeki lelkekben is.

I. A CSECSEMŐ LELKI GONDOZÁSA

Az intézetbe csecsemőt igen ritkán hoznak, mert a legtöbb szülő nem is gondol arra, hogy az apróságot lelki sérülés is érheti. Azt gondolják a kevésbbé avatottak, hogy a csecsemő, mivel még nem tud gondolkodni, nem ért meg semmit, tehát lelki életet még nem is él, így lelki sérülés sem érheti őt s lelki gondozásra nincs is szüksége.

Valóban igaz, hogy a világra jött csecsemő még gondolkodni nem tud, nem ismeri a félelmet, a szeretetet, nem lát, nem hall, fogalma sincsen még térről és időről, nem tud örülni, nem mutat ragaszkodást, teljesen tehetetlen és önfeláldozó ápolás nélkül feltétlenül meghalna. Azonban a gondolkodás és általában a lelki működések székhelye a központi idegrendszerben van, amelynek bár korlátozott működése már az újszülött csecsemőnél is észrevehető. Az újszülöttnak van már például ízlés és szaglás érzéklete és megismerése. Megismeri, hogy mi az édes, sós vagy keserű. Az édeset szopja, a keserűt a szájából eltávolítja. Vonakodik meginni az újszülött az olyan tejet, amelynek mellékszaga van. Ezek már lelki működések, mert megfigyelést, megismerést és akaratot árulnak el s ezek a lelki működések nap mint nap fejlődnek, tökéletesbednek. Az idegrendszer működése pedig úgy biztosítható legjobban, ha gondoskodunk az újszülött zavartalan alvásáról.

Sok meggondolatlan szülő rettentő fel édesen szendergő gyermekét üdítő alvásából hangos vitatkozásával, indulatkitörései záporával. Az édes kis csöppség pedig éles sírásával figyelmezteti hadakozó ifjú szüleit, hogy mennyire veszélyeztetik idegrendszerének egészséges fejlődését. Nem tudják az ilyenek, ha nem is érti még a baba meg a lakásban repdeső súlyos értelmű szavak jelentését, de azért a fülébe jutó erős ingerek mégis oly ártalmas izgalomba hozzák őt, hogy olyan megindítóan sír, mint a fészekből kiesett csipogó madárka.

Nem is tudja, mit cselekszik az a lélekben összeroppant anya, aki megrendült lelki állapotában, a magárahagyatottság keserű perceiben az angyalian szendergő csecsemőjének üdítő alvását zavarja meg azzal, hogy egy egész családra méretezett nagy szeretetét *meggondolatlan időben* adott anyai csókokkal, a megszabott étkeztetési idők ötletszerű szaporításával, feleslegesen túlságba vitt testi gondozással vagy pedig örökös babusgatással nyilvánítja ki.

Sajátságos hibája egész nevelésügyünknek, hogy a gyermek testi ápolásával sokkal többet törődik, mint lelki gondozásával. Dicsérendő buzgalommal óvják a gyermekeket a testi megbetegedésektől, a meghűléstől, a fertőzésektől, de ugyanakkor a lelki egészség védelmére már nem fordítanak olyan nagy gondot.

A lelki egészség

az ép lélek, pedig legalább annyira fontos, mint az erős, egészséges test. Azonban nagyon hátráltatja e kérdés nagy fontosságának beláttatását ama körülmény, hogy a lelki életet ért sérülések nem nyilvánulnak meg olyan szemmel is jól látható külső jelekben, mint amikor a testi egészség kerül veszedelembe. A gyermeki lelket ért bántalmak nem járnak kiütésekkel, üszkös sebekkel, végtagok bénulásával, mint egyes testi sérüléseknél. Bár a gyermeki lelket ért minden káros behatás rányomja bélyegét a fejlődő lélekre, azonban annak észrevehető károsodásai csak hosszabb idő múltán s rendszerint már súlyos és csak nehezen vagy egyáltalán nem javítható formában szoktak jelentkezni. A lélek tehát éppúgy megsérülhet, mint a test és a sérülés nyomai a lelket éppen úgy életelentelíthetik, mint a testet a hegek. Érheti a gyermeki lelket hamar és heg nélkül gyógyuló horzsolás, kényesebb ütődés, soká gyógyuló zúzódás, veszedelmes vágás vagy végzetes szúrás. S ahogy van testi fertőzés, ugyanúgy van lelki ragály is, mely főként a gyermekek között ölthet veszedelmes méreteket.

A lelki egészségügy védelmét nemcsak a szülők és nevelők hanyagolják el, hanem ami a legnagyobb baj, maguk az orvosok is. Az orvostársadalom is inkább a fertőző testi beteg-

ségekkel törődik s a hatalmasan fejlődő orvosi tudomány csodálatos eredménnyel küzdötte le a pestist, a kolerát, vérhast, tifuszt, a himlőt és így tovább. Ugyanakkor a lelki egészség ápolására és óvására már nem rendezkedett be úgy, azért az örültek házaik állandóan szaporítani kell, mert a bolondok száma óráról-óra nő.

Ezt az állítást statisztikai adatokkal is meg lehet erősíteni. Magyarországon egyik évben az idegbetegségben elhalálozottak száma 18,360 volt. Ezzel szemben fertőző betegségben ugyanabban az évben csak 5517-en haltak meg. Még megdöbbentőbb az iskolásgyermek lelki egészségügyi állapota. Az Egészség Hét (1934) iskolaorvosi osztályának adataiból az tűnik ki, hogy a legveszedelmesebbnek ismert népbetegségből, a tuberkulózisból 100,000 iskolásgyermekre 550 beteg gyermek esik, míg a kifejezetten idegrendszeri rendellenességekben szenvedők száma 5,600, vagyis tízszerese a tbc-s megbetegedéseknek.

Eme adatok természetesen nemcsak nálunk ilyen ijesztőek, hanem másutt is. A nemzetek orvosai felfigyeltek erre az aggasztó jelenségre és lelki higiéniai egyesületeket alapítottak. Az első lelki egészségügyi világkongresszust 1930 májusában tartották meg Washingtonban 22 nemzet részvételével. E világkongresszuson Magyarországot ama megtiszteltetés érte, hogy Oláh Gusztávot, a magyar elmeügy nagy harcosát tiszteletbeli alelnökké választották. Hazánkból e kongresszuson résztvettek még Fabinyi Rudolf, Nyirő Gyula és Sandelhausen Miklós elmeorvosok.

Figyelemre méltó jelenség, hogy a lelki egészség védelmét szolgáló egyesületek első megszervezője nem orvos volt, hanem egy gazdag amerikai író, Clifford W. Beers, aki három évig hányódott hazája jónéhány tébolydájában. Amikor gyógyultan került ki a világba, elhatározta, hogy életét, tollát és vagyonát a szellemi egészségügy szolgálatának, főleg a megelőzés munkájának szenteli. Ő maga 1908-ban megalapította New-Havenben a világ első társaságát a szellemi egészség ápolására, míg a hivatalos körök csak a nagy háborús világégés nyomában jelentkező lelki válság felleptekor kezdtek működni.

E történelmi kitérés igazolja ama felfogás ferdeségét, amely

a lelki egészség ápolását csupán orvosi feladatnak tartja. Amikor a gyermek lelki kisiklásaival orvos elé kerül, gyakran már vagy egyáltalán nem vagy csak nehezen lehet a bajon segíteni. Ellenben az avatott szülők és nevelők már akkor megfigyelhetik a gyermeki lélek ferde megnyilvánulásait, amikor még lehet segíteni. Intézményesen kellene tehát gondoskodni arról, hogy mindenki, aki gyermekkel foglalkozik, teljes hozzáértéssel végezze feladatát.

Vannak szervek, amelyek olyan szép eredménnyel oktatták ki még a legegyszerűbb családokat is a csecsemő testi ápolására vonatkozóan, hogy a csecsemők halálozási arányszáma öröndetes módon lecsökkent. Újabban már intézményesen rendszeresítették a házasság előtti kötelező orvosi vizsgálatot, amivel megint igen nagy szolgálatot tettek a jövő nemzedéknek. *De a legfontosabb intézményes rendelkezés még mindig késik!* A kertésztől elvárják, hogy értsen a kerti növények gondozásához, meg is tanítják rá idejében; ezt látjuk a pásztoroknál, az iparosoknál, kereskedőknél és hivatalnokoknál, szóval mindenkinek értenie kell a dolgához, csupán egyedül a szülőket nem tanítják meg intézményesen nevelni, gyermekeik lelkét gondozni. Pedig ha intézményesen befognák a házasulandókat egy kis gyermeklélektani ismeretszerzésre, a lelki egészségügyi gondozás legelemibb szabályainak elsajátítására, egészen biztosan kevésbé lenne olyan kegyetlen sorsa a széthulló családok kallódó gyermekének, mint napjainkban.

Igaz ugyan, hogy a gyermeki lelket megismerni, megérteni és jellemezni sokkal nehezebb dolog, mint a felnőttét, de nem lehetetlen. Embertársaink lelkét könnyebben megértjük, mert hasonlít a mienkhez. Segítik a megértést és megismerést a magunk belső tapasztalatai, emlékezetünk és másokon végzett megfigyelésünk. A gyermeki lélek megismeréséhez azonban ezen az úton nem juthatunk el, mert az annyira különbözik a felnőttek lelkétől, hogy a meglett emberen tapasztalt észleleteket nem lehet a csecsemőre átvinni. A másik baj az, hogy az első tudatos szellemi működéseinkre nem tudunk visszaemlékezni. Meg lehet ismerni azért a pici gyermek lelkét mindezek ellenére is, csupán más módszert kell alkalmazni.

A csecsemő lelki fejlődése

nagyon bonyolult és lassú folyamat, amelynek ismeretét nem nélkülözhetik a szülők, különben lépten-nyomon kárt okoznak lelki egészségében. A lelki élet fejlődését az érzékszervek működése mozditja elő. Azonban a látás, hallás, tapintás érzékszervei a csecsemőnél még nem működnek az első napokban. Az első héten csupán a világosságot és a sötétséget tudja megkülönböztetni. A tiszta látás csak lassan, hetek és hónapok múltán fejlődik ki. Kezdetben szemei mereven tekintenek az ürességbe, néhány hét múlva már a fényforrások felé fordítja a szemeit, jelezve, hogy már észrevette a lámpa vagy a gyeritya fényét. A harmadik hónapban már a szeme előtt lassan mozgatott tárgyat is követni tudja tekintetével s a látása lassankint már szemléléssé alakul át. Azonban a távolságok megítélésében még igen gyatra. Hat-nyolc hónapos korában is nyúl a távoli fényforrás vagy játékszere után s még a második évben is nagyon hiányos nála a távolságok helyes felbecsülése.

A hallás szerve csak a második, harmadik héten kezd működni. Ebben a korban már megfigyelhető, hogy az erős hangbenyomásokra a szemeit hunyorgatja, mintha megijedne vagy meglepődnék. Még erősebb hanghatásokra összerezzen, nyugtalan lesz s ha nem szűnik meg az erős hanghatás, még sír is. Mivel ebben a korban még nem lát a csecsemő, lelki életének legnagyobb részét a hallás útján éli. Megfigyelhető, amint a csecsemő a különféle hangokat hallgatja, figyel, éppen azért nem kell az ébren levő csecsemővel foglalkozni, mert ilyenkor a lakásban levő különféle hanghatásokat figyel, azokkal szórakozik és lelkileg fejlődik, mert a megismerést tanulja és gyakorolja. Hallása olyan rohamosan fejlődik így, ha valóban engedjük fejlődni a csecsemőt a magára való hagyással, hogy már a második hónapban megismeri édesanyja hangját is, természetesen csakis abban az esetben, ha valóban az édesanya gondozza a gyermekét. A csecsemő nemcsak a fülét fordítja a hangforrás felé, hanem a szemét is. Ez az idegi működés a gyermek lelki fejlődésének legbősegebb forrását rejtí magában.

Legkorábban fejlődik ki a csecsemőnél a szaglás, mert azt

úgyszólván magával hozza a világra. A tapintás is szinte veleszületett, de ez már csupán az ajkak nyákhártyájára korlátozódik az első hetekben. Sőt hosszú hónapokon keresztül a csecsemő szája marad a legfőbb tapintási szerv s egyenesen a szájával és nem a kezével, az ujjával határozza meg a tárgyak fizikai tulajdonságát.

Legkésőbbben fejlődnek ki a csecsemőnél az érzelmek. Kezdetben csupán a jó érzést és a kellemetlen, rossz érzést fogja fel, de ezeket is csak legáltalánosabb vonásaiban. Ha a csecsemő arcán a jóllakottság kellemes érzése tükröződik, az már a meginduló lelki élet jele, mert például az értelmi életében korlátozott gyermek a jóllakottság kellemes érzését nem ismeri, nem érzi, annak nyoma az arcára sem ül ki. A másik érzés, amely a csecsemőnél megfigyelhető, a meglepődés érzése, ami hallási, szaglási, látási hatások révén jön létre, ha azoknak ereje nagyobb a megszokott hatásoknál. Három-négy hetes korában az apróság a környezet becézését boldog mosollyal fogadja, amivel környezetét is boldogítja. E különböző érzelmek váltakozása és ismétlődése fejlesztik a csecsemő emlékezőtehetségét, ítéletét és következtetését. Értelmi életét legjobban a csodálkozás és a vele rokon félelem fejleszti. Az akarat pedig akkor indul legrohamosabb fejlődésnek, amikor kis hadonászó kezecskéivel el akar érni valamit, amit éppen megkíván.

A csecsemő játékszerel

sok vitára adnak alkalmat, mert a pici baba lelki szükségleteit csak kevesen ismerik, azért ajánlatos ezzel a kérdéssel részletesebben foglalkozni.

A nevelés azzal kezdődik, hogy újból megtanulunk játszani és ennek legfontosabb követelménye, hogy megtanuljuk a játék lélektanát. Aki ezt elmulasztja, nemcsak magának szerez gyötrelmes napokat és éveket, hanem gyermekét is szerencsétlenné teszi egész életére.

Amíg a csecsemő kifejezetten nem kívánja, ne foglalkozunk vele, játékszerre nincsen szüksége, hagyjuk magára. Eleinte különféle ismeretlen hanghatások kötik le minden

figyelmét s így naponta ezer és ezer felfedezés ragadja meg a lelkét. Nemsokára szemlélődéssel van elfoglalva.

Később testrészeit fedezi fel, napokon át fogdossa, tapogatja, ismerkedik velük. Lábaiban pompás játékszerre talál, heteken át próbálgatja, vajjon mit lehet kezdeni velük, miközben kitűnő izomerősítő tornamutatványokkal gyönyörködteti környezetét, fejleszti testi erejét.

Rövid néhány hónap múlva elérkezik az az idő, amikor már nem éri be azzal, hogy csak a szemeivel gyönyörködjék, a környezet tárgyaiban, hanem már bírni is akarja, legalábbis meg akarja fogni. Ennél a pontnál kezdődik meg a nevelési hibák végeláthatatlan sorozata! Mindent a kezébe adnak, nem engedik, hogy egy kicsit erőlködjék érte, megfosztják szegénykét a fáradságos erőlköjtés sikerének örömétől és elindítják a lusta gyermek típusa felé, akinek az érdeklődése lassankint egészen eltompul, mert mindent rögtön megkap, azért úgy gondolja, nem is érdemes fáradni érte. Ilyenkor sokan a csörgőt nyomják a kezébe s némelyek még azt is elvárják tőle, hogy két- vagy háromnegyedes ütemre rázza azt a szerencsétlen csörgőt.

A csörgő a csecsemőnek egészen másra kell, mint közönségesen gondolnánk. Először is fogni tanul, azután osztályozza a keze ügyébe kerülő holmit, mégpedig eleinte csak két csoportba: ehető vagy nem ehető az a dolog, állapítja meg felőle, mikor a szájacskájából kivette. Még messze vagyunk a tudatos csörgetéstől, a játéktól.

Nemsokára elérkezik az idő, amikor a kicsi belekapaszkodik ágyacskája szélébe és ülő helyzetbe tornássza fel magát. Bármilyen nagy erőlködésbe is kerül ez a dolog, de ha egyszer sikerült neki, újból és újból megkísérli. Ez újabb fordulatot jelent rohamosan fejlődő és mindig újabb és újabb tapasztalatokat szerző életében s mivel itt is sok hibát követ el a környezete, ajánlatos ezzel a korszakkal is részletesebben foglalkozni. Erre az időszakra mondják a kevésbé tájékozottak, hogy a gyermek mindent ledobál.

Itt van mindjárt az első tévedés, mert csak leejti s mivel a leejtett tárgy hangot hallat, ez egy újabb felfedezés a számára, egészen természetes, hogy amint a kezébe adják, azonnal megismétli, sőt már utána is hajol a kocsiból, hogy lássa

is, vajjon mi történik a leejtett tárggyal. Most ismerkedik a térrel, eddig nem tudta ugyanis, hogy le is eshet valami.

Ez az időszak már alaposan igénybe veszi a környezetet, mert fel kell venni a leejtett tárgyat s meg is kell törölni. Sokan ezt nagyon fáradtságosnak találják, azért szólnak a babának, hogy „nem szabad”. Ezt ő még nem érti meg, de azt viszont csalhatatlanul megéri, amikor környezete egészen méregbe gurul és talán rá is legyint párnás kis kezecskéjére. Könnyörtelenül vissza szokta szolgálni ezt a kicsi, mégpedig kamatostul. Most már csak azért is nem leejti, de ledobja a játékát. Ha azonban fenyegetések mellőzésével fáradhatatlanul odaadják neki a leejtett tárgyat, akkor nemsokára betelik a szabadesés törvényeivel.

Amikor már kitartóan tud ülni a baba és lekerül a heverőre vagy a szőnyegre, akkor érkezik el az igazi játékos korszakához, bár ez még mindig nem a tudatos játék ideje. Minden kell neki, amit mi felnőttek használunk, de minden másra kell neki, mint nekünk. Éppen azért adjunk is oda neki mindent, ami csak a kezébe adható, mert ő mindennel tud csinálni valamit. Először is körültapogatja, kipróbálja, hogy sima, puha, kemény, könnyű? Majd a mozgásait gyakorolja be. Felkapja, elhajítja, lesi, vajjon hová esik, majd nekihasal és kúszik feléje, erőlködik, míg végre boldogan eléri és megint továbblódítja. Ez a kor az, amikor nem szabad fukarkodni a játékszerekkel. Aki ebben az időben kellőleg találékony tud lenni és lehetetlenebbnél-lehetetlenebb játékszernek számító holmikat tud a babának összehordani, az nyugodtan töltheti el délutánját az apróság közvetlen környezetében. De ha valaki a csörgőre és a gumimackóra csökkenti a játékszerek számát, az alaposan megfizet fukarságáért.

Nemsokára kinő a baba ebből a gépiesen dobálódzó, csúszó-mászó korszakból és megkezdődik nála a tudatos játékra való előkészület ideje. A tudatos játékhoz sok ismeret, képzelő erő és ügyesség kell, azért erre alaposan fel kell készülnie a kicsinek. Most már inkább egy helyben ül s mozgásait gyakorolja óraszámra. Egy gyufás doboz széthúzásával és összeillesztésével órákat képes eltölteni. Egy rozoga köcsög és egy kiszolgált fedő szintén a mozdulatok ezreit csalja ki a kis csöppségből. A gyűjtögető szenvedély is feltámad közben

a kis emberkében, kezdi megbecsülni játékszereit. Ebben segítségére kell lenni, azért adni kell neki egy nagyobb dobozt vagy fiókot, ahová esténként berakja szépen a kincseit. Erre rá is kell szoktatni.

Visszatérve az elmondottakra, megállapítható, hogy a csecsemőkorban kell a legtöbb és legváltozatosabb játékszer-ről gondoskodni. De az is megállapítható, hogy ebben a korban szerezhetjük be legkönnyebben a játékszereket. Egyenesen pénzkidobást jelent, ha valaki úgy veszi a csecsemőnek a játékszer-t. Nincsen szüksége a csecsemőnek semmiféle ipari játékszerre, hisz még azt sem tudja, hogy mire való és mit kezdjen vele. Sokkal nagyobb örömet szerzünk neki azzal, ha a háztartás legkülönbélebb, kevésbbé féltett és reá veszélyt nem hozó tárgyait adjuk oda neki mindennapi játékszerül.

Az akarat nevelése a csecsemőkorban

nagy jelentőségű nevelési feladat, amelyre pedig nem szoktak jelentősebb gondot fordítani. Az bizonyos, hogy az akarat erősítése a nevelő művészet legnehezebb feladatai közé tartozik, mivel a kicsi gyermek fél az erő kifejtéstől, tartós cselekvésre pedig képtelen. Az akaraterejét viszont nem a hirtelen nekirugaszkodás fejleszti, hanem a kitartás, a sok kis akadály egyfolytában való legyőzése. Tehát kicsi próbálgatások növeljék nagyra az akaratot.

Az akarat nevelését is már a bölcsőben kell elkezdni. Fröbel, a kisdiednevelés első rendszerbe foglalója, labdát akasztott a néhány hónapos csecsemő bölcsőjébe a gyermek feje fölé, hogy a hadonászó kezecskék ne az üres levegő után kapkodjanak, hanem célt keressenek. Akarjon, akarja azt a labdát megfogni. Ebből azt is láthatjuk, hogy az akaratot gondolatok és érzelmek váltják ki.

Amikor az édesanya karon ülő csecsemőjével az asztalhoz ül, gondoskodjék valamilyen tárgyról, amely a csecsemő figyelmét és érdeklődését felkeltheti, benne akaratindító gondolatokat és érzelmeket válthat ki. Mondjuk, hogy az asztal közepén a kicsi felfedezi az öltögetőfát. Nézi, figyeli, kezdi feléje nyújtani kis karocskáit, kezecskéit, kétségtelen most már, hogy érdekli őt az az ismeretlen fura jóság. Meg akarja

fogni, de kezecskéivel nem éri el. Most már még erőteljesebben lép működésbe az akarat, mert már a felső testével is ráhajol az asztalra, nyújtózkodik, erőlködik, gőgicsél neki, hívjahívogatja azt a gombaszerű dolgot, de mivel az nem jön, tovább erőlködik ő, még jobban akar akarni az akarat.

Az okos mama nem hozza közelebb az akarat tárgyát, inkább segít a csöppségnek akarni, erőlködni, segít neki oda-kúszni a tárgyhoz.

Ha már a szőnyegre kerül le a baba, a leleményes mama akkor is mindig talál a ház körül olyan érdekes tárgyat, amely nem fenyegeti a csöppség testi épségét, viszont felette érdekli a kis apróságot. Ha a közelében helyezzük el, megfigyelhetjük akaratának sziszifuszi munkáját. Utánanyúl, nem éri el. Feléje dül, de még az sem elég. Próbál kúszni, de igen nehezen megy, mert nagyokat nyög szegényke, de azért csak közelebb tornássza magát a tárgyhoz. Néha elfárad a nagy akarásban, esetleg ki is merül, talán el is sírja magát a hiábavalónak látszó erőlködés miatt. Ilyenkor megérdemli a kis csöppség, hogy egy kicsit megsajnáljuk, de csak egy kicsit . . . Ne adjuk egészen a kezéhez az akarat tárgyát, csupán egy kicsit közelebb, hadd erőlködjék még egy utolsót, még egy nagyot, a legnagyobbat. Figyeljük csak meg ilyenkor arcocskáját, hogy milyen megelégedett, boldog mosoly rajzolódik rája!

Visszagondolva az elmondottakra, az akarat nevelésénél azt jegyezzük meg jól, hogy amit a csöppség egy kis erőlködéssel, akár egy kis kínlódással maga is el tud végezni, azt ne csináljuk meg helyette!

Az értelem fejlesztése a csecsemőkorban

céltudatos törekvésekkel biztosítható, mert minden egészséges gyermek születésekor magával hozza a gondolkodásra való képességet, az okosság csíráját. De, hogy valóban értelmes, okos lesz-e a gyermek felnőtt korában, az már túlnyomórésztben a szülőkön múlik.

Az értelem fejlesztését már abban az időben kell elkezdeni, amikor anygali mosollyal az arcocskáján a bölcsőjében szendereg, mert már akkor céltudatos és módszeres eljárásokkal kell arra törekedni, hogy értelmes lehessen a gyermekünk.

A gyermeki lélek titokzatosan magába zárja kincseit, rejtett képességeit és azokat a szülőknek kell előcsalogatni, megnyilvánulásra bírni, valamint gyakorlásokkal tehetséggé fejleszteni. A tehetség pedig az értelmesség kifogyhatatlan olajos korszója.

A tehetség tehát nem úgy bukkan fel, mint a réten a mezei virágok, mert a tehetség a képességnek fejlettebb foka, amit folytonos gyakorlással érünk el. A tehetségnek tehát fejlesztő ingerre van szüksége, mert eredetileg minden tehetség szunnyad s ha nincs foglalkoztatva, szunnyadó állapotban is marad.

A mindennapi életben is megfigyelhetjük a szunnyadó képességek megnyilvánulását, ha bekövetkezik a kiváltó ingerhatás. Sok példát szolgáltatnak erre a háborús idők.

A legelső módszeres törekvésünk tehát az legyen, hogy a csecsemő képességeinek kibontakozását segítsük elő.

Az újszülött csecsemőnél kifejezett szellemi életről beszélni még nem lehet, de öt-hat hónapos korában megmutatja a megfigyelőinek, hogy egy kis segítséggel valóban értelmes lesz-e majdan. Ha ezidőtájtban olyan fejlett már a figyelme, hogy új behatás sem tudja eltéríteni őt figyelme tárgyától és soká időzik szemével a szemügyre vett dolgon, ez igen jó jel, mert elárulja vele figyelmének fokát, akaratának erejét. Figyelem nélkül pedig szellemi élet el sem képzelhető.

Az értelmes ember éppen azért okos, mert nyitott szemmel jár a világban, mindent alaposan megfigyel és ebből folyó helyes következtetései alapján helyesen is cselekszik. Az alapos megfigyelés ugyanis a tudás alapja, a lepkeszerűen szárnyaló gyors megfigyelés hézagossá ismeretekhez juttat. Minél kevesebb benyomás érje tehát a csecsemő lelkét és minél többször ismétlődjenek az ugyanazon benyomások, akkor annál világosabb képzetek alakulnak.

Rosszul cselekszik tehát az a szülő, aki csecsemőjét a benyomások ezernyi sokféleségével árasztja el, mert az egymást kergető hatások a csöppség észrevevését, megfigyelését felületessé teszik s így ismeretei hézagossá lesznek. A természet ugyan gondoskodik arról, hogy a csecsemő védekezhessék az ingerek sokasága ellen. E védőpajzsa a kicsinek: az alvás. Minél jobb alvó a csecsemő, annál szerencsésebb a baba fejlődése.

Az élettani lélektan megállapításai szerint a benyomások erőssége, változatossága és sokasága hátráltatja a csecsemő szellemi fejlődését.

A pici gyermeknek nagyon komoly testi és szellemi megerőltetést kell kifejtenie, amíg lassankint kiépíti magában az embert. E megerőltető nagy munkához sok önbizalomra és bátorságra van szüksége, de a felnőttek igen súlyosan nehezedenek önbizalmára és bátorságára. Sűrű szegesdrót-akadályokkal körülkerített tilalomfák erdejében botorkál a drága kis csöppség, s legnagyobb erőlködésével sem talál onnét kiutat. Hogyan fejlessze a képességeit, mikor minden tilos, minden lépésére vigyáznak, mindent mások végeznek helyette, éveken át etetik, mosdatják és öltöztetik, mert sokan úgy vélik, hogy gyorsabban és rendesebben történik meg a dolog, ha ők maguk végzik el, mintha a gyermekre magára bíznák.

Ha egy kötéláncos lélekzetelállító ügyességét akarjuk megfigyelni, akkor ne kis lakószobában akarjunk mozdulatai ügyességében gyönyörködni, mert ott nem sok élvezetet tud nekünk nyújtani. De ha az utca fölött, két ház között kifesztünk neki egy kötelet, akkor majd megmutatja nekünk a kötéláncos, hogy mit tud.

A gyermek rejtett képességeit is csak úgy ismerhetjük meg, ha a kisedet olyan környezetbe helyezzük, ahol szabadon mozogva megmutathatja nekünk, hogy mire képes. Legcélszerűbb tehát, ha gyermekszobát rendezünk be neki testi arányaihoz mért bútorokkal s e birodalmában hagyjuk szabadon mozogni, foglalkozni. Ha azonban bármi okból ez nem volna lehetséges, akkor másirányú gondoskodással, főként sok szabadsággal biztosítsuk számára a testi és lelki fejlődést.

Amikor elkezd totyogni a baba, valósággal felfedező körútra indul a maga szűkebb világában. Felkutat mindent, megfog, megtapogat, megsimogat, megmozgat, megpróbál mindent, fáradhatatlanul gyűjti szellemi fegyvertárának kincseit s hangyaszorgalommal hordja egybe, deríti, tisztítja fogalmait. Ebben a korban van legnagyobb fontossága a már említett gyermekszobának, ahol nem kell félteni a bútorokat, hogy rajtamarad a kicsi gyermek keze nyoma. S ha nincs gyermekszoba, akkor portörölő rongyot vegyünk elő s ne a gyermeket fenyegezzük!

Azt mondhatná valaki, hogy a falusi gyermeket a legritkább esetben nevelik ilyen gondosan és mikor városi iskolába kerül, megtörténik, hogy már az első évben túlszárnyalja a szélesebb látókörű, jobb nevelésű városi társait s a nagy csizmás, esetlen falusi lurkót rövid néhány évtized múlva mint minisztert vagy főpapot látjuk viszont.

Hála Istennek, ez elég gyakori eset és egészen természetes is! A falusi gyermeket kevesebbet nevelik otthon, tehát kevesebb nevelési hiba sújtja. Ezzel szemben annál többet nevelődik testvérei, pajtásai között. Ő mindig nekivaló, megfelelő gyermekkörnyezetben nevelődik, míg a városit egy-két, a nevelésügyben sokszor járatlan felnőttek nevelik s igen gyakran elnevelik. Azonkívül a falusi gyermek négyéves korától kezdve felelősségteljes munkakört tölt be. Először a libákat legelteti, azután a malacokat, később a disznókat, végül a teheneket. Megszokta, hogy kötelességét jól végezze, különben meggyűlik a baja a szomszédval vagy az apjával. A falusi gyermek tehát az iskolában sem ijed meg a munkától, kötelességtudata és felelősségérzete átsegíti a nehézségeken.

Hogy valóban értelmes legyen a gyermek, ahhoz az is szükséges tehát, hogy már korán szeretettségű meg vele a munkát azzal, hogy rábízunk kisebb-nagyobb és felelősséggel járó feladatokat s jól végzett munkáját meg is dícsérjük néha, hanyagságáért pedig megbüntetjük. Fejlesszük ki benne korán a kötelességtudatot és felelősségérzést, így, ha épeszű a gyermek, akkor értelmes is lesz.

Engedelmisségre való nevelés a csecsemőkorban

veszi kezdetét, mert ha nem, úgy elkéstünk vele. A nevelést nem lehet jutalmazással és büntetéssel, parancsolással és tiltással, valamint tervszerűtlen kapkodással elintézni, hanem a nevelés magasztos munkájára lelkiileg is fel kell készülni. A mai nevelésnek éppen az a legnagyobb hibája, hogy a céltudatos módszeresség hiányzik belőle. A jóakarát még megvolna a családokban, mert minden szülő boldoggá akarja tenni gyermekét, csak azt nem tudja, hogyan lehet boldoggá tenni őt.

A büntetés nélküli nevelés valóban csak elképzelt neve-

lési forma lehet s csak a büntetés fokozatos megszüntetésével törekszünk az ideális cél felé. Büntetésekre ugyanis szükség van, mert egyes gátlásokat csakis kényszereszközök alkalmazásával lehet a gyermekben kifejleszteni. Éppen abban álljon a nevelés céltudatos módszeressége, hogy a gyermeket már eleve engedelmisségre neveljük s büntetésre lehetőleg minél kevesebb alkalom adódjék. Az engedelmisségre való nevelésnek is megvan a maga módszeres eljárása, de mivel azt csak nagyon kevesen ismerik, azért van olyan kevés engedelmes gyermek.

Nevelés szempontjából az első év a döntő jelentőségű s az éppen a legnagyobb baj, hogy erre igen kevesen gondolnak. Ennek az igen nagy fontosságú első évnek egyedüli nevelési feladata: a szoktatás. Ebben az első évben kell a gyermeket rászoktatni az engedelmisségre is, mégpedig a vakengedelmisségre. Nem észszerű engedelmisségről van tehát itt szó, hanem szoktatáson alapuló vakengedelmisségről, amely nem kérdez és nem vár magyarázatot. Olyan veszélyek veszik körül állandóan a kis csöppséget, hogy csakis a feltétlen, vakengedelmisség mentheti őt meg, ezt tehát még a leggondosabb felügyelet sem tudja pótolni.

E vakengedelmisségre való szoktatás azonban nem jelentheti a gyermek béklyóba verését, szabadságának elvonását, mert annyi szabadságot mindig biztosítani kell, hogy a gyermek nemes tulajdonságait szabadon tudja kifejleszteni. A vakengedelmisségre való nevelés nem teszi a gyermeket rab-szolgává, nem bénítja meg az akaratát, sőt ellenkezőleg, az engedelmisség inkább még megacélozza az akaratot.

A csecsemő nagyon hamar megérti a parancsot, amit természetesen az első időben nem csupán szóbelileg intézünk hozzá. De amikor a csecsemő értelme már nyiladozni kezd és a szóbeli parancsot is megérti, akkor a parancsnak rövidnek, világosnak, teljesíthetőnek és vidámnak kell lennie. Ez utóbbi követelmény a legfontosabb, mert mindig vidámságban, örömben kell fürdetni, mivel az tartja fenn a gyermek jó közérzetét a vegetatív idegrendszerén keresztül. A haragos parancsot és tekintetet megérti, de a parancs vidám jellegét is azonnal felfogja. A vidám hangú parancs a gyermek hangulatát kedvezően neveli, teljesítését könnyűvé teszi és a szokások ki-

alakulását elősegíti. A haragos parancs és szigorú tekintet a gyermekben nyomott hangulatot szül, amely megbénítja az apróság cselekvőkészségét.

Az első év tehát a szoktatás ideje, akkor kell a gyermeket rászoktatni arra, hogy minden parancsot azonnal és gépiesen elvégezzen. Tehát nem szabad megvárni, amíg a kicsi eldönti magában, vajjon engedelmeskedjék-e vagy sem, hanem amint a vidám hangú parancs elhangzott, mi magunk is azonnal végrehajtjuk a kicsivel. Például a kicsi játszik a csörgővel és elhangzik a parancs: Add ide! Mi magunk megfogjuk, elveszszük, odaadjuk a csörgőt. Így nincs ideje a gyermeknek azon tételődni, vajjon érdemes-e engedelmes gyermeknek lenni? Csakis így kristályosodik ki benne az a mozgási folyamat, amely a parancs későbbi önálló teljesítéséhez szükséges. Legcélravezetőbb ez a módszer, ha az első két évben mindenegyes alkalommal mi magunk is megtesszük azt, amit tőle megkívánunk. Mikor járni tanul s azt parancsoljuk: Jöjj ide! Kézen fogva odavezetjük s nem várjuk meg, míg magában ilyen vagy amolyan ítéletet mond az elhangzott parancs felett. Így alakulnak ki lassankint benne az engedelmisségi szokások.

Az engedelmisségre való nevelésnél tehát az első lélektani szakasz abban áll, hogy *az elhangzott parancsot azonnal mi magunk is a gyermekkel együtt végezzük el!*

Ha ezt az első lélektani szakaszt jól begyakoroltuk, akkor rövidesen elérkezik az a második lélektani szakasz, amikor a gyermek már a nélkül is azonnal engedelmeskedik, hogy magunk is végrehajtanánk azt, amit parancsoltunk.

Amikor már e két lélektani szakaszt jól begyakoroltuk, akkor a harmadik, a legfontosabb szakasz, a felügyelet nélküli engedelmisség simán következik be. Szinte alig mérhető fel annak fontossága, amikor a gyermek megtanult felügyelet nélkül is engedelmeskedni, ami már az önuralomnak eléggé meg nem becsülhető foka. Ez akkor nyilvánozik meg legékebben, amikor a gyermeket kénytelenek vagyunk egyedül hagyni egy kis időre a lakás valamelyik részében és a gyermek nem forgatja ki ezalatt a szekrényt, nem megy a forró kályha közelébe játszani, nem kutatja fel apuka beretválkozó készletét, mivel tudja, hogy azt nem szabad megtennie.

A kicsi gyermek így most már kész kis személyiség, aki

úgy tud már parancsolni magának, mint egy felnőtt. Csak nem kell sajnálni első időben a türelmet, fáradtságot s akkor nem marad el az eredmény sem.

A beszédfejlődés védelme a csecsemőkorban

felette lényeges része a nevelésnek, mert a beszédfejlődésnek is lehetnek hátrányai, hibái, érhetik bántalmak és veszélyek, gördülhetnek útjába olyan akadályok, amelyek beszédhibát eredményeznek.

A gyermeklélektani kutatások eredményeként felállított beszédfejlődés tana szerint a beszéd első megnyilvánulásától kezdődően több összefüggő és egymást fokozatosan követő beszédfejlődési szakokból alakul ki a folyékony és értelmes beszéd. A különböző kutatók más-más beszédfejlődési szakot állapítanak meg. Így Meumann kutató ötöt, a magyar Sarbó professzor hatot, Sikorszky háromat, W. Stern pedig négyet. A gyakorlati nevelés szempontjából elegendő, ha ezúttal csupán három szakra osztva tárgyaljuk a beszédfejlődés menetét és védelmét. Ez a három szak a kiáltás, azután az őshangok, majd pedig a gagyogás vagy gőgicsélés szaka.

A művelt világ egészségügye mindinkább a megelőzés kifejlesztésére törekszik, azért a gyermeklélektan is hirdeti, hogy többet ér egy kávéskanál megelőzés, mint egy liter orvosság. Ezt tartva szem előtt, a beszédfejlődés különböző szakaszainak tárgyalásakor főként a megelőzésre, az óvásra térünk ki elsősorban, bár a bekövetkezett baj elhárítására is megadjuk majd a megfelelő szakszerű tanácsot.

A kiáltás szaka élettani működés csupán, itt még semmi szerepe az értelemnek, a szándékosságnak, hanem kellemetlen érzések a kiváltói. A világra jött gyermek sírása igen fontos célt szolgál, mert a sírással járó mozgások kilövik a légzés útjában összegyülemlett nyálkás váladékot. Ez a beszédfejlődési szak az újszülött életének harmadik-negyedik hetéig tart.

Ebben az időben és még továbbra is a beszédfejlődés védelme abban álljon, hogy a csecsemő mindig tiszta levegőben legyen. Mivel a beszéd utánzásnak az eredménye, nagyon fontos a jó hallás, mert ha a hallószerv működése bénult, hal-

lászérzékenysége tompább, nem utánozhatja hűen a beszédhangokat. Ezért a beszédfejlődés védelme céljából a csecsemő fülét a fürdetés után mindig szárazra kell törölni, mert a nedves fül könnyen meghűlhet s azzal veszélynek teszi ki a hallásszervét. A fülbekiáltás beszakíthatja a gyenge dobhártyát, de eredményezheti azt a fülbeccsókolás is. Bármilyen rendellenesség van a fülnél, például fülfolyás, idegen tárgynak a fülbe kerülése, felgyülemlett fülzsír van jelen, orvost kell hívni, mert az avatatlanok beavatkozása nagy kárt okozhat.

Az őshangok szaka a harmadik hét eltelte után a működni kezdő látásnak, hallásnak a lélekre irányuló hatására jön létre. Még ezeket az őshangokat sem kíséri kezdetben tudatoság, de azért van már céljuk, mert valami érzelmi állapothoz kapcsolódnak, mint például éhség, nedvesség, melegség, fájdalom és a többi. Ezek az őshangok nap mint nap színeződnek, bővülnek, életének harmadik hónapjában egészen más-ként csengenek érzeteinek milyensége szerint. A negyedik hónapban már megismeri ápolója hangját s azt élesen csengő őshangokkal jelzi. Ha ölbe veszik, elhallgat, tehát itt már tisztára kimutatható a szándékosság, akarati életének kezdeti jele. Most már hangokat hallat akkor is, ha valamit meglát és azt bírni akarja. Az akarati élet megindulása pedig a beszédfejlődés szempontjából a legfontosabbat, az utánzási ösztönt kelti fel. Utánozza most már környezetének egyes gyakran hallott hangjait. Egyesek már ebben az időben kezdik ráerőszakolni az olyan nehezen várt „mama-papa” igéző szavakat. Hiábavaló azonban minden erőlködés és szüntelen előmondás, mert beszédszervei még mindig nincsenek annyira begyakorolva, hogy azokkal rendesen képzett emberi hangokat tudna hallatni. Hangját még szokatlan helyen képezi, mivel a szopás révén csupán az ajkait és nyelve hegyét gyakorolta. A beszédfejlődésnek ez a szaka egyénenkint változó, átlagosan 5—6 hónapban jelölhető meg.

Ebben a szakban a beszédfejlődés védelme abban álljon, hogy az első három hónapban a baba ágyacskájában aludjék, mivel idegrendszerét hamar kifárasztják a szaglási, ízlelési, látási és hallási benyomások, a hideg vagy meleg érzete, a szoros pólyából való szabadulás kísérletei. Fárasztja a szopás, a sírás, de különösen az fárasztja, ha folytonosan körülötte

vannak s vele foglalkozni akarnak. Az ép idegrendszer biztosítása pedig igen nagyfontosságú a beszédfejlődés szempontjából.

A gagyogás szakában a gyermek figyelme mindig jobban ráirányul környezetének beszédére, több hangot határozottan felismer, sőt egyeseket már egészen hűen utánoz is. Mivel az utánzott hangjai és hangcsoportjai rendes beszédhangokká kezdenek idomulni, azért a gagyogás szakát a folyékony és értelmes beszéd előgyakorlatának lehet tekinteni. Ebben a korban kezdődik meg a csecsemőnél a magasabbrendű szellemi munka, mely emberi méltóságra emeli. Most fejlődik benne a belső figyelem, kezdi megérteni, amit érzékel, most tanul gondolkodni. A gagyogás szaka is egyénenként változó, általában a második év végéig tart.

A beszédfejlődés védelmét ebben a szakban úgy szolgáljuk legjobban, ha mindig jó beszédpéldát nyújtunk, ha nyelvtanilag helyesen, tiszta kiejtéssel és röviden beszélünk hozzá, ha gügyögését vidám biztatással, mosolygó arckifejezéssel fogadjuk, ha tisztán csengő hangunkkal sugározzuk feléje örömmünket.

A beszédhibák megelőzése

is csak úgy lesz eredményes, ha már a csecsemőkorban gondoskodunk az idevonatkozó szabályok betartásáról.

Ha a gyermek egészséges, testileg, lelkileg rendesen fejlődik, idegrendszere ép, érzélemlésvilága derűs, környezete pedig mindig jó példát ad, akkor az apróság a második évében fokozatosan áttér a beszéd tudatos használatára. Ha a tudatos beszédfejlődés feltűnően késik, a második, sőt harmadik évén túl sem indul meg, annak több oka is lehet.

Nagyon ajánlatos a gyermeket születésétől kezdve állandó orvosi felügyelet alatt tartani. Így az orvos korán felismerheti például az angolkórt, hamarabb kezdheti meg a gyógyítást, tehát az eredmény is jobb és gyorsabb lesz. Az angolkóros gyermek pedig gyakran lesz hallónéma, mert az ilyen, ahogy későn kezd járni, később fogzik, ugyanúgy később kezd beszélni is. Van olyan is, aki csak iskoláskorban kezd beszélni. Ezért kell a csecsemőt többször is bemutatni a háziorvos-

nak. Az angolkóros gyermek idegrendszerének mozgató és érző mezői későn kezdenek működni. Hiábavaló a gyermeknek a beszédre való igyekezete, ha nem működőképes az idegrendszer érző és mozgató pályája. Néha fordított a helyzet némely hallónémánál, amikor az idegrendszer ép és működőképes, de a gyermekből hiányzik a beszédhez való igyekezet. Beszédlusta az ilyen, nem akar beszélni, legfeljebb titokban, amikor egyedül van, a játékszereivel beszélget.

Beszédzavar áll be, ha a beszédszervek valamelyike nem rendes fejlődésű. Ha a gyermek farkastorkú, vagyis ha a szájpadrólán látható a rendestől való eltérés, azonnal orvosnak kell megmutatni, aki majd megadja a megfelelő utasítást, hogy melyik szakemberhez forduljanak az ilyen gyermekkel. Csecsemőkorban ez a baj műtéttel igen jól javítható. Ugyancsak szakorvoshoz kell fordulni akkor is, ha az orrban vagy a lágy szájpadon van valami beteges képlet. Idejében ezt is igen eredményesen lehet megjavítani s így a fejlődő beszéd nem lesz orrhangzós színezetű. Ha a csecsemő tátott szájjal alszik és erősen nyálzik, feltétlenül orvosnak kell megmutatni. Ha pedig a nyelven akadna valami eltérés, ezen is csak szakorvos tud segíteni. Ritkán dolog, de azért megtörténik, hogy a nyelvfelek rövid, ami a nyelv mozgékonyosságát gátolja. A szakorvos ezt is meg tudja javítani. Általában hasznos, ha a kisdied nyelvét játékos módon mozgattatjuk, hogy működését fürgébbé, a nyelvet hajlékonyabbá tesszük. Oltsassuk ki a nyelvét és mozgattassuk hangtalanul, mozgassa oldalt, le és fel, emelje fel a nyelve hegyét az orra felé, csúsztassa lefelé az álla csúcsa irányába, majd forgattassuk meg nyelvét körben az ajkai körül.

A magánhangzók képzésénél és egyes mássalhangzók ki ejtésénél az ajkak hangmódosító szerepe igen jelentős, sőt elsőrendű fontosságú. Ha tehát az ajkak kifejlődése rendellenes, ha „nyúlajka” van a gyermeknek, műtét útján megjavítható és megjavítandó. Mindez még kisdiedkorban jól elintézhető.

A helyes beszéd alapja az ideges feszültségtől mentes nyugodt, derűs légkör és a helyes lélekeztetvétel. Lényeges tehát, hogy a gyermeket örömben fürdessük, hibáiért ne szidjuk és horholjuk, hanem mindig nyugodtan, főként vidáman

bánjunk vele. Tiszta levegőben mély lélekzésekkel erősítsük a kisded tüdejét, mert ha a tüdő gyenge, a beszéd nem lehet kifogástalan. Ha gyenge a tüdő, a vér felfrissülése, a neme-
sebb szervek vérellátása sem kifogástalan, ezért nyomott lesz a közérzet, a kedélyvilág, így aztán lehangolt lesz a beszéd is.

A gége igen finom műszer, kényes hangadó szerv, beteg-
sége, hurutja fátyolozott, suttogó beszédet eredményez. Ha a
gége beteg, akkor halaszthatatlanul orvosoltatni kell. Arra is
vigyáznunk kell, hogy a kicsi túl ne erőltesse hangszálait a
sok sírással. Ezért sírásának okait is türelemmel és hozzá-
értéssel mielőbb fel kell deríteni és meg kell szüntetni.

A tudatos beszéd kezdeti fokán a gyermek rendszerint
nagyobb igyekezettel, mint beszédbeli készséggel rendelkezik,
vagyis több mindig a mondanivalója, mint annak elmondá-
sára való gyakorlottsága. Mivel tehát az igyekezet és beszéd-
képesség még nincs egymással kellő arányban, azért e kettő
gyakran összeütközik egymással és különféle beszédzavar
tünetei lépnek fel.

E beszédzavarokat úgy előzhetjük meg, ha a gyermeket
már kezdettől fogva mérsékelt ütemű beszédre szoktatjuk és
ilyen példákkal szolgálunk is neki. Tehát ne késztessek soha-
sem a gyermeket élenkebb ütemű beszédre, ellenkezőleg, jó-
példákkal, bátorítással és biztatással szoktassuk arra, hogy
ne beszéljen gyorsan.

Fontos a jó belégzés és szótagolás. Szoktassuk tehát rá
hogy a beszéd megkezdése előtt vegyen mély lélekzetet és
belégzés közben ne hagyjuk beszélni.

Igen károsak a gyermek értelméhez nem mért versek és
mondókák betanítása. Értse meg a gyermek mindig azt, ami
mond. Érthetetlen vagy nehezen érthető szavakat, mondóká-
kat ne mondassunk vele, mert beszédét tisztátlanná, zavarossá
tesszük.

Nagyon lényeges, hogy beszédhibás gyermek ne legyen a
környezetében, ha már elérkezik a tudatos beszéd fejlődésé-
nek ideje. Ha ilyen testvér volna, erre az időre bizony el kell
távolítani a családból, mert különben a kicsi is többnyire be-
szédhibás lesz. Főként dadogó ne legyen a pötyögő kisded
környezetében.

Soha ne szidják, korholják, büntessék vagy csúfolják a

hibásan beszélő gyermeket, mert ezek az eljárások nem gyógyítanak, hanem sebeznek és elbátortalanítanak. Ilyen esetben nagyon sokszor beszédgyávaság lép fel a kisdednél.

A tudatos beszéd szakának kezdetén az apróság külön egyéni nyelvtant állít össze magának házi használatra. Mondatai, kívánságai egy-egy szóból állnak csupán. Későbbben is hónapokon át csonka mondatokat használ: Baba víz = Baba vizet kér. Baba kávé = Baba kávé akar. Igen helytelenül a környezet is átveszi gyakran ezeket az önkényes nyelvtani kilengéseket, holott az a főkövetelmény, hogy a környezet mindig tökéletes mondatokkal beszéljen a gyermekhez.

A beszéd kiejtésének tisztasága ugyanilyen fontos követelmény. Súlyosan vét tehát a környezet, ha a kicsi pösze beszédét utánozza. Ugyanilyen helytelen a csecsemőhöz dajkanyelven beszélni. Pedig hányszor mondják a Csöpinek: „Hojvanazédesz babutánatapitilábaujjactája?” Hogyan is tudna felelni rá, mikor a szájában van. Feleslegesnek is találja a feleletet, hiszen úgylis láthatják, hol van a lábaujjacsakájának nagyujja. De meg az önérzetében mélyen megsértett baba nem is szokott válaszolni ilyen dajkaszerű bárgyúságokra.

A beszédhibák megelőzése igen fontos nevelési feladat, mert a beszédzavar súlyosan megkárosíthatja a gyermek értelmi, érzelmi, akarat és társadalmi életét. De meg sokkal könnyebb megelőzni a beszédhibák kialakulását, mint a kifejlődött beszédzavart megszüntetni.

A baba beszélni kezd

— újságolják nagyon boldogan a szülők. A gyermeknevelés tömérdek gond és izgalom, ezernyi apró cselekvés és gondoskodás, de nagy öröm is. Nehéz meghatározni az örömeket azt a fokát, amely akkor hevíti a szülőket, amikor a baba beszélni kezd és elhangzik ajkáról az oly nehezen várt bűbajos „mama-papa” szó. A határtalan örömhöz azonban nemsokára egy kis öröm is vegyül, ami oly sokszor megtörténik a gyermeknevelés körül. A baba ugyanis hihetetlen mohósággal építi ki a beszédét. Nap mint nap újabb és újabb szavakkal lepi meg a még mindig túlárado örömben úszó szülőket.

Óriási szellemi munkát végez a baba ebben az időben,

értelme ugrásszerűen fejlődik, mert *mindent tudni akar*. S kihez fordulhatna máshoz, mint apjához, anyjához, hisz ők a mindent tudók a családban. Rövidesen kibontakozik a baba életében az örömet ürmé változtató félelmetes kérdezősi időszak.

Mi az? Miből van? Mire való? Ki csinálta? Hol vették?

Igy megy ez nap mint nap. A felelgetésekbe a gondterhes szülők hamar belefáradnak. Pedig aki ebben az időben nem győzi a feleleteket, az egyenesen útját állja gyermeke szellemi fejlődésének. Azonban gondoljunk most arra, hogy tulajdonképpen most még alig van veszedelem a kérdéseiben, mondatai csak egy, legfeljebb két szóból állnak. Akkor kezd csak valójában csipőssé válni ez az ügy, amikor már eivontabban gondolkodik s hosszabb mondataival ilyesmire kíváncsi:

A csillagok miért nem esnek le?

Az ehhez hasonló kérdések kibogozása már némi ingerültséget szokott néha kiváltani, sőt akadnak olyanok is, akik így intik le a fáradhatatlan kutatót:

Ugyan, hagyd már abba ezeket az ostoba kérdéseket!

A gyermeknevelésnél határtalan türelemre van szükség, minden türelmetlen és elhamarkodott leintés megbosszulja magát. A kicsi gyermek könnyen befolyásolható, mindent vakon elhisz, amit a nagyok mondanak neki. *Ha tehát gyakran hallja, hogy ő mindig csak ostobaságokat kérdez, akkor nem mer kérdezni és valóban tudatlan marad.* A gyermek igen hamar elhiszi azt, amit a nagyok felőle minduntalan megállapítanak és így már egészen zsenge korban selejtes érzéseinek áldozatává válhatik.

Ha tehát a gyermek azt kérdezi tőlünk: Miből éltek a molyok a Paradicsomban?

Ne nevéssük ki őt, és ne mérgelődjünk, hanem gondoljunk arra, milyen sokféle irányú már a kis lurkó érdeklődése s kérdésére adjuk meg a választ, ahogy tudjuk.

A három-négyéves gyermeknek igen sok szava van, sok fogalmat ismer, de fogalmai még zavarosak. Fogalomzavarait türelmesen kell eloszlatni és ne nevéssük ki, amikor ilyesmit mond:

— Nini! Ázik az eső!

— A Sajó kutyas is négyéves? Hiszen akkor mi ikrek vagyunk!

— Jaj-jaj! Ráléptem a nyelvemre a fogammal!

A gyermek nagyon rossz néven veszi, ha kinevetik, némelyik annyira érzékeny, hogy még sír is ilyenkor. Igazítsuk ki a botlását, de *ne sértegezzük őt!*

A mindent tudni akaró kis kotynyeles baba gyakran a felnőttek beszédébe is belekotyog s akkor okoz csak valóban riadalmat, amikor ritka vendég van a háznál. Például beszélgetnek a nagyok s a vendégnéni elmondja, hogy hat hétig fűrdözött a Balatonban. Erre megszólal a gyermekszáj:

— Hát olyan nagyon piszkos volt a néni, hogy hat hétig kellett mosdani?

A kicsi most is csupán azért érdemel „leintést”, mert kérdezetlenül bele mert kotyogni a nagyok dolgába, de ilyenkor is tisztázni kell vele a fogalomzavart.

A gyermek gondolkodása más, mint a felnőtteké, mert még nem ismeri az ok és okozat összefüggéseit. Eszejárása logikájának kezdetleges törvényein alapszik és éppen olyan, mint a műveltség legalacsonyabb fokán álló egyszerű népeké. Akkor válik a gyermek kérdése valóban veszedelmessé, amikor már okoskodni kezd és kezdetleges logikáját csiszolgatva a felnőttekével méri össze.

— Bejut-e a mennyországba az oroszlán? — kérdezi a kis házi filozófus.

— Nem! — feleli a meghökkent kérdezett.

— És bejut a mennyországba a hittérítő, akit az oroszlán megevett?

— Igen. — Még erre is egészen könnyen kap választ a kicsi.

— Furcsa dolog ez! Az oroszlán nem jut be a mennyországba, ... de a hittérítő, ... az bejut, ... akit az oroszlán megevett. Hát ez most már hogyan van, apu? Mert én ezt sehogyan sem értem.

Az ilyen kérdésekre is rendszerint vagy nevetés, amit a kicsi megsegényenítésnek vesz vagy dühbe gurulás a válasz, amivel elbátortalanítjuk őt. A gyermek *segítséget vár tőlünk*, hogy igazítsuk el ebben az összegabalyodott világban. Kérdéseire mindig a legjobb tudásunk szerint és lehetőleg rövi-

den válaszoljunk s ha valamit nem tudunk, valljuk csak be neki ezt egészen őszintén.

Soha ne hazudjunk a gyermeknek, hanem mindig mondjuk meg neki az igazat az értelméhez mért módon, mert ha egyszer hazugságon kap bennünket, menten oda lesz előtte a tekintélyünk.

Még úgysem érti . . .

mondják gyakran az avatatlanok és csakhamar rádöbbennek, hogy bizony érti, sőt sokkal többet ért meg, mint gondolják. Sok olyan gyermekded szülő akad, aki gyermekét tartja naívnak s azt hiszi, hogy a kis ártatlanság még mitsem sejt az olyan dolgokról, amelyek nem tartoznak reá. Szinte elhül bennük a vér, néha olyan meglepetések érik őket.

Megérkezik anyu kedves barátnője s mint mindig, most is akad valami bemutatni szándékolt újdonság rajta. Anyu ezt azonnal észreveszi és figyelmesen szóvá is teszi:

— Jaj, de szép függőd van, drágám! Hol vettétek?

Csöpike felel:

— Anyukámnak is van ilyen szép, de apu betette zálogba.

Legtöbb szülő el van telve gyermeke okosságával és mégis igen gyakran úgy viselkedik a jelenlétében, mintha együgyű volna.

Apu bemutatja fiacskáját a vidéki nagymamának. Az öreg szülő annyira megörül a kedves látogatásnak, hogy csupa finom falusi dolgokkal tömi meg a városiak öblös táskáját. Csöpi is jelen van a csomagolásnál. Visszaérkezéskor a Keleti-pályaudvaron az egyik kíváncsiskodó hivatalos közeg felnyitja a táskát, s főleg vágott baromfi után mutat élénkebb érdeklődést. Apu egy lemondó kézlegyintéssel óhajtja elintézni a dolgot, miközben Csöpi megszólal:

— Mit gondolsz, apu, megtalálja ez a bácsi a hízott kacsát?

Bizony a gyermek sok mindenre figyel és sokat megfigyel, amit mi felnőttek talán észre sem veszünk. Sokszor nem is tudja szavakba foglalni tudását, megfigyeléseit s csak imitt-amott szerzünk véletlenül tudomást lelki tartalmáról.

— Ne sírj, Évike, nem fáj az a fésülés! — szól részvét-

teljes hangon apuka. — Lásd, én naponta háromszor is fészülködöm és mégsem sírok!

— De bele is kopaszodtál ám! — válaszol a kis aranyos.

Évi csodálkozva nézi az utcán a kocsiban szendergő ikreket s így nyilatkozik a nem mindennapi látványról:

— Érdekes, az én pólyátestvérkémnek csak az egyik végén van feje!

A gyermek megfigyelése legtöbbször éles, de mohósággá fokozódik, ha előtte titkolt és rejtett, tehát valószínűleg érdekes dolgokat akar megfigyelni. Nem mindig érti meg egészen a tárgyalt dolgokat és éppen ebből származik a legtöbb bonyodalom.

Tekla néni érkezik látogatóba. Alig fújja ki magát, Csöpi máris elébe áll:

— Tekla néni kérem, tessék kinyitni a száját!

— De ugyan miért nyissam ki, te kis oktondi? — méltatlankodik nagyon Tekla néni.

— Hát csak azért, mert anyuka mondta Lidi néninek, hogy amikor Tekla néni kinyitja a száját, akkor botrány van.

A gyermek még akkor is figyel a felnőttek beszédére, amikor látszólag teljesen belemerül játékaiba. Tehát a gyermek jelenlétében sohase beszéljünk kényes dolgokról, mert különben így járhatunk:

A ház agglegény barátját meghívja a család karácsonyesti együttlétre. Az üres zsebekkel érkező Tódor bácsit így fogadja Csöpi:

— Tódor bácsi kérem, mosakodott máma?

— Természetesen, fiacskám! — feleli Tódor bácsi önértesen. — És miért kételkedel te ebben?

— Hát csak azért, mert apuka azt mondta délután anyukámnak, hogy Tódor bácsi biztosan hoz majd valami ajándékot, ha nem lesz piszkos.

A gyermek jelenlétében tehát jól vigyázzunk a nyelvünk-re, indulatainkra s mindig úgy beszéljünk, hogy azt a gyermek is meghallhassa. A mai gyermeknevelés válságát éppen az a körülmény segíti elő nagyban, hogy a városi gyermek legtöbbször nem nevelődik nekivaló gyermektársaságban, testvérek és pajtások körében s így nem ismerheti szegényke az életnek ama üdeségét, amely a gyermekek között állandóan

otthonos. Koraérett, koravén lesz az olyan gyermek, aki folyton a felnőttek társaságára van utalva, vagy még aggasztóbb forrásokból szerzi korai s nem nekivaló ismereteit.

A gyermekkori benyomások a tudat alatt eleven erővel élnek tovább és sokszor észrevétlenül, de döntően befolyásolják egész későbbi, még a felnőttkori életét is. A felnőttek modora, viselkedése, szavai, amit környezetében lát és hall, maradandó hatással van a gyermekre. Különösen a sikamlós, kétértelmű beszédek, a lakásban levő aktok, képek, nem gyermek kezébe való könyvek rejtenek sok veszélyt rá, mert a serdülés legelején ismét a tudatba tódulnak ezek a régi emlékek, felizgatják őt, játszani kezd testével, a nélkül, hogy arra rossz pajtás tanította volna. A szülők viszont nem tudják elgondolni, hogy miért vézna, sápadt, karikásszemű, hallgatag a gyermekük, aki szerintük a legjobb nevelést kapta.

A mai gyermekek legtöbbje tízéves koron túl nem gyermek többé, mert korábban kezd élni, lelkiileg jobban vergődik, nagyobb lelki válságok között érik s az érés tovább tart, a serdülő későbbben forr ki, mint a nyugodtabb idők boldogabb gyermeke. Ne tévessze meg a szülőket, hogy a gyermek nemi dolgokról nem kérdezősködik, s ha ilyen irányban tapogatódzunk nála, ártatlan és számunkra megnyugtató választ ad. A gyermek ilyenkor nem mond igazat, nem éppen mintha hazudni akarna, de a természetes szeméremérzete tiltja meg neki az őszinteséget.

Még rosszabb, ha a gyermek meg nem értett kétértelműségeket hall, mert ilyenkor folyton azon gondolkodik, kérdőjelek vésődnek a lelkébe s az értelmét keresi, kutatja örökösen a meg nem értett dolgoknak. Így válik a gyermek cinikussá.

Iskolásdit játszanak a tíz éven aluli gyermekek. A tanítóbácsi megszemélyesítője kérdezi kis társát, a nebulót:

— Ki volt Mózes anyja?

— A Fáraó leánya! — felel a cinikus hittudós.

— Az csak megtalálta őt — igazítja ki a felelőt a kilenc éves tanítóbácsi.

— Mondj csak azt te másnak, Pista, de ne nekem!

Ime, ez a gyermeki cinizmus! Még akkor is mellékvágányon jár az ilyennek az esze és képzelete, amikor mi felnőttek ilyesmire nem is gondolunk.

A gyermeknevelés nem áll csupán jutalmazásból és büntetésből, nem is megrendezett példaadásból. A nevelés lényege a szülők gondolkodásmódja, mindennapi gyakorlati élete és lelkülete, mert minden gyermek olyan akar lenni már gyermekkorában is, mint az édesanyja és az édesapja.

A pajtás

szerepe a gyermek életében annyira sorsdöntő, hogy erről a lényeges kérdésről már a csecsemő lelki gondozásának tárgyalásakor is beszélni kell.

Minden szülőre egyformán fontos, hogy kivel pajtáskodik a gyermeke, mit tanul tőle, jót vagy rosszat? A gondos szülő tehát nem hagyhatja véletlenre, hogy kikkel érintkezik gyermeke. Barátot csak úgy ráparancsolni senkire sem lehet, de pajtást, játszótársat mindenki olyat jelölhet ki gyermekének, amilyent legmegfelelőbbnek tart. Igen nagy jelentősége van a pajtásnak a gyermek életében, mert a gyermekre legtöbbször a pajtás van legnagyobb nevelőhatással. Sok embert sodort már végső veszedelembé a rossz pajtás, viszont sok embert tartott meg egy egész életen át az egyenes úton egy jól bevált gyermekkori barátság. Sokan tönkre teszik egészségüket, szellemi képességüket, csak hogy tessenek azoknak a pajtásoknak, akiket szolgálai utánzással bámulnak. Viszont sok hibás és ferde lelki tulajdonságokkal terhelt gyermek változik meg nagyon előnyösen a pajtás csodálatos hatására.

A pajtás kijelölése lehetőleg a minél korábbi gyermekkorban történjék, mert minél jobban korosodik a gyermek, annál jobban tünedeznek el azok a pajtások, pajtáskodások, amelyeket külső körülmények, a szülők kezdeményezései hoztak létre. Minél korosabb a gyermek, annál jobban szaporodnak azok a pajtások, akiket maguk a gyermekek szoktak maguknak kiválasztani s ezek nagyon sokszor nem nyerik meg a szülők tetszését, mert a gyermek gondolkozása szerint a pajtás megválasztásánál az a döntő, hogy az illető kiszemelt megbízható, nem fecsegő, tehát titoktartó, nem sértődik meg könnyen, jó mesemondó vagy pompás, tréfás csínyeket tud kieszelni.

Legjobban teszik tehát a szülők, ha maguk gondoskodnak gyermekük pajtásáról, mert *legnagyobb nevelő ereje a közös*

játéknak van. Ehhez pedig pajtások kellene, mégpedig minél nagyobb számban, hogy a gyermek mielőbb megismerkedjék és megbarátkozhassék a társasélet törvényeivel, önfegyelmet, alkalmazkodást, beilleszkedést tanulhasson. A közös játék kiválóan alkalmas a jellemképzésre, azért minél korábban hozzá kell szoktatni a gyermekeket.

Rengeteg kísértés van a játéknál az önzésre, durvaságra, irigységre, hazudozásra; igen ám, de a játék szabályai megtanítják a gyermeket eme alacsonyrendű ösztöneinek legyőzésére. Ha labdával eltalálják, kénytelen azt rögtön bevallani, mert különben társai megbélyegzik őt mint megrögzött hazudozót. Leszokik az irigykedésről, sőt megtanul örülni az ellenfél sikereinek is, mert ezt látja a többitől s együtt örül valamennyivel. Leszokik az önzésről s igyekszik a csapatért dolgozni, a maga sikereit aláhelyezi fegyelmezett összjátékával a csapat sikereinek. A kisebbre nem tör rá vadul, hanem elismeri és tiszteli annak ügyességét és fürgeségét, mert különben társai megvetését hívná ki maga ellen. Mennyi, mennyi alkalom kínálkozik így játék közben a lélek nemesítésére, a jellem kialakítására! Éppen ezért vallják nagyon sokan azt a nézetet, hogy amely gyermek kitér a közös játék elől, az lélekben is beteg. Ha az ilyent a pajtások közé erőltetik, játékrontó lesz.

Ifjúságunk egyik nagy nevelője mondja: „Amelyik gyermek nem szeret játszani, annak nemcsak a háta lesz görbe, hanem a jelleme is.”

A közös játékot kísérik figyelemmel a szülők, sőt észrevétlenül irányítják is azt. Erőszakos beavatkozást azonban csupán akkor eszközöljenek, ha arra nyomós ok kényszeríti a szülőket. Például, ha a gyermek erőszakos, rászorítjuk a játékszabályok betartására, ha durva, egy kis időre eltiltjuk a játéktól. Ha félénk, bátorítjuk, ha ügyetlen, sok gyakorlásra biztatjuk, ha vakmerő, a veszélyre való hivatkozással óvatosságra intjük, ha lassú, élénkebb ütemre biztatjuk, ha szeles, megfontolásra szoktatjuk. Csak ne fürkesszük folyton a gyermek hibáit s ne lépünk folyton közbe, mert különben elrontjuk a játészó kedvét.

A pajtások lehetőleg azonos korúak legyenek. Apró gyermekeknél mindegy a nem, a vallás, a társadalmi állás; szeren-

csére ők még nem ismerik e különbségeket, nem is szabad figyelmeztetni őket erre. A leendő pajtást játék közben lehet legjobban megfigyelni, mert ott bontakozik ki egyénisége legőszintebben. De ez a megfigyelés észrevétlen legyen, mert ha a gyermek észreveszi, hogy vizsgálják, menten léprecsalja a felnőtteket és egészen más egyéniséget mutat.

Legeszményibb, amikor a kis pajtások egészen elmerülnek a játékokban és nem is sejtik, hogy őket figyelik és vizsgálgatják. Már maga a játékban való elmerülés is igen jó jel mindkettőjükre nézve. Hamarosan kitűnik most már, hogy melyik az ügyetlen, ügyesebb, fürgébb, melyik hagy rá a másikra mindent, melyik a civakodóbb, melyik van játék közben nagyobb tekintettel a másikra, melyik szociálisabb érzésű. Némely gyermeknek táva marad a szája a csodálkozástól, amikor meglátja a sok új játékszert s azt sem tudja, melyikhez nyúljon. Van, aki ráveti magát a legelső játékra, amelyet hamarabb elér, akad, aki csak hosszabb töprengés után szánja el magát a játékokra. Némelyik illedelmesen megkérdezi, vajjon szabad-e azzal az illető játékszerrel játszani, a másik kitépi vendéglátó pajtása kezéből a játékot, mert mindig az kell neki, amivel a másik játszik.

Az is nagyon jellemző, ki milyen játékot választ. A kirakós vagy összeállítós játéknál azt lehet megfigyelni, mennyire találekony, lassan vagy gyorsan oldja meg feladatát, higgadt avagy kapkodó, logikusan gondolkodik-e avagy csak célnélküli próbálgatásokkal hibáz rá a helyes útra, esetleg egy kis csalással segít magán? Megfigyelhető még az is, hogy kitartó-e a játékban avagy csapongó és unatkozásra hajló; van-e képzelőtehetsége, tud-e egy játékkal többféle játékot is játszani? Legkíváncsiabb, hogy a gyermek maga tudja-e magát, hogy játékokat kitalálni, főként készíteni. Mennyire más egyéniséget mutat az a gyermek, aki lemezekből, rudakból és csavarokból varázsol elő takaros épületeket, hidakat és gépezeteket, mint az, aki színes golyók gurigázásában leli egyszerű szépszerű és mozgásbeli vágyai kielégítését. Mennyivel több várható az életben az olyan gyermektől, aki a játékalkalmaknál beéri a nyersanyagokkal — papíros, fadarab, színes rongyok, drót, szeg, kalapács, tű, olló, képesárjegyzék, harapófogó, kréta, ceruza, gyöngy, zsinag, doboz — s azokkal nap mint nap

magában eljátszadózik, mint attól a gyermektől, akit elhalmoznak mindenféle készen vett játékszerrel és mégis folyton unatkozik, mind újabb és újabb játékszerek után áhítozik.

A pajtás megválasztásánál az a legelső követelmény, hogy a szülő ismerje a saját gyermekét, tudja meg, milyen irányban fejlett vagy visszamaradt, milyen jó tulajdonságai vannak és milyen hibák lapulnak meg benne, mit kell fejleszteni nála s miről kell leszoktatni? Ezeket is játék közben lehet legjobban megfigyelni. Ha a szülő azt tapasztalja, hogy gyermeke félénk, bátortalan, akkor legjobban teszi, ha bátor, de kisebb, fiatalabb pajtást választ ki számára, mert igen nagy a valószínűsége annak, hogy a kisebb pajtás példáját a nagyobb és gyámoltalan gyermek már csak hiúságból is utánozza.

A pajtások, játszótársak kölcsönösen nagy hatással vannak egymásra, azért a szeleburdi, meggondolatlan gyermek mellé higgadtabb, idősebb pajtás való, a lassan gondolkodónak élénk észjárású, a lusta mellé fürge, a gyenge akaratúnak pedig erős akaratú pajtás való, mert a játék öröme minden gyermekben felkelti a nemes versengést és ez csak javára válik a félénknek, a szeleburdinak, a lustának és gyenge akaratúnak. Az ilyen ellentétes vérmérsékletű pajtások igen természetesen nem egykönnyen szoknak össze s ezt elősegíteni a szülők leleményességével lehet, sőt kell is, mert egymásra való hatásuk alatt az ellentétes, szélsőséges tulajdonságaik lekopnak. De meg az életben sem érintkezhetik majd csupán rokonszenves egyénekkel, tehát nagy szolgálatot teszünk a gyermeknek, ha már kisdéd korában hozzászoktatjuk őt a különböző modorú és vérmérsékletű egyének neki nem rokonszenves tulajdonságainak el-tűrésére.

A pajtásból idővel, már a serdülőkorban barát lesz. Úgy kell tehát megválasztani a pajtást, hogy belőle igazi jóbarát váljék, mert az igazi jóbarát testünknek-lelkünknek éber őre, aki mindig segítségünkre siet. A szülők nem hagyhatnak akkora vagyont gyermekeikre, amely értékben felérne egy igazi jóbaráttal.

A csecsemő vallásos nevelése

nélkül nem lehet eredményes nevelés és mint minden nevelés, a vallásos nevelés is csak úgy lesz eredményes, ha annak gyökere a csecsemőkorba nyúlik vissza. Vallásos nevelés nélkül nem fejlődhet ki a gyermekben áldozatos buzgalom, helyes világszemlélet, s nélküle nem tudja majd a különböző életviszonyokat megfelelően megítélni. A vallásos nevelésre éppen úgy szüksége van a gyermeknek, mint a napfényre vagy a friss levegőre, mert a csecsemőkorú gyermeknek is az öröm a legfőbb éltetője. A legtisztább örömforrásokat pedig a vallásos nevelés területén nyújthatjuk a kis csöppségnek.

A vallás az ő fenséges tanaival és erőt adó kegyelmeivel segít bennünket életünk útján való helytállásunkban, megőriz bennünket az élet terhének súlya alatt való összeroskadástól és a kétségbeeséstől, belőle nyerjük az ellenállást a kísértések ellen. A vallásosan nevelt ember mindig talál valami vigasztalót legkeservesebb földi bajában is.

Bizonyára akadnak olyanok, akik egyenesen kétségbe vonják a csecsemőkorú gyermek vallásos nevelésének lehetőségét, mert a vallás tanainak megértése elvont gondolkodást kíván, arra pedig a csecsemő még képtelen. Az olvasottabbak azt is tudják, hogy egyik híres „elméleti” nevelő: Rousseau, azt hirdette, hogy a vallásos nevelés csak az ifjúkorban vegye kezdetét, amikor az ifjú maga választja majd meg magának azt a vallást, amit megismerni és követni óhajt. Viszont aki a csecsemő lelki életének megindulását és további fejlődését ismeri, az könnyen megtalálhatja a módját a csecsemőkorú gyermek vallásos nevelésének.

Egészen természetes, hogy a csecsemőnek hiába beszélünk vallásunk fenséges tanairól, de nem is ezzel kezdődik a vallásos nevelés. A csecsemő túlnyomórészt ösztönös és érzelmi életet él, ezen keresztül kell tehát a vallásos nevelésnek is megindulnia. Először csak érzelmeket, mégpedig kellemes, édes érzelmeket ébresszünk a kicsiben. Amikor a baba aludni tér és már megérti az elbúcsúzás fogalmát, édesapjának integetés közben az édesanyja karján ülő csöppség remekül kiejti már a „pá” szócskát, ugyanakkor mondjon „pá”-t búcsúzóul Krisztus képe, a feszület vagy Szűz Mária szobra előtt, még jobb, ha

mind a háromtól külön-külön búcsúzik el az aranyos csöppség. Szenteltvízzel is vessünk keresztet rá. Az ágyacskájába fektetésnél kulcsoljuk kis kacsóit imára, tanítsuk meg rá, hogy maga is tudja imára kulcsolni kezecskéit. Ezeknek most még semmi lelki tartalma sincsen talán, de már nemsokára lesz, a kisded-korban már lassankint mindez telítődik tartalommal a maga módján.

Amikor már gagyogni kezd, necsak a „papa-mama” elbűvölő szavaiban gyönyörködünk, hanem tanítsuk meg e szóra is: Isten. A gyermekkel való társalgás közben helyénvaló, amikor a szeretet hangján kicsinyítő jelzővel mondjuk az egyes fogalmak neveit, például: kenyérke, cukorka, angyalka, Jézuska. Egy fogalom nevét azonban sose kicsinyítsük a gyermek előtt, ezt: Isten. Sose mondjuk tehát ebben a formában: Istenke. Őt kicsinyíteni először is nem szabad, másodszor pedig így furcsa, hamis fogalmat alakítunk ki a gyermek lelkében Isten lényéről. Az Ő nagysága olyan felmérhetetlen, hogy semmiképen sem fejezhető ki még dajkanyelven sem kicsinyítve.

A csecsemő életében van egy korszak, amikor már sok mindent megért, de maga még nem beszél. Ilyenkor az avatott édesanya már órák hosszat eltársalog a kicsivel s a csöppség szemmeláthatólag megért egyet s mást a hozzá intézett anyai intelmekből. Ebben a korszakban veszi kezdetét a tulajdonképeni értelemhez szóló vallásos nevelés. Természetesen ez az oktatás csupán egyes tömondatok naponkint való gyakori ismétléséből állhat. Isten lát. Isten szeret. Isten jó. Isten vigyáz rád. Isten ezt nem szereti. És így tovább. Amíg a gyermek Isten helyes fogalmához eljut, évek telnek el, de ha idejében kezdjük el adagolni Isten felmérhetetlen jelentőségű fogalmának alapelemeit, akkor annál korábban tisztulnak meg Istentől alkotott gondolatai s alakul ki lassankint lelkében Isten megközelítően helyes fogalma. Csak ne emlegessük a csecsemő előtt a haragos, fenyegető, büntető Istent, mert akkor félni fog tőle, akitől pedig fél a csecsemő, azt nem is szereti. Hogy Istent minél korábban megszeresse, ahhoz tehát az szükséges, hogy a fogalom szeretetet, örömet keltő alapelemeit adagoljuk szünet nélkül a kis csöppségnek.

A gyermek vallásossága legjobban az imádságban nyilat-

kozik meg. Az a helyes, hogy amint a csecsemő és kisdéd értelmesen beszélni kezd, tanítsuk meg az Istennel való beszélgetésre is. Legelsősorban is a keresztségre kell megtanítani. Amíg ennél segítségre szorul, csupán ennyi legyen a lecke. Ebbe úgylis beletelik jónéhány hét vagy hónap. Mindig így figyelmeztessük a kicsit: Szépen csináld! Szépen mondd! Isten lát és hall téged és csak azt a gyermeket szereti, aki szépen imádkozik! Óvakodni kell tehát a gépiességtől, viszont az erőszakoskodástól is tartózkodjunk, nehogy dacot váltsunk ki belőle, nehogy ellenszenvenessé tegyük előtte az imádságot. De ha már nagyobbacska és értelmesen tud beszélni, akkor az első röpke fohászok legyenek mindig hosszabbak és szoktassuk lassankint rá, hogy rendszeresen és ájtatosan imádkozzék. Az apró gyermek rövidke fohászt mond, a nagyobbacska hosszabbat, de fokozatosan minél előbb tanítsuk meg a legszentebb imádságra: a Miatyánkra. *Legnagyobb nevelőhatása a közös és hangos imának van, melyből még vendég jelenlétében sem engedünk.*

A vallásos nevelés főfeladata a lelkiismeret minél korábbi megszólaltatása, mert az lesz a gyermek első önnevelője, mely holtáig neveli és ellenőrzi. A lelkiismeretet úgy ébreszthetjük fel az apróságokban, ha ismételten elmondjuk nekik, hogy mit szeret és mit utál az Isten, ha korán megtanítjuk arra, hogy mi a jó és mi a rossz cselekedet. Ha a csöppség valami rossz fát tett napközben a tűzre, esti imádság után szólaltassuk meg lelkiismeretét ilyenformán: Megvertem - öcsit, bocsáss meg, Istenem, máskor nem teszem!

Ne nyalánságok ígéretésével, ne rendőrrel és szenesemberrel való fenyegetésekkel, tehát ne csak jutalommal és büntetéssel, hanem Krisztussal, főleg Krisztus szeretetével neveljünk. Azt a gyermeket, akit 3—4 éves korára megtanítottak meleg szeretettel szeretni Krisztust, azt a gyermeket, aki 8—9 éves korában már magához vette Krisztust és attól kezdve az iskolai élet megkövetelte mértéken túl is gyakran áldozik, azt a gyermeket nem kell örökösen dorgálni, hanem elég ez a figyelmeztetés is: Gyermekem, ezt az Úr Jézus nem szereti!

Tóth Tihamér püspök izeni a katolikus szülőknek: „Aki ima nélkül nevel, aki gyónás nélkül nevel, aki Krisztus nélkül nevel, az mindvégig csak ügyetlen kontár marad.”

II. A KISGYERMEK LELKI SÉRÜLÉSEI

A kisgyermekkor a rendszeres és sokoldalú fejlődés szaka. A gyermek testi ereje és ügyessége, érzelmi, értelmi és akaratí élete igen gyors ütemben fejlődik. Aki ebben a korban megakasztja ezt a rohamos fejlődést avatatlanságával, helyrehozhatatlan kárt okozhat gyermekének szellemi életében. A házastársak közötti szakadás vértanúi nagyon gyakran már kisdedkorban olyan szerencsétlen lelki kisiklások áldozatai, amelyek későbbi egész életükre is felette hátrányosak lehetnek.

Szomorú tapasztalataink szerint a viharos családi életet élő és házasságában mélyen csalódott, *elvált vagy elhagyott* anya megoldhatatlannak vélt családi bonyodalmái, főleg ellen-szenvéssé lett férje elől *gyermekéhez menekül és senki más nem létezik már a számára, mint csupán a gyermek*. Örökösen a segítségére van, mindenben kiszolgálja, mindent maga tesz meg helyette, magának foglalja le teljesen, azért nem is engedi hasonlókorú pajtások közé, amivel a kis apróságot önállótlaná, ügyetlenné, félszeggé és félénkké teszi.

A kisdéd feltűnően hamar észreveszi az *elhibázott szeretetet* és alaposan visszaél a helyzettel. Ha a mindent megengedő anyai szív ugyanis egyszer mégis merészel a gyermeknek egy bátoratlan nemet mondani, rögtön elővesz egy kis készenlétben tartott dühöngést, toporzékolást, mert már tapasztalásból tudja, hogy azzal mindent el lehet érni a megrémült édesanyánál.

A bensőséges családi otthon melegét — melynek hiányát minden gyermek keservesen megszenvedi — nem sugározhatja csupán vagy az apa vagy az apa szeretete, hanem azt *csakis a kettőnek együttthatása adhatja meg* s a gyermek ha azt nem is szóval, de viselkedési zavarokkal, ideges nyugtalanságokkal, nehezen nevelhetőségével követeli és *joggal követeli magának*.

De lássuk csak most már az idevágó példákat!

A válás előtt főleg hatása a gyermeki lélekre

Egy kisebb vidéki városka ideggyógyosa küldött az intézetbe egy anyát két és fél éves gyermekével. Az anya elpanaszolta, hogy egyetlen fiacskája megszületése óta nyugtalan, ideges, feltűnően mozgékony, türelmetlen, indulatos, toporzékolni is szokott, néha pedig valósággal dühöngési jeleneteket rögtönöz és csak igen nehezen csillapítható le. Dacos, makacs, ha valamire elhatározza magát, abból nem enged. Beszédhibák is mutatkoznak nála. Ha indulatos, akkor dadog, szeleskedő, beszédnél hebeg, több hangot pedig nem ejt ki tisztán. Megtudjuk még, hogy családi életük viharos volt már a házasságuk első évében is. A viharok folytonosan fokozódtak s a fiú megszületése csupán néhány hétig hatott csillapítóan. Jelenleg már válófélben vannak, külön élnek, a fiúcskát anyja neveli, aki magát nyugtalannak, idegesnek, felzaklatott lelkületűnek mondja. Magáramaradottságában sokat sír és keserűségét nagyban fokozza az a körülmény, hogy egyedüli reménysége és boldogsága, a fiacskája rítul visszaél az anyai szeretettel, rakoncátlankodik örökösen s nem tudja úgy nevelni, ahogyan szeretné.

Beigazolva láthatjuk, hogy a házastársak békétlenkedései, hangos vitatkozásai még a csecsemő lelki életének egészséges fejlődésére is igen káros hatással vannak. Az anya azzal kezdte panaszát, hogy fiacskája megszületése óta nyugtalan, ideges, mozgékony volt. Egészen érthető is ez s az okokat megjelöljük a szülők lelki egyensúlyának felborulásában. Nem képezi feladatunkat a házastársak közötti ellentétek minden körülmények közötti kibogozása és elsímitása, bár ilyesmi elől sem zárkózunk el, ha arra megfelelő alkalom kínálkozik, azonban főfeladatunkat az áldozat, a gyermek lelki sérüléseinek gyógyításában, a viselkedési zavaroknak a szülők kellő felvilágosításával való megszüntetésében látjuk.

Ez esetben is tanácsaink főként abban merülnek ki, hogy a szakszerű nevelés ismereteit nyújtottuk a tapasztalatlan, bár művelt édesanyának. Rámutattunk nevelési hibáira s megma-

gyaráztuk, hogy addig a fiúcska viselkedésében javulás nem várható, amíg az anya nevelési hibáit el nem hagyja.

Ennél az esetnél részletesebben és alkalmasszerűen a beszédhibák javítását, a dacos gyermek kezelését, a kisded valóságos nevelését és az akarat nevelését tárgyaljuk meg.

A beszédhibák javítása

A családi nevelőknek kétségtelenül korán fel kell ismer-niök gyermekeik beszédzavarait és érteniök kell azok javítá-sához is, mert az avatatlanság a kis emberke egész életére ki-ható súlyos károkat okozhat. Ellenben egy kis szakismerettel legtöbbször egész könnyedén átsegíthető az apróság a beszéd-hibákon.

A gyermek első beszédbeli ingereit a családban szerzi lá-tás, főként hallás útján. Hallóképessége azonban csak fokozato-san fejlődik, első hallási benyomásai még megbízhatatlanok, hibásak, tisztátalanok, tehát a hangutánzásai sem lehetnek ki-fogástalanok. Az apró emberke gyakran tisztátalanul ejti ki az egyes nehezebb, kevésbé megfigyelhető, főként a hátul képzett hangokat vagy felcserélt hangokat használ, megesik, hogy nyelve renyhén mozog, ügyefogyott a kifejezési készsége, néha beszédgyáva.

Amint a tityegő-totyogó, csetlő-botló pici gyermeket nem nevezhetjük hibás járásúnak, éppen úgy ezt az *élettani pösze-beszédet* sem bélyegezhetjük még beszédhibának. De ha avatat-lanul járunk el ebben az időben, akkor állandósulhat és már beszédhiba bizony a neve.

Ha a gyermek egy-egy hangot hibásan vagy tisztátalanul ejt, az illető hang többszöri előhangoztatásával néha oly meg-lepően jó eredmény érhető el, hogy teljesen feleslegessé válik minden további próbálgatás. Néha azonban nem sikerül ilyen könnyen a hibásan vagy tisztátalanul ejtett hang kijavítása. Ilyenkor az a főszabály, hogy a gyermek ne is tudjon az ő be-szédhibájáról, arra ne figyelmeztessük, érte ne korholjuk és gúnyoljuk, főként pedig azt ne vegye észre, hogy beszélni tanít-ják, hogy gyakoroltatják. Úgy járunk el ilyenkor, hogy mesé-lés közben kérdéseket teszünk fel neki s a feleletében azokat a hangokat szerepeltetjük, melyeket hibásan szokott ejteni.

Ezeket mi mindig jól érzékeltetve ejtsük ki, hogy fülével, szemével jól megfigyelhessen mindent. Igen jó e célra a képeskönyv. Ha például a „k” hangot hibásan ejti ki, a képeskönyv lapozgatása közben akár hússzor is észrevétlenül gyakoroltathatjuk vele a „kakas” kimondatásával a „k” hangot. Jól használhatók e célra a mulattató versikék, rigmusok, mondások be tanítása.

Ha a gyermek már nagyobbacska és négyéves korán túl is még mindig hibásan ejt egy-egy hangot, akkor már figyelmeztetni lehet a hibájára és ilyenkor úgy segítünk, hogy a hibásan ejtett hangképzését bemutatjuk neki. Felhívjuk a figyelmét ilyenkor a nyelv állására és mozgására, esetleg a tükröt is segítségül vehetjük, hogy a gyermek magát ellenőrizhesse. Ha sikerült a javítás, akkor a kijavított hangot begyakoroljuk olyan szavak mondatásával, amelyeknél az illető hang egyszer a szó elején, máskor a végén vagy közepén van. (Például a „k” hang gyakorlásánál: Kér, kerék, kerekas.) Itt tehát már lehet tudatos beszédhibajavításról szó, azonban nem fajulhat el fárasztó gyakorlatozássá, hanem ez is derűsen, főként pedig egészen rövid idő alatt, egy-két percen belül történjék meg. Nagyon óvatosak legyünk, mert a folytonos figyelmeztetés és gyakorlatozás csak fokozza a zavart. Ha pedig ezeket a gyakorlatokat nem tudjuk játékosan, derűsen lefolytatni, ha a gyermek azt tehernek érzi és húzódozva vagy talán sírva végzi, hagyjunk fel azonnal az igyekezettel, mert többet ártunk, mint használunk. Ez az élettani pöszebeszéd, ha a gyermek jó beszédpéldát hall, magától is megjavul, legfeljebb néha kissé tovább tart, mint rendes körülmények között tartani szokott.

Ha azonban a környezet kedveskedve átveszi a baba önkényes hangalkotásait és nyelvtani kicsapongásait, amikor körülötte mindenki őt utánozza, a kígyót „gígyó”, a kávé pedig „dávé” néven említi, akkor az élettani pöszebeszéd állandóvá válik és ezt az állandósult pöszebeszédet már „működéses pöszebeszéd” meghatározással illetik a szakemberek. Az ilyen pöszén kerül az iskolába is, ahol társainak gúnytárgya és céltablája lesz, ami sok keserűséget és kiszámíthatatlan bajokat okozhat. Bármilyen aranyos is a kis apróság az ő sajátos élettani pöszebeszédével, azért mi ne beszéljünk vele az ő nyelven s ne így hívjuk magunkhoz: „Dele ide!”

Gyakran előfordul, hogy a beszéddel való küszködés feltűnően sokáig tart és ez a helyzet némelyik szülőt módfelett idegesíti, türelmetlenné és szigorúvá teszi. Ez azonban nem segít, sőt mérhetetlen kárt okoz, a gyermeket félténnyé teszi, növeli és állandósítja a beszédzavart. A gyermek gondolatai ugyanis gyorsabban követik egymást, semhogy a kellően be nem gyakorolt beszédsszerveivel lépést tudna tartani velük. Megakad, kapkod, felcserél hangokat, sőt szavakat is. Ezekből nem szabad nagy dolgot csinálni, inkább segítsünk neki a beszédnél. Ha nehezen találja meg az alkalmas szót, nyugodtan segítsük ki őt. A mondatalkotásoknál is nehézségei szoktak lenni, ennél is mindennemű dorgálás és türelmetlenkedés nélkül kell segíteni neki. A nagyon mozgékony és e mellett érzékeny idegrendszerű gyermek élénk beszédvágát túlságosan ne mozdítsuk elő, sőt inkább folyton mérsékeljük.

Sokkal nehezebb az eset, ha hallónéma a gyermek. Az ilyenekkel gyógypedagógus is nehezen boldogul. A hallónémánál minden beszéd- és érzékszerv ép lehet és mégsem beszél a kis lurkó, mert beszédlusta vagy beszédgyáva. Megesik, hogy titokban játékszereihez ejt ki egy-egy szót, de a nagy nyilvánosság előtt semmiáron sem hajlandó szerepelni. Itt sem segít a szigor és fenyegetés, a jutalmazás és büntetés. Legcélravezetőbb a gyermeket állandóan örömben fürdetni, hangos, vidám pajtások közé csempészni. E vidám környezet szokta tovaűzni azt a titokzatos erőt, amely a hallónéma ép beszédsszerveit béklyóba szorította.

Általában a rendes beszédű pajtások hatása igen jótékony szokott lenni a beszédhibás gyermekekre.

A dacos gyermek

A gyermekek lelki tulajdonságai változóak. Minden életkor más-más tünetekkel jár. Az apróságok életében az az időszak hozza a legfeltűnőbb változást, amelyet „dackorszak”-nak szoktak nevezni. Szülők és nevelők rendszerint megdöbbenve veszik észre, hogy kezd csődöt mondani minden eddigi nevelési módszerük, sőt még a sugalmazott nevelési fogásokkal sem boldogulnak.

Az első és egyúttal legsúlyosabb hiba, hogy sokan túlságo-

san megijednek ettől a váratlanul fellépő dackorszaktól s fel-tűnően nagy fontosságot tulajdonítanak neki. Ebből következő-leg sokan mindenáron meg akarják azt szüntetni, sőt olyanok is akadnak, akik erőszakkal akarják letörni.

A legtöbb gyermek harmadik-negyedik életévében jelent-kezik az első dackorszak, ami az ő tevékenykedési vágyából fakad. Bontakozó akarati életét próbálja ki, akar akarpi, él-vezi akarati működését. Minden külső irányító hatást elutasít ilyenkor, folyton nemet mond, dühösen kiabál, ha törekvései akadályba ütköznek.

Nem kell tőle megijedni s ha nem vesszük észre, néhány hónap múlva lezajlik s a gyermek megint könnyen kezelhető és engedelmes lesz. Eme élettani folyamat éppen úgy hozzátar-tozik a gyermek fejlődő egyéniségéhez, akárcsak a rózsához a tövis. A tapasztalat ugyanis azt látszik igazolni, hogy kész ve-szedelem, ha ez az élettani dackorszak kimarad, mert az ilyen később többnyire akaratgyöngye egyénné válik. Pedig ez baj, mert az ilyent állandóan biztatni, sarkallni kell, hogy kitartson. Az akaratgyöngye gyermek könnyen enged minden csábításnak, torkos lesz, mert nincsen akaratereje a lemondáshoz s a külön-ben is korán jelentkező önzése pedig erőssé és állandóvá válik.

Az első dackorszakban bizonyos fokig engedékenynek kell lenni a gyermekkel szemben. Ez viszont nem jelentheti azt, hogy szabadon engedjük akarati életét garázdálkodni, hanem arra kell törekedni, hogy felesleges tiltásokkal és parancsolga-tásokkal ne tegyük számára még nehezebbé az engedelmessé-get. A feltétlen engedelmességről pedig mondjunk le ebben az időben s ha a gyermek nemet mond, ne háborodjunk fel miatta, hanem kerülő úton bírjuk rá az engedelmességre. Ennek a módszernek meglesz az a nagy előnye, hogy nem hívja ki még jobban, nem növeli még nagyobbra és nem állandósítja a dacot, hanem inkább lehetővé teszi a gyermeknek, hogy a dackorszak elmúltával megint engedelmes lehessen.

A szülők általában nem tartják ily könnyű esetnek a gyer-meki dacot, sőt keservesen panaszkodnak, mint forgatja ki da-cos gyermekük az egész ház népét megszokott nyugalmából és munkájából. E panaszok kivizsgálásánál azonban többnyire

az sül ki, hogy azok nem annyira a gyermeket, mint inkább a szülőket vádolják.

A tapasztalás azt igazolja, hogy az a gyermeki dac, amelyet a szülők hibás nevelése táplál vagy vált ki, mindig súlyosabb szokott lenni, mint az élettani első dackorszak. Ilyen esetben az első segély csakis az lehet, hogy a túlméretezett dacot kiváltó hibás nevelést mint előidéző okot, kell gyökeresen megjavítani.

A dacot a túlszűken adagolt szeretet is kiválthatja. Ez sokszor oly esetben szokott bekövetkezni, amikor a szülők fokozott társadalmi életet élnek s a gyermek mellett mindig csak az alkalmazott van. A szülői szeretetet szomjúhozó gyermek ezt a ránézve nagyon sérelmes helyzetet daccal igyekszik megtorolni s mikor csak teheti, szembefordul a szülő akaratával. De az is dacot válthat ki, ha a gyermek csak képzei, hogy őt szülei nem szeretik eléggé. A gyermek ugyanis, ha azt érzi, hogy nem szeretik őt, daccal fordul környezete ellen. A nevelés tehát mindig olyan legyen, hogy a gyermeki lelket eltető meleg szeretet még látszólag se hiányozzék soha.

A túlbőven adagolt szeretet is dacot válthat ki. A gyermek ugyanis daccal igyekszik kiszabadulni a terhessé vált szeretet nehéz béklyóiból. Itt a dac arra figyelmezteti a szülőt, hogy ne becézzen már tovább, ne szolgálja ki többé mindenben, hanem engedje, hogy a gyermek maga végezzen el mindent, amit maga is el tud és el szeretni végezni.

Korán felébreszti és nagyon megerősíti a gyermeki dacot a szülő dactra kész, makacs egyénisége. A gyermek dacát sohase próbáljuk a felnőttek erőszakosságával letörni, mert majdnem mindig a felnőttek maradnak alul ebben a küzdelemben.

Észre ne vegye a gyermek soha, hogy daccal a családban remekül lehet érvényesülni. Álljanak itt emlékeztetőül Istenben boldogult nagy nevelőnknek, Tóth Tihamér püspöknek szavai: „Nem okos nevelés az, amikor a makrancos gyermeknek a szülők játékot, tortát ígérnek, csakhogy szófogadásra bírják; ez nem engedelmességre nevelés, ez „gseftelés”, ez üzlet.”

A gyermeki dac leküzdésénél mindenegyes gyermekre egyformán jól ható, azaz általános érvényű nevelési tanács nem

adható. De vannak sokszorosan kipróbált és jól bevált fogások, amelyekből ki lehet választani a gyermek egyéniségének legmegfelelőbbeket.

Általában legokosabb dolog a dacot észre sem venni, hanem tréfával, tudomásul nem vétellel elütni s érettségére való hivatkozással kell megnyerni.

A hirtelen felduzzadó akaraterőnek igyekezzünk más irányt szabni. Jó szolgálatot tesz ilyenkor egy-egy megfelelő mese, tréfa és adoma.

Övjük meg hidegvérünket és csillapítsuk le a gyermeket, később pedig nyugodtan beszéljük meg vele a csúnya jelenetet.

Hagyjuk magára, lássa, hogyan boldogul. Ha azt veszi észre ugyanis, hogy daccal nem szolgálta jól elgondolását, magától is felhagy vele.

Éreztetni kell a gyermekkel, hogy betegnek tartják és sajnálják, mert még gyenge, fejletlen és nem tud magán uralkodni.

Daccal semmit se engedjünk kierőszakolni!

Néha adjunk igazat a gyermeknek, mert ezzel sokszor nagyon jól lehet fegyelmezni őt.

Van a gyermek életében még egy második dackorszak is, amely a serdülés szakában jelentkezik. Valósággal negatív korszakba sodródik sok serdülő, amikor mindent bírál, fitymál, tagad és lenéz. Szembekerül ilyenkor még szüleivel is. Itt már nehéz a meggyőzés és veszedelmes a magárahagyás. Legcélyszerűbb kerülő úton, rejtett eszközökkel hatni. Igen jó szolgálatot tehet ilyenkor egy jóindulatú pajtás. E bizalmasát kell irányítani olyan útra, hogy példájával ő hasson rá. A jó olvasmányok is sokat segíthetnek ebben a korban, főként ha a pajtás ajánlja azokat. Legcélravezetőbb, amikor a nevelés olyan, hogy még ebben a legválságosabb serdülő korszakban is megnyerhetik gyermekeik bizalmát a legjobb tanácsokkal szolgálni tudó szülők.

A kisdéd vallásos nevelése

Ha a gyermek vallásos nevelése már a csecsemőkorbán megkezdődött, a kisdédkorban pedig már tudatos vallásos érzést fejlesztettünk ki benne, akkor még a gyermeki dac leküzdésénél is sokkal könnyebb és jobb eredményt érhetünk el.

Nagyon sok dacoskodó gyermek, ha jól készítik elő az első gyónásra, az első szentáldozás közeledtére szinte kezes báránnyá alakul át „Jézuska kedvéért”, sőt néha a gyakori gyónásáldozás révén az erkölcsi fertőbe sülyyedtt serdülő a lelki tisztaság magaslataira tudja magát felküzdeni. A szülők sohase mellőzzék nevelésüknél a szentáldozás nyújtotta kegyelem erejét, melynek hatása sokszor csodálatos.

Az isteni kegyelem erejét pedig úgy nyerheti el legkönnyebben a gyermek, ha a kisdedkorban avatott tervszerűséggel építjük ki a lelkében a vallásos érzést. Igen természetesen a kisdedkorban sem szabad túl sok követeléssel fellépni a vallásos nevelés területén, mert ha nem tartunk lépést az apróság természetes lelki fejlődésével, akkor később az a kevés sem kell majd neki, amit kisdedkorában úgy erőszakoltunk rá.

Volt már arról szó, hogy a gyermeket örökösen vidámságban, örömben fürdessük, ez áll legközelebb a kis csemeték lelkéhez s így férközhetünk hozzá legközelebb. Sajnos sok család a maga vallásosságába túl sok komolyságot, mondhatni komor-ságot, örömtelenséget, esetleg mogorva szellemet visz, mely folyton fenyeget, szid és korhol. Isten igazi emberei, a Szentek, mind vidám lelkűek voltak. Ez a vidámság uralja a vallásos nevelést s akkor a gyermek egész életére döntő hatással lesz majd. Az igaz, hogy az üdvös félelemre szükség van, kell, hogy a gyermek félje is Istent, azonban a gyermeki lélek számára sokkal eredményesebb és maradandóbb hatású a „vonzó”, az „öriző”, a „lenyűgöző”, a „szeretetreméltó” az isteniben. Mert ha mogorva, folytonos fenyegetéseiknél mértéket tartani nem tudó szülőktől nyeri a gyermek a vallásos nevelést, akkor a kisdéd a szülőkkel szemben táplált kellemetlen érzéseket az érzelemátvitel törvénye szerint átviszi a tőlük nyert vallásos formálásra és a tőlük megkívánt vallási gyakorlatokra is.

A vidám lélekkel és kellő mértékkel irányított vallásos neveléssel a gyermek jövő boldogságának alapjait rakjuk le. Minden szülő boldogítani kívánja gyermekét, de nem minden szülő érti a módját annak, vajjon hogyan tudná valóban boldoggá tenni drága kincsét, a szülöttjét. Ha már a még beszélni sem tudó csecsemőnek is beszélünk Istenről, illik, hogy a már az utcán sétálgató kisdéddel benézzünk néha az Isten-házába, a templomba is. Igen természetesen kezdetben olyankor menjünk,

amikor nincsenek ottan sokan. Minden ilyen ájtatos hangulatban lefolytatandó sétán mindig mást és mást mutassunk meg neki: Ez a szentségháza. Ez a Mária-oltár. Ez itt az örökmécses. Ez a szenteltvíztartó. Ott van a feltámadt Krisztus a zászlócskával.

Az ilyen templomlátogatásokat otthon még az indulás előtt lelkileg elő kell készíteni. A szülő ilyenkor sűrítse gondolatait abba, hogy a templom az a szent hely, mely égbenyúló tornyával a szebb örökházára figyelmeztet, s ama megszentelt csarnoka az istentiszteleteknek, amelybe minden nép tudásának, izlésének, művészetének legjavát építette bele; ahol fáradt szívünk enyhülést talál, ahol jobban tudunk imádkozni, mint máshol, ahol Jézus tanítását halljuk, ahol megkereszteltek, ahol gyóntatószékbe roskadtunk, hogy bűneink átkától megszabaduljunk Isten irgalmassága által; itt nyerjük táplálékul az angyalok eledelét s mikor meghalunk, itt mutatják be az engesztelő szentmisét bűnös lelkünkért. Ilyen gondolatok mellett a gondosan nevelő édesanyák megtalálják szerető anyai szívük szótárában azokat a kisdedek értelméhez mért kifejezéseket, amelyekkel fel tudják kelteni kicsinyeik lelkében azt a vallásos érzelmet, amelyet az istenszolgálat megszentelt csarnokának már első átlépésekor érezniök kell.

Bársony János, korunk egyik leghíresebb orvosprofesszora volt, írta valahol: „Beutaztam egész Európát, jártam Afrikában is, de nem emlékszem életemben egyetlen vasárnapra sem, amelyen szentmisét mulasztottam volna.” E kijelentésből kiérezhető, hogy a híressé vált professzort édesanyja már 3–4 éves kora óta magával vitte a templomba, mert a legtöbb gyermek visszaemlékezik erre a korra.

A vallásos érzés felébredéséhez, Isten fenségének megsejtéséhez segítjük a kisdedet, ha elvisszük néha magunkkal a templomba. Azonban ne hurcoljuk magunkkal hosszú prédikációkra, mert azokból egy szót sem fog érteni, hanem unatkozik, azért nyugtalanodni kezd. A szülőknek pedig nem szabad arra szoktatni kisdedeiket, hogy az Isten-házában unatkozzanak. A legelső esetekben tehát csak rövidke időre vezessük be gondos otthoni előkészítés után, hogy lássa Isten-házának nagyságát, pompáját, mert az ott látottak és hallottak, a díszes oltár, az égő gyertyák, a miséző pap ruhája, az orgona

búgása, az ájtatos énekek hallása, a térdelő és imádkozó emberek látása lebilincseli a gyermek lelkét. Sejtetem támad benne, hogy mégis igen nagy és szent lehet az Isten, hogy így szolgálnak Neki az emberek. Amint az látjuk, hogy a kisdéd nyugtalankodni kezd, egyszer intsük figyelemre, de vegyük egyúttal komoly figyelmeztetésnek, hogy részére már befejeződött az istenszolgálat. A 4—6 éves gyermeket még mindig magunk mellett tartjuk a templomban, hogy megtanulhassa az ájtatosságot.

El ne felejtsek a szülők a legelső gyermekvédelmi törvényt, amelyet a legnagyobb gyermekbarát, Üdvözítőnk hagyott ránk: „Engedjétek hozzám jönni a kisdédek.”

Az akarat nevelése a kisdédkorban

A lelki működések legértékesebb része az akarat és nem az értelem. Mit ér a legfényesebb elme, ha a gyenge akarat nem készíti alkotó munkára? Folyton akarni kell valamit, mert ebből áll az élet. Mivel az akarat sorsunknak Kovácsa, azért az akarat gyakorlása elsőrendű feladata a nevelésnek.

Életünk évtizedek óta oly nehéz, hogy csak az akaraterős, kitartó, küzdeni tudó emberek érvényesülhetnek. Legnagyobb nevelőink mégis azt kényszerülnek megállapítani, hogy soha annyi gyenge akaratú, kapkodó, töprengő, következetlen, mindenki által könnyen megkörnyékezhető és befolyásolható gyermek és felnőtt nem volt, mint napjainkban. Az egyén életében is igen nagy hiba ez, de ha egy nemzedékről kell ilyesmit megállapítani, az már szerencsétlenség. Az akaratgyengeség pedig korunknak nagyon könnyen felismerhető betegsége.

Az akaratnevelés legfontosabb eszköze főként a kisdédkorban a szoktatás, mert annak hatalma igen nagy, mivel a megszokott dolgokon nemigen szeretünk változtatni. Legelső legyen az engedelmisségre szoktatás, mert az engedelmisség az akarat ábécéje. Indokoljuk meg az apróság előtt saját akaratunkat, hogy értelmével is felfoghassa. Segítségül kell venni itt a szép erkölcsi meséket, életrajzokat a vonassuk le a tanulást. A szoktatás egyszerű fizikai szokásokkal kezdődjék: rendre, tisztaságra szoktatás, ruháját este hajtogassa mindig össze, az első keltő szóra keljen fel, a kijelölt időre pontosan

hazajöjjön, ájtatosan imádkozzék. Minden fegyelmezett eljárás az akarat javát szolgálja. Az erkölcsi rend ellen elkövetett hibát rögtön tegye jóvá. Ha megsértett valakit, kérjen bocsánatot. Ha bevágta az ajtót, rögtön tétessük be vele csendesen.

Kiváló akaratnevelő eszköz a játék, főként a közös játék, mert a játékban a gyermek önmagára, a maga erőfeszítésére van utalva. Mikor Wellington, aki Waterlooánál Napóleont legyőzte, öregkorában meglátogatta a harravi kollégium játszóterét, eszébe jutott a vidám játékok között eltelt ifjúsága s ezt mondta a mellette állóknak: „Itt, ezen a téren vertem meg Napóleont!” Azaz ezen a játszótéren fejlődött ki benne az a tetterő és akarat, amellyel győzött.

A mesét is igen jól lehet használni az akarat nevelésére, mert a mesében sok a cselekvés, tehát sok az akarás s az erős akaratú mesehős mindig eléri kitűzött célját. A mesében megjelenített akarat példáin a gyermek akarata is erősödik.

Az akaratnevelés másik eszköze a fegyelmezés. A verseny-érzés felkeltése is igen jól szolgálja az akarat nevelését. A nemes verseny felemelő érzéssel telíti el a szívét és izmosítja akaratát.

Az akarat iskolázását márcsak azért is jó korán kell elkezdeni, hogy mire az érzéki vágyak felébrednek, e kamaszkori viharban eredményesen nyúlhasson az ösztönöket és vágyakat elfojtó erős akarat mentőöve után. A serdülő gyakori lelki kisiklásai nem azért vesznek néha gyászos fordulatot, mert a kamaszkor viharai talán túl erősek voltak, hanem mert a serdülő akarata volt gyenge. A leghatásosabb nemi nevelés is abban merül ki, hogy még a nemi érés bekövetkezése előtt, más ösztönök területén vezetünk be önkéntes gyakorlatokat az önfekezésre.

Az akarat gyakorlásának jelentősége főként abban rejlik, hogy *az akarat megnyilvánulásai által elért eredmények megnövelik a gyermek önbizalmát*, mely erőt ad más téren is nehezebb cselekedetek végrehajtására. Éppen ezért az önbizalmat fokozó, elismerő, reményteltető biztatások ne hiányozzanak a nevelésnél. Viszont az önbizalmat romboló, akaratot gyengítő ilyesfajta szólamokat se sugározzunk a gyermek felé: Belőled sem lesz semmi, mert nincs akaratod!

Azonban az akaratot nem elég csak erősíteni, hanem

irányt is kell az akarat számára kitűzni s ezt az eszmék szabják meg. Kell lenni valami életfeladatnak, amiért élünk, mert ez adja meg az akaratnak a tartalmát. Az eszmék, erkölcsi szabályok mindig ott legyenek a háttérben s arra kell ránevelni a gyermeket, hogy ne pillanatnyi ötletek hatására cselekedjék, hanem határozott erkölcsi elvek szerint. Ezek az erkölcsi elvek irányítsák a gyermek tetteit akkor is, amikor nincs ideje a fontolgatásra. Az akaratnevelés végső célja tehát az legyen, hogy ezek az erkölcsi elvek úgy beidegződjenek a gyermek lelkébe, hogy tudattalanul is hassanak a döntő pillanatokban.

Az elkártyázott családi boldogság

Testileg-lelkileg összeroppant, de valamikor jobb napokat látott édesanya négyéves egyetlen fiacskáját hozta be az intézetbe. Az első látásra feltűnt a fiúcska határtalan nyugalansága. Még állni sem tudott a lábán, mert folyton forgolódott, hajlongott, kezét, lábát tornáztatta, majd meg kitépte magát anyja kezéből és egy lábon végigugrált a szobán. Leültettük; ekkor feszengett, orrát, száját, fülét piszkálta, az ujját szopta és hasonlókat művelt. Az anya előadta, hogy őt a gyermek óvónénije küldte hozzánk, mert a fiú az óvodában fékezhetetlen, nekimegy mindennek és mindenkinek, engedetlen, ha rendre akarják szorítani, akkor a földre veti magát és toporzékol. Otthon is engedetlen, makacs és toporzékoló. Keveset eszik, főzeléket egyáltalán nem akar enni, sohasem kér enni, sohasem mondja, hogy éhes. Az anya elmondja még, hogy az apa állandóan izgatott idegállapotban volt házasságuk első heteitől kezdve, így az anya fogamzása idején is, mert titokban kártyázott, sokat veszített, e miatt hivatalos pénzeket sikkasztott és így a különben nagyon szépen jövedelmező hivatali állását is elvesztette. Az anya is állandóan izgalmakban élt az apa gyakori éjtszakázásai miatt. El is vált könnyelmű férjétől. Az anya most nővérénél lakik gyermekével.

E családi élet széthullását s a fiúcska kallódását az apa akarat nélküli könnyelmű élete, játékszenvedélye idézte elő. Az

apának nem volt semmi önuralma, akaraterejét érzelmi élete kezdte ki s mivel nem tanították meg gyermekkorában uralkodni érzelmein és vágyain, úrrá lett felette bűnös szenvedélye, amelynek áldozatává vált a felesége, gyermeke és ő maga is. A férjében mélyen csalódott anya pedig minden szeretetét most már egyedül gyermekére pazarolta, aki nem bírta el a nagy anyai és hitvesi szeretet súlyát s előle különféle ideges megnyilatkozásokhoz menekült. Alkalomszerű lesz most a szenvedélyről, az elhibázott szeretetről, a toporzékoló gyermekről és a beteg gyermekről beszélgetni, elmélkedni.

A szenvedély

Sokan együtt emlegetik a szenvedélyt az indulattal, mert mindkettőnél az érzelem teszi rabbá az akaratot. Azonban amíg az indulat többnyire rövid ideig tartó erős érzelemkitörés, addig a szenvedély állandó lelki készség s erős vágyat ébreszt bizonyos irányú cselekvésre; lassan bontakozik ki, de állandóvá lesz, azért sokkal veszedelmesebb lehet az indulatnál. A szenvedély szinte lerázhatatlanul mindig a nyomunkban jár és kitartó erőszakossággal követeli érvényesülését. Legnagyobb veszedelme abban rejlik, hogy az értelmet elhomályosítja, az érzelmeket felkorbácsolja, az akaratot rabszolgaságba süllyeszti.

Payot idevonatkozóan ezt írja: „Szenvedélyesnek lenni annyi, mint az, hogy nem vagyok úr a magam házában. A szenvedély a győzelmes állatiasság, az öröklött vak ösztön, mely elhomályosítja az értelmet, elnyomja, sőt a maga szolgálatába állítja; ez az emberinek elnyomása magunkban, lealacsonyítása annak, ami becsületünkre válik s egyúttal célját adja életünknek; azon idő alatt, míg a szenvedély uralodik bennünk, ismét az állatok sorában foglalunk helyet.”

A szenvedély azonban a maga valójában sem nem jó, sem nem rossz. Értéke attól függ, hogy az egyén szenvedélyének erejét az erény szolgálatába állítja-e vagy a bűnébe. Tulajdonképpen nagy szenvedélyek nélkül nagy emberek sem lettek volna, mert a szenvedélyek emelik ki az embert a köznapiság szintje fölé. Krisztus is szenvedélyes volt, korbáccsal verte ki a kufárokat a templomból, szenvedélyesen szerette a jót, a

gonoszokat pedig szenvedélyesen ostorozta. Tehát nagy érték az, ha az egyén szenvedélye révén nagy erőtartalékok felett rendelkezik, azonban a nevelő felelős azért, hogy milyen irányban használja fel neveltje azokat. A szenvedély hatalmas erejét ugyanis, ha korlátok közé szorítjuk és helyes irányba tereljük, akkor nagyon értékes munkát végez, de ha szabadjára engedjük, akkor pusztít és rombol.

A szenvedély szülőanyja legtöbbször az önszeretet, tehát a nevelés és a környezet csökkentheti vagy fokozhatja erejét a szerint, hogy melyikre van szükség. A kitörni készülő káros szenvedélyeket a szenvedély feltételeinek módosításával kell megelőzni. Szenvedélynek szenvedélyt kell szembe állítani, vagyis a káros szenvedély jelentkezését igyekezzünk vele ellenkező hasznos szenvedéllyel ellensúlyozni. Például, ha lustaságra hajló a gyermek, fokozott igyekezettel és ügyeskedésekkel törekedjünk vele megszerettetni a munkát és érzékelteni általa a munka örömét olyan munkaalkalmak teremtetésével, amit a gyermek valóban sikerrel el is tud végezni. Tehát a kifejlődni akaró lustaság szenvedélyének szegezzük szembe a munka szeretetének szenvedélyét!

Mivel a szenvedély szégyenteljes rabszolgasorsba süllyeszti az akaratot, azért kell már a bölcsőtől kezdve erősíteni folyton a gyermek akaratát, hogy uralkodni tudjon rosszirányú; káros szenvedélyei fölött, nehogy a szenvedélyek uralkodjanak az egyén akarata fölött. Ha el tudja nyomni erős akaratával káros szenvedélyeit, biztos a győzelem, mert ha a szenvedély nem talál kielégülésre, ha nem kap táplálékot, akkor elsorvad. Az igaz, hogy a hamu alatt tovább lappang a parázs, de ha a gyermek akaratát állandóan erősítjük, akkor továbbra is felülkerekedik és győzedelmeskedik.

A fejlődésben levő szenvedélyeket jótékony irányban kell fejleszteni, mert a jótékony irányú szenvedély legnemesebb tettekre serkent. Olvassa a gyermek a nagy emberek, szentek életrajzát s figyeltessük meg vele s kérdezzük is meg tőle, hogy milyen nemes szenvedélyeik voltak.

A kamaszodó gyermeknél már felléphet a játékszenvedély, amely igen nagy szerencsétlenség, mert annak rabjai mindent feláldoznak e veszedelmes szenvedélyüknek: testi

egészséget, anyagiakat, reményteljes jövőjüket, sőt később a családi boldogságukat is.

A szenvedélyek, különösen a játékszenvedély gyökere legtöbbször az unalomhoz, a szórakozásnak természetes ösztönéhez nyúlik le. Nagyon lényeges része tehát a nevelésnek, hogy a gyermeket nemes szórakozásokra, szívét-lelkét nemesítő és üdítő tiszta örömök élvezésére szoktassa. Legtöbbet tehetünk ebben az irányban az alaposan megválogatott pajtásokkal, jó könyvekkel, a természetben tett üdítő sétákkal, hosszabb kirándulásokkal, múzeumok, képtárak látogatásával, a művészetek élvezetére és gyakorlására való szoktatással.

Az elhibázott szeretet

Senki sem érzi annyira a meleg szeretet szükségességét, mint a gyenge gyermek, mert az anyai szeretet nyájas, türelmes, mindent elvisel, mindent elhisz, mindent remél, mindent megbocsát és soha meg nem szűnik. A szülői szeretetnek első-sorban mégis megfontolt, „okos” szeretetnek kell lennie, amely nem puhítja és nem kényezteti el a gyermek lelkét, ok nélkül nem gyámkodik a gyermek felett még akkor is, amikor a gyermek már önálló is tud lenni. A szülői szeretetnek éppen a gyermek érdekében mérsékeltnak is kell lennie, mert az elhibázottan túlzott szeretet a gyermekre terhes és éppen úgy szeretetlenségre neveli őt, mint a szűken adagolt szeretet. Gyakran megtörténik, hogy az elhibázott szeretet megöli a szeretet tárgyát, tehát felette fontos, hogy a szülői szeretet okos és mértékletes legyen.

Az előbb tárgyalt esetről már bekövetkezett a tragédia mindenféleképpen: a válás már megtörtént, a család széthullott, a gyermeki szeretet és ragaszkodás a kallódás útjára jutott. A kis négyéves apróságnak már megoldatlan lelki problémái vannak. Lelkét valami állandó nyugtalanság üli meg, ami nem hagyja őt pihenni, ami mindig cselekvésre ösztönzi, külső mozgékony-sága belső lelki válságának izzó, forrongó, összhang nélküli összevisszaságát vetíti elénk. A gyermek még nem érti, de érzi, hogy valami rettenetes tragédia központjába került. Az anyja sokat sír, de titkolja könnyeit s elhalmozza gyermekét izzó szeretetének minden külső jelé-

vel. A gyermeknek terhére van ez a túl sok szeretet, amihez még a nagynéni becézése is társul. A körülötte tobzódó szeretet mindig újabb és újabb próbák elé állítja, mintha csak azt keresné folyton, hogy hol is van annak a határtalan szeretetnek a határa. E közben jut el makacskodásaihoz, vadságához, a toporzékolásaihoz. Nincsen senki a gyermek környezetében, aki őt önuralomra segítené, sőt még jó példát sem lát a gyermek e tekintetben maga körül, mert környezetének tagjai sem tudnak uralkodni érzéseiken. Sem az anya, sem a nagynéni nem ismert be kényeztetést. Az ilyen összetört lelkű emberek elvesztik tisztánlátásukat is s nem tudnak elfogulatlanul ítélni. Intézetünk azt a célt is szolgálja, hogy az ilyen elfogult szülőknek felnyissuk a szemét s a gyermek viselkedési zavaraiából, a megnyilatkozó tünetekből ítélve és következtetve fejükre olvassuk és előttük tudatossá tegyük nevelésük hibáit. Már maga a toporzékolás is engedékenységre enged következtetni. De ennél még meggyőzőbb tünetek is lejegyeztek az anamnézisben: keveset eszik, sohasem kér enni, sohasem mondja, hogy éhes, nagyon válogat, főzeléket egyáltalán nem eszik. Többnyire az a gyermek szokott keveset enni, akit folyton étellel tömnek. Az nem kér enni, aki nem éhes. Aki sohasem mondja, hogy éhes, az a legnagyobb valószínűség szerint valóban nem is éhes. Aki sohasem éhes, az többnyire gyakran szokott enni, azért nem ér rá megéhezni. De ha egyszer türelemmel kívárná a szülő, hogy a gyermek valóban megéhezzék, akkor egészen biztosan nem panaszkodna, hogy keveset eszik a gyermek. Csakhogy sok szülő nem meri megkoplaltatni gyermekét, mert attól fél, hogy már egy kis megéhezéssel is veszít a kis aranyos az annyira óhajtott gömbölyűségéből, azért amikor csak módját ejtheti, tömi beléje az ételt. De miért is enné meg azt a lenézett főzeléket, amikor vajas kenyeret kap helyette, ami valóban jobban is ízlik neki, az anya pedig azt vallja, hogy valamivel csak jól kell lakni annak a szegény gyermeknek. Mi akkor a kényeztetés, ha ez sem az?

Az elhibázott szeretetnek igen szomorú következményei szoktak lenni. Sok szülő keservesen elpanaszolta már intézetünkben, hogy nem tudja megérteni gyermeke lelkét, nem tudja megérteni, miért viszonozza a határtalan szeretetet gonoszsággal, sőt gyűlölettel. Az ilyeneknek azt szoktuk tanácsolni, hogy

szorítsák szűkebb adagokra a szeretetet s ne nyilvánítsák állandóan nagy szeretetüket. Tartsanak bizonyos időközöket, amikor nem mutatnak s nem várnak szeretetet. Ez az időszak az az idő, amikor a gyermek játszik vagy pihen.

Az idő haladtával a gyermekek kiröppennek a családi fészekből, ahová mindig ritkábban térnek vissza, ragaszkodásuk egyre gyöngül, míg a szülők szeretete folyton erősödik. Sajnos, nincsen arra általános érvényességű szabály, amellyel a szülők mindvégig megőrizhetnék gyermekeik szeretetét, de annak azonban megvan a módja, hogy legalább sokáig sütkérezhessenek gyermekeik szeretetének melegében.

A toporzékoló gyermek

A becézve nevelő szülő a toporzékoló gyermek dühkitörései alkalmával többnyire még engedékenyebbé válik s nem veszi észre, hogy gyermeke éppen azért toporzékol, hogy környezetét könyörtelenül térdre kényszerítse. Ha már a baj bekövetkezett, akkor úgy kell eljárni, hogy a toporzékolásnak egyáltalán nem tulajdonítunk nagy jelentőséget s engedjük, hogy a gyermek kitombolja magát. Hagyjuk sírni, nem hal bele; hagyjuk ordítani, nem baj, ha egy kicsit bereked! Ha látja, hogy nem törődnek vele, majd abbahagyja. Csak egyszer-kétszer tapasztalja, hogy hiába toporzékol, harmadszor már bele sem kezd, mert rájött, hogy nem fizetődik ki ilyesmivel elkezdni.

Fontos, hogy nyugalmat erőltessünk magunkra és semmi körülmények között se mutatkozzunk engedékenynek. Amikor pedig kitombolta magát a kicsi, akkor hivatkozással éveinek előrehaladott számára és főként okosságára, higgadtan beszéljük meg vele viselkedésének helytelen voltát, különösen azt értessük meg vele, hogy az ilyen viselkedéssel nem tud semmit elérni és kicsikarni. Szigorúsággal, főként veréssel nem segítünk a bajon, inkább még súlyosbítjuk a helyzetet, mert a veréssel még jobban elvadítjuk, eldurvítjuk a különben is fegyelmeztelen gyermeket.

Vannak esetek, amikor nem tudjuk bevárni, amíg a gyermek kedvére kitombolja magát, hanem szeretnénk ügyesen és gyorsan levezetni a toporzékolást. Van erre is receptünk, csak nem mindegyiknél megbízható, mert az egyik gyermeknél ez

használ, a másiknál a másik. Lejegyzünk néhányat, mert tudjuk, hogy szívesen fogadják az érdekeltek, hisz oly sok a toporzékoló gyermek.

Néha egész egyszerű trükk is gyorsan segít a bajon. Egy ilyen padlón hentergő kis dühöngőt egy alkalommal így szereltünk le:

— Gyere ide, súgok valamit!

Az apróság meglepődve egy pillanatra felnézett s még egy biztató fejbiccentésre felkelt s a kíváncsiság a hívóhoz készítette. Ezt súgtuk neki:

— Látod, ezek most azt hiszik, hogy te rosszalkodol. Ugrasd be az egész társaságot s ülj le ide és ezzel a krétával rajzolj a padlóra egy repülőgépet. Jól kiviccelheted most ezeket itt!

A gyermek kötélnek állt s közben egészen megfeledkezett a toporzékolásról.

Ismerni kell a gyermeket, a vágyait és hajlandóságait s azokhoz kell mérni az ilyen nevelési fogásokat. Sokszor ilyesmi is segít:

— Nem jöhetsz be a szobába, ha vendég jön!

— Nem ehetsz velünk egy asztalnál!

— Nem jöhetsz el velem a nagymamához, pedig éppen odakészülök!

Ha a gyermek nagyon szereti az anyját, ezzel a két szóval is le lehet szerelni:

— Nem szeretlek!

A nagyobbacska és hiú gyermeket így lehet leszoktatni a toporzékolásról:

— Nézd, én most tükröt tartok eléd, nézd meg magadat benne és lásd, hogy milyen vagy! Az arcod kivörösödött és eltorzult, szemeid kidülledtek, ereid duzzadoznak, lélekzeted gyors, a szíved kalimpál, zihálva kapkodsز levegő után és még azt gondolod, hogy neked van igazad. Pedig tudhatnád már azt, hogy aki haragszik, annak soha sincsen igaza.

De a leghasznosabb és legcélravezetőbb tanács az, hogy a legelső toporzékolásnál őrizzük meg nyugalmunkat és semmi körülmények között se engedjük meg neki azt, amit a kis dühöngő ki akar kényszeríteni belőlünk.

Ha beteg a gyermek

A hosszabb időre nyúló és súlyosabbra forduló gyermek-betegségek nemcsak orvosi kezelést s felügyeletet kívánnak meg, hanem egészen különös nevelési gondosságot is megkövetelnek. A beteg gyermek ugyanis más lelki világú, mint az egészséges, mások a szellemi szükségletei is, mint az egészségesnek. Nagyon sok szerencsétlen természetű felnőttet ismerünk, akinek élete egészen másként alakulhatott volna, ha gyermekkori betegsége alatt agyon nem kényeztetik. Igen sok függ már a szülő magatartásától, viselkedésétől a betegséggel szemben.

Elsősorban az édesanyáknak kell résen lenni és megfigyelni, ha a kicsi gyermek szokása ellenére nyugösködni kezd: vajjon ez nem közelgő bajt akar-e jelenteni? Ilyenkor a hőmérő használatában ne legyen nehézkes a szülő, hanem vidám határozottsággal intézze azt el s ha komoly lázt olvas le, az orvos hívásával ne késlekedjék. Idegességét, ijedtségét ne mutassa ki ilyenkor a szülő, ne tudja meg a gyermek, hogy komoly baj fenyegeti, mert azzal csak még nyugtalanabbá válik. Mindennél fontosabb tehát az önuralom, féljünk, de meg ne ijedjünk! Lehet, hogy a lappangó kór ki sem tör, hanem nyom nélkül elvonul, mert leküzdi sokszor maga a szervezet ellenállóképessége.

De nem minden gyermeknél kezdődik nyugösködéssel a betegség, hanem van, aki ilyenkor szinte félelmetesen jó és csendes lesz, a másiknál halványság vagy éppen az élénkpiros arc a csalhatatlan jel. Némely gyermek feltűnően élénk lesz a kór közeledtekor, a másik szokatlanul lehangolódik. Az édesanyák tehát állandóan kísérik figyelemmel a gyermek minden testi és szellemi életének szokatlan elváltozását. Ilyenkor legyenek óvatosak!

Azonban a rideg közömbösség is veszedelmet hozhat; ha a csekély kis baj jelentkezését színlelésnek minősítik. A gyermek maga az őszinteség megtestesítője, de ha figyelmét gyakran felhívják rá, hogy betegséget színlelni is lehet, még megérhetjük, hogy valóban kis szimuláns nevelünk a gyermekből. A gyermekek sokkal inkább hajlamosak a titkolózásra, mint a színlelésre. Eltitkolja a torokfájást, a lázas borzongást, csak-

hogy el ne tiltsák az iskolától vagy a korcsolyapályától. Ez a titkolódzás pedig nagyon veszedelmes dolog, azért az édesanyák mindig fürkésző tekintettel figyeljék gyermekeiket iskoláskorukban is. A gyermek titkolódzása ellen pedig erős küzdelmet kell folytatni. Mesékkel vagy megtörtént esetek és szomorú példák felsorakoztatásával kell küzdeni a titkolódzás veszedelme ellen.

Ha pedig elkerülhetetlenné vált a betegség, első legyen az önuralom és főként az, hogy ne szerezzon tudomást a gyermek betegsége súlyosságáról, mert különben esetleg halálfelelem gyötri egész betegsége alatt. Ne lássa azt, hogy életét féltjük, jajveszékélő és ájúlodozó nagynéniket és ilyen hajlamú vendégnéniket közelébe ne engedjünk. De azt se érezze a gyermek, hogy terhére van szüleinek s ápolása milyen súlyos és kimerítő feladatot ró az édesanyára.

Arra azonban különös gonddal kell figyelni, hogy a gyermek betegsége alatt ne válhasson követelőzővé környezetével szemben. Nem magunk miatt, hanem a gyermek érdekében. Itt követik el azokat a vaskos hibákat a szülők, amelyek miatt később, esetleg évek múltán az iskola küldi a nevelési tanácsadóba ezeket a neveletlen gyermekeket szüleikkel együtt. Csak néhány hétre engedjék lazára a gyeplőt a gyermek betegsége alatt, azzal évek munkáját rontották le s csak újabb évek munkájával hozható ismét helyre.

Kemények ne legyünk a beteggel szemben, mert érzékeny a gyengélkedő, de legyen a vele való érintkezésünkben bizonyos szilárdság, határozottság és erő. A gyermek bizik a felnőttek erejében, tudásában, mely biztonságot sugároz a beteg felé is. Ez a hit és bizalom sokszor enyhíti a betegség tüneteit is, tehát nem szabad azt lerontani helytelen viselkedéssel. Vigyázzunk a gyermek kérdéseire adott feleleteinkre, hogy ellentmondásokba ne keveredjünk, mert belénk vetett bizalmát rontjuk le vele.

A kellemetlen orvosságok bevételén és az orvosi intézkedéseken határozott, ellenszegülést nem tűrő intézkedésekkel segítsük át az ellenkezni próbáló gyermekeket. Azonban az eltökélt határozottságban is legyen vidámság, mert a gyermek alaptermészetében derűs, ezért a vidám buzdítással jobban célt érünk, mint a szigorú paranccsal. A gyermeknek elég könnyű

örömet szerezni, mert minden csekélység elég arra, hogy jókedvre hangolja. Legtöbb édesanya ért is hozzá, miként kell a komoly figyelmeztetést szerető mosollyal egybekapcsolni. A barátságos tréfa, amelynek komoly magja van, édes cukorba burkolva adja be a keserű orvosságot.

Az étkezésnél legszigorúbban tartsuk be az orvos utasításait s még a csöppség megindító könyörgésére se adjunk neki az eltiltott ételből. Meg kell értetni vele, hogy minél hamarább gyógyul meg, annál hamarabb jut majd hozzá. Azt mindenesetre meg lehet tenni, hogy a megengedett ételekből a kedvére valót többször is feltálaljuk neki, csak itt is vigyázunk, nehogy ingyencé tegyünk a betegsége alatt. Nagyon sok ételben válogató gyermek vizsgálatánál sült ki már, hogy a baj okozója a gyermek betegsége alatt keletkezett.

A lábadozó gyermek egészsége hamarabb áll helyre, ágyhoz kötöttségét kellemesebbé tesszük, ha apró végeznivalókat bízunk rá vagy megfelelő játékszerről gondoskodunk. A játék és a végzett munka szerezte öröm fejleszti az idegerőt, gyorsítja a vérkeringést, üdíti a lelket. A gyermeknél a test és a lélek kölcsönös egymáshatása sokkal nagyobb, mint a felnőtteknél. A felüditett gyermeki lélek előnyös testi javulást is eredményezhet. De nem minden játék való azért a betegágyba. Leghasznosabb nagyobb gyermeknél a rajzolgatás, vízfestékekkel való festegetés, enyvező, mintázó, faragcsáló munka. Azonban figyelmet és szemet fárasztó munkát ne adjunk a betegnek. Ilyen a gyöngyfüzés, hímzés és a többi.

Ha beteg a gyermek, különös gonddal ügyeljenek tehát a szülők arra, hogy amit évekig tartó gondos nevelői munkásságukkal felépítettek, azt a gyermek két-három hetes betegsége alatt le ne rombolják.

A viharos családi élet áldozata

Hatéves egyetlen leánykájára azt panaszolja el az édesanyja, hogy otthon engedetlen, dacos, makacs, ideges, nyugtalan. Az alvása is nyugtalan, alvás közben sokat hánykolódik és a fogait csikorgatja. Ha kérését nem teljesítik tüstént, akkor a földre veti magát és toporzékol. Legfeltűnőbb a türelmetlensége s ez olyan nagyfokú,

hogy még játszani sem tud, mert a játéknál is türelmetlen. Új játékára is még aznap ráun, nem becsüli meg azokat, elhanyagja és teljesen megfélemledik róluk. Igen sok játékszere van. Az óvodában összeférhetetlen, örökösen civakodik és verekszik. A szülők két év óta különváltan élnek, egy év óta törvényesen is elváltak. Együttélésük alkalmával igen viharos volt az életük, hangos és féktelen jelenetek játszódtak le a gyermek jelenlétében, mert az apa ideges, indulatos ember volt. Az anya nem ismer be kényeztetést, hanem annak tulajdonítja a gyermek viselkedését, hogy két év előtt majdnem belefullt a Dunába.

Sok tekintetben azonos ez az eset is a két előzővel, de azért mégis szükséges ezt az esetet is elemezni, mert gyakorlatból tudjuk, hogy igen sok szülő szerint a toporzékoló gyermek az idő haladtával, okosodásával magától is elhagyja ezt a hibáját. Ez pedig igen nagy tévedés! Nem a kisdedkor kiváltsága a toporzékolás, hanem szakszerű nevelés hiányában vele nő az a gyermekkel, az ifjúval is. Sőt beszélhetünk toporzékoló öregekről is s nem is kell túl soká kutatni utánuk, csak be kell tekinteni a szomszédokhoz, esetleg a magunk portáján is találunk ilyeneket. Sőt az a megállapítás is elfogadható, hogy a családi élet válságának és széthullásának igen tekintélyes százalékban ezek a toporzékoló felnőttek az okai, akiket a szülői ház nem szoktatott rá gyermekkorukban az önuralomra.

Mivel ez a gyermek még játszani sem tud, azt mutatja, hogy a szülők maguk sem ismerik a játék nevelőhatását és lélektanát, ezért nem tudták rászoktatni gyermeküket a testetleket üdítő játékokra. Tehát alkalmoszerű lesz ezúttal a játék nevelőhatásával, az összeférhetetlen gyermekkel, a közösségi érzés nevelésével foglalkozni, részletesebben.

A játék nevelőhatása

A játéknak örömet és boldogságot fakasztó hatásán kívül olyan sokféle nevelőhatása is van, hogy azt szinte alig lehet felsorolni. Csupán egy kis ízelítőt adok abból a sokféle nevelő és fejlesztő hatásból, amikor néhányát most felsorolom:

A játék testgyógyesítő, izmokat fejlesztő, nedvkeringést fokozó, légcserét élénkítő hatást gyakorol, mert a játék többnyire kiadós mozgással jár.

A játék fejleszti a gyermek képzeletét, amikor vesszőn lovagol, a szék hátán világmegközelítő útra indul, amikor a babáját eteti és altatja, amikor a divatlapból kivágott alakokkal egész társaságot, családokat rak össze, velük beszélget, majd meg őket beszélgeti, néha hosszú jeleneteket játszik el velük.

A játék érzelmgerjesztő és fejlesztő hatású, mert a gyermeki játék a legtisztább örömek kiapadhatatlan forrása.

A játékkal nevelhetünk egészséges, erős, kitartó, bátor, gyors és engedelmes fiúkat és leányokat, mert a játék megadja a gyermek testét is, lelkét is.

A játékban türelmet tanul, mert a játékszabályokhoz alkalmazkodni kell, de van sok alkalom a játékban arra is, hogy parancsolni is megtanulhasson. A játék hevében leküzdö a féltelmét a félté és lassankint bátorrá lesz a gyáva. Játék közben feltűnően gyorsan repül az idő, sokszor elmarad a megszokott kitéűő uzsonna s így tanul meg nélkülozni a módos. A játékszabályok megtanítyák magán uralkodni az indulatost; játék közben tanul meg gyorsan határozni a lassú, mert különben minduntalan lemarad; a szeleskedő pedig játék közben megfontolóvá lesz, mert rájön, hogy szeleskedései miatt jár mindig póru.

Kifejlesztö a játék a kezdeményező kedvet, mert a siker érzése annyira jól esik neki, hogy annak ismételt érzése érdekében maga kezdeményez újabb játékalkalmakat és lehetőségeket, amivel bizonyos fokú önállóságra és függetlenségre tesz szert.

A játék fejleszti az értelmi élet minden területét, mert a gyermek játék közben összehasonlításokat végez, elemez, a dolgok okát keresi, következtet, megfigyel, számít, íté, megmozgatja a játék a találékonyságát és leleményességét is.

Játék közben figyelhető meg a kicsi gyermek lappangó készségeinek első kibontakozása s a játék mindig valamelyik képességét fejleszti a gyermeknek. A játék mindig azokat a képességeket fejleszti, amelyekre későbbi életében szüksége lesz. A játék tehát tulajdonképen előkészület az életre. A játék-

ban, miként az életben, éppúgy vannak nehézségek, akadályok, csalódások, örömök, de van benne néha fájdalom is.

A játék fejleszti a közösségi érzést, mert a játszó gyermek már szociális életet él, ki van téve a közösségi élet hatásainak, kifejlődik benne a baráti érzés, a vonzódás.

Szinte talán soknak is látszik így egy csokorban az a sok érték, amelyeket a játék magában rejteget, pedig ezeknek az értékeknek a felsorolásával még sokáig lehetne foglalkozni.

A gyermek tettereje foglalkozást keres, cselekvésre ösztönzi őt. Ha a környezet nem veszi észre s nem segíti őt eme nagy erőfeleslegének a vezetésében, akkor unalmában pusztít és rombol. Ennek a nagy tetterőfeleslegnek a gyermek egészséges fejlődését biztosító vezetésére valók a játékszerek.

Elérkeztünk ahhoz a tárgykörhöz, melynél legtájékozatlabbak a szülők. Nem akarunk általánosítani, de legtöbbször valahogy úgy van, hogy minél szegényebb a gyermek környezete, annál megfelelőbbek a játékszerei.

Vizsgáljuk csak meg közelebbről a dolgot! Először is a szegény gyermeknek kevés a játékszere, tehát nagyon megbecsüli azt, nagyon ragaszkodik hozzá, nagyon tud örülni neki, kitartásra neveli, mert kitartóan tud vele játszani. Ezzel szemben a vagyonos szülők gyermeke rengeteg játéka mellett igen gyakran unatkozik, az újabb és újabb játékszerek csak pillanatnyi örömet szereznek neki, játékait nemigen becsüli meg, sokszor csak néhány napig maradnak meg épségben.

Egyik kedves barátom tipegni kezdő fiacskájának egyszer egy kócból készült lovacskát ajándékoztam. Egy év múlva kerültem el újból barátom vidéki otthonába s még mindig szolgálatban állott a kócparipa. Barátom kissé zavarban volt, hogy a paripát nem a legjobb testi jólétben láttam viszont, mert mindennek látszott összelapított állapotában, még teknősbékának is inkább, mint táltosnak. Pedig az apa szerint táltos az még mindig, csak mikor ráül a lóratermett apró magyarunk a 20—30 cm magas csikóra, összelapul szegény, de rövidesen talpra dédelgeti megint a fiúcska. Barátom elbeszélte, hogy a fia úgy össze van növe azzal a kócgomolyaggal, mint az igazi huszár az igazi lovával. Sehova nem tesz egy lépést sem nélküle a lakásban és a lakáson kívül sem, a paripa zsinórja min-

dig a kezében van. Eteti, itatja, keféli, ápolja, lovagol rajta lépésben, ügetve és trappban, versenyt fut vele, vállára kapja, szóval kifogyhatatlan az ötletekben. Más játékára rá sem néz. Az is igaz, hogy nem is halmozzák el játékszerekkel, sőt az apa igen jó hozzáértéssel megjegyezte, hogy nem is kap addig más játékot, amíg csak bírja az iramot és végkép ki nem dül a szürke.

Nézzük meg most a gazdag gyermek játékszereit! Vajjon mit fejleszt az a villanyerőre járó vonat, amelyet csak apukának szabad működésbe hozni, hogy el ne romoljék? Az ilyen szellemtelen játékszer csak az olyan gyermeknek való, akinek nincsen képzelete, mert akinek van, az hamarosan madzagot köt rá s ő mutatja meg apukájának, hogy milyen játékszer való az ilyen kisfiúnak. Ugyan mit fejleszt az ugráló kutya, a rúgóra járó villamos?

Mielőtt tehát játékot veszünk, jól gondoljuk át, hogy melyik játékkal mit fejleszthetünk a gyermeknél és sohase vegyünk játékszert ötletszerűen, főként ne vegyünk egyszerre egy öltre valót!

A kisdud játéka

Amikor a kisdud mozgásainak alapos begyakorlásával eljutott arra a fokra, hogy önálló körutakat tesz meg a lakásban, újból nagy változás áll be életében, mert a tapasztalatok és felfedezések tarka tömegét eszközli nap mint nap. Most már kevésbé van szüksége arra, hogy környezete újabb és újabb játékszereken törje a fejét, mert ebben az időben meggyorsított átképzéssel önállósítja magát ebben a szakmában és felfedező útjai alkalmával maga teremti meg magának a játékszereket.

Kirakja a nyitva felejtett vagy akár a bezárt szekrényből a cipőket, puha- és keménygallérokat, nyakkendőket és mi-egeyeket s órákon át rendezgeti, rakosgatja őket ide-oda, feltéve, ha nem zavarja meg a gyönyörűségében a nagyok meg nem értő zsarnoksága. Egy másik körútja alkalmával a varrófiók tartalmát rendezgeti át s mindezt addig gyakorolja, akár napokon át is, amíg csak el nem tüntetik előle valami elérhetetlen magasságban.

Amikor pedig azzal válik gyanússá az örök bolygó kis bébi, hogy feltűnően csendben ül a sarokban, arra már sok-sok darabban van körülötte az elcsent ébresztőóra minden lecsavarható része s még örülni kell neki, ha az alkatrészek könnyen hozzáférhető helyeken lapulnak. A család felnőtt tagjai az ébresztőóra üzembehelyezésével vannak még elfoglalva, kitűnően kihasználja a kicsi ezt a kedvező alkalmat, osonva kitotyog tehát a konyhába és szétnéz, hogy miféle tennivalók várnak ott rá. Felmászik a székre, onnan az asztalra s a falra függesztett fűszeres fiókokat veszi legelőször munkába, magára döntvén a sót, paprikát, köményt és az aranyat érő borsot.

Ez az az időszak, amikor legéberebben kell vigyázni az örökmozgó kicsire, nehogy kárt tegyen magában.

A kisdéd mozgási ösztöne, cselekvési vágya oly erős, hogy elfojtása szerencsére szinte lehetetlen. Egész nap jön-megy, fut, ugrál és kiabál. A szülők csak akkor nyughatnak meg kissé, amikor a kisdéd alszik. Ebben a korban kezdődnek meg a szülők néha egészen kiélezett eszmeccseréi a nevelés körül. Az apák többnyire ráncba akarják szedni az apróságot, az édesanyák viszont a gyermek pártjára állnak, mert erős anyai ösztöneikkel megérzik, hogy erre a sok mozgásra a gyermek testi fejlődése érdekében szükség van, azért hagyják ugrálni és kiabálni még a lakásban is. Az édesapák ebbe csak nyugodjanak bele, de azok a vendégnénik is vegyék tudomásul, akik beléptükkor a helyett, hogy azt mondanák a kicsinek: Mutasd meg, mekkorát tudsz ugrani! — ezzel a szerencsétlen kérdéssel ostromolják: Kit szeretsz jobban, apukát vagy anyukát? S még hozzá magasabb koruk vagy rangjuk leple alatt magasról és terjengős neveléslélektani szakelőadást rögtönöznek a „rakonccátlan” kisdéd édesanyjának, pedig ezek között olyan is szokott akadni, aki még egy csirkét sem nevelt fel. Amelyik kisdéd ebben a korban csendben üldögélő és nagyon szófogadó, az egészen biztosan orvos elé való.

A kisdéd határtalan mozgási ösztöne világosan mutatja, hogy olyan játékszer kell neki, amellyel kiadós mozgásokat végezhet s amely képzeletének tág teret biztosít, vagyis változatos játékkalkalmat nyújt. Minél kisebb a gyermek, annál egyszerűbb legyen a játékszer. A kisdédkorban legcélszerűbb a baba, labda, vödöröcske, lapátka, öntözőkanna, talicska, szán-

kó, szekér, autó, villamos, de ez utóbbiak ne rúgóra járjanak, hanem olyan legyen, amelynél a gyermek maga lehet a vezető, a benzin, a villany, szóval mindig csak ő, a kisdéd képviselje a mozgást.

A leánykák legcélszerűbb játékszere ebben a korban a baba, de nem egy, hanem több is, necsak cifrán felöltöztetett, hanem ruhátlan is, hadd öltöztesse, fürdesse, mosdassa ő maga. Legyen babaszekrény babakelengyével, mert ez igen alkalmas arra, hogy korán rendre szokják a leányka. Babakonyhájában minél szebb és dúsabb felszerelés legyen, mert az felébreszti benne a házias hajlamokat.

Készítsünk házilag játékszereket, főleg pedig tanítsuk meg rá a kisdedet is. Ennek nagyon sokféle haszna van, a felsorolás hosszúra nyúlna. A gyermek nagyon büszke arra a játékszerre, amit maga csinál, megbecsüli és hűségesen kitart mellette. Régente nem voltak játékszergyárak, hanem a gyermek maga volt a játékszerkészítő iparos. Falun a legtöbb helyen, főként a szegényebb családoknál, most is így van. Ezek a falusi gyermekek a legboldogabbak, mert ezek játszanak legelőbbet.

Az értelmes és élénk képzeletű gyermek nem is a kész játékszereknek örül legjobban, hanem a játszásra alkalmas anyagoknak. Ilyenek: olló, képesárjegyzék, divatlap, ragasztó, karton, rajzpapír, festék, ecset, színes ceruzák, építőkocka stb. Játszókedvét azzal fokozhatjuk, ha legegységűbb alkotásáról is elismerőleg nyilatkozunk. Hagyjuk tehát alkotni azt, amit a gyermek lát benne. Ne kívánjuk meg tőle a tökéletes másolást, mert a gyermek összehasonlításokat csinál s ha nem sikerül az utánzás, elrontjuk a játékát és játszókedvét. Az alkotóvágy a fontos és nem a hasonlóság eltalálása. Alkotását gúnyolni világért sem szabad, mert azzal végképen elkedvetlenítjük és letörjük minden alkotási kedvét.

Vigyázni kell arra, hogy a gyermek meg ne unja a játékot, azért nem szabad egyszerre sok ajándékot venni, mert így sokat veszít a játékszer a kisdedre gyakorolt vonzóerejéből. Ne vegyünk körmönfont hűséggel lemásolt hadigépeket játékszerűl, mert ő még úgysem tud gyönyörködni a játékipar nagyszerű utánzásaiban, a kisdednek nem technikai remekmű kell, hanem játék, amellyel kiadós mozgásokat végezhet.

A játékszerek vásárlásánál legyünk maradiak és ne új-

szerűek. Babát vásároljunk a kislányoknak, mint nagyanyáink tették. Hadd legyen a baba a dédelgetni valója a leánykáinknak és ne a mackó. Etesse-itassa a babáját és ne a zsiráfját. A babáját tanítsa lépegetni s ne az elefántját; a babáját altatgassa s ne az egygúpút; babakocsit tologasson s ne játékautót és akkor majd asszonykorában sem lesz előbbre való az autó, mint a bölcső. Fürdesse, pólyázza, fésülje a babáit, hadd tanulja meg magát babái, gyermekei édesanyjának érezni, akiket gondozni, akikért dolgozni kötelesség.

A társadalomellenes gyermek

Egyik vidéki városunkban egy öreg koldus mindennap az-
zal kezdte meg a napi alamizsnagyűjtést, hogy korán reggel
kalaplevéve zárandokolt el a piactéren álló kőszoborhoz. Egy-
szer megkérdezte tőle valaki, vajjon milyen emlékek fűzik őt
ahhoz a helyi nagysághoz, akit ott szoborban örökítettek meg.
A koldus így válaszolt:

Csak azért kezdem itt minden reggel a koldulást, hogy meg-
szokjam és ne búsuljak azon, ha az élő emberek egy része is
olyan kőszívű, mint ez a szobor.

1857-ben írták meg ezt az esetet először. Tehát már több
mint nyolcvan évvel ezelőtt is sok kőszívű ember élt abban a
városban, bizonyára másutt is. Mióta az első világháború a
föld kerekén kioldotta az erkölcsi fékeket, az emberiség még
önzőbb lett, mint valaha.

Az emberiség e határtalan önzése végigvonul a mai
gyermeknevelésen is. Ennek következtében ma már köztudo-
mású, hogy veszedelmesen sok a barátságtalan, összeférhetet-
len, játékrontó, gőgös, önző, — szóval a társadalom érdekeit
veszélyeztető gyermek.

Hazánk legnevesebb nevelői állítják, hogy a mai nevelés
túlságosan lágy, engedékeny, kényeztető, mindentől féltő és
óvó.

Ha ezt a napjainkban divatozó nevelési módszert közelebbről
megvizsgáljuk, akkor, mint kiváltó okra, minduntalan a mér-
ték nélkül elburjánzott önzésre bukkanunk. Miért kényeztet-
nek a szülők? Miért olyan engedékenyek a nevelésnél? Azért
teszik ezt legtöbbször, mert azt hiszik, — pedig nagyon tévednek

— ha a gyermeket szabadjára engedik, akkor kevesebb gondal és fáradsággal jár a gyermeknevelés. Tehát merő önzés az egész nevelésügyi elgondolásuk. A gyermek pedig, minél többet engednek meg neki, annál többet akar. Minél több vágyát teljesítik az önző szülők, hogy „nyugtuk” legyen a gyermek miatt, annál több hóbotos vágya támad az apróságnak. Sőt görcsösen követeli most már, hogy az egész ház az ő szeszélyes kívánságainak a szolgálatába álljon.

Itt is áll már előttünk a kis kőszívű zsarnok!

Pajtások között az ilyen gyermek társadalomellenesen viselkedik. Azt akarja, hogy mindenki hozzá igazodjék a játszótérre is, mint otthon. S ha a pajtások nem állnak kötélnak, megsértett gőgjében elrontja játékukat, kötekedik velük vagy megvetést mutatva félrevonul.

A mai nevelésben megnyilatkozó önzés olyan méreteket öltött már, hogy a nevelési tanácsadóknak nem is egy szülő kelt védelmére e felfogásnak. Sokan hangoztatják, hogy a mai önző világban a gyermek csak úgy tud érvényesülni, ha önzővé nevelik. Nem gondolnak sokan arra, hogy az önzővé nevelt gyermek legelőször az ellen szokott fellépni mindent magának követelő önzésével, aki őt önzővé nevelte.

A nevelés végső célja az olyan társadalom előkészítése, amelyben az irányító szellem nem az önzés, hanem az önzetlenség. Éppen ezért már korán ki kell fejleszteni a gyermek lelkében azokat az érzelmeket, amelyek az önzetlenség alkotóelemei. Ezek: szeretet, részvét, hála, segítség, adakozás, jóindulat, barátság. A gyermek önfenntartási ösztönének hatására úgymint önző lény, csak önmagával törődik, mások szenvedése őt nem érinti s amit meglát, mindent magának akar. Azonban ez a *zsenge, önző lélek nagyon hajlékony s igen korán nevelhető, sőt kell is korán nevelés alá fogni.*

A mindentől féltő és óvó nevelési rendszer képviselői azért zárják el a gyermeket a külvilágtól s tartják mindig maguk mellett, hogy *ne kelljen a gyermek távollétében aggódni és izgulni.* Tehát itt is a merő önzés a kitermelője e nevelési módszernek. Nem engedik a pajtások közé, nehogy piszkos legyen az a szép, lötyögő matrónadrág, amelynek egyik szájában is kényelmesen elférne a kis vézna, vérszegény becégyerek.

Sok szülő nem akar kibékülni azzal a gondolattal, hogy *inkább a gyermek nadrágja legyen foltos, mintsem a lelkén tátongjon seb*. A pajtásokól elzárt gyermek lelkében pedig olyan mély sebeket ütnek a szülők, amelyek sohasem hegednek be, mert örökre megfoszották gyermeküket a jókedélyű pajtások körében eltöltött boldog órák emlékeitől.

Még ennél is nagyobb baj az, hogy *a pajtásoktól elzárt gyermek lelkében nem fejlődhet ki a közösségi érzés*, azért legtöbbje az életben társadalomellenes viselkedést mutat. Éppen azért kell a gyermeket nagyon korán pajtások közé engedni, mert a játszadozó gyermekek már társadalmi életet élnek, egymáshoz alkalmazkodnak, barátságosak, vidámak, fesztelének, egymással versenyre kelnek, de nem irigylik a győztest, mert örülni tudnak egymás sikerének. Játék közben fejlődik ki legkönnyebben a kicsi gyermek lelkében a vonzódás, a szeretet, a hála, a könnyörület, az önfeláldozás, a baráti érzés. *Szóval a legbecsesebb társadalmi erények birtokába jut a közös játék által.*

Akadnak olyan szülők is, akik azért tiltják el gyermeküket a pajtásoktól, mert esetleg neveletlen szokásokat vagy nem egészen szobatiszta szavakat tanul el tőlük. E felfogásnak is merő önzés a szülőanyja. A szülőknek éppen az a legfőbb feladata, hogy a gyermek lelki életében megnyilatkozó kisiklásokat egyenesbe segítsék s a kinövő vadhajításokat lenyesegezzék. Mindenesetre kényelmesebb álláspont a gyermeket üvegszekrénybe zárnai, mint a játszótereken és gyermekszobákban tapasztaltak alapján megfelelő pajtásokat összeválogatni. Azonban e szülők ne feledjék el azt, hogy *a gyermek számára legrosszabb társaság a felnőttek társasága.*

Súlyosnak látszó érveket hoznak fel egyesek, akik azért vonják ki gyermeküket a kis pajtások közül, mert a gyermekközösségek a járványok terjesztői. Csak látszólagos azonban ez a veszély, mert a gyermekközösségbe járó kicsik rendszerint edzettebbek és ellenállóbbak, mint az otthon tartott kis ne-báncsvirágok. Az óvodába járó gyermekeknél orvosi megállapítások szerint, nem fordul elő több megbetegedés, mint az otthon ülők között.

A gyermek, miként a felnőttek, társaslény, csak társaságban fejlődik a lelke normálisan, de nem a felnőttek társa-

ságában, hanem a kis pajtások között. Társaságban tanulja meg azokat a formákat, amelyeket a nagyok társadalma követel meg a felserdülő ifjútól. Ha meg akarjuk szabadítani a társadalmat a kőszívű, jégcsap-emberektől, akkor neveljük gyermekeinket már igen korán társaslényekké, legyenek önzetlenek és könyörületes szívűek. Ha azonban ezt elmulasztjuk, akkor a kőszívű, önző gyermek felnőtt korában azok ellen fordul legélesebben, akik őt társadalomellenessé nevelték.

Társadalmi neveléstl

A mai társadalmi nagy időkben, amikor önálló nemzeti létünk második évezredének alapköveit rakosgatjuk le, a nemzet megerősítése céljából legelsősorban szociális megújításokra van szükség. Ezeknek helyes megoldása századunk legnagyobb feladata.

Az első világháborúban nagyon meglazultak az erkölcsi fűek, kíméletlenek lettek egymás iránt az emberek. Sokakat megszedített a mohó meggazdagodási vágy és a hírhedtté vált álláshalmozás. E nagy túlekedésben sok ember személyes gyűlölettel néz embertársára. Az elburjánzott rossz példa mételező hatással van ifjúságunkra is.

Tévedés volna azt hinni, hogy a megvalósítandó gazdasági célzatú társadalmi megújításokat nyomon követi majd az emberiség lelki átalakulása is. Pedig ezt meg kell teremteni, mert a megvalósításra váró szociális megújításoknak óhajtott hatása csakis akkor lesz biztosítható, ha az emberi lelkeket is előkészítik ezek fogadására. Közösségi érzést, felelősségteljes társadalmi öntudatot, egymáson való segítő készséget kell felébresztenünk minden embertársunkban, elsősorban önmagunkban és az ifjúságban.

Aki társadalomban él, annak bele kell illeszkednie a társadalomba s nem kívánhatja, hiába is kívánná, hogy a társadalom alkalmazkodjék az egyénhez. A társadalmi együttélést az erkölcs szabályozza. A társadalmi nevelés tehát elsősorban erkölcsi nevelés. Az erkölcs legmélyebb gyökere pedig a vallásban van, mert erőtlensé és hideg marad minden olyan erkölcs, amely nem a vallásból ered.

Legtisztább erkölcsi világnézetet a keresztény vallás ad.

Ugyancsak a keresztény vallás az igazi szabályozója a társadalmi együttélésnek is, mert e vallásnak az alapja a szeretet, amely az emberiséget összetartja. A keresztény vallás főparancsolata: „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat!” Ez minden társadalmi együttélés alappillére. E szerint a helyes társadalmi nevelés tulajdonképpen az evangéliumi nevelés, azaz szociális szellemben nevelni annyit tesz, mint az evangélium szellemében nevelni.

A legfontosabb társadalmi közösség, amelyben élünk, az állam. A gyermeket tehát mielőbb a demokratikus állami élet keretébe kell beleilleszteni. Elsősorban a demokratikus szabadságesszmét kell vele megszerettetni annál is inkább, mert a magyar nép tömegei a demokratikus népi szabadságesszmék védelmében oly gyakran ontották drága véréket. Ezért a gyermekben erős nemzeti öntudatot és lángoló szabadságsszeretetet kell kifejleszteni. Ezt viszont hazafias neveléssel biztosíthatjuk legeredményesebben. Ebből következőleg a társadalmi nevelés egyúttal hazafias nevelés is. A hazafias nevelés is úgy lesz legeredményesebb, ha ezt is korán kezdjük. Már a mesekorszakban kifejleszthetjük a kisded lelkében azokat az alkotó elemeket, amelyekből a hazafiasság és a demokratikus népi szabadságesszme érzelme összetevődik. E célra legjobban megfelelnek a magyar népmesék, melyekből a nép eszejárása, leleményessége, tréfája, humora, a demokratikus esszmékért — egyenlőség, testvériség, szabadság — való hősi kiállása, önfeláldozása, szóval a nép lelke sugároz a gyermek felé.

A társadalmi nevelés kiindulópontja a közösségi érzés felkeltése. A közösségi érzés a társadalom valódi összetartója, mert ez az összetartás érzése, egymás megsegítése, megbecsülése és szeretete. A keresztény vallás ezt felebaráti szeretetnek nevezi, a szociológia, a társadalomtudomány szolidaritásnak, együttérzésnek hívja.

Az összetartozás érzésének felkeltése elsősorban a családra vár, mert a család képezi a gyermek számára az első és legfontosabb társadalmi környezetet. A családban tanulja meg a kicsi azoknak a társadalmi formáknak, szokásoknak, annak a magatartásnak, beszédmódnak az ismeretét, amely a társadalomban élő emberre kötelező. Ezek a külső formák nagyon szembetűnők, azért legelőször ezeket kell a gyermekkel elsa-

játíttatni, mert ezekből a külsőségekből szokták megítélni egymást az emberek. Ezért a szülők korán tanítsák meg a gyermeket arra, hogyan kell ülni, állni, menni, beszélni, illedelmesen enni és inni, az asztal- és zsebkendőt használni. Meg kell tanítani a biztos fellépésre, a jó modorra, az udvariasságra, mások megbecsülésére és megsegítésére. Ezek mind udvariassági formák, amelyek arra valók, hogy az emberek az egymással való érintkezést kellemessé tegyék. A nehézségeken is könnyebben jut át az udvarias ember. Ezek az udvariassági szabályok is éppen olyan kötelezők, mint az erkölcsi törvények, mert az életben való boldogulásnak ezek is mind elengedhetetlen feltételei. Ezeket az illemszabályokat állandóan gyakorolni kell, az otthoni érintkezésnél is állandóan meg kell követelni, hogy ezek a szabályok mintegy vérévé váljanak a gyermeknek.

A szociális érzés tehát nem pusztán a szolidaritás érzése, mert sokkal közelebb áll hozzá a felebaráti szeretet érzése. Az igazi szociális érzéssel tesszük embertársaink számára elviselhetőbbé az életet. Az élet ugyanis nehéz, ne tegyünk azt még nehezebbé szeretetlen udvariatlansággal, hanem inkább segítsük elő mások boldogulását és örömét, még az esetben is, ha az nekünk nem is használ kézzelfoghatóan. Arra kell tehát rászoktatni a gyermeket, hogy önzetlenül igyekezzék másoknak örömet szerezni, mások boldogságát fokozni.

A szociális érzés korai felkeltésével és kifejlesztésével lehet legeredményesebben ellensúlyozni a gyermekek túltengésben levő önzését is. Ha pedig valóban sikerül leküzdeni a gyermek lelkében lapuló önzést, akkor abból a legbecsesebb társadalmi erények sarjadnak. Ilyenek: részvétel, jóindulat, rokonszenv, könyörület és barátság.

E gyönyörű társadalmi erények kifejlesztésének legtermékenyebb talaja megint csak a család. Ha a családtagok egymással, a rokonokkal, ismerősökkel és idegenekkel szemben szeretetreméltókat, támogatják egymást, akkor a gyermek is hamar követi majd a család tagjainak nemes példáit. Alkalmat kell szerezni arra, hogy a szenvedők vigasztalásából a gyermek is kivegye a maga részét. Arra kell rászoktatni, hogy abból adjon, ami magának is kedves, s ne csak azt adja oda, amire már régen ráunt.

A közösségi érzés nevelését az iskola is elsőrendű feladatának tekinti. Nem tűri el az önbíráskodást, a modortalanságot, a durvaságot, küzd a csúnya beszéd, veszekedés, rágalmazás ellen, ápolja az iskolai és bajtársi érzést, részvétre és könyörületességre serkent. Az iskola vallásos életre szoktat, hazafiasságra nevel, alkalmat nyújt a biztos fellépés és illedelmes viselkedés elsajátítására. Tehát az iskola is kiveszi a maga tekintélyes részét a társadalmi nevelésből, csak az éppen a baj, hogy igen sok család mindent az iskolától vár, a maga kötelességeit pedig elhanyagolja.

A család a társadalmi nevelés igazi iskolája, mert ott válik a gyermek alkalmassá a társadalmi életre. A nagyobb család már maga egy kis társadalom, ahol bő alkalom nyílik a célszerű társadalmi magatartás begyakorlására, ha a szülők jópéldája, szociális gondolkodása és tevékenysége szolgáltatja azt a mértéket, amelyhez a gyermekek egész életükön át igazodnak. A testvérek a jó családi életben szeretik egymást, fegyelmезetten összetartanak, jóindulattal vannak egymás iránt s mindez az igazi társadalmi magatartás kifejlesztője. Tehát boldog, rendezett, gondos, derűs család legbiztosabb záloga a helyes társadalmi nevelésnek.

Kikapós anya fékevesztett gyermeke

Az óvoda küldte hozzánk az anyát hatéves egyetlen gyermekével, mert a fiúcska az óvodában vad és fékezetlen, állandóan a legvadabb verekedések központjában van, amelyeket mindig ő szokott kezdeményezni. Óvónénije majdnem mindennap panaszkodik rá fékezetlen viselkedése miatt. Ha idegen családdhoz mennek látogatni, ott is vad, felforgatja az egész házat, lármázik, megvadítja, végül megveri a háziak gyermekét is. Odahaza nyugtalan, alig fékeezhető, engedetlen, türelmetlen, szélsőséges, toporzékoló, az ételben nagyon válogat. Jól fejlett, szép fiú, de nagyon hiú. Örökösen a tükör előtt áll, szigorú parancsra is csak nehezen tud megválni tőle. Ha otthon van, folyton fészülködik a tükör előtt illegit magát. Az anya elmondja, hogy otthon napirenden voltak a hangos civódások, veszekedések férjével, aki legutóbb már el is költözött hazulról. A férje nagyon félté-

keny és lobbanékony természetű, mikor elragadtatja magát, durva szavakat használ. Az anya beismeri, hogy ő sem szokott adósa maradni férjének, a gyermek pedig tanúja szokott lenni e nem épületes jeleneteknek. Az anya keserűen panaszolja még, hogy gyermeke már kicsi kora óta éppen olyan durva szavakat mond anyjának, mint amilyenekkel férje illeti őt, az anyát. Az apát is bekértük az intézetbe, aki azzal bővítette ki az eddigieket, hogy az anya igenis okot adott a féltékenykedésére, mert hiú és kacér, túlságosan sokat ad hatásos megjelenésére, amit túlgondosan ápolt külsővel, divathóborttal határos öltözködésével és állandó feltűnési vágyával igyekszik biztosítani.

Iskolapéldája ez az eset annak, hogy ha a szülők nem élnek fegyelmezett lelki életet a családban, akkor a gyermek is fegyelmezetlenné válik. Nem tartottuk feladatunknak titkos családi háromszögek után kutatgatni, hanem főfeladatunkat abban láttuk, hogy a családi békeesség és összhang megteremtésével elhárítsuk azokat az okokat, amelyek a gyermek kifogásolt viselkedését előidézték, hogy megváltozott környezetben, megjavított neveléssel a tüneteket enyhíthessük s végül megszüntessük. Az apát igyekeztünk meggyőzni gyanúja alaptalanságáról s a felhozott okok elégtelenségéről és a családhoz való visszatérésre bírtuk rá. Figyelmeztettük az apát arra, hogy ha ő durva a feleségéhez, akkor a gyermek megvonja tiszteletét az apjától is, anyjától is és egyiknek sem engedelmeskedik. Az anyának pedig megmagyaráztuk, ha nincs is komoly alapja férjének a féltékenykedésre, a feleségnek minden körülmények között kötelessége elkerülni még az olyan látszatokat is, amelyek a különben is féltékeny természetű férjet felingerelhetné. Az ugratásról pedig ama nézetünket fejtettük ki, hogy ez a legnagyobb bűn férje és családja ellen, amit elkövethet, főként egy féltékeny természetű férj oldalán. Arra is külön felhívtuk az anya figyelmét, hogy legalább a fia jelenlétében minél ritkábban tekingessen a tükörbe.

Ennél az esetnél alkalmasszerűleg a verekedő gyermekkel, a közösségi érzés nevelésével, a hiúsággal és a tekintélytisztelettel foglalkozunk részletesebben.

A verekedő gyermek

E kérdés tárgyalásánál úgy leszünk tárgyilagosak, ha a verekedő gyermeket nem bélyegezzük meg rögtön azzal, hogy verekedő a gyermek. Az élet, különösen a mai élet, csupa verekedés a megélhetésért. Az a gyermek tehát, akiben van egy kis verekedési kedv és bátorság, mindig több eséllyel indul neki az életnek, mint az a gyámoltalan, félszeg, kis ügyetlenke, akit folyton csak megvernek társai. Mi mindnyájan verekedtünk gyermekkorunkban, azért is nőttünk nagyra, mert volt bennünk egy kis tetterekészség s ezért tudunk most is verekedni az élet veszélyes hullámai között. A pici gyermek vélt sérelme miatti panaszával nem szalad azonnal a nagyokhoz, hanem az élet tüze, a létfenntartási ösztöne azt sugallja neki, hogy minden erejével még az erősebbel szemben is megvédelmezze veszélyeztetve látott érdekeit.

Amióta iskola van és amíg iskola lesz a Magyarhonban, mindig volt és mindig lesz és kell is, hogy legyen a tízperces szünetekben némi török-magyar, magyar-szerb és kuruc-labanc csatározás egy kis verekedéssel fűszerezve. Ez még nem viselkedési zavar, hanem ez a magyar vérmékséket természetes megnyilvánulása. Az iskola teljes szigorral küzd az önbíráskodás, az ököljog ellen s a gyermek idővel, amint fejlődik és okosodik, mind kevesebbet vét e követelmény ellen. A verekedés tehát csak akkor számítható viselkedési zavarnak, ha a verekedés a gyermek éltető eleme, amikor verekedés nélkül úgyszólván nem is tud élni.

Ennek a gyökere is legtöbbször a családban van, tehát csakis a család segítségével lehet leküzdeni azt. A tapasztalat azt mutatja, hogy az ilyen folyton verekedő gyermeknek rendszerint igen erélyes apja szokott lenni, aki erőszakos fellépésével az egész családot megfélemlíti, egészen érthető tehát, ha a gyermek arra a meggyőződésre jut, hogy ezt így kell csinálni annak, aki mások felett uralkodni akar. Az elnyomott és megfélemlített gyermek pedig nagyon is szeretne uralkodni, akaratát éltetni s mivel úgy látta otthon, hogy ezt erőszakkal lehet legjobban biztosítani, ezért verekszik folyton ő is.

Azonban nemcsak a túlszigor válthatja ki a gyermekből a verekedő hajlamot, hanem a becéző nevelés is. A becegyerek,

mivel pajtások közé nemigen engedik, sokat van felnőttek között, ezért különcködő és koravén lesz, a gyermekjátékok iránt nemigen érdeklődik, elveszti bájos gyermekiességét s mivel nincsen benne, mert nem is fejlődhetett ki benne szociális érzés, nem tudja, hogyan kell viselkedni gyermektársaságban. Ha gyávaalkú, elhagyottan félrevonul pajtásaitól, ha van benne bátorság, akkor pedig minden kis vélt sérelemért nagy verekedést rendez.

Egy első elemista fiúcskát azzal a panasszal küldte hozzá, az iskola, hogy ott örökösen verekszik. Egyetlen becegyerek lévén, pajtásai nem voltak és most nem tud beleilleszkedni az iskolai társaséletbe. Ha kis pajtásai incselkednek vele, azonnal komolyra veszi a dolgot és igen erélyesen lép fel velük szemben. A fiú testileg jól fejlett; izmos karjával, csontos kis öklével szerez magának elégtételt a kis vasgyúró a vélt sérelmekért. Az osztályban kifejlődött közösségi érzés pajtásai nagyobb számának haragját zúditja magára, de erejében bízva egyszerre több társával is felveszi a harcot s így örökös csatákat vív osztálytársaival.

Láthatjuk, hogy milyen fontos a gyermek életében a közösségi érzés mielőbbi kifejlesztése. Lám, kis társaiban, akiket nem üvegkalitkában neveltek, már teljesen kifejlődött a lövész-árokbeli bajtársias szellem, ismerik már a „sok lúd” bátorító meséjét és egy kis közösségi szellemet vernek, gyömöszölnek közösségellenes viselkedésű társukba. A kis vasgyúró pedig még nem tanulta meg, hogy a társaságban az egyénnek kell alkalmazkodni a társakhoz, mert otthon mindig őhozzá alkalmazkodott az egész ház, megköveteli tehát ezt az osztálytársaitól is, de azok bizony nem állnak kötélnek. Az ilyen nevelésnek sokszor egy egész életre kiható kára lehet, mert a gyermek gyakran éppen e miatt nem szeret iskolába járni. Társai folyton bajba keverik, mert haragszanak rá, tanítóját sem szereti, mert az örökös panaszok miatt sűrűn részesül szigorú kioktatásokban. Ezért azután ellenszenves lesz előtte az iskola, a könyv és minden, ami az iskolára emlékezteti.

A közösségi érzés nevelése

A nevelés csak akkor tölti be hivatását, ha a rábízott gyermekek egyéni értékeit, tehetségeit olymódon igyekszik

kifejleszteni, hogy azok a társadalmi közösség, a nemzet számára is hasznot jelentsenek. Minden szülőnek tudnia kell, hogy a most születő új világrendben gyermekük csak akkor tud majd boldogulni, ha már minél kisebb kortól kezdve megtanult alkalmazkodni környezetéhez, ha sorsát elválaszthatatlannak érzi a nemzeti sorsközösséggel.

Társadalmi szempontból legveszedelmesebb nevelési módszer a becéző nevelés. Ezt ostromozzák nagy nevelőink is mindig, mert az így nevelt gyermekben tud legkevésbé kifejlődni a közösségi érzés.

Tóth Tihamér így írt a becéző nevelésről: „Egyes családokban ma újfajta bálványimádás folyik: a trónon ül egy négy-öt éves kis zsarnok, dül-fül, prűszköl, toporzékol, két felnőtt ember megijedten hajlong, kapkod, rohan teljesíteni a drága kis bálvány minden ostoba szeszélyét.”

Egy másik neves írónk így folytatja: „Azok a bizonyos csókkal mosdatott, agyonkényeztetett gyermekek már nem is gyermekek többé, hanem házibálványok. Ők parancsolnak és két vak ember térdepel előttük.”

Valóban nagy a hasonlóság az ókori népek házibálványa és korunk becegyermekai között. A régiek házibálványukat állandóan körülötmjénezték, kedveskedésekkel, ajándékokkal hízelegtek neki, az ő szeretetért vágyódott mindenki, versengtek hódolatuk nyilvánításában, minden szem őreá irányult, minden fohász őhöz szálalt s tőle remélték vágyaik beteljesítését. Ugyanez a ceremónia folyik a becegyerekek körül is. Sok családban ugyanis állandóan körülötmjénezik a gyermeket, ámulják, bámulják és csodálják, szünet nélkül kedveskednek neki, ajándékokkal halmozzák el, szeretetért egyenesen versengenek a szülők, szüntelenül hódolnak neki, ő a család központja, üstökös csillaga, minden szem őt figyeli s valóban tőle várják a szülők minden letört igyekezetük beteljesítését.

Az a legszomorúbb, hogy ez a majomszeretet beszűremkedett már a legszegényebb munkáscsaládokba is. Ennek az a hamis felfogás az oka, hogy „ha már úgyis olyan nehéz sorsa lesz a gyermeknek, mikor felnőtt, legyen legalább gyermekkorában zavartalan a boldogsága”. Pedig a lemondást már kicsi

korban kell megszokni a gyermeknek s akkor könnyebb lesz felnőttkorban elviselni a csalódásokat is.

Azért van tehát annyi társadalomellenes kis- és nagykorú napjainkban, mert igen sok a becegyerek. A nevelési tanácsadóknak ugyancsak szakavatott komoly munkát adnak az ilyen gyermekekben kifejleszteni a hiányzó közösségi érzést. Ennek igazolásául ismertetjük ama eljárást, amelyben az előbbi fejezetben tárgyalt harcias kis vasgyúró becegyereket részesítettük.

A fiúcskát rögtön a játszóterembe vezettük s a legderűsebb, lehangosabban kacagó csoportba állítottuk. Az ártatlan örömeik bársonyos pázsitján jól meghempergettük a kis vadócot s ráeszméltattuk, hogy ő nem haragos, bús kis öreg, hanem öröms gyermek. Majd a négy szemközti lelki kezelésnél igyekeztünk felkelteni benne a vágyat, hogy iskolatársaival is igyekezzék olyan jó barátságba kerülni, mint amilyenben az itteni pajtásokkal van. Adtunk fel neki leckét is. Egy fiúval kellett mielőbb barátságba lépnie osztályában. Megmagyaráztuk neki, hogy hogyan lehet jóbarátra szert tenni legkönnyebben. Meghagytuk, hogy társaival szemben legyen türelmes, ne kezdjen verekedést, hanem inkább lesse meg, kik verekszenek s a gyengébbnek keljen védelmére. Kössön vele barátságot s ígérje meg neki, hogy máskor is megvédelmezi. Amikor pedig megtartotta beszámolóját a legújabban szerzett első jóbarátjáról, vele örvendeztünk s buzdítottuk a második jóbarát megszerzésére. Ez a módszer jól bevált ennél a kis vasgyúrónál, mert nem kellett rögtön lemondania a verekedésről, sőt harciaskodással szerezhetett magának barátokat. De milyen más volt ez a harciaskodás! Ez már valóságos társadalmi magatartás volt: a gyengék védelmezőjévé, a verekedések megszüntetőjévé, valóságos kis lovaggá vált.

A hiúság ördöge

Nemcsak egyéneket, családokat, hanem nemzeteket is sodort már romlásba a hiúság ördöge. Nálunk magyaroknál különösen régóta pusztító és napjainkban is igen elterjedt betegség. Sok visszasság, anyagi és erkölcsi veszedelem, társadalmi életünk sok, nehezen gyógyítható káros tünetét kereshetjük

a túltengő hiúságban. Bizonyos fokú lelki elferdülés ez, amelynek következtében egész életünk könnyen lesiklik a magasabb, erkölcsi célok szolgálatának útjáról a könnyű és csak pillanatnyi örömeket jelentő látszatsikerek felé. A lélektan tudósai a szertelen hiúságot egyenesen az emberi elmegyeség egyik tünetének mondják. Bizonyos, hogy a hiú ember mindig magán visel valami megmosolyognivaló, gyermekies vonást.

A hiúság lehet öröklött és szerzett tulajdonság. Mivel mi magyarok egy kis hiúságért nem szoktunk a szomszédba átnézni, gyermekeink is sok hiúságot örökölnek tőlünk. Már a 2—3 éves kisfiú magát nagyobbnek, erősebbnek iparkodik mutatni, mint amilyen és ugyancsak súlyosan bántjuk meg őt, ha nem vesszük komolyan, ha rászedjük és kinevetjük, mert ebben az ő lekicsinylését látja s ez nagyon fáj neki. Kisleányaink hiúsága többnyire az énjük külsőségeivel kapcsolatos és a tükör előtt kezdődik. A kis csöppség már szebbnek képzei magát, ha szalagot kötnek a hajába. De ha valami kifürkészhetetlen titok révén semmi hiúságot sem örökölt volna a gyermek, bámulatosan gyorsan pótolják azt a környezeti hatások.

A természetes szépérzék sugallta csínosságra törekvésnek örülni kell, mert a fejlett szépérzék nem tűr meg lomposságokat és ez a lélek finomságát segíti elő. Ha azonban a tetszeni vágyó hiúság egy bizonyos fokot meghalad, akkor nagyon veszedelmessé válhat. Ez akkor derül ki legvilágosabban, ha számon vesszük azokat az alantas lelki tulajdonságokat, ellenséges indulatokat, amelyeket a szertelen hiúság szokott kiváltani.

A hiú azokat szereti, akik őt csodálják és dicsérik, de gyűlöli azokat, akiket ő kénytelen dicsérni. Tehát a hiú gyermek mindig játékrontó, mert ha a hiúságát nem elégítheti ki azzal, hogy minden játékot ő kezdeményezhessen s körülötte forogjon az egész gyermekhad, akkor legalább annyit akar elérni, hogy mások szenvedjenek és bosszankodjanak. Mindent korhol és gúnyol, ugyanakkor erős a vágya, hogy mindenkinek felette álljon. Viselkedésének alapja az önszeretet, mások fájdalma nem érinti őt. Rosszindulatú, árulkodó és rágalmazó, hogy másokat maga alá gyűrjön, színlel és hízeleg, hogy ma-

gának dicséretet csikarjon ki. Szereplési vágya határtalan és nagyon ellenszenves. Mivel hiúságát tapasztalata szerint álcázni kell, ravasz kerülő utakat tesz, félrevonul, lesbeáll, figyel, gyanakszik s hajlandó minden társában ellenséget látni. A hiú gyermek elveszti összefüggését a való élettel, mert mindig az a kérdés foglalkoztatja, vajjon mások mit gondolnak felőle és ez nagyon gátolja cselekvési szabadságában, haszontalan munkára és naplopásra készíti. Nagyon sok olyan hiú emberről tudunk, akit hiúsága vitt a bűnbe. Csupán Néró római császárra hivatkozom, aki minden gonoszságát a hiúság ördögének ösztönzésére követte el.

A szertelen hiúság tehát nagyon is súlyos lelki eltévelyedéseket szülhet, ha nem igyekszünk már korán korlátok közé szorítani az apróságok hiúságát. Első dolgunk legyen, hogy mi magunk ne hívjuk ki a gyermek szertelen hiúságát. Ennek első feltétele, hogy ne halmozzuk el a gyermeket túlságosan bőkezűen játékszerekkel és kerüljük a gyermek öltöztetésénél a fényűzést. Lényeges az is, hogy ne kívántassuk meg vele korán a tükröt. Legtöbbet segít a szülők jópéldája. Ne szapuljuk tehát barátainkat gyermekeink előtt s ugyanakkor magunkról se beszéljünk dicsekedve.

Ne mondjunk a gyermeknek felesleges bókokat és ne nevezzük ki a világ legszebbjének, mert ezzel csak a fejlődő hiúságát legyezgetjük. Elismerő szavaink sohase legyenek túláradoak. Általában legyünk mértékletesek az elismerésben, de a gyermek javát szolgálni akaró biztató szavakkal se fukarkodjunk. *Tanulmányozzuk a gyermek egyéniségét*, mert sok gyermeket sarkall, buzdít a dicséret. Van olyan gyermeki egyéniség is, akit folyton buzdítani, biztatni s állandó dicsérgetésekkel bátorítani kell, mert bátortalan, félszeg, nincsen benne kezdeményező erő és bátorság, hiányzik a cselekvő készsége. Az ilyen gyermek egyenesen rászorul a folytonos támogatásra, biztatásra és bátorításra, de akiben korán jelentkezik a folytonos szereplési vágy, akit mindig a környezet figyelmének központjába való jutás tüzel, aki mindig tapsra, tetszésnyilvánításra és bókokra utazik, az ilyent csak akkor szabad az elismerés nagyon mérsékelt szavával illetni, ha arra viselkedésével, főleg komoly alkotó munkájával valóban rá-

szolgált. Ha tehát azt vesszük észre, hogy nagyon is hiú a gyermek, akkor fukarok legyünk a dícséretekkel.

Robinsoni magánosságban nem terem meg a hiúság, mert a társasélet betegsége az. A gyermek társaslénynak született, nem zárható ki tehát a neki való gyermektársaságból. De mielőtt ilyen társaságba visszük vagy engedjük, neveljük bele, hogy igyekezzék másoknak örömet szerezni. Arra is szoktasuk rá, hogy ne mindig másban keresse a hibát, mert benne is lehet hiba, nem mindig az a másik kezdte és néha annak a másíknak is lehet igaza. A hiú gyermeknek ugyanis mindig igaza van és mindig tele van panasszal. Ilyen eljárásokkal nyesegethetjük a hiúság vadhajtságait.

Azonban a hiúság ellen tűzzel-vassal küzdeni nagy hiba volna. Maró gúnnyal se üldözzük a hiú gyermeket, főként a serdülőt, mert a gúny csak sebez, de nem gyógyít. Éppen az ellenkezőt kell tenni! *A hiúság nagy hajtóerejét gondosan fel kell használni és a nevelés szolgálatába állítani.* A hiúságot helyes neveléssel tisztaságszeretetté, gondozottsággá, csinos-sággá változtathatjuk, sőt még lelki térre is átvihetjük és lelki rendezettségge fejleszthetjük. Ha nem neki való, rossz társaságba keveredett a serdülő, éppen a hiúságának felhasználásával lehet legbiztosabban megmenteni. Ilyenkor arra kell hivatkozni, hogy őt mindenki különbnek tartja társainál, csak nem fogja meghunyászkodva azoknak az utasításait követni és csak nem fog azoknak vakon engedelmeskedni, akik sokkal hitványabbak, mint ő.

Ha van a serdülőnek valami hiúsággal kapcsolatos kívánsága, nem kell azért nevetségessé tenni, de még a kívánságát sem kell egészen mereven megtagadni, hanem azt is be kell állítani a nevelés szolgálatába. Igérjük csak be azt a nagyon óhajtott pullóvert vagy rakott szoknyát, de előbb dolgozzék meg érte, hozzon jobb bizonyítványt vagy javítsa ki a magaviseletből hozott megbélyegző érdemjegyet.

Az öröklött hajlamokat a környezeti hatások fokozhatják, de azok tudatos irányításával és szándékos beavatkozásokkal kifejlődésükben meg is akadályozhatják. Figyelmesen tanulmányozni kell az apróságok fejlődő egyéniségének megnyilatkozásait, hibáit, mert sokkal könnyebb megakadályozni a gyermeki hibák szertelenné válását, mint a már meggyökeresedett

hibákat kijavítani. Áll ez különösen a hiúság leküzdésére. Ha már kicsi korban meg nem fékezzük az apróságban szertelenül kibontakozó hiúságot, akkor az a serdülőt már hihetetlen kalandokba sodorja, felnőtt korában pedig sok gáncsot, gúnyt, ellenszenvet és boldogtalanságot arat majd az annakidején meg nem nevelt hiú gyermek.

Tekintély és szeretet

A társadalmi élet egészséges fejlődésének elengedhetetlen feltétele, hogy benne a tekintély érvényesülhessen. Ahol emberek élnek együtt, ott valamiféle rendnek kell lennie, vagyis legyen, aki parancsol, az a tekintély megszemélyesítője, képviselője. De ki az, aki parancsol és kik azok, akik engedelmeskedni tartoznak? Isten szabályozza ezt a kérdést számunkra a negyedik parancsolatban. A tekintély felett tehát vallásos fény ragyog, Isten akarata. Irva vagyon: *„Nincs hatalom, hanem csak Istentől, amelyek pedig vannak, Istentől rendeltettek.”* (Szent Pál, Róm. 13, 1.) Ezzel veti meg vallásunk a tekintélytisztelet alapját. Tekintély nélkül nincs társadalom, tekintély pedig nincs Isten nélkül.

A tekintélytiszteletre való nevelés első lépése a tiszteletre szoktatás, mert a tisztelet a nevelés alapja s akiben ezt felébrésztetni nem lehet, azt nevelni sem tudjuk. A tisztelet nyit utat a nevelőhatásoknak, a tisztelet hiánya eltorlaszolja azt. Igazi szülői tisztelet pedig vallásos nevelés nélkül el sem képzelhető. A tisztelet úgy fejlődik ki legkönnyebben a gyermekben, ha ahhoz szeretet is társul. Ezért több a tisztelet a szeretetnél, mert az előbbi az utóbbit is magában foglalja. Nem szabad tehát attól félni, hogy a szeretet lerontja a szülői tiszteletet és tekintélyt. Sőt, ellenkezőleg! Nincs tisztelet szeretet nélkül és nincs tekintély tisztelet nélkül. Az a tekintély, mely nem alapszik szereteten, túlságosan kemény, kaszányaízű és nem való a gyermekszobába. De meg a gyermek fél megbántani azt, akit szeret, viszont gyakran érez hajlandóságot arra, hogy bosszúságot szerezzen annak, akitől fél. *Tekintély és szeretet együtt adja meg a nevelés szellemét.*

A szeretet pedig olyan legyen, amely a gyermek érdekében hajthatatlan is tud lenni s nem puhítja el a lelkét azzal,

hogy minden szeszélyes vágyát teljesíti. A szeretet korántsem jelenti azt, hogy mindent elnézzünk a gyermeknek, hanem adott esetben a büntetéstől sem szabad visszarettenni. Csak azt nem szabad szem előtt téveszteni soha, hogy a büntetésnek lélektanilag mindig helyesnek kell lennie. Büntetésre igenis szükség van, csak ne legyen az megalázó, hanem szolgálja az emberi lélek természetes kiengesztelési vágyát. Az a jó nevelő tehát, aki a lélek érdekében tett következetes nevelői eljárásában kemény, mint az acél, de olyan gyengéden is tud szeretni, mint egy édesanya.

Korunk sajátságos vonása, hogy kezd általánossá válni megint a tiszteletlenség. Ez vitathatatlan, de az is igaz, hogy sok szülő maga tépi le homlokáról azt a tiszteletet parancsoló tekintélyt, amellyel Isten ruházta őt fel. Sajnos, napjainkban sok szülőnek nincsen tekintélye, mert sok szülőben nincsen tisztelni való. Azért is kevesebb a tekintély, mert kevesebb az erkölcsös ember. Vallástalan szülőknél nincsen tekintélye, mert a tekintély elvét vallási megalapozottság nélkül fenntartani nem lehet. Aki tekintélytiszteletre akar nevelni, annak el kell ismernie Isten negyedik parancsát, de vele együtt az egész vallást is. Ha a gyermek nem tartja meg a negyedik parancsot, annak többnyire az az oka, hogy a szülők sem tartják meg a többi parancsolatot. Pedig tekintélytiszteletre nemcsak a családi körben van szükség, hanem az emberiség kultúrájához is nélkülözhetetlen. Amikor tehát a család tekintélytiszteletre nevel, egyben általános kultúrérdeket is szolgál. Bele kell nevelni a gyermekbe, hogy *szülője akaratát Isten iránti engedelmségből teljesítse* és szülőjének önkéntesen s ne ravasz számításból engedelmeskedjék.

Lerontják a szülői tekintélyt annak jogtalan érvényesítésével és túlhajtott hangsúlyozásával. A *tekintély nem jelenti az egyén lenyűgözését*, mert a tekintély nem kényszer, hanem a tisztelet érzésére kell annak feltámadnia. Ne legyenek tehát a szülők és nevelők félistenek a gyermek előtt, ne éljenek merrev elszigeteltségben, hanem szálljanak le hozzá magas trónusukról és merjenek emberek lenni. A túlhangsúlyozott tekintély megfélemlíti a gyermeket, alattomossá, önállótlaná teszi vagy dühös lázadót csinál belőle.

Akkor is maga rontja le a szülő a tekintélyét, ha örökö-

sen zsémbeskedik. A zsörtölődő szülő folyton kifogásol és nem fogy ki egész nap az epéskedésekből. A kis szerencsétlen apróság jobbik esetben oda se hederít az örökös intelmeknek, meg se hallja már. Sokkal nagyobb baj az, amikor a gyermek bártortalan, kapkodó és ideges lesz a folytonos kifogásolás miatt.

Az is nagy kárára van a szülői tekintélynek, ha a nevelésben nincs összhang, ha az egyik megengedi azt, amit a másik megtilt. Ebből a gyermek arra a következtetésre jut, hogy maguk a nagyok sem tudják, mi a helyes, mi a helytelen, csupán zsarnokoskodnak vele, tehát nem érdemlik meg, hogy engedelmeskedjék nekik.

Nagyon árt a tekintélynek, ha kedvenc van a családban. A gyermek gyengeségénél fogva görcsösen ragaszkodik az igazsághoz s ha sérelmet, igazságtalanságot vél, menten oda lesz előtte a tekintély. Igen kényes része ez a nevelésnek s egyúttal a legidősebb hiba, hisz tudjuk, hogy már Jákob is szebb köntöst varratott a kedvencnek, mint a többi testvérnek.

Egyik jeles írónk munkájából idézek: „*Ma nem a kitett gyermekek, hanem a kitaszított szülők korát éljük.*” Valóban nagyon elszaporodtak a tekintélyt nem tisztelő ifjak. Sok szülő veszti el serdülő gyermeke szeretetét és tiszteletét. A kamaszodó ifjak közül sokan elszakadnak a családjuktól s elszakadnak minden tekintélytisztelettől. A serdülők úgyis feltűnően vágnak az önállóságra, de e mellett mégis erősen hajlanak a pajtások ráhatásaira, tehát nagyon is rászorulnak a vezetésre, a tekintélyre. A látszólagos ellentmondás a serdülők önállóságra törekvése és tekintélyre szorulása között abban áll, hogy csak azt a tekintélyt hajlandók elismerni, amelyet nem úgy erőszakolnak rájuk, hanem amelyet belső rokonzéssel maguk választanak maguknak. Ha a szülő serdülőkorig tekintélytiszteletre és engedelmességre szoktatta gyermekét, akkor kisebb lelki kisiklásokkal kerül át a válságos koron. Ha az okos szeretettel fegyelmező szülő kamaszodó gyermekének tanácsadójává tud átalakulni, akivel minden ügyét-baját megbeszélheti s akiről tudja, hogy a legjobb tanácsokat csakis tőle kaphatja, akkor ily esetben a szülőben leli fel a serdülő a neki rokonszenves tekintélyt, amelyet tisztel és követ.

Háromféle nevelés következménye

Iskolaorvos küldte az intézetbe ezt a hatéves leánykát, mert az óvodában nyugtalan, túlságosan mozgékony, figyelmetlen, néhány percre sem köthető le a figyelme, a mellett nagyon félénk és félszeg a viselkedése. Az anya ehhez azt teszi még hozzá, hogy otthon ennél is rosszabb a helyzet, mert engedetlen, türelmetlen, sőt toporzékolni is szokott. Alvása is igen nyugtalan, nehezen alszik el, sokat hánykolódik alvás közben és beszél is álmában. Nagyon félénk, még nappal sem mer egyedül maradni a lakásban. Sötét szobába nem lehet beküldeni. Étvágya csökkent, keveset eszik és válogat nagyon. A szülők nagyon viharos házasságukat megszakították és már egy év óta különválasztva élnek, mert az apa nagyon durva és erőszakos természetű volt. Az anya hagyta el a férjét és az anyjához költözött a leánykájával. A nagymama a nevelésnél unokája pártjára kel, titkolja a csínytevéseit, az anya büntetéseit hatálytalanítja, mindent megenged neki, becézi és babusgatja. Vasárnaponként az apa is elviszi magával a gyermeket, ő viszont az anya és nagyanya ellen lázítja a gyermeket, ő is agyonbecézi ilyenkor és különféle ajándékokkal, édességekkel halmozza el.

A leányka viselkedése jellegzetesen magán viseli a nevelési hibák bélyegét. Ideges, nyugtalan, túl mozgékony, mert ilyen ideges, haragos, civakodó, veszekedő, lármás környezetben nőtt fel. Félénk, mert az ingerült apa erőszakos fellépésével megfélemlítette az egész családot. Toporzékoló, mert toporzékolást látott folyton maga körül és már jól kitapasztalta, hogy egy kis toporzékolással minden akarata és vágya kicsikarható a nagymamától, sőt az anyjától is. Megbolygatott lelki világát az apa még jobban felzaklatja vasárnaponként, amikor gyermekét az anyja és nagyanyja ellen hangolja. Már akkor sem fejlődhet a gyermek lelke egészségesen, ha nincsen meg a családban az egymást kiegészítő egység, ahol vagy az erőskező, határozott apai nevelés, vagy pedig a gyengéden szerető gondos anyai nevelés hiányzik. Az apa halálával üresen maradt családi tekintély megszemélyesítőjének a helye.

Ha az apa túl szigorú volt, a hirtelen változás a gyermek számára felszabadulást jelent és úgy is viselkedik némely gyermek ilyenkor, mint egy felszabadított rabszolga. Ha pedig a gondos anyai nevelés hiányzik, akkor a gyermek alantas ösztönei tódulnak előtérbe, ami féktelenkedésekben, csintalankodásokban nyilvánul meg és külső megjelenése is legtöbbször magán viseli a gondos édesanyai ellenőrzés hiányát. Legsúlyosabban veszélyezteti a gyermek fejlődését ama körülmény, amikor nincs meg a nevelésnél az egyöntetűség; amit az egyik gondos neveléssel nagy nehezen felépített, azt a másik egy pillanat alatt földig lerombolja. Ennél még veszedelmesebb pedig az, amikor háromféle ellentétes nevelői hatás éri a gyermeket.

Az engedetlen gyermek

Mind gyakrabban halljuk, hogy soha annyi engedetlen gyermek nem volt, mint ma. Ennek oka van. Az okokat pedig elsősorban mindig magunkban, nevelőkben keressük.

Azt is mindig többen állítják, hogy egészen más a ma gyermeke, mint a régi, mert minden megváltozott körülöttünk, a gyermek is. Ez az állítás téves! A gyermek ma is az, aki volt; fakadó bimbó életünk fáján, amely virágba borul, ha gondozzuk. Nem a gyermek változott meg, hanem mi lettünk mások. Szabatosabban: a felnőttek és a gyermek közötti kapcsolat szenvedett változást.

Ha meg akarjuk közelebbről ismerni, hogy milyen volt ez a kapcsolat a múltban, akkor gondolatainkkal suhanjunk vissza felé abba a korba, amikor még az „*apámuram, anyámasszony, néne, szüle*” röpködött a gyermekek ajkán. Nem is olyan régen volt. Apáink, nagyapáink még élő tanúi voltak e boldog kornak. Egy-egy családban nyolc-tíz gyermek nevelődött. *Apámuramnak* még a tekintete is szigorú parancs volt. Az *anyámasszony* kimondott szavát „édesanyám kérem”-mel sem lehetett megfellebbezni. A *néne*, a legidősebb testvér az öcsikék nevelőmamája volt, főként a legkisebb, a „vakarcs” életében töltötte be az anyahelyettes szerepét s ez idő alatt kiválóan belegyakorolta magát a következő nemzedék nevelésébe.

Egy emberöltővel később a gyermekek száma öt-hatra

apadt, az *apámuramból* édesapám lett, de a tekintély és az engedelmesség körül még mindig nincsenek bajok, mert az elég népes és mozgalmas családot a szigorú rendhez szoktatás alapján nevelték.

A következő nemzedék már abban a korban született, amelyet az emberek féktelen érvényesülési vágya az első világháborúba kergetett bele. A világegés s az azt követő forradalmak az emberek lelkét annyira eldurvították, hogy az apa nélkül nevelődő és számban mindinkább fogyó gyermekek lelkét is megfertőzte ez az általános lelki lealacsonyodás. Ekkor lett az édesapámból és az édesanyámból „*fater és muter*” — még az egyik „t”-betűt is megvonták tőlük — és végül az „*öregem*”. A tekintélyt elsodorták a forradalmak s vele pusztult az engedelmesség is.

A háború utáni általános lelki lezüllést nyomon követte a gazdasági nyomor. A gyermekek egészen megritkultak, a szülők jórészenek a szemét pedig valami gyógyíthatatlannak látszó hályog borította el. E ferde felfogás kezdett kialakulni: Ha már nekünk, felnőtteknek olyan sokat kell küzdenünk ebben a félrecsúszott életben, legalább a gyermeknek legyen gondtalan, gátlásmentes élete. Sokan tökéletesen megfeledeztek arról, hogy éppen ellenkezőleg, a gyermeket már előre meg kellene edzeni a reá váró nehézségekre. E helyett, mivel csak egy van, legfeljebb kettő, elhalmozzák mindennel, amit csak kíván. A gyermek is hálás ezért. Az édesapámból és édesanyámból „*apuci és anyuci*” lett. Az engedelmesség is megvan a családban, csupán némi szerepcsere történt. A szülő az, aki engedelmeskedik s a gyermek osztogatja a parancsokat. E szülők némelyike szeméről előbb-utóbb, de többnyire jó későn, foszladozni kezd a hályog s kezdik felfedezni a fonák helyzetet s kedve szottyan az újabb szerepcserére. De mivel ez legtöbbször már vagy egyáltalán nem vagy csak sok ügyel-bajjal sikerül, nagy hangon kijelentik, hogy milyen más a mai gyermek, mint amilyen a mi időnkben volt!

A gyermek engedetlenségének még egyéb okai is vannak. A mai változó és bizonytalan, gondokkal terhelt vajúdo élet rányomja a maga lemoshatatlan bélyegét a gyermeknevelésre. Ma mindenki ideges, fáradt, lehangolt. A rohanó élet szülte ideges kapkodás sok embert gondolkodásában is kapkodóvá,

felületessé tett. Sokan nem tudnak szabadulni napi gondjaiktól, nem tudják fegyelmezni érzéseiket, gondolataikat. Az állandósult ingerült türelmetlenség miatt sok családban örökös tilalmak elé állítják a gyermeket. Pedig nem kívánhatnak a kicsi gyermek jelenlétében kriptaszerű csendet maguk körül, ha idegesek vagy fáradtak. A gyermeket belső fejlődő erői készítetik folytonos mozgásra, cselekvésre. Egyenesen lehetetlené teszik a gyermek számára az engedelmességet, amikor felnőthöz mért viselkedést követelnek tőle. Hagyjuk meg a gyermeket gyermeknek!

Amikor pedig parancsolunk, tegyük is lehetővé a gyermek számára az engedelmességet. *Gondoljuk meg, hogy a parancsunk teljesíthető-e? Ha igen, a parancs legyen rövid, határozott és szeretetteljes, de viselje magán a megfélebbizhetetlenség jellegét.*

A parancs ne csupán az értelemre, hanem főként az érzelmekre hasson, mert a gyermek az érzelmek világában él, érzelmei uralma alatt áll. Vigyünk bele tehát tréfát, vidámságot a parancs szavába, mert a vidám buzdítás mindig többet ér, mint a szeretetlen szigorú parancs. A rendreutasítást is humorral vegyítsük, mert az ilyen figyelmeztetést jobban megszívleli, s a humor letompítja a dorgálás életét. Tehát ne kikényszerített engedelmességre, hanem önkéntes és szíves engedelmességre szoktassuk a gyermeket.

Legfőbb követelmény, hogy a gyermeket már igen korán szoktassuk rá az engedelmességre. A kisdéd még nem bírálhat, hanem ellenkezés nélkül engedelmeskedik. De ha a reményteljes csemetének minden hóborgos szeszélyét a kigondolás pillanatában teljesítik, feltűnően korán tudatára ébred a családi körben levő kivételes helyzetének s ezzel meglepő módon és meglepő gyorsan vissza is él. S ha nem tudunk a gyermeknek mindjárt kezdetben parancsolni, akkor a gyermek igyekszik akaratát reánk erőszakolni. Ha csak egyszer voltunk is vele szemben gyengék, azután már nehéz lesz engedelmességre bírni.

Egyik jellemző tünete korunknak, hogy az idegeskedő házastársak gyakran a gyermek jelenlétében intézik el peres ügyeiket. Ez megint nagy kárára van az engedelmességre szoktatásnak. Ahol emberek élnek együtt, ott valami rendnek

kell lenni, így elsősorban a családban is. A hajón is csak egy parancsnok van, pedig nem is olyan veszélytelen napjainkban a hajókázás. Így kell lenni a családban is. Isten rendelése ez! Ha hiányzik a családban az alárendeltség tudata, a rossz példa hatásaként a gyermek nem tanulhat meg engedelmeskedni. Hogyan is engedelmeskedne a gyermek abban a családban, ahol a szülők sem veszik komolyan az Istentől megkívánt rendet. De ha a ház asszonya alárendeli akaratát a ház urának, ennek láttán a gyermekek is engedelmesekké válnak.

A szülők viselkedését hassa át az a komoly szellem, amelyből a gyermek kéri, hogy a szülőknek mint Isten helyettesének, tartozik minden szavát megfogadni s amikor megtartja, érezze, hogy saját érdekeit is szolgálja az engedelmességgel.

A félelem gyermek

A félelem egyike a legkorábban jelentkező érzelmeknek. Okosan ezt is a nevelés szolgálatába lehet állítani, mert jó, ha a gyermek korán megtanulja a korlátok tiszteletét, az üdvös félelmet. A könny, a gond, a felelősségérzet és az üdvös félelem kell hogy velejárója legyen a fejlődő gyermek növekedésének. A félelem tehát mint veszélyekre, helytelenségekre figyelmeztető érzelem nagyon értékes, de nem szabad olyan erőssé válni, hogy veszedelmessé lehessen. A vakmerőségig fokozott bátorság is botorság, a túlzott aggodalom is nagyon károsan hat a gyermek fejlődésére.

A félelmet a bátor ember is sokszor átéli, sokkal többször, mint magának bevallja. Azt is nehéz sokszor megállapítani, hogy a legvitézebb cselekedetet mi váltotta ki tulajdonképpen az emberből, a bátorság-e vagy a félelem. Akárhányszor a hangos, hetyke fellépés erős félelmet takar. A bátor is ismeri tehát a félelmet, de legyőzi azt. Viszont a gyáva mindig talál a félelemhez tárgyat s úrrá lesz felette a félelem.

Nagy hiba tehát a gyermek gyávaságát, gyámoltalanságát ápolni, mert az ilyen felnőtt korában sem állhatja meg a helyét. Életének egyik legfontosabb állomása, az iskola is rettenetesen kínos hely lesz neki, ahol fél mindentől és mindenkitől. A pajtások ezt feltűnően hamar észreveszik és könyörtelenek, sőt kegyetlenek szoktak lenni az ilyen félelmű gyer-

mekkel szemben. Tízóraiját, játékszereit elveszik, azután faképnél hagyják és nem játszanak vele. A gyermek félelme erre még erősebb lesz s tanítójának legegyszerűbb kérdésére is úgy összezavarodik, hogy társai gúnyolódását váltja ki feleletével, ami megint csak fokozza bátortalanságát és most már a későbbi sikert is csak véletlennek tekinti. Lassacskán elveszti önbizalmát, hogy az akadályokat le tudja győzni, azért meghátrál előlük. Aki pedig kitér az élet követelte feladatok elől, az szerencsétlen ember lesz.

A félelem gyengíti az akaratot, sőt meg is semmisítheti azt. Erősen gátolja az értelmi működést a félelem nyomán fellépő lámpaláz, ezért sokan hamis képet alkotnak maguknak a gyermek értelmi életéről. A szervezetet is megviseli a félelem, mert izzad, remeg, elhalványodik a benne leledző, sőt az állandó félelem egyes szervek leromlását is eredményezheti. Tehát a félelem heveny formája, az ijedtség bénítólag hat mind a testi, mind a szellemi erők kifejtésére.

A gyermeki félelem és bátortalanság elharapódzását tehát feltétlenül meg kell gátolni. Elsősorban mindig a kiváltó okok után kell kutatni, mert azok ismeretével máris adva van a segítség módja. Ha a félelem testi gyengeségből származik vagy betegség maradványa, akkor testedzéssel, egészségápolással segítsünk az orvos utasításai szerint. Hozzá kell szoktatni a gyermeket ahhoz, hogy a dolgok, események okát kutassa, megismerje, mert a tudás, a megismerés bátorságot ad, félelmet csak az ismeretlen fejleszt inkább. Meg kell tehát győzni a gyermeket, hogy abban a bizonyosban nincsen semmi félelmetes és tapasztalatokkal, valamint sok példával kell igazolni előtte, hogy félelemre nincsen oka.

Akaratneveléssel is lehet csökkenteni a félelmet, sőt erős akaratral le is lehet küzdeni azt. Ha fél a kicsi a sötét szobába bemenni, azért be kell küldeni néha valamiért s meg kell magyarázni neki, hogy a sötétben tapogatódzva, kinyujtott karral, előrehajolva járjon, vigyázzon az akadályokra s ne menjen neki semminek. Ezt kezdetben együtt lehet vele gyakorolni s így oktatni a sötétben való járás-kelésre. Ezzel az eljárással annyira igénybe veszi a kicsi az akaratát, hogy elfelejt félni.

A félénk gyermeket sohasem szabad csúfolni vagy gúnyolni, hanem oktatni kell a bátorságra. A kicsi gyermeknek

az élet ad erre elég alkalmat: a jártai tanulásnál is például szünet nélküli bátorításra van szüksége. A nagybacska gyermek életében a testgyakorlat minden fajtája, különösen az ugrás, úszás, futás és kerékpározás kiváló eszköze a bátorításnak. A bátorítás legjelentősebb eszköze az úszás, mert a tó vagy folyó vizének bizonytalansága ugyancsak kifejleszti a bátorságot. A gyermek bátorságának legjobb fokmérője a mély vízben való viselkedés. Aki bátran és minden vonakodás nélkül tanul úszni, az már nem nagyon lesz ijedős más akadályokkal és veszélyekkel szemben sem.

Ha a képzelet izgatott felcsigázásából ered a félelem, kerülni kell a képzelet káros befolyását, tehát kalandos és félelmes mesét nem szabad mesélni neki. Bele kell nevelni az ilyen gyermekbe, hogy a veszély sohasem olyan nagy, mint amilyennek a képzelet festi. Nagy hiba elhíttetni a gyermekkel, hogy gyáva és mégis bátorságot követelni tőle. Ez éppen olyan helytelen, mint folyton hazugnak nevezni őt s mégis azt kívánni tőle, hogy igazat mondjon. Ne hallja tehát folyton a gyermek szüleitől, hogy gyáva, félénk, bátortalan, mert ezzel csak állandósítják benne a hibát.

A nevelést ne bátyázzák körül a szülők örökös fenyegetésekkel, mert a korszerű nevelés eszménye a megfélemlítés nélkül való nevelés. A büntetés jelenthet szigort, de nem megfélemlítést, még kevésbé megrémítést. Akinek kezdettől fogva mindent tiltanak, az végül is félszeg és félénk lesz. „*Atyák, ne tegyétek bátortalanná fiaitokat!*” Nyugodt, türelmes szeretet kell hogy uralja a nevelést!

Azonban *a kényeztető nevelés is félelmet szülhet*. A becsygyerek rabszolgákká teszi a szüleit. Fél, sir és bömböl, hogy szüleire kényszeríthesse akarátát. Gyámoltalanságot színlel, csakhogy mindenben kiszolgálják. Dehogyan fél ő a mumustól és bubustól, csupán arra kell neki ez a móka, hogy azzal kényszerítse a szülőket az állandó velemaradásra s az alvásnál pedig, hogy vegye maga mellé az ágyba az édesanyja. Folyton ürügyet keres és talál is, hogy ne követelhesse tőle semmit. Itt a félelmet, a gyámoltalanságot önállóvá való neveléssel kell leküzdeni.

A gyermeki félelem szertelenségeinek jelentkezésénél

igen ajánlatos, ha a szülők gondos lelkiismeretvizsgálatot tartanak, vajjon nem ők felelősek-e a hibáért.

A figyelem fejlesztése

Gyakran halljuk a panaszt, hogy a gyermek figyelmét nem lehet tartósan lekötni. Gondolatait nem tudja valamely irányban sűríteni és semmi iránt sem mutat érdeklődést. E panaszok gondos kivizsgálásánál csaknem mindenkor az sül ki, hogy a kiváltó okok visszanyúlnak a korai gyermekévek nevelési hibáira. Nem tanították meg figyelni és érdeklődni az iskoláskor előtt. Pedig figyelem nélkül öntudatos szellemi élet el sem képzelhető. E nélkül nincsen megismerés és tapasztalás. Aki nem tud figyelni, az taníthatatlan és minden dolgát rosszul végzi.

A gyermek már a bölcsőben kezd figyelni és érdeklődni. A néhány hónapos baba szeme már minden szokatlan dolgot észrevesz, egy-egy tárgyra szegeződik, majd keres, kutat a szemével és tovább érdeklődik. Amikor már ülni tud a csö-pike, többnyire a gumibabát vagy a csörgőt helyezik melléje, hogy azzal szórakozzék. Első dolga, hogy gőgösen elhajítja magától, mert nem érdekli már őt az a megunt holmi. Mászt akar, sokat! Minden kell neki a világon, amit mi felnőttek használunk, csak neki minden másra kell: tapasztalatszerzésre. Adjunk is hát mindent oda, amivel nem csinálhat kárt magában. Hadd érdeklődjék, hadd fejlessze a figyelmét, amelynek tárgyait ebben az időben még elég gyorsan változtatja. A há-lás apróság pedig örömmel viszonzozza a nagyok e lekötelező jóindulatát s megajándékozza őket néhány csendes órával.

Legerőteljesebb fejlődésnek a beszédkezds idején indul a gyermek figyelme és érdeklődése és éppen az időben követik el a legtöbb nevelési hibát a kevésbé tájékozottak. Mikor a kisdéd a „mi ez?” korszakba ér, alig győzhető feleletekkel. Pedig az örökös leintés és ingerült rendreutasítás nyomán a gyermek fokozatosan elveszti érdeklődését, lassankint nem mer semmit megkérdezni, azért alaposabban nem is figyel meg semmit. Tágitani kell inkább a gyermek érdeklődésének körét. Kapkodó, szeszélyes kérdezősködéseiről azonban le kell szoktatni. Tanítsuk meg rá, hogyan kell mindent alaposan meg-

figyelni. Ne tűrjük el a felületes s így nem is maradandó megfigyelést. A kirakatok bőséges alkalmat nyújtanak az alapos megfigyelés begyakorlására.

Különös gondot fordítsunk a kisdud játékszereire. Vannak külön figyelemfejlesztő játékok is, amikor a kicsi gyermeknek különböző színű, alakú és nagyságú ábrákat, tárgyakat kell egymással egyeztetni, szétválasztani vagy egymásra rakni.

A nyaraló család szoktassa hozzá a nyaraló gyermeket, hogy érdeklődjék minden iránt, amit maga körül lát, kérdezze meg minden neki újszerű dolog rendeltetését. Elsősorban a szülőknek kell felhívni a városi gyermek figyelmét a falun látható dolgokra. Így kell rávezetni arra a felfedezésre, hogy saját becses személyén és közvetlen környezetén kívül más dolgok is vannak még a világon.

Szoktassuk rá a gyermeket, hogy a legkisebb munkáját is a lehető legnagyobb figyelemmel végezze el, mert minden új tevékenység megtanulásánál mindig sok hibát ejt. Ha a ruháját keféli, kefélje a legnagyobb figyelemmel. Ennek a szoktatásnak nemcsak a tanulásban, hanem az élet legkülönbefélebb helyzetében is nagy hasznát veszi.

Ha a gyermeket már az iskoláskor előtt megtanítottuk minden iránt érdeklődni és mindent megfigyelni, akkor az így nevelt gyermek az iskolában is tud figyelni és érdeklődni majd minden őt, ami ott történik. Csak itt sem szabad túlzásba esni! Nem szabad az iskolai ismeretekbe már jóelőre bevezetni, mert ha túl sok ismerettel kerül a gyermek az iskolába, akkor az első hónapokban nem sok újat hall majd, esetleg ezért unatkozó és szórakozott lesz, sőt lassankint leszokhatik még a figyelésről és érdeklődésről is.

Ha a kisdudak nagyon elmerül a játékában, ne parancsoljuk rögtön a könyvei mellé, ne tereljük a figyelmét erőszakkal más irányba, mert az erőszak sohasem vezet jóra. Csináljunk egy kis átmenetet. Beszélgessünk el vele valami őt érdeklő dologról vagy meséljünk neki és kényszerítés nélkül, gyengéden hívjuk fel a figyelmét a még el nem végzett feladataira. A gyermek figyelme ebben a korban már nehezebben és lassabban alkalmazzuk újabb tárgyakhoz.

Tanulmányozzuk a gyermek sajátos természetét, figyeljük meg kérdéseit, mert ilyenkor nyilatkozik meg legpontosabban

arról, hogy mi érdekli őt nagyon, mivel lehet a figyelmét legjobban lekötni. Erről a tárgykörrel beszéljünk el vele sokat, mert így fejleszthetjük figyelmét legjobban. A gyermek figyelme ugyanis könnyen kifárad s folytonosan újabb és újabb ösztökélésre van szüksége ahhoz, hogy figyelme kitartson. Ez pedig annál a tárgynál sikerül leginkább, amely legjobban érdekli őt. Képtárak, múzeumok, műemlékek látogatása is kiváló a figyelem és érdeklődés gyakorlására.

III. KALLÓDÓ GYERMEKEK AZ ISKOLÁSKORBAN

Mikor az édesapa homlokon csókolja gyermekét az iskola kapujában, elindul az apró emberke a komoly és önálló szellemi élet útján. *Minden gyermek magával hozza az iskolába a benne élő családi multat*, a szülők gondját vagy gondtalanságát, termékenyítő boldogságot sugárzó összhangját vagy fakadó rügyeket fagyasztó rideg, morgó gyűlöletét. Arcán, ruháján kivetődik a gondozottság vagy elhanyagoltság, szeméből kicsillan az értelem fáklyájának lobogása vagy halvány pislogása, tevékenységéből kitűnik a szellem szárnyalása vagy lapulása, megjelenésén ott ül az öntudatos önbizalom szülte nyugodtság vagy riadt, félszeg nyugtalanság.

Általános a panasz, hogy korunk gyermeke sokkal nehezebben nevelhető, mint a boldog emlékezetű régi jó világ gyermekanyaga. Az intézetbe kezelésre hozott gyermekek 95 %-a a normálisok iskoláiból került oda s ez a szám is élenken sürgeti a normálpedagógia területén a lelki egészségügyi gondozás rendezését. Az elemi iskolások 50 %-kal szerepelnek közöttük, tehát *a lelki egészségügyi ápolást legbehatóbban az elemi iskolás gyermekek között kell biztosítani.*

Az ilyen fejlődési és viselkedési zavarokban szenvedő gyermekek között *feltűnően sok az elvált szülők gyermeke*, mert az ilyen kibicsaklott lelkű gyermek nem találja meg a helyét és feladatát az iskolai életben sem. Pedig a gyermek életében igen nagy jelentőségű változást jelent az iskola s az arra való előkészítés a szülők elsőrendű feladata.

Az egyenlőtlen lelki világú szülők két malomkö között őrlődő gyermeke sokszor ezt a szülői támogatást se igen kapja meg s mikor maga előtt látja elvált szülői gyűlölködését, *kegyetlen lelki sebet kap még az iskolábamenés előtt a nélkül, hogy arra okot adott volna.* Pedig a szülők szerelméből sarjadt gyermeknek *Isten adta joga van szeretetteljes meleg otthonra,*

önfeláldozó gondozásra és ápolásra. S a gyermeknek e születésével szerzett jogát nem csorbíthatják meg a szülők, mert erre a gyermeki élet kipattantásával kötelezettséget vállaltak. Ha pedig e kötelezettségük alól mégis kibújni törekszenek, olyan súlyos lelki sérüléseket okoznak, melyeknek következményei megrázóan bontakoznak majd ki a serdülő ifjúság lelkében.

Züllött anya lélektiprása

Egyik iskola küldi az intézetbe ezt a hétéves kislányt, mert viselkedésére sok panasz. Túl mozgékony, nyugtalan, engedetlen, fegyelmezetlen. Legfőbb panasz pedig az, hogy az iskolában nemi felvilágosító előadásokat tart, de nemcsak iskolatársnőinek, hanem a fiúknak is, akikkel sokkal szívesebben van együtt, mint társnőivel. Sőt, úgy mondják róla: „reszket a fiúkért” és papa-mama játékra csábítja őket. Mivel a leányka bájos megjelenésű, az iskola ezért még jobban aggodalmaskodik. Az eset kivizsgálásánál kiderült, hogy a szülők néhány évi házasság után szétváltak az anya erkölcsi hibája miatt. A bíróság a leánykát az apának ítélte oda. Az apa másodszor is meg nősült. A gyermek édesanyjának a bíróság jogot adott, hogy leányával havonként egyszer együtt lehessen. Az anya élt is e jogával s a leányát ilyenkor elvitte mindig magával a lakására. Megtudtuk még, hogy a leányka édesanyja hajlékában öt és fél éves korában nyert betekintést a nemi élet titkaiba. Nem közvetlen, hanem közvetett úton, édesanyjának ágyasával folytatott felháborító beszélgetéseinek többszöri kihallgatása révén. A gyermek nevelőanyja ismeri az iskolai panaszokat, azokat megerősíti, otthon is hasonló panaszok vannak rá s kétségbeesetten panaszolja, hogy nem tudja viselkedését megjavítani.

Család- és gyermekvédelmi okokból lehető legsürgősebben törvényhozási úton kellene szabályozni és megújítani az elvált szülők gyermekeik látogatására vonatkozó eddigi jogéletét. Nem lehet ölbetett kezekkel nézni, hogy a látogatási jog alapján az egyik lezüllött szülő ártatlan gyermekének lelkét végső

romlásba vigye. Ilyen esetekben cselekedni kell, mégpedig azonnal. Meg kell menteni az ilyen gyermeket, mert nem szabad feledni, hogy egyszer ő is családot alapít majd s lelki romlottságát ki tudja, hány utódra származtatja át. De nemcsak erről van szó, hanem arról a sok-sok pajtásról, barátáról sem szabad megfeledkezni, akiket e kedves megjelenésű, de lelkében máris megromlott leányka megmértelyezett és még ezután fog megfertőzni. Nevelési tanácsadóknak számtalan olyan esetről tudnak, amikor az elemi iskolák alsó osztályaiban egy-egy nemileg rosszul és korán felvilágosított gyermek az egész osztály lelki egyensúlyát felborítja. Az ilyen szerencsétlenül járt osztályok vezetői sok esetben máról-holnapra azt vették észre, hogy a gyermekek legnagyobb része viselkedésében megváltozott, figyelmetlen és elgondolkodó lett, a szünetekben kis csoportokban összegbújva súgdolódzott, megszűnt a vidám kacagás, az előbb még csillogó, ragyogó szemek a földre szegeződtek, ha tanítójuk társalgást kezdett velük. Intézetünkben azután kitudódott, hogy egyik társuk valami zavaros rémmesét mesélt nekik, amitől megborzadtak, irtózat fogta el őket, amit átvittek a felnőttekre, sőt szülőikre is. Elrémitő tehát az a lelki rombolás, amit egyetlen gyermek tud végezni az osztály 40—50 gyermeke között.

Az Actio Catholica Országos Elnökségének a család- és erkölcsvédelem fokozottabb kiépítését előmozdítani akaró, a m. kormányhatalomhoz benyújtott előterjesztéséből az idevonatkozó részt idéznem:

„A gyermek tartása és elhelyezése tekintetében ne legyen irányadó a szülők megegyezése, hanem ebben a kérdésben a bíróság, illetőleg a gyámhatóság — a szülők vétkességének figyelembe vétele mellett — mindenkor és elsősorban oly intézkedést tegyen, amely a gyermek érdekeinek a legjobban megfelel. E végből a gyámhatóságnak beavatkozási jogot kellene biztosítani a bontó-, illetőleg váloperekbe olyként, hogy a gyámhatóság árvaszéki ügyésze útján minden olyan esetben, amidőn a házasságból kiskorú gyermek származott, a kiskorú védelme végett a perbe vonassék.”

E javaslatot a következő magyarázó szöveggel egészíti ki:

„A házassági törvény 95. §-a szerint a gyermek tartása és elhelyezése kérdésében elsősorban a szülők megegyezése

az irányadó. Ez a rendelkezés az életben egyáltalán nem válik be. Ez a jogszabály ugyanis a szülők jogából, nem pedig kötelességéből indul ki és sokszor fonák eredményre vezet. Ezek az eredmények abban mutatkoznak, hogy a gyermek a szülők megegyezése folytán éppen a nevelésre alkalmatlan szülőhöz kerül. A válópereknek a legnagyobb százaléka köztudomás szerint közös megegyezésen alapul, aminek folytán az egyik fél esetleg minden alapos ok nélkül nyilvánítatik vétkesnek és veszti el jogát a gyermek gondozására. Ezért kívánatos lenne kimondani, hogy a jövőben a házasság felbontásának jogkövetkezményeként a döntésnél kizárólag a gyermek érdeke lehet az irányadó. Ebből az okból a gyámhatóságnak a bontó- és válóperekben a bíró jogszabályainak értelmében akkor is határoz a gyermek elhelyezésének és tartásának kérdésében, ha a gyámhatóság már határozott. Ilyenkor a gyámhatóság már ismervén a kiskorú összes életviszonyait, célszerű volna a bírói döntésnél az árvaszék javaslatának figyelembevétele."

A pajtásoktól nyert időelőtti durva felvilágosítás nem más, mint kitanítás arra, hogy milyen élvezet ez a bűn és hogyan lehet azt elkövetni. Az ilyen felvilágosítás az ébredő ösztönöket teljesen felébreszti, túlműködésre serkentve legalacsonyabb gondolatokkal és érzelmekkel köti össze. Ennek következtében nemi vonatkozásban ilyen durva módon felvilágosított gyermek csupán az önös élvezetvágy kielégülését látja az emberi élet legmagasztosabb lélettani feladatában, e szerint alakul ki egész gondolatvilága, ebben a téves lelki beállítottságban látja most már szülei életét is s e ferde ítélete folytán kezd elhidegülni szüleitől. Pedig ha ez bekövetkezik, akkor a szülők nevelői ráhatása szinte semmivé zsugorodik, mert a serdülőkorban az ilyen gyermek a családi otthont csupán beszállónak tekinti, ahová csak enni és aludni tér be s lassacskán egészen elszakad, nemcsak testileg, de lelkileg is a családtól.

Vannak anyák, akik nem gondolnak arra, hogy Isten egyszer számonkéri tőlük nevelésük eredményét. Pedig aki nem Istennek nevel, az az ördögnek nevel és boldogtalanná teszi gyermekét. A gyermek lelke is eljut egyszer Isten ítélőszéke elé s örök átok hull majd a kárhozott gyermek ajkáról szülőjére. Viszont örök áldást mond az üdvözült a szülőkre, amiért

üdvösségre segítették. A jó nevelés tehát legszebb és legrágább kincs, leggazdagabb örökség, ennél nagyobb, értékesebbet egy szülő sem adhat gyermekének.

Ennél az esetenél alkalmoszerű lesz a gyermek felvilágosításával, a nemi neveléssel és a gyermek titkos nevelőivel foglalkozni részletesebben.

A gyermek felvilágosítása

Korunk elemi iskolás gyermeke, ha nem siket, nem vak és nem tompaelméjű, többet tud a női és férfi test különbözőségeiről, a fajfenntartásról, mint a legidősebb némzedékünk asszonyai. A gyermekek kezébe kerülő napilapok, folyóiratok és könyvek egészen nyíltan beszélnek ma már azokról a kérdésekről, amelyek nem oly régen még a gólyamadár szerepéhez tartoztak. Az emberi testet képből, szoborban és valóságban olyan kevésbé leplezik már, hogy csak a vakok maradhatnak meg a régi tájékozatlanságban és engedhetik át a fajfenntartás gondját a tavacskának és a gólyának. A szülők igen nagy része álszeméremből, még többen a hozzáértés hiányából másokra óhajtják hárítani a gyermek felvilágosításának rájuk háruló kötelességét, s gyermeked hittel hiszik gyermekük hófehér ártatlanságát és vakon türik, hogy esetleg ocsmány forrásokból tudja meg az élet legmagasztosabb titkait.

Sok szülő töpreng magában, mikor valahogy megérzi felelősségének súlyát: „Vajjon hogyan mondom meg gyermekemnek?” De sokkal több gyermek töpreng így: „Vajjon hogyan mondom meg szüleimnek?” Napjainkban odajutottunk tehát, hogy nem annyira a gyermekek felvilágosításának, mint inkább a szülők kitanításának feladata tódul előtérbe.

A gyermek felvilágosításának kérdése már évszázadok óta foglalkoztatja a nevelőket. Legelőször a 18. század második felében hangzik fel a pedagógus körökben a jelszó: „Az ifjúságot nyíltan fel kell világosítani a nemi dolgokról!”

Rousseau volt az első, aki határozottan állást foglalt a gyermek felvilágosításának szükségessége mellett az „Emile” című munkájában. Hamarosan akadtak követői Basedow, Salzmann, Wolke, Tissot és Campe személyében. Rousseau fel fogását magukévá tették az orvosok, a filantropok és a mora-

lizáló írók túlnyomórésze is. Viszont az is igaz, hogy a felvilágosítás túlzásai ellen már abban az időben is hangzottak el tiltakozások.

A gyermek felvilágosításának kérdése napjainkban ismét előtérbe tódul, mert ezt magával hozza a demokratikus élet szelleme. Ezen állítás elvitathatatlansága nyomban nyilvánvaló lesz, ha arra gondolunk, hogy valójában mit is akar a demokrácia?

Több szeretetet, több jóságot, nagyobb áldozatkészséget kíván mutatni és kifejleszteni mindenkiben, mindenki iránt; több lelkeséget akar oda juttatni, ahol eddig gond és keserűség fonnyasztotta az arcokat és lázadásra szított milliókat; több örömet akar oda varázsolni, ahol eddig csak ürm, rideg szükség, kínzó inség és borzalmas nyomorúság volt; nagyobb egyenlőséget akar ember és ember között, a javak igazságosabb elosztását kívánja megvalósítani. Életfilozófiája tehát az igazság elve; az igazságosság érzelmének kifejlesztése és ápolása.

A demokrácia szelleme tehát nem engedheti meg, hogy az igazság kigúnyolásával és megcsúfolásával neveljük a gyermekeket és gólyameséket meséljünk neki még akkor is, amikor ő már nagyokat kacag magában szülei naivságán és hazudozásain. A demokrácia tiltakozik minden olyan nevelési gyakorlat ellen, amely hazugságra épít, hazugságra ad példát, tehát hazugságra nevel. Az a demokrácia, mely nagyobb szeretetet sugároz mindenki felé, nem tűrheti, hogy a családban még a gyermekek szeretete is fogyókúrára jusson, ragaszkodása annyira meglazuljon, hogy esetleg a teljes szakadáshoz is elvezessen, mert a szülők a kamaszkor viharáiban, amikor a serdülő olyan kocsiba ült bele, amellyel az ifjúság tüzes paripái ágaskodva száguldoznak, nem sietnek gyermekeik segítségére tapintatos felvilágosításaikkal lelki küzdelmeik legválságosabb perceiben.

A demokráciának ezt az elvét a katolikus nevelés is vallja és hirdeti. Igazolásul idézem egyik legnagyobb ifjúsági nevelőnk, Tóth Tihamér dr. idevonatkozó gondolatait:

„Nem értjük, hogy azoknak a szülőknek, akik a házaseletben a Teremtőnek fenséges gondolatát látják, miért kell zavartan elpirulniok s hatalmi letorkolással vagy gólyamesével

elűtni akarni a kérdést, amelyet minden gyermek előbb-utóbb feltétlenül előhoz az élet keletkezéséről. Meg kell gondolnunk, hogy ez a kérdés a gyermekben a tudás után kutató természet szava, amely — ha a szülők titokzatosan kitérnek a válasz elől — csak annál jobban dolgozik a gyermekben. Ha a kisgyermek lelke még nem bírná el a teljes igazságot, azért amit fokkonként adagolva nyújtunk neki, az is igazság legyen, ha csak részleges is. Atya és anya nagyon szeretik egymást, azért adja nekik Isten a kisgyermeket, az ilyen vagy hasonló válasz, — ha csak töredékes igazság is — de igazság, melyre nem jön később a bizalmat megölő kiábrándulás, mint a gólyamesénél. Ha a szülő ravaszkodó és titkolódzó lesz e kérdésnél, a gyermek is hazuggá, titkolódzóvá lesz velük szemben. A szülők 1%-a sem felel meg e feladatának. Egyesek nem találják meg a helyes kifejezést, mások nem tudják, mennyit és hogyan mondhatnak el, vagy pedig leküzdhetetlen elfogultságot éreznek magukban e tárggyal szemben és ezt a kérdést soha előhozni nem tudnák. Sokan olyan kényelmetlenül kényesnek tartják ezt a kérdést, hogy a teljes hallgatásban látják a megoldást és ártatlan tudatlanságban hiszi gyermekét még akkor is, mikor az már az utca vagy iskola durva felvilágosítása nyomán nyakig vergődik a mocsárban.”

Az idézet nyomán kiviláglik a tegnap nevelésének hibája és hiányossága, mely a nevelésnek ezen fontos és lényeges részét elhanyagolta. Pedig ez a kérdés sok tapintatot, finom erkölcsi érzéket kíván és csakis az alkalmas erre a szerepre, akiben ez megvan. Amikor pedig erről a kérdéstről beszélünk a gyermekkel, olyan könnyen érthető szavakkal mondjuk el neki a kért dolgot, hogy azt valóban meg is értsé, mert akkor tovább már nem kérdezősködik. A gyermek nem felejt el azt a kérdést, ami nagyon érdekli, különösen akkor nem, ha nem kapott rá kielégítő választ. S ha nem kapja meg szüleitől, megkeresi másutt, kevésbé ajánlatos helyekről és forrásokból.

A felvilágosító hang elfogulatlan, de komoly legyen, mert a természetesség átsegít a kérdés kényes pontjain. Ne takarjuk le a kérdést a titokzatosság leplével, mert a titokzatosság izgatja a kíváncsiságot és feltűzeli a képzeletet.

Másik fontos kérdés, hogy mikor történjék meg a gyermek

felvilágosítása. Először is nem túl korán, amikor inkább ártanánk, de nem is túl későn, amikor már nem használhatunk. Tehát elébe ne vágjunk a gyermek fejlődésének, de mögötte se maradjunk. Legalább akkor történjék meg, amikor már fennforog a veszély, hogy aggasztó helyekről nyer felvilágosítást, s amikor tovább már nem tartható tudatlanságban. Legbiztosabban maga a gyermek határozza meg az időpontot, amikor a természetes fejlődés szava veti fel benne a születés kérdését. Legtermészetesebb tehát az alkalmasság bevárása. A halál és a születés kérdése már a három-négyéves gyermeket is foglalkoztatja, s a régi kedves gólyamesét bizony tegyük csak félre. Van annyi ezer és ezer másfajta gyönyörű mese a világon, amit nagyon eredményesen állíthatunk be a nevelés szolgálatába.

A gyermek első kérdéseit még le lehet szerelni egy-két szóval vagy egy-két rövid mondattal, mely ha nem is a teljes igazságot, de legalább annak részét tartalmazza. A gyermek növekedésével, szellemi érésével hamarosan eljut arra a fokra, amikor már a természetes fejlődés kérdéseit nem lehet többé rövidreszabott válaszokkal kielégíteni. Erre az időre Marczell Mihály egyetemi tanár ajánlja e formát:

„A gyermek anyja testében fekszik; ha az anya lélekzik, ő is lélekzik; ha eszik és iszik, ő is nyer táplálékot. Lassankint nagybobbodik és mozog. Egy kevésbé görbén fekszik, mert helye szűk. Az anya pedig érzi, hogy a gyermek él. Öröm tölti el keblét, ingecskét, ruhácskát és ágyat készít számára. Végre megérett. Az anya teste megnyílik és a gyermek a világra jön. Az anya örömmel veszi karjára és táplálja tejével. Így nyugodtatok ti is anyátok testében. Ővé is vagytok, hozzája tartoztok, sokkal inkább, mint bárki máshoz a világon. Azért mindig szeressétek és tiszteljétek.”

A serdülés szakában, néha korábban is, eljön az a korszak, amikor a nemi jelenségekre lesz figyelmes, nyugtalanság, bizonytalanság lopakodik a lelkébe, mely örökös kutatásra serkenti őt. Könyveket, képeket, lexikonokat, orvosi munkákat kutat fel, amelyek nem a serdülő lelki világához mért tapintattal irattak, hanem száraz tudományos munkák ezek vagy esetleg még annál is rosszabb a számára. Egyik kérdés a másikat veti fel előtte, de azt a feleletet, amelyre szüksége vol-

na, sehol sem találja. Még súlyosabbá teszi a bajt, hogy ezekben az években egész szellemi élete ennek a nyugtalan és lázas kutatásnak jegyében zajlik és forr, s másvalami, mint e tárgykör, alig érdekli őt.

A szülők rendesen hiába várnak arra, hogy serdülőik maguk elhatározásából forduljanak hozzájuk olthatatlan tudáhszomjuk csillapítása céljából, mert az ifjú nem is tudja, szabad-e ilyen kérdésekkel otthon előhozakodnia. Tehát az olyan előtt, aki leghivatottabb lenne eloszlatni kételyeit, rendszerint hallgat.

Nem hallgat viszont a barátai előtt, akiktől legtöbbször a lehető legdurvább felvilágosításokat kapja, ami tulajdonképpen nem más, mint kitanítás arra, mily élvezet az és hogyan lehet azt elkövetni. Az utca, cselédek, munkahelyek és pajtások nyújtotta felvilágosítások legtöbbször olyanok, amelyek az ébredező ösztönöket a legalacsonyabb képzetekkel és érzelmekkel köti össze. Így az ifjú a szekszuális vonatkozásokban csupán az önös élvezetvágy kielégülését látja, így nézi ezután szülei életét is és e hamis ítélete miatt kezd elhidegülni szüleitől. A helyes felvilágosításnak éppen az a célja, hogy a serdülőnek a nemi életéről nyerendő legelső benyomását kiemelje a merő érzéki vonatkozásokból s magasabb eszményiség körébe irányítsa. Ne is csodálkozzunk azon, ha ifjaink el-esnek, mikor e nehéz harcukban magukra hagyjuk őket.

Éppen a serdülők felvilágosításának fontos és kényes feladatát szeretné a legtöbb szülő másra hárítani. Elsősorban rendszerint az iskolától várják ezt. Az iskola azonban ennek a feladatnak csak a legritkább esetben tudhat megfelelni. Eltekintve a ritka kivételektől, a legritkább esetben lesz csak a diák ugyanis olyan bizalommal egyik vagy másik tanárjához, hogy kételyeinek felmerülése alkalmával hozzá merne fordulni tanácsért. Arról pedig szó sem lehet, hogy a pedagógusok az egész osztály előtt tegyék szóvá ezt a kérdést, mert a gyermeki test és lélek fejlődése nem egyöntetű, az egyik gyorsabban, a másik lassabban fejlődik, a természetes fejlődés kutató, fürkésző törekvése nem azonos időpontban jelentkezik minden serdülőnél. Maga a serdülés időszaka is teljesen egyéni, még évekhez sem lehet szabni. Ha tehát az iskolai osztályokban történnék a nemi felvilágosítás, akkor a közös figyelmet egye-

nesen ráirányítanánk ezekre a dolgokra, az olyanokét is, akik még a nemileg közömbös boldog gyermekkor zavartalanságát élvezik. A pusztá felvilágosítás pedig, ha korábban jön a kelleténél, rendesen csak felizgatja az ösztönöket a nélkül, hogy azok fékentartására a szükséges akaraterőt is megadná. Tehát sokkal nagyobb lenne a kár, mint a haszon az iskolai felvilágosításban.

Orvosra sem bízhatja a szülő serdülőjének felvilágosítását minden esetben, mert sok orvosban nincsen meg az a kellő pedagógiai tapintat, mely e kérdés tárgyalásánál sokkal fontosabb, mint az orvosi ismeret.

Hátra volna még egy valóban felvilágosításra hivatott egyén, a hitoktató, a lelkiatya. Azonban itt is az a baj merül fel, hogy a nemi érés korszaka olyan tomboló viharok középebe állítja a legtöbb serdülőt, hogy mindenkitől elzárkózik, szüleitől, lelkiatyjától és éppen abban az időben, amikor legjobban volna rászorulva az okos tanácsokra.

Nem marad más hátra, mint igenis a szülőknek kell felkészülniök a felvilágosítás fontos és kényes feladatára. A szülők közül is legelsősorban az anya jönne tekintetbe, mint aki előtt a gyermek egész élete nyitott könyv, ezért ő tudja legbiztosabban megállapítani a megfelelő időpontot és vesezületett pedagógiai érzékével ő tudja eltalálni legjobban azt a tapintatos hangot, amit ez a feladat megkövetel.

Sok serdülő esik bele az első gyermekszerelembe is. Vannak ifjak, akiket ez az ideális gyermekszerelem tart vissza és ment meg a szekszuális bűnöktől. A szülők tehát, ha ilyenmire jönnek rá, mindig kellő óvatossággal kutassák ki, vajjon milyen szerelemről van szó, mert az ideális tiszta szerelmet üldözöbe venni nagy hiba lenne.

A serdülő ifjúban ébred fel ugyanis az ember legcsodálatosabb, legnemesebb érzése, a lelki szeretet. Ideálját eszményi tisztelettel övezi, ezerszer megcsodált szépségének oltára előtt a platói szerelem tömjénével áldoz, sőt magát is feláldozná érte, s akár élete árán is kész megvédelmezni őt.

A kamaszodó ifjú még nem tudja, legalábbis nem akarja tudni, hogy vágyai vannak és boldognak érzi magát, hogy szerethet. A féktelenül csapongó álm azonban egyik éjjel a

szekszuális megkívánásba sodorja és bekövetkezik az első magömlés.

Ebből az álomból nagyon kínos érzésekkel ébred fel sok serdülő. Nagyon sokan beszennyezettnek érzik magukat s nem tudják megérteni, hogyan sülyedhettek ilyen mélyre. Gyötörő megbánás kínozza lelküket. Soha többé! — fogadják magukban. És mégis, mégis!

Most kell felvilágosítani a serdülőt, hogy a pollúció élet-tani jelenség, mely folyamat ártalmatlan, természetes és annak semmi súlyos következménye nincsen. Ha az anya ezt a szerepet már nem akarja vállalni, vállalja az apa, de e felvilágosító munkára felkérhető egyik kedves tanára vagy hitoktatója is.

A leányoknál hamarabb köszönt be a nemi érés ideje, mint a fiúknál, de időben itt is nagy különbségek mutatkoznak. Minden anya világosítsa fel leányát a bekövetkezendőkre. Álszeméremnek ilyen esetben helye nincsen, mert annak esetleg súlyos következményei lehetnek. Magyarázza meg a serdülő leánykájának, hogy a nőknek átlagosan négyheti időközökben periódusuk van. Sok esetben az elmulasztott felvilágosítás miatt veszedelmes kedélyi megrázkódtatás, lelki depresszió állott már be a fel nem világosított menstruáló gyermeknél.

A tudatlanság gyakran lehetetlen bonyodalmakba sodor és súlyos lelki zavarokat okozhat. A felvilágosító munkát már csak azért sem szabad elmulasztani, mert ha a serdülő nem kaphat okos és tapintatos tanácsokat szüleitől, megszerzi a felvilágosítást más úton-módon, esetleg egy hasonlókorú pajtásától, ami pedig a lehető legrosszabb forrás, mivel attól rendszeren mást is tanul. A lelkiatyák és orvosok megállapításai szerint ugyanis az onanizáló gyermek az önkielégülés szenvedélyét legtöbb esetben a rossz pajtástól tanulta el.

Tudomásul kell venni, hogy a serdülő leányka még jobban érdeklődik a másneműek iránt, mint a kamaszodó fiú, azzal a különbséggel, hogy a bakfis szerelmében kevésbé állhatatos, mint az ifjú. Hamarosan szerelmi levelezést is folytat, s a titkos találkozások is nem ritkán megtörténnek. Ilyenkor van a felvilágosulatlan serdülő leányka a legtöbb veszedelemnek kitéve. Tudott dolog, hogy a serdülő leánykák néha köny-

nyen esnek áldozatul lelkiismeretlen csábító kalandorok alantas vágyainak. Nem egy serdülő leányka öngyilkosságát okozták az ilyen esetek.

A serdülés ideje alatt a fiúgyermekből lélekben is férfi, a leánykából lélekben is nő fejlődik. Ezek az átalakulások azonban nagyon sokszor erős viharokkal járnak, mert sok nem találja meg mindjárt a maga helyét e két világ között. A serdülőben feszülő energiákat le kell vezetni, mert különben ez a viharos korszak korlátokat nem tűrő tettekre ragadja, sőt sok esetben még a társadalmi szokásokkal is szembe állítja.

Felette szükséges tehát ebben a forrongó korban a vallásos hitből fakadó gátlásokra is figyelmeztetni örökösén a serdülőt. Világosan mutassunk arra rá, hogy nem elég Isten tízparancsolatából csupán kilencet megtartani, hanem mind a tíz kötelező Isten minden teremtményére. Meg kell értetni a serdülővel, hogy a hatodik parancsolatban kifejezett szigorú isteni tilalom nem örömrontás, nem szeszély, hanem az ifjúság egészséges fejlődésének védelme rejlik benne. Viszont minden bűn a hatodik parancsolat ellen egyúttal bűn a fiatal lélettel szemben is.

Ne kerüljük el megbeszélni bizonyos közszájon forgó ellenvetések sem. Nevezetesen azt állítják sokan, hogy a tiszta élet egyenesen lehetetlen, az beteggé tesz, a nemi önmegtartóztatás erőszak a természet ellen, éppoly fontos a nemi ösztön kielégítése, mint a táplálkozási ösztöné és így tovább. Ezeket megcáfolni semmiféle nehézséget sem okozhat annak, aki néha gondolkodni és olvasni is szokott.

Végiggondolva a letárgyaltakat, el kell ismernünk, hogy a gyermek és serdülő felvilágosítása valóban felette fontos és kényes feladat. Az új, demokratikus szellemű nevelés területén mind gyakrabban találkozunk majd ezzel a kérdéssel és már most leszögezhetjük azt a tényt, hogy aki nem tartja magát az itt lefektetett elvekhez, az többet árt, mint használ; nemcsak a demokráciának is, hanem legelsősorban gyermekének teszi még nehezebbé lelki küzdelmeit, de sok esetben végső romlásba is taszíthatja őt.

Korunk túlságos nemi ingerlékenysége tette divatossá ezt a kérdést, pedig nem is lehet külön nemi nevelésről szó, hanem annak bele kell illeszkednie a helyes nevelésbe, onnét azt kiszakítani és divattá tenni nem lehet. Az az igazi nemi nevelés, amely lehető legkevesebbet beszél nemi dolgokról s főfeladatát a lélek akaratí ellenálló erőinek nevelésében és folytonos gyakorlásában látja. S a leghatásosabb nemi nevelés abban áll, hogy még a nemi érés előtt más ösztönök területén tesszük az önfékezésre alkalmassá, hogy mire a nemi érés ideje bekövetkezik, akkorra már megacélozott lélekre találjanak az addig ismeretlen vágyak és gerjedelmek.

A nemi nevelés lényege tehát az akarat- és jellemnevelés. Korán rá kell nevelni arra, hogy tudjon szomjúságot, éhséget, fáradságot és fájdalmat tűrni. Olyan akaraterőhöz kell juttatni a gyermeket, hogy annak segítségével feltétlenül ura legyen nemi ösztöneinek nemcsak kifelé a cselekedetekben, hanem befelé a gondolatokban és érzelmekben is. Sok apró lemondás teszi erőssé az akaratot, vele a jellemet s így menthető meg a gyermek a bukástól. Ha elpuhult, becézó a nevelés, akkor a bukás elkerülhetetlen.

A nemi nevelés tehát elsősorban a jellem- és akaraterő kérdése, nem pedig a tudásé. Ha meg tudjuk erősíteni a gyermekben a nemes felé törekvő vágyat s ki tudjuk benne fejleszteni a megvetést minden alacsonyrendű iránt, akkor ellen tud majd állni a nemi kísértéseknek is. Maga a tudás még nem tesz erkölcsössé és mégkevésbé tesz ellenállóvá az ébredező vágyakkal és ösztönökkel szemben. Az orvostanhallgatók teljes részletességgel tanulják a kicsapongások következményeit és a gyenge jelleműek mégis éppen úgy benne élnek a bűnben, amint hasonlóan gyengeakaratú más szakos társaik. A tudás tehát csakis akkor óv meg a bajtól, ha megvan a kellő akaraterő a tudás felhasználására.

Ha tehát a nevelés összességéből kiszakítottan akarnánk túlzott nemi felvilágosításokkal nemi nevelést adni, akkor éppen az ellenkezőjét érnénk el vele, mint amit szeretnénk. A túlzott nemi felvilágosítással ugyanis a gyermek figyelmét egyenesen ráterelnénk az érzékiségre, holott inkább elterelni szeret-

nénk és éppen azokat a nagy veszedelmeket idéznénk elő, amelyekről a serdülőt megmenteni kívánjuk. Az tehát a legjobb és legeredményesebb módszer, ha a serdülőt felvilágosítjuk a felől, hogy lelkünk erejével úrrá lehetünk testünk felett s legyőzhetjük általa a test ingereit és vágyait.

A család gondosan ügyeljen tehát arra, hogy ne lásson a gyermek maga körül semmi olyat, ami figyelmét ebben az irányban felkelthetné. Első követelmény, hogy *ne aludjék szüleiivel egy szobában*. Ne legyen jelen a felnőttek tisztálkodásainál és ne mutakozzanak a felnőttek hiányos ruházatban a gyermek előtt. Tudunk olyan esetekről, amikor ifjak azért lettek öngyilkosjelöltek, mert meg nem nevelt akaratauk, féktelenné vált nemi ingerlékenységük révén annyira szenvedtek a divatozó nők hiányos és túl sok testrészt mutató öltözködése miatt, hogy még fiatal életük meggondolatlan megszakítására is vete-medtek.

A féktelenné vált nemi ingerlékenység, az érzékiség romboló hatása nemcsak a testre terjed ki, hanem a szellemre is. Az emlékezet eltompul, a figyelem ingadozó lesz, így az értelem munkája megnehezül. Az élet célja elhomályosul, ezért napjai mindinkább közömbös tétlenségben telnek, elvész előtte a munka öröme, sőt a munka számára robottá lesz. Lassankint erőt vesz rajta az általános lustaság, mely minden bűnnek a szülőanyja.

A nemi nevelés területén feltétlenül igen nagy szerepet szánjunk a serdülők és ifjak testi, szellemi lefoglalásának, főként a testedzésnek, legyen az játék, sport vagy munka. Leginkább a különféle sportot lehet kiválóan beállítani a nemi nevelésbe, mert kifogyhatatlan és tiszta örömök fakasztói, új gondolatok támadnak nyomában az ifjú lelkében, erősíti az idegrendszert, kifárasztja a testet, ezzel gyengíti annak jogtalan követeléseit s üdítő alvást eredményez. Talán még ennél is fontosabb a természet megkedveltetése. Itt nemcsak a kitűnő erdei vagy hegyi levegőn tett hatalmas gyaloglások üdítő hatásáról van szó, hanem arról is, hogy ha már korán megtanítjuk a gyermeket a szabad természetben való gyönyörködésre, azzal igen nemessé, tehát minden jóra fogékonnyá tehetjük a lelkét.

Nemi nevelésre tehát igen nagy szükség van, csak nem

szokás azt annak nevezni, hanem jellem- és akaratnevelésnek. Éppen ezért vetődik fel ez a kérdés napjainkban mind gyakrabban, mert jelenünkben igen lehanyaglott a jellem- és akaratnevelés, aminek korunk egyetemes élvezetmámorában találhatjuk meg az okát.

A gyermek titkos nevelői

A hivatott és tudatos nevelőknek igen erős versenytársai a titkos nevelők. A legtöbb ilyen titkos nevelőnek a létezésére igen gyakran csupán akkor eszmélünk rá, amikor azok káros nevelő hatásait a gyakorlati eredményekben kell meglátnunk.

Főként a nyári szünidőben gondoljunk e kérdésre sokat, amikor a gyermeknek kevesebb az elfoglaltsága és több a szabadsága. Mivel a titkos nevelőknek a száma igen nagy, helyünk pedig erősen korlátozott, azért ezúttal csak a következő titkos nevelőkről szólunk: a pajtás, az utca, a cseléd és a mozi.

Nagy felelőtlenség volna a szülők részéről csak a véletlenre hagyni, hogy kikkel barátkozik a gyermek. Barátot kijelölni nem lehet, de pajtást igen. Különös gonddal történjék a pajtás megválasztása főként olyan esetben, amikor a gyermek jóhiszemű és könnyen befolyásolható. A kisebb gyermeknél nem okoz nagyobb nehézséget a pajtás megválasztása, de tízéves koron túl már egyre szaporodnak azok a pajtások, akiket a gyermek maga választ ki magának. Ebben a korban tehát még jobban utána kell nézni annak, hogy kivel vagy kikkel pajtáskodik a gyermek.

Főként a városi gyermekek lelki életében fejt ki igen romboló hatást az egyik leghatásosabb titkos nevelő: az *utca*, a maga nagy forgalmával, zűrzavaros életével, rikoltozó reklámjaival. A kirakatokba helyezett félmeztelenségek, fél és egész aktok fülledt érzékiséggel töltik meg az utcát és terelik helytelen irányba a serdülő ifjúságnak a természettől amúgyis nagyon gyulékony képzeletét. Mivel a kapzsi üzleti szellem a hirdetések alkalmazásánál nemigen törődik a fejlődő gyermeki lélekkel, törődjenek ezzel a szülők s ne engedjék, hogy gyermekeik a kirakatok előtt ácsorogjanak. Mivel az utcán száz és száz alkalom veszélyezi a gyermek lelkét, azért azon

kell lenni, hogy minél kevesebb időt töltsön a gyermek az utcán.

A cseléd is egyik leghatékonyabb titkos nevelője a gyermeknek, mert egyénisége nagy hatással szokott lenni a fogékony gyermeki lélekre. A cseléd szerepét nem szabad elhanyagolni vagy aláértékelni. Mivel a kicsi gyermek nagyon hajlamos arra, hogy a világ folyását a gyomrocskáján keresztül ítélje meg, azért a cseléd mint a konyha, a finom falatok és egyéb gyomor körüli dolgok intézője, nagy hatással van az apróságra. Főként ahol az édesanya is kenyérkeresetre kényszerül, alakul csak ki igazában a cseléd a gyermek előtt, mint valami jó vagy rossz tündér, aki kitarthatja vagy elrejtetheti az éléskamra kincseit, nagyszerű játékokat talál ki vagy hihetetlen zsarnoksággal pisszenni sem engedi őt. A *cseléd erkölce, jelleme, rend- és tisztaságszeretete vagy ezek ellenkezője* igen nagy szerepet játszik a titkos nevelők sorában. Az érdemes cselédet meg kell tehát becsülni, mert a gyakori cselédváltozás nagyon káros hatással lehet és van is a fejlődő gyermeki lélekre. Ha a cselédnek megengedjük, hogy asztalunkat megterítse, főzzön nekünk, akkor nemcsak érdekünk, de kötelességünk azt a személyt észrevétlen szemmel-tartás révén megismerni és szerető gondoddal nevelni is. Elsősorban vallásos nevelésére kell gondot fordítani s ne engedjük elmúlni a vasárnapot templom nélkül még akkor sem, ha vendég ígérkezett a házhoz. Ha nincsen imakönyve, ajándékozunk meg egygyel. Kérdezzük ki, mivel töltötte a vasárnap délutánját. Irányítsuk mozilátogatását, mert amennyire nemesíti a jó film az egyszerű teremtetést, éppen úgy le is csúsztathatja a legmélyebbre az erkölcstelen mozidarab. A karácsonyi ajándékát tegyük a család karácsonyfája alá, hadd örüljön együtt a családdal, mert ez az öröm teljesen odaköti a cseléd szívét a családhoz. Ne felejtjük, hogy a cseléd szolgálatait elsősorban nem pénzzel kell megfizetni, hanem figyelmességgel.

A mozi példátlan népszerűsége és könnyű hozzáférhetősége folytán olyan titkos nevelője a gyermeknek, amely szinte egyedülálló. Gondoljuk át elsősorban, vajjon miért rajong a gyermek annyira a moziért? A csapongó fantáziájú gyermeknek a mozi sokkal több, mint a színház, mert a moziban nem szavalnak, vitatkoznak, — szerinte — kínlódnak félórakon át

a mozivászon alakjai, mint a színpad hősei, hanem gyorsan pereg egymásután a sok cselekmény. Feltárul előtte a nagyvilág kapuja, eléje ömlik a mesék országának minden titka, a sarkvidék különös világa, az egyenlítői tájak hangulata és a sivatagok élete, Amerika felhőkarcolói, tengerek, erdők, barlangok titokzatossága. Éppen ilyesmikre vágyik a gyermek! Eddig rendben is volna a dolog nagyon. Ott kezdődik a baj, hogy ezeket olyan körítéssel szokták feltálalni, ami már azután nem a gyermek elé való.

Gondoljunk most megint arra, hogy a gyermek sokkal érzékenyebb és ingerlékenyebb, mint a felnőtt s így az események nemcsak sokkal élénkebb örömet, fájdalmat vagy ijedtséget váltanak ki benne, hanem a vágy is sokkal nagyobb benne az ilyen élet után. A bűnügyi darabok valóságos szemléltető oktatást nyújtanak a bűnözés elsajátításához. Ne is beszéljünk arról a sok érzékiségről, amely a gyermek előtt pereg le. Joggal elmondható tehát, hogy a moziknak is éppen úgy, mint a kolerának megvan a maga bacillusa. A gyermek képzelete úgyis nagyon élénk, nem kell azt még izgatni nem nekivaló dolgokkal.

A jó mozidarabnak nagy értékeit viszont fel kell ismerni és nagyon meg kell becsülni, valamint fel is kell használni a nevelésnél. A csapongó gyermeki képzeletvilágnak, például, kiválóan megfelelnek a trükkfilmek, amelyeknek humora néha egészen művészi és üde. A rajzzal szabadon követhető a legzabolátlanabb fantázia száguldozása is és a feje tetejére állítható a fizikának minden törvénye. Az élettelen tárgyak megelevenednek, a testtagok kinyúlnak vagy összehúzódnak, a macskák négy, sőt hat szálamra nyávognak, a kilincs fejbe kólintja a kulcslyukon át leskelődőt, a meséskönyvből kiugrik a Miki-egér, a tigris meg az oroszlán, a gyárművek pityókosan dülöngélnek, a földszintes ház kisasszony az emletes ház gavallérral táncra perdül. Ez már igen! Ezen aztán igazán szívből kacag a gyermek s az örömmel és boldogsággal üdített lélek egészségesen fejlődik majd.

A tudatos és titkos nevelőhatások folytonos és sajátos keveréke kíséri a gyermeket a bölcsőtől a sírig. A szülők minden gondoskodásukkal odahassanak, hogy ezek a titkos

nevelők ne keresztezhesék az ő tudatos nevelői munkásságukat.

Az alkoholista apa beteg idegrendszeri örökít át

Az iskola küldi az intézetbe ezt a 12 éves negyedik elemista fiút, mert az iskolában túlzott nyugtalanságával szinte tűrhetetlenné vált, örökösen verekszik, mert társai sem szenvedhetik ingerült, türelmetlen és indulatos viselkedése miatt. A felelésnél pedig annyira dadog, hogy alig győznek egy rendes mondatot kivárni belőle. Különben értelmes volna a fiú, megtanulja és tudja is a leckéjét, csak nincs ideje és türelme tanítójának arra, hogy végighallgathassa rángatózásokkal kísért igen kínos nyögdécselését. Az anyától megtudjuk még, hogy a gyermek otthon is nagyon nyugtalan és mozgékony, türelmetlen és indulatos. Vállait rángatja, szemeit kiforgatja és grimaszol. Alvása is nagyon nyugtalan, annyit hánykolódik, hogy éjszakáról-éjszakára leesik az ágyról, de nem ébred fel, hanem takaró nélkül alszik tovább a padlón. Elmondja még, hogy már nyolc éve különváltan élnek férjével, mert nagyon iszákos és durva volt. Még két testvér van, de azok egészségesek.

Az alkohol pusztító hatása ennél a családnál igen jól megfigyelhető. Az idősebb két gyermeknél még nincsen baj, mert érdeklődésünk révén megtudtuk, hogy az apa a házasság alatt lett mind erősebben alkoholista. Amikor a legkisebb gyermeke született, az alkohol már elvégezte az apa szervezetében a rombolást és ezt a legyengített szervezetet örököltette át legkisebb gyermekére. A szervezet legfinomabb részei, az agyvelő és az idegek érzik meg az alkohol pusztító hatását, mert az alkohol számára elsősorban az idegeket teszi beteggé vagy gyengíti meg. Ezt a beteg, legyengült idegrendszert örökíti át az apa gyermekére, amint az jól megfigyelhető ennél az esetbenél. A fiú ingerült, türelmetlen, indulatos, verekedő, nyugtalan ébren és álmában. Mindezek az öröklöttén beteg idegrendszer tünetei. De a dadogás is az, mert a dadogók legnagyobb része gyenge idegrendszerű. Természetesen ehhez még hozzájárult az apa durva, erőszakos viselkedése is, mert a beteg idegrend-

szerre az ilyen megfélemlítésre beállított légkör még károsabb hatással van. Ugyancsak ideges tünetek a rángatózások, a szemek kiforgatása és az arcfintor is. Ez a szegény gyermek tehát ugyancsak nehezen cipeli a testi átöröklés kínos terhét. Alkalomszerű lesz tehát a testi átöröklésről, a dadogásról és az arcfintorról megemlékezni.

Testi átöröklés

Az átöröklés tana a legrégibb tudományok egyike, ennek ellenére azonban még a mai napig is folyik a vita az egyes ismeretlen vagy homályos részletkérdés körül. Már a történelem előtti időkben is ismeretes volt az átöröklés törvénye főként a földmívelők és állattenyésztők körében. Már a legrégibb időkben is külön jól megválogatták a vetésre szánt magot és tenyésztés céljaira is mindig a legszebb, legerősebb és legegészségesebb példányokat választották ki. A földmívelők és állattenyésztők után az orvosok fordultak nagy érdeklődéssel az átöröklés felé. Már a görög orvosoknak is feltűnt, hogy egyes betegségek nemzedékről-nemzedékre öröklődnek. Az orvosokkal egyidejűleg a filozófusokat is foglalkoztatták az idevonatkozó kérdések s a századok multával hatalmas irodalommal rendelkező tudománnyá nőtt az átöröklés tana.

Átöröklésnek nevezzük mindazon hajlamoknak az utódokra való átvitelét, melyeknek előfeltételei a csírasejtben vannak megadva. Mivel a fejezet címe szerint az alkohol fokozott élvezetének az utódokra kiható káros következményeivel óhajtunk részletesebben foglalkozni, a biológiai átöröklés egyéb területeit most nem érintem.

Legrégibb idők óta az emberiség legkedveltebb méregpohara az alkoholtól gyöngyöző pohár volt és ma is az. Elterjedtségét és népszerűségét annak az eufórikus, rózsaszínű állapotnak köszönheti, mely a központi idegrendszernek az alkohol hatása alatt beálló izgalmi állapota által jön létre. Az alkohol tehát legközvetlenebbül az idegrendszerre hat. Azonban a magasbaívelő orvosi tudomány ezenkívül még egy csokorra való, az utódokra is kiható nagyon kedvezőtlen károsodásokat állapít meg s hirdeti, hogy az alkohol fokozott élvezete a máj, vese, here vagy a petefészek sorvadását, illetve

zsiros elfajulását is előidézi. Az alkoholt tehát csíraméregnek kell tekintenünk, mely igen káros a nemzősejtekre s a here-sejtek elkorcsosulása révén az utódok sorsa is veszélyeztetve van.

Jacquet adatai szerint a mérsékeltén, ivóknál 19 %-ra tehető a halva születettek száma, az erősebb alkoholistáknál a 26 %-ot, a nagy ivóknál pedig az 55 %-ot is eléri. Ez még csak az egyik baj! A másik nagy baj az, hogy az életben maradt gyermekek a legkülönbébb betegségek lehetőségeit hordozzák magukban. Gyakran visszamaradnak a növésben, fogzásuk rendetlen, angolkórra hajlamosak, vérszegények, belső szekréciós zavarok jelentkeznek náluk. A belső szervek csökkent ellenállása folytán könnyen áldozatául esnek a fertőző betegségeknek. Legsúlyosabb következmény az idegrendszerre ható ártalma, ami gyakran neuraszténiát, hisztériát, epilepsziát, legkülönbözőbb elmezavaroakat, szellemi és erkölcsi fogyatékoságot okoz az utódoknál. Dodge statisztikája szerint a menhelyek lakói 45 %-ban, a börtönök töltelékei 41 %-ban alkoholisták szülők utódai. Tóth Tihamér dr. írta meg, hogy egy Ada Jurke nevű asszony a múlt század elején mint iszákos, tolvaj és csavargó halt meg. Utódainak száma 75 év alatt 834 lett, ezek közül 709-nek az életét hatóságilag meg lehetett állapítani. Közülük 106-an házasságon kívül születtek, 142 volt koldus, 64-en éltek alamizsnából, 181 nő erkölcstelen életre adta magát, 76-ot ítélték el gonosztettek, 7-et gyilkosság miatt. Az államnak 16 millió aranykoronájába került ennek az egyetlen alkoholista nőnek a családja. Más statisztikusok szerint farsangon és szüreti időszakban fogamzott gyermekek között sokkal több a hülye, mint az egyéb alkalommal születettek között. Ezek szerint az alkoholmámorban fogant gyermekek gyengeelméjűek lesznek. Kétségtelen, hogy az alkoholisták gyermekei úgy testileg, mint lelkileg csökkent ellenállóképességgel bírnak minden káros külső behatással szemben.

A dadogó gyermek

A dadogás többnyire súlyos beszédhiba, kezelése nagy szakértelmet és állandóan erős lelki ráhatást igényel. Már a legrégebbi idők óta súlyos feladatok elé állította a dadogó

egyén a pedagógusokat és orvosokat. Hogy milyen súlyos beszédhiba a dadogás, az bizonyítja legjobban, hogy kezelésében nagyon sokféle módszer alakult ki. Ismertebbek: Gutzmann, Liebmann, Denhardt, Chervin, Flatau, Höpfner, Fröschels s a pszichoanalitikusok és az individuálpeszichológusok módszerei. Sőt újabban már hipnózis útján is kezelik. E módszerek ismeretére e helyen semmi szükség sincs, annyit azonban figyelembe kell venni minden nevelőnek, hogy a dadogó gyermek rendszerint nagyon érzékeny, túlingerlékeny, tehát beteg az idegrendszerre. Sarbó professzor szerint 70 %-ban szangvinikus vérmérsékletű, tehát az ilyennél sokszor a legcsekélyebb esemény is izgalmat, ingerültséget vált ki, így dadogás következik be. Úgy tudom legmeggyőzőbben érzékeltetni e kérdés súlyosságát, ha egy személyes élményemet vetem papírosra.

Egy alkalommal úgynevezett dadogó szakértekezleten voltam, melyen legkiválóbb ideggyógyász professzoraink és gyógypedagógusaink vitatták meg ezt a nehéz kérdést. Egy fiatalember is szót kért. Felszólalásának ez volt a magja:

— Mint e kérdés szenvedő hőse, én tudom legjobban, micsoda átok üli meg a dadogó gyermek lelkét. Szüleimtől örökké ezt hallottam: Ne dadogj! Már megint dadogsz? Tanítóim, tanáraim között sem volt senki, aki szakszerűen tudott volna velem bánni. Az egyik türelmetlen volt, a másik ideges lett, ha félelésemre került sor. Volt, aki szélhámosnak nevezett, mert szerinte, így akarom leplezni a lustaságomat. De még ennél is jobban fájt az, amikor dadogásom miatt ostobának tartottak. Mindegyiktől megkaptam a kínos figyelmeztést: Ne dadogj!

— Sorra jártam az összes dadogó-iskolákat, de ez alig használt, mert amikor hazajöttem az óráról, máris azt kívánták otthon, hogy ne dadogjak. Pajtásaim, iskolatársaim sokszor gúnyoltak. Fellázadtam, verekedtem s ezzel még elviselhetlenebbé tettem sorsomat. Meghasonlítottam környezetem minden tagjával, elzárkóztam mindenkitől, csak a magányt kerestem. Végül felcaptam Demosthenes tanítványának s addig gyakoroltam magános kóborlásaimban a folyékony beszédet, míg végre erős akaratral sikerült megszabadulnom súlyos beszédhibámtól.

— Érettségiztem. A jogot is elvégeztem. Jó állásommal

megelégedett vagyok, de boldog csak akkor leszek, ha e felszólalással én is enyhítek a szegény dadogó gyermekek lelki gyötrelmein.

Mindenkit mélyen megindított ez a felszólalás. A szakemberekben az a gondolat támadt, mennyivel könnyebb lenne e kérdés megoldása, ha mindenki ilyen erős lélek lakoznék. Mert a dadogás kezelése bő tapasztalaton, nagy szakértelmen kívül, a dadogó gyermek önbizalmának és akaraterejének fejlesztését is megkívánja. A dadogó gyermek rendszerint igen érzékeny, túlingerlékeny, többnyire gyengeidegzetű. Mi rendes idegzetű, fegyelmezett és folyékony beszédű felnőttek is akárhányszor dadogni kezdünk, ha valami váratlan, nagy izgalom ér.

Ahogy az első tipegő lépéseknél folyton csetlik-botlik a baba, a beszédkezdesnél is különféle botlások jelentkeznek. Ez az élettani folyamat a korral jár és a korral legtöbb esetben magától meg is javul. A dadogás is lehet élettani jelenség, amely esetleg magától megszűnik. Csak mi magunk ne csináljunk belőle nagy hű-hót! Ne utánozzuk a dadogó gyermeket, hanem mindig nyugodt hangon beszéljünk vele. Teremtsünk nyugodt légkört az apróság köré s ha a kicsike felindult, ne őt beszéltessek, hanem mi beszéljünk vele nyugodtan, őt nagyon érdeklő kérdésekről. Soha ne csúfoljuk a dadogásért, kinevetni sem szabad, megfenyegetni még kevésbé. Legveszedelmesebb az, ha haragosan rákiabálunk. *Ki ne ejtsük a szánkon a gyilkos parancsot: Ne dadogj!* Ezzel megöljük a gyermekben a bátorságot. Márpedig, ha beszédétől való félelem jelentkezik, ritkábban fog érdeklődni, kérdezősködése mindig szűkebb körre szorítkozik s így visszamarad az értelmi fejlődésben.

Dadogó gyermeknél a szakorvosi vizsgálat nem maradhat el, mert a dadogás háttere, előidéző oka sok esetben orvosi vonatkozású. Nem elég tehát a dadogó gyermeket gyógypedagógus kezébe adni; a gyógypedagógus tanítását szakorvosi vizsgálatnak, esetleg huzamosabb orvosi kezelésnek kell megelőznie. A gyógypedagógus csak „tüneti kezelést” végez s gyakorlati tanácsokat ad, de a dadogás okának megszüntetése legtöbb esetben orvosi feladat.

A dadogó gyermeket ne rohanjuk meg kérdéseink zuhata-

gával. Főként hirtelen megszólítással ne kényszerítsük felelésre. Nyugodt, barátságos hangon beszéljünk vele s úgy adjuk fel kérdéseinket, hogy röviden, egy-két szóval felelhessen. Türelmesen hallgassuk meg s ne javítgassuk folyton a beszédét, hanem viselkedjünk úgy, mintha a hibát észre sem vennénk.

Ha a dadogó gyermeket gyógypedagógus tanítja folyékony beszédre, a szülők ne várjanak gyors eredményt. A dadogás gyógyítása nem könnyű feladat, gyakran csak hosszú hónapok szakszerű kezelése után jelentkezik a javulás. Sokszor biztató javulás után hirtelen visszaesés jelentkezik. Ilyenkor viselkedjenek a szülők legóvatosabban, ne mutassák megdöbbenésüket vagy kétségbeesésüket. Viszont, ha némi javulás mutatkozik, ne fukarkodjanak a dicsérettel. A gyógyuló dadogóval pedig továbbra is természetes nyugodtsággal kell bánni s hibáira nem szabad ingerülten figyelmeztetni. Akkor mondható gyógyultnak a dadogó, ha ezek a néha felbukkanó zavarok nem keltenek benne többé beszédfélelmet.

A gyermekkori dadogás gyakran még haszonnal is jár. Megfontolttá, egyenesbeszédűvé teszi az embert. Aki kiskorában dadogott, megszokta, hogy előbb jól megrágja, amit mond, számol a következményekkel és ritkán szólja el magát. Sokat gondolkodik, figyelmesen szemlélődik, tartalmas emberré válik. A szülők megfelelő viselkedésén múlik tehát, hogy a dadogó gyermek értékes emberré váljék.

Az arcfintor

Az arcfintornak többféle előidéző oka lehet. Van olyan eset, amikor a gyermek azért grimaszol, hogy azzal környezetét saját személyére figyelmessé tegye s így az érdeklődés központjába kerülhessen. Ilyenkor ugyan korholást szokott kapni, de hiúságának az a kielégülése, ha észreveteti magát s ez erősebb benne, mint a szidástól való félelem. Vannak esetek, amikor a gyermek bizonyos korban nagy érdeklődést mutat saját arca iránt és sokat néz tükörbe, miközben grimaszokat csinál. Gyakrabban vitustánc nevű betegségnél szokott fellépni, amely a jól fejlett gyermeknél néhány hét alatt lezajlik. Ha azonban ideges gyermek kapja meg ezt a betegsé-

get, megtörténhetik, hogy a betegség kényszermozdulatai még akkor is megvannak, amikor a szervi betegség már régen meggyógyult.

Az arcfintornak azonban legtöbbször lelki okai vannak. Az arcfintor tulajdonképpen a harapó mozgás mechanizmusát utánozza, amit rendszerint valami elfojtott indulat szokott kiváltani. Felnőtteknél is előfordul, hogy elfojtott lelki ösztönzések hatása alatt olyan mozdulatokat végeznek akár az arc vagy más testrész izomzatában, amelyeket nem az akarat irányít, sőt annak ellenére is fellépnek. Nem csoda tehát, ha a kellően be nem gyakorolt és gyenge önuralom folytán a gyermek lelkében dülő és elfojtott indulatok és ösztönzések sűrű kényszermozgásokban nyilvánulnak meg.

Az itt szereplő gyermek beteg idegrendszerrel jött a világra és ezenkívül még különféle lelki sebek is érték az alkoholista és durva apa részéről. Az apa ugyan már nyolc év óta nem él a családban, de négyéves koráig a gyermek ugyancsak sok lelki sebet kaphatott környezetében, olyan dolgokat is átélhetett, amelyeknek értelmét csak most kezdi felfogni, sőt némelyek jelentőségét még csak ezután fogja megérteni. Az anyának azt tanácsoltuk, hogy ezekért a rángatódzásokért és grimaszokért ne korholja folyton a gyermekét, hanem inkább szeretetteljes bánásmódjával igyekezzék belopni lelkébe a gyógyulást hozó békét és nyugalmat.

Egy kegyetlen valóperes anya gyermeke

A szóba kerülő leányka nyolcéves, II. osztályba jár, elsőrendű tanuló, az iskolában legjobb véleményvel vannak felőle, szeretik ott, ő is szeret iskolába járni. Mégis az iskola küldte hozzánk a leánykát, mert megtudták, hogy otthonról sokszor elcsavarog. Az anya elmondta, hogy a leányka három hónap óta éjszakai csavargó lett, házon kívül töltött éjszakák után csak reggel vetődik haza. Az is előfordult már többször is, hogy éjnek idején rendőr hozta haza. Délutánonkint eloson hazulról s reggelig nem látja többé az anyja. Panaszolja még, hogy örökösen hazudik s nem mondja meg neki, hogy merre járt és hol töltötte az éjszakát. A kisleánytól megtud-

juk, hogy az éjszakákat lépcsőházakban töltötte vagy egy-egy W. C.-ben húzta meg magát. Elmondta még az apróság, hogy nem mer otthon maradni, mert anyja folyton üti-veri. Az anya annyit ismer be, hogy valóban szigorúan nevelte a gyermekét, de néhány hét óta nem veri már meg, mert azt hallotta valakitől, hogy nem szabad a gyermeket folyton verni. Azelőtt azonban — kezdett az anya vallani — sokszor megverte, mert az iskolából későn szokott megjönni. Megtudtuk még, hogy a gyermek házasságon kívül született, a természetes apa elvette feleségül az anyát, de elváltak. Az anya azóta többször is férjhez ment, de újból és újból elvált férjeitől. A gyermektől megtudjuk még, hogy anyja mind férjeivel, mind ágyasaival örökösen veszekszik, ezért nem mer otthon megmaradni.

Amint láttuk, ez a gyermek iskolába szeret járni, bárhová csavargott is el, reggelre előkerült, hogy el ne késsék az iskolából. Ott jól tanul, jól viselkedik, szeretik őt, ő is szívesen megy oda, ahol szeretetet talál. Megállapítható, hogy ennek a leánykának legjobban a szeretet hiányzik a szülői házból, ezt nem tudja megtalálni, talán ezt keresi az utcán bolyongva s legkényelméletlenebb helyeken húzza meg magát, csak abban a házban ne kelljen aludnia, ahonnet kihalt minden szeretet.

A leányka alaposan meg is van félemlítve. Már az is nagyon nyomja a lelkét, hogy anyja otthon azokkal a férfiakkal is folyton veszekszik, akikkel együtt él, ezért is változnak oly gyakran ezek a férfiak, mert ők sem bírják ki sokáig e házsártos nőszemély jelenlétét. De magát a gyermeket is alaposan megfélemlítette, mert amikor a leányka nem sietett haza az iskolából ebbe a gyűlöletet sugárzó otthonba, akkor alaposan helybenhagyta a leányát.

Nekünk megmondta a leányka az igazat, mert mi szeretetteljes hangon beszéltünk vele. Az anyjának hazudik, mert már tapasztalásból tudja, ha igazat szól, anyja talán még a fejét is betöri.

Ennek az esetnek legeredményesebb megoldása az lett volna, ha a gyermeket ki tudtuk volna ragadni szeretetlen környezetéből s intézeti elhelyezést tudtunk volna biztosítani

neki. Száz és száz ilyen és ehhez hasonló esetünk van évente, de érdemlegesen nem tudunk segíteni, mert minket sem támogat eléggé sem az állam, sem a társadalom, az egyházak is csak keveset tudnak segíteni nekünk e munkánkban. Be kellett tehát érünk annyival, hogy a gyermeknek villamosjegyet biztosíthattunk, amivel hosszú időn át eljárótatott hozzánk s mi lelki sebeit a hiányzó szeretettel igyekeztünk gyógyítani. Természetesen az anyát is elláttuk jó tanácsokkal s némi megfenyegetésekkel is.

A katolikus Egyház úgy tudna ilyen esetekben a nevelési tanácsadók segítségére lenni, ha a hasonló környezetben élő gyermekeket bennlakásos intézeteikben el tudnák helyezni. Napjainkban a helyzet ugyanis az, hogy a katolikus Egyháznak vannak ugyan bennlakásos iskolái, de oda évközben nemigen lehet tanulót felvételni, főként ingyenes helyre nem. A segítség módja tehát az lehetne, ha az alapítványi helyeket szaporítanák s azokat az év elején nem töltenék be teljes számmal, hanem néhányat fenntartanak hasonlósorsú gyermekek évközi befogadására. E kíváncsi főként akkor válik majd égetően sürgőssé, ha a mostani világégés után megint kitudódik, hogy a borzalmas vérfürdő megszűnte után is évtizedeken keresztül továbbszenvadjuk lelkileg elnyomorodott gyermekeinken keresztül a háborús pusztításokat s az általános romeltakarítások közepette majd a nevelési tanácsadók számát is szükségszerűen szaporítani fogják.

Nem tartozik szorosan ehhez az esethez, de mégis alkalomszerűség kínálkozik arra, hogy a katolikus Egyház figyelmét felhívjam egy másik szükségszerűsége: Nincsen iskolájuk a nehezen nevelhető gyermekeknek! Eddig is igen nagy szükség lett volna rá, de a mostani általános világégés után elodáztatatlanná válik ez a kérdés. A romok eltakarítása és az újjáépítés nagy munkája annyira igénybe veszi az államhatalom minden erejét, hogy előreláthatólag nem jut ideig el a gondoskodása. Annyi az egyéb teendő, hogy nemigen jut idő annak mérlegelésére, vajjon nem lenne-e gazdaságosabb a nehezen nevelhető gyermekek számára új iskolafajta létesítése, mint a börtönök és javítóintézetek számának szaporítása. Amire az államhatalom a feltornyosuló teendők között nem képes, arra az egyháznak, elsősorban a katolikus Egyház-

nak kellene vállalkoznia. A külföld az első világháború után sok ilyen iskolafajtával adott irányítást a jövő iskolapolitikájára vonatkozóan. De ha egyetlenegy ilyen iskolája sem volna a külföldnek, nekünk akkor is létesíteni kellene, mert gazdasági téren sokkal erősebb nyugati államok könnyebben viselhetik el az ilyen iskolák hiánya szülte nemzetgazdasági, erkölcsi és kulturális károsodást, mint a Haza polgárai. Mi anynyira szegények vagyunk, hogy nem nézhetjük tétlenül, miként akadályozza meg egyetlen nehezen nevelhető gyermek 40—50 rendszeres iskolatársának szellemi és erkölcsi fejlődését napról-napra, éveken keresztül. Ezeknek a nehezen nevelhető gyermekeknek nem szabad elveszniük, a lélekmentési munkában mindig élen járó katolikus Egyháznak kell itt is példát mutatnia. Olyan iskolákat kell szervezni, amelyekben a jól képzett nevelőoktatók osztályuk gyermekanyagában nem leendő gonosztevőket, hanem környezeti viszonyaik áldozatát látják. Ezért a nehezen nevelhető gyermekek iskolája valósággal „CSALÁDI ISKOLA” kell hogy legyen, mert csakis az iskola és a család legszorosabban vett közös munkája révén lehet kiküszöbölni a nevelési nehézségeket. Az ilyen gyermekek nyilvános iskolai tömegtanításra nem alkalmasak, ezekben az iskolákban a velük való különleges egyéni foglalkozásra a mai keretek között nincs idő, osztályaikban csak az osztály szellemét és előhaladását rontják, az egész nevelés-oktatás zavartalan menetét állandóan és nagyon károsan nyugtalanítják.

A szeretetet nélkülöző gyermek

Legszerencsétlenebb a szeretetet nélkülöző gyermek sorsa, mert senki sem érzi annyira a meleg szeretet hiányát, mint éppen a gyermek. Gyengeségénél fogva korán megérzi másra utaltságát, korán megérzi, hogy a nagyobbak és erősebbek támogatására szorul. De csak annak a támogatásában és védelmében bíz meg, akinek szívéből az a meleg szeretet árad feléje, mely türelmes, nyájas, megbocsátó és soha meg nem szűnő, nem gyűlölködő és nem haragvó. Amelyik szülőnek a lelkéből nem árad ilyen szeretet a gyermek felé, attól a szülőtől gyermeke hamar elfordul és bizalmatlan lesz iránta.

Vannak anyák, akiknél a fajfenntartási ösztönösség erősebb, mint az anyai szeretet többi alkotó eleme. Az ilyen anya meggondolatlan érzéki élvezetének könyörtelen büntetését látja és érzi gyermekében. Az ilyen anyának sem kedve, sem ideje nincs gyermeke nevelésére, másra bízva vagy csak megtűri otthon, de nem gondolja, azért hamarosan az utcára kerül, az utca pedig rövidesen útjába tereli azt a lejtőt, amelyen nem tud már megállni. A szeretetet nélkülöző gyermek rideg lelkével az utcára menekül, hogy ott keressen némi szeretetmorzsákat a hasonlósorsú pajtások között.

Sok esetben a nyomor öli ki a családból a szeretetet, különösen amikor a munka és munkabér hajszolás az anyát is kiűzi otthonából, sőt még a lakást is meg kell osztani anyagi okokból mindenféle kétesmultú ágyrajárókkal. Az ilyen családok gyermekei nem tanulják meg azt sem, hogy mi az a családi élet, nem tanulnak meg szeretni, mert őket sem szereti senki.

Napjainkban azonban már sok anyagilag független családból is kihalt a szeretet és helyébe az élvezetmámor lopakodott, mert körmönfont élvezetek hajszolói lettek. Az ilyenek az élvezetek örökös habzsolásában annyira önzökké válnak, hogy csak saját személyükkel törődnek, csak saját személyüket szeretik, de a gyermeknek már nem jut belőle s gyermekeik testi-lelki gondozását fizetett alkalmazottakra bizzák. Ezek a szeretetet nélkülöző jómódú családok gyermekei nem is olyan túl hosszú idő múlva máris gondoskodnak arról, hogy a folyton csak élvezni akaró szülők örömpoharai ürömpoharrakká váljanak.

A megfélemlített gyermek

Nincsen szálanomra méltóbb lény a megfélemlített gyermeknél, mert a megfélemlítéssel lefojtott gyermeki lélek megnyilatkozásai igen szomorúak szoktak lenni. Az örökösen perlekedő, veszekedő házastársak, a brutális apa, a szívtelen anya kiűzi otthonából a szerencsétlen gyermeket akkor is, amikor ott kinn esik a hó, vagy az eső; viharban, hófúvásban is szívesebben csatangol az ilyen gyermek, csakhogy az otthon félelmetes levegőjétől megszabadulhasson. Ezekből lesznek azután

azok a csavargó, züllő, tolvaj gyermekek, akik napokon át távol vannak a szülői háztól s ólakban, istállókban, lépcsőházakban vagy vasúti teherkocsikban húzódnak meg éjszakánként.

Valamivel könnyebb a gyermek helyzete akkor, ha az apai durvaságot az anyai szeretet igyekszik ellensúlyozni. De még így is gyakran szomorú áldozatul esik a gyermek, mert ha folyton ütik-verik, arra a következtetésre jut, hogy az erősebb kíméletlenül éreztesse hatalmát a gyengébbel s így kegyetlenkedő gyermekké válik nagyon sok. Az apai erőszakoskodások nyomán a gyermekben is feltámad a hatalom, az erőszak utáni vágy és úgy érzi, csak akkor lehet erős, ha másokkal erőszakoskodik és másoknak fájdalmat okoz. Az ilyen gyermek akkor boldog, ha jól megkínózhat embert, állatot s a mások kegyetlenkedéseit is élvezettel szemléli, sőt egyenesen keresi az ilyen neki nagyon élvezetes alkalmakat. Csakis szeretetteljes bánásmóddal lehet az ily kegyetlenkedő gyermeket megmenteni. Mások iránt pedig csakis akkor érez majd részvétet, ha ő iránta is részvéttel van a környezete.

Nagyon helytelen az a nevelési módszer, amikor az anya folyton az apával fenyegeti, férjével igyekszik megfélemlíteni a gyermeket. Ne mondjanak az édesanyák ilyesmit a gyermeknek: No, várj csak, majd kapsz estére az apádtól! Hibás dolog ez nagyon. Ne vállaljon az anya ilyen szerepet a családban, hanem a fegyelmi ügyeket intézze el maga a családfő távollétében, hogy a gyermekek ne rettegéssel várják haza az apát, hanem mosolygó arccal és meleg szeretettel. Az előbbi esetben fél az apjától s megvonja tiszteletét az anyjától, mert a gyermek nem tiszteli azt a felnőttet, aki bevallja előtte, hogy nem bír vele. Az apával fenyegetődző anya pedig ezt cselekszi. De az apjától is megvonja bizalmát, mert nem lehet bizalmas ahhoz, akitől rettegnie kell. Hibás az a nevelési elv is, mely szerint az apának a szigort, az anyának a gyengeséget kell képviselnie. A gyermek így nem tud helyesen tájékozódni s nem tudja, melyik az igazságos bánásmód. Az apával megfélemlített gyermek az anyában, a nőben a tehetetlenséget és megbízhatatlanságot látja, a férfiban pedig a kegyetlenül büntető zsarnokot. A fiúk, ha felnőnek, így szintén erőszakoskodnak majd, mert azt hiszik, hogy a férfiasság velejárója az erősza-

koskodás. Így a leányok maguk is gyámoltalan asszonyok és anyák lesznek, mert a gyámoltalanságban látják a női erényt. De megfordítva is lehet. A megfélemlített fiúk elvetendőnek tartják az erőszakosságot és zsarnokságot, de azzal együtt elvetik igazi férfiasságukat is és gerinctelen férfiakká válnak. A leányok tiltakoznak a gyámoltalanság ellen s férfias erényekkel éktelenkedő nők lesznek.

A hazudozó gyermek

A gyermekkori hibák leggyakoribb s egyúttal legnehezebben javítható megnyilvánulása a hazudozás, mert a szülők és nevelők sehol sem követnek el olyan vaskos hibákat, mint éppen az őszinteségre való nevelés körül. Könyvtárakat kitevő irodalma van ennek a kérdésnek, mert köztudomású, hogy ez a leglényegesebb része a nevelésnek. A szülők is érzik, hogy semmi sem nehezíti meg annyira a nevelést, mint a gyermek örökös hazudozása. A hazudozó gyermek szülői sohasem tudhatják, mi a baj, hol a baj, milyen kellemetlen meglepetésben lesz részük még ma vagy holnap.

A szülők és nevelők túlnyomó többsége e nevelési feladattal majdnem teljesen azonos hibába esik és a gyermek a szigorúbbra fogott nevelési eljárásoktól megfélemlítve hazudik tovább rendületlenül. Pedig egyszerű ennek a sokat vitatott kérdésnek a megoldása, ha mindig arra gondolunk, hogy sokkal könnyebb a hazudozás megszokását megakadályozni, mint a hazudozóvá vált gyermeket hazudozásairól leszoktatni.

Kevesen gondolnak arra, hogy nem mindig hazudik a gyermek, amikor nem mond igazat! Megnyilatkozásai ugyanis igen sokszor nem megbízhatók, mert könnyen befolyásolható; megfigyelései hiányosak, ítélete más, mint a felnőtteké. Lelkében a valóság és a képzelet világa még nem határolódott el élesen. Zavarok vannak még a fogalmak körül is. Az idő és tér érzéke is csak az iskoláskor felé kezd kifejlődni nála, azért eleinte azt sem tudja biztosan, hogy az egyes benyomásokat mikor, hol és milyen sorrendben szerezte. Sokszor még azzal sincsen tisztában, hogy az elmondottakat valóban átélte-e vagy csak álmodta. A valóság és álom még összefolynak nála s csak évek múltán tudja azokat külön választani.

A gyermek lelke tele van képekkel, benyomásokkal. Örül nekik és szívesen beszél róluk. Hogy ezek a képek a valóságból származnak-e vagy csak képzeletének termékei, azzal már keveset törődik. Így látja sok gyermek karácsony táján a csomagokkal jól megrakott anygalkák röpdösését, sőt akárhány a kis Jézuskánál is lát jókora ládákat. Nem szabad tehát megbotránkozni azon sem, ha kis pajtásainak azzal kérkedik, hogy az ő hintalova időnkint nyeríteni is szokott, rendszerint akkor, amikor kettesben vannak a pacival. Vannak gyermekek, akik nem engedik közel menni kis pajtásukat a mackóhoz, mert harapni is szokott — már a gumimackó!

Ismerjük meg tehát a kicsi gyermek gondolkodását, pillantsunk bele lelki világába és ne bélyegezzük hazudozásnak a botlását, hanem legyünk inkább segítségére foglmainak, tévedéseinek tisztázásában.

A gyermek élénk képzeletének örülni kell, mert az nagyon értékes része az értelemnek, de ha zabolátlan, meg kell fékezni, mert a túltengő képzelet esetleg lehetetlen kalandokba sodorja őt. Azonban a képzelet korlátozása mindig tapintatosan történjék. Türelmesen hallgassuk végig élénk képzeletének színes virágait, a nélkül, hogy megfenyegetnénk. A végén mondjuk ezt:

Ugye fiacskám, ez mese volt? Próbáld meg mégegyszer elmondani úgy, hogy ne tégy hozzá semmit, csupán annyit mondj, amennyi valóban megtörtént!

Segítsünk neki kihámozni a valóságot. Ilyen módszer mellett a gyermek nem fél elárulni, hogy mikor mesél és mikor mond igazat.

Igen nagy hiba volna túlbuzgó elővigyázatosságból felhívni a gyermek figyelmét arra, hogy hazudni is lehet, mert a gyermek maga az igazmondás és őszinteség megtestesítője. Van is a derék felnőtteknek egy cinikus és mindig csak erősödő igazságot tartalmazó közmondása: Csak a gyermek és a bolond mond igazat!

Ne hozzák a felnőttek a gyermeket abba a kényszerhelyzetbe, hogy kénytelen legyen hazudni. A gyermek ugyanis legtöbbször félelemből hazudik.

A lecke letagadók szülői is többnyire a túlszigorral nevelők táborából kerülnek ki. Csattanós érvekkel egyenesen bele-

kényszerítik gyermekeiket a hazudozások végnélküli sorozatába.

Ne bánjunk megvetéssel a hazudozó gyermekkel, hanem inkább viselkedjünk úgy egy-egy föllentésénél, ahogy valami nagy szerencsétlenség alkalmával viselkedni szokás. A hazudozást tartsuk nagy szerencsétlenségnek, bánkodjunk, szomorkodjunk miatta s ne szóljunk a gyermekhez. Ha nagyon szereti a kicsi a szüleit, akkor ez a módszer hatásos lesz.

Sose mondjuk a gyermeknek, hogy többé nem hiszünk neki, mert hazudott! A hazudozás kísértése néha olyan erős, hogy nem tud mindig ellenállni. Ha mármot azt hallja tőlünk, hogy nem hiszünk neki többet, mert hazudott, akkor rendületlenül tovább hazudik, mivel úgy gondolja, most már úgylis minden mindegy.

A gyermek nagyon szuggesztibilis, azaz könnyen befolyásolható. Tehát ne azt sugározzuk feléje, hogy ő hazug, akinek senki sem hiszi el a szavát, hanem inkább azt szuggeráljuk belé, hogy ő alapjában jó fiú, romlatlan szívé s tud jó lenni, mert van elég ereje hozzá. Amikor hazugságon érzük, nyugodtan beszéljük meg vele a hazugság káros következményeit, főként őrizzük meg hidegvérünket. Hitessük el vele, hogy ő nem hazug, mert már tapasztaltuk, hogy bátran megmondta az igazat akkor is, amikor más gyermek talán gyávaságból hazudott volna az ő helyében. Csodálkozunk azon, sajnálkozunk rajta, hogy már többször is kimutatott bátorsága ellenére is ennyire megtévedt. Úgy állítsuk be tehát előtte az igazságszeretetet, mint amihez csupán egy csepp bátorság kell s keltjük fel benne a bátorság utáni erős vágyat.

Azt se sugározzuk soha a gyermek felé, hogy aki hazudik, az lop is. Nagyon távol áll e két dolog egymástól s nagyon lesújtjuk vele a gyermeket. Ha pedig ezt sokat emlegetjük előtte, még megérhetjük, hogy majd lop is.

Ne törjük le a gyermek egyéniségét és önértetét örökös megszégyenítésekkel, hazudozásainak folytonos gyalázásával, megvetésünkkel, mert a gyermeknek nem örökös gáncsoskodásokra van szüksége, hanem irányításra, segítségre. Ha megvonjuk tőle a dicséretet, az elismerést, önérzete eltompul, elfásul. Pedig az önértet felkeltését és ápolását kiválóan be lehet állítani a nevelés szolgálatába főként a hazudozás leküzdésénél.

Erre vonatkozólag egy követésre méltó példát van alkalmam bemutatni egyik korán elhalt kiváló írónk tollából. Egy időben ugyanis „A császári és királyi szépnapok” szerzője sokat foglalkozott novelláiban fiacskája viselt dolgaival. Iránta táplált tiszteletből szószerint közlöm le az alábbi kényes ügy bravúros megoldását:

— János, elveszett a radírgumim!

— Igen . . . — mondotta, miközben nyelt egyet, de a szemhéja sem rebbent meg.

— Add vissza azonnal!

Csodálkozó pofácskát vág s gesztikulál hozzá:

— Én szojasze nem jáltam a dumit.

— Hogy lehet ilyet állítani? — és komolyabbra fogtam a szót:

— Hiszen tegnap is elkérted tőlem, hát hogyan láttad volna!

— Netem nem tejj a dumi. Én cat jajzojot úd a papijja a cejuzával . . .

Látom már, hogy itt csődöt mond minden erőfeszítés. Ilyen esetben mindig az önértetére való apellálást szoktam elővenni:

— Üriember mindig megmondja az igazat. Ha beismered, hogy nálad van a gumi, akkor úriember leszel. Ha nem ismered be, akkor maszatos Palkónak fog csúfolni mindenki. Hát nálad van a gumi?

— Nájam van a dumi!

A válás ütötte sebek nehezen gyógyíthatók

A szóba kerülő gyermek 9 éves, III. osztályos, az elemi iskola küldte az intézetbe, mert az iskolában nyugtalan, szélsőséges viselkedésű mindenben, még a tanulásban is. Egyik nap fékezhetetlenül csintalan, figyelmetlen és tudatlan. Vannak napjai, amikor angyalian jó, csendes, figyelmes s okos feleleteivel mindenkit meglep. Édesanyja vallomása alapján a következő dráma bontakozott ki: Az anya elvált férjétől, mert nem tudták megérteni egymást. Újból férjhez ment s új férje kívánságára lemondott két gyermekéről abban a reményben, hogy új férjét, jószívű ember lévén, lassankint ráveszi, hogy gyerme-

keit magához vehesse. Kisebbik gyermekét valóban sikerült is egy év múlva magához vennie s arra nincs is semmi panasza. E nagyobbik fiúcskát csak a nyolcadik évében sikerült otthonába hozni, addig a fiút édesapja egy jobb munkáscsaládnál helyezte el. Az édesanya most azt panaszolja keservesen, hogy a munkáscsaládban felnövekvő gyermeke nem tud beilleszkedni édesanyjánál a műveltebb környezetbe. Nem tudja megszokni az ott szokásos viselkedést, nyugtalankodik, hangoskodik és teljesen nevelhetetlennek mutatkozik. Főként azért panaszkodik keservesen, mert gyermekében nincsen semmi háláérzés, nem tudja ésszel megérteni és felbecsülni azt, amit édesanyja érte tett. Elmondja még, hogy az édesapja a fiát folyton édesanyja ellen hangolta, sőt még a gondozó munkáscsalád is sokat segített ebben az apának.

Ime, az elvált szülők gyermekeinek a lelki sebei még akkor is igen nehezen gyógyulnak be, ha időközben jóra fordul is a sorsuk. A családi élet válsága rásüti a gyermek lelkére a maga kitörölhetetlen bélyegét még abban az esetben is, ha egy idő múltán mindent szeretnének jóvátenni és elfeledtetni szeretnénk a keserű multat. Az édesanyával legelőször arról beszélgettünk, hogy a környezet nevelőhatása mindig döntő tényező a gyermek fejlődésénél. Az olyan gyermektől, aki nyolcéves koráig egyszerűbb környezetben nevelkedett, nem várható a műveltebb környezetbe való rögtöni beilleszkedés. Csakis fokozatosan lehet az ilyen gyermeket megtanítani a műveltebb környezetben szokásos viselkedésre. Mérhetetlen szeretet és igen nagy türelem kell ehhez a munkához, mert a türelmüket vesztett ingerült szülők idegeskedő kifakadásaikkal még nagyobb kárt tesznek az ilyen felsebzett gyermeki lélekben. Azt tanácsoltuk, hogy a nevelésnél ne tekintse a fiút kilenc évesnek, hanem tekintse úgy, mintha társadalmi viselkedés terén még csak három éves volna, mert a tényleges valóság úgyis az. Bánjon tehát úgy vele, mint egy három évessel s ne úgy, mint kilenc évessel szokásos. Csakis annyit követeljen meg tőle kezdetben, amennyi egy három évestől megkövetelhető. Az ütem tehát lassú legyen, el nem fogyó türelemmel kell pótolni az elmulasztottakat. A természetben ugrás nincsen,

hanem csak fokozatos fejlődés van. Ezt a lassú, fokozatos fejlődést a nevelés területén is be kell tartani s hosszú évek mulasztását nem lehet hatalmi és forradalmi úton máról-holnapra megváltoztatni. A gyermekben tehát fokozatosan kell kifejleszteni a hálát, a kötelességérzést s a tanulás biztosítása miatt az emlékezetét is fokozatosan kell majd begyakorolni.

A hálátlan gyermek

Mind több szülő panaszkodik gyermekei hálátlanságáról. Lassankint már odajutunk, hogy amely szülő gyermekei részéről hálát tapasztal, annak úgy kell örülnie, mint a véletlenül talált nagy kincsnek.

Vannak, akik azt állítják, hogy a hála olyan érzelem, amely ha nincs meg a lélekben, mesterségesen csak nehezen ültethető be oda. Viszont, ha már kicsi korban, tehát korán kifejlesztették a hálát a gyermekben, akkor mindörökké meg is marad. Azt is sokan vallják, hogy legtöbbször onnan sugárzik felénk a hála, ahonnan legkevésbé vártuk.

Lehet, hogy csak újságírói színes képzelet virága az alább közölt riport, de idevágó példának jó.

Az út sarában elakadt autóját javíttatja egy úrvezető, miközben odalépett hozzá két vándor és szó nélkül segítkeztek neki. Hálából hazavitte őket. A kerülő miatt meggyorsította az iramot, de az egyik városban a rendőr e miatt feltartóztatta és felírta. Nagyon bántotta őt ez a dolog s méltatlankodásának hallatára, mikor kiértek a városból, az egyik utas megszólalt:

— Ne féljen, jó uram, semmi baj sem lesz!

— Ugyan! Hiszen felírt a rendőr! — felelt az úrvezető bosszúsan.

— Nem tesz az semmit, uram! Itt az a könyvecske! — s a rendőr zsebéből kiemelt jegyzőkönyvet belehajította az útszéli kukoricásba.

Tehát még a bűn útjára sodródott zsebtolvajban is felébredt a hála, mert gyermekkorában valaki, az édesanyja vagy a tanítója kifejlesztette benne.

A hálát tehát igenis ki lehet fejleszteni a gyermek lelkében, sőt kell is azt céltudatos neveléssel kifejleszteni.

A hálára való nevelésnek alapja az, hogy mindent kö-

szönjön meg a gyermek, amit kap és erre már a legkisebb korban kell ránevelni. A későbbi években megfelelő példákkal és alkalomszerű mesékkal kell rávezetni arra, hogy a hálát viszonzó cselekedettel, célirányos, hálás törekvésekkel kell kinyilvánítani. Azt is meg kell értetni a gyermekkel, hogy az igazi hálához semmi érdek sem tapad, mert nem a jövőbe, hanem a múltba néz, vagyis nem vár semmit a jövőben, hanem csakis a múltért mond köszönetet. A hálára való nevelésnél minél több elriasztó és követendő példát állítsunk a gyermek elé, hogy lássa, mitől kell tartózkodnia és mit kell követnie. Azonban nem elegendő magában a sok jó és elriasztó példa sem, hanem a hálára való nevelésnek leglényegesebb elve az élményszerűsége való törekvés legyen, mert amit a hálára vonatkozólag hall és tanul a gyermek, azt hamar elfelejti, de amit átélt, az maradandóvá válik.

Nagyon fontos, hogy a gyermek megnyilatkozó hálája soha ne legyen terhünkre, mint felesleges dolgot, azt soha vissza ne utasítsuk, főként világért se bélyegezzük hízélgésnek, hanem mint egészen természetest fogadjuk el. Társadalmilag helyes, ha önzetlenségünkért hálát és köszönetet nem várunk, vagyis, ha köszönetre és hálára való tekintet nélkül cselekszünk jól. Nevelői munkánknál azonban hiba, ha így cselekszünk, mert az erkölcs törvényei szerint az a helyes, hogy aki a jótettet élvezte, az hálával adózzék, legalábbis köszönje meg az élvezett jót. Ezt pedig úgy kell belenevelni a gyermekbe. A nevelésnél tehát eszköz a nevelő, akin a gyermek begyakorolhatja a köszönet és hála kifejezését.

Sajnos, a szülők és nevelők tekintélyes része elhanyagolja a céltudatos hálára való nevelést, sőt nagyon sokan, főként a becézve nevelő szülők, egyenesen megakadályozzák a hála kifejlődését a gyermekben. Minél több vágyát teljesítik ugyanis a gyermeknek a becézve nevelő szülők, annál igényesebbé válik velük szemben és annál többet panaszkodik szeretetlenségről, fukarságról, egyszerűen annál hálátlanabb. Tehát hálátlansággal fizet az elkényeztetett gyermek a becézve nevelő szülők önzéséért, akik telhetetlen csemetéjüknek minden hőbortos vágyát azonnal teljesítik, csakhogy békében maradhassanak és nyugalmaikat meg ne zavarhassa.

A céltudatosan és a következetesen szigorúan nevelő

szülő ellenben igen nagy áldozatot hoz a nevelésnél, mert titokban együttsszenved gyermekével, amikor szigorúságával meg-edzi őt a kemény és rideg életre, hogy erős és rugalmas legyen, amikor acélos és fegyelmezett embert nevel a Hazának. Az ilyen szülő gyermeke pedig ezért az áldozatos nevelésért soha meg nem szűnő, örök hálával szokott adózni.

A kötelességérzés fejlesztése

Az állam minden polgárától munkát követel és elvárja, hogy mindenki buzgón és lelkiismeretesen teljesítse kötelességét. Az állam teljes joggal követelheti ezt polgáraitól, mert a buzgó kötelességteljesítés nemcsak az egyént, hanem a nemzetet is felemeli s annak elmulasztása nemcsak az egyént, hanem a nemzetet is tönkre teheti.

Az egyénnek csupán annyiban van értéke, amennyiben betölti élethivatását. Ezt a hivatást viszont az tölti be, aki teljesíti kötelességét. Arra kell tehát nevelni a gyermeket, hogy kötelességtudó felnőtté váljék. A kötelességteljesítésre való nevelést a *munkára szoktatás által* tudjuk legeredményesebben biztosítani. A gyermeket tehát már korán munkás életre kell szorítani.

A gyermek az életre a játék által készül fel, ezért a kicsi gyermek számára a játék is komoly munka. Hagyjuk tehát a gyermeket játszani s a játékból fokozatosan és észrevétlenül vezessük át az alkotó munka birodalmába.

Aki csak teheti, engedje már a kétéves csöppséget is kislengé ruhácskában napsütötte homokban, pázsiton ugrándozni, tevékenykedni. Adjunk a kezébe vödöröcskét, ásót, lapátot, talicskát, öntözőkannát. Hadd túrja, ássa, hordja, lapátolja azt a homokot, hadd öntözzön és pancsoljon, mert a víz és napfény többet ér még a csukamájolajnál is. *Alkotó kedvét ne rontsuk el*, hadd csinálja azt, amit szellemi élete kibontakozására serkentő belső hajtóerői követelnek, amit neki képzelete sugalmaz, természetesen bizonyos határokon belül.

A 4—5 éves gyermeket már bele kell vonni fokozatosan a felnőttek munkájába is. Még az esetben is *kérjék a szülők gyermekeik segítségét* a munkájuknál, ha talán inkább akadék, mintsem segítség az apróság munkába állítása. Nem az a lé-

nyeges ugyanis, hogy a felnőtt hamarabb végezzen a munkájával, hanem az a fontos, hogy a gyermekét szoktassa hozzá fokozatosan az alkotó munkához.

A munkának lélektana van, amelyet a munkára nevelésnél mindig szem előtt kell tartani. A jól végzett munka egyéni boldogságunknak egyik legjelentékenyebb tényezője, azért elmondhatjuk, hogy az emberiség legnagyobb értékű isteni adománya a munka örömének érzése. A munka öröméhez a munkakedv útján jutunk. A munkakedvet pedig a siker, a munka eredményének látása hozza meg. A gyermeket tehát csakis olyan munkába vonjuk be, amit valóban sikeresen el is tud végezni. Mivel a gyermek nagy mozgékonyágánál fogva sok felületes mozdulatot tesz, azért a gyakorlatlan kezdőt meg kell tanítani arra, hogyan takarékoskodjék az erejével, hogyan lehet kisebb fáradtsággal nagyobb eredményt elérni. Rá kell szoktatni arra is, hogy gondolkodás nélkül semmibe se kezdjen bele, hanem előbb mindig gondolja át, hogyan lehet azt a munkát legkisebb fáradtsággal legjobban elvégezni. Szoktasuk rá, hogy *egyszerre csak egy munkát végezzen*, s ne kezdjen addig másba, míg azt teljesen be nem fejezte.

Éreztessük meg a gyermekkel mindig azt az örömet, amelyet a jól végzett munka nyújt. A munka bevégeződésének öröme igen nagy és a munka mielőbbi befejezése ősi vágya az emberi léleknek. Az ember a végtelennek látszó munka miatt szenved. Ezt figyelembe véve, az apróságot ne vonjuk bele hosszú és kitartó munkába, hanem csak olyanba, amelynél közel áll a befejezés és azt előre látja is. Az élet viszont kitartó munkát követel mindenkitől, azért erre kellő körültekintéssel rá kell nevelni a gyermeket. Még így is előfordul, hogy a gyermek nem képes befejezni az olyan munkát, amely hosszabb ideig tart. Gondosan kell ügyelni arra, hogy a gyermektől kívánt kitartó erőfeszítést olyan óvatosan fokozzuk, hogy a munka befejezése újabb és főleg nagyobb erőfeszítésre ösztönözze őt. A kezdetben csak kényszerből végzett munka ügyes munkáraneveléssel mindig önzetlenebbé válik s a további fokon már nem kényszerből vagy haszonlesésből végzi a munkát, hanem a belőle fakadó öröm kedvéért. Minden kedvvel végzett munka edzi az akaratot és gyengíti a lustasá-

got. Az állandó ismétlés folytán a munka szokássá válik s nyomában gyökeret ver a kötelességérzés tudata.

Szoktatás alatt azt értjük, hogy bizonyos hatásnak újra meg újra kitesszük a gyermeket mindaddig, amíg úgy megszokja, hogy észre sem veszi, amikor csinálja. A kicsi gyermeket rá kell szoktatni arra, hova tegye este a cipőt, harisnyát, ingecskét s ha következetesek maradunk, hamar hozzászokik esti kötelességeihez. Ha azonban a szülő maga sem állhatatos a maga kiszabta házirend betartására felügyelni, ne csodálkozzék azon, ha az apró gyermek is elmulasztja. Hogy a gyermeknek mi a kötelessége, kezdetben az engedelmesség révén tudja meg. Az engedelmségre szoktatás tehát igen lényeges része a kötelességérzés fejlesztésének. Gondoskodjunk arról, hogy a gyermek észre is vegye a kötelességteljesítésben rejlő örömet, úgyhogy a későbbi fokon már nógatas nélkül és a lelkiismeretének belső kényszere hatására teljesítse kötelességét.

A gyermek kötelességei főként az iskoláskor beálltával szaporodnak meg. Erre pedig rendszoktatással és munkára neveléssel lehet legjobban előkészíteni. Lényeges, hogy a gyermek minden munkáját maga kezdje meg és maga végezze is be. Az iskolásgyermeknél ezt sohasem szabad szem elől téveszteni. Tehát legtöbb esetben nem segíteni kell az iskolásgyermekeknek, hanem állandóan arra ügyeljünk, hogy a kötelességét elvégezze és vérévé váljék a kötelességteljesítés. A tanulót akkor is ellenőrizzük, ha kötelességtudónak mutatkozik is, mert könnyen érheti a szülőt csalódás ezen a téren.

A kötelességérzés fejlesztése akkor lesz igazán eredményes, ha a gyermek a családban folyton maga előtt látja a szülői kötelességteljesítés feledhetetlen példáját. Ha a kötelességteljesítés jegyében éli a család a maga életét, így neveli legjobban gyermekét az életben való boldogulásra, mert a kötelességét pontosan teljesítő egyénekben minden pályán hiány s ebből következőleg nagy kereslet mutatkozik.

Az emlékezet gyakorlása

A lelkünket ért hatások nem tűnnek el nyomtalanul, hanem maradandó nyomokat hagynak a lélekben és megvan az

a lehetőségük, hogy felújítsuk őket. A megőrzésnek és felújításnak ezt a képességét nevezzük emlékezetnek.

Az emlékezés elsőrendű lelki működés s a mindig csak szövevényesebbé váló élet örökös küzdelmeiben kiváló támogatásunkra szolgál. Az emlékezet segíti elő az alkotó munkát. Nem is tudnánk új gondolatokat termelni, ha nem állna bármikor rendelkezésünkre az emlékezetünkben megőrzött bizonyos tudás-mennyiség. Az emlékezetet azért kell tehát fejleszteni, hogy vele a gyermek értelmessége fejlődjék.

Azt vélik egyesek, hogy a gyermek emlékezete úgyis feltűnően jó, még jobb, mint a felnőtteké. Lélektani kísérleti vizsgálatok igazolják, hogy a gyermek feltűnően jó emlékezete csak látszólagos és korántsem jobb a felnőttekéénél. Az igazság az, hogy a gyermeki lélek sokkal kevesebb elraktározott anyagot őriz s a kevés adat között gyorsabban megtalálja azt, amire éppen szüksége van. Ezzel szemben a felnőtteknek a benyomások megszámlálhatatlan milliói közül kell néha keservesen előhalászni azokat az emlékképeket, amelyekre éppen szükségük van. Ezért látszik a gyermek emlékezete jobbnak és gyorsabbnak.

Az élmények szerzésének és megtartásának különböző módja szerint az emlékezetnek három csoportját lehet megkülönböztetni. Ezek: a gépies, az elemző és a képzettársító emlékezet.

A gépies emlékezet legközönségesebb formája a magolás. Ezt a gyermekek és a gyengébb tehetségű felnőttek gyakorolják. Az ilyen emlékezet elsőrendű, ennél a siker csak bizonytalan. A pedagógusok sem szeretik a magoló gyermeket, mert az így elmélyített dolgok megtartása és fölújítása nagyon tökéletlen.

Legtermékenyebb ideje a gépies emlékezetnek a zseni gyermekkorban van, tehát ebben a korban kell ezt gyakorolni annál is inkább, mert az iskolának, sőt a gyakorlati életnek is szüksége van egy bizonyos fokú gépies emlékezetre. Szórolszóra kell tanulni például a verseket, a történelmi évszámokat, földrajzi adatokat, geometriai képleteket, számtani szabályokat, fizikai törvényeket. Azonban a gépies emlékezetet már a zseni gyermekkorban is olyan tartalommal kell gyakorolni,

amely igazi érték. Mindíg olyan anyaggal műveljük az emlékezetet, amelyet érdemes megőrizni egy egész életen át.

Az elemző emlékezet nem más, mint kiválasztása egy bizonyos emlékezetbeli anyagnak, amellyel álláspontunk helyességét igazoljuk. Ezt az emlékezetet használják főként az ügyvédek a törvényszéki tárgyalások alkalmával s a vitatkozók is ezzel igyekeznek saját igazukat mások által elismertetni. Bár ez az emlékezés is egyoldalú, azért mégis sokkal értékebb a gépies emlékezetnél s az életben is többször van erre szükség, mint az előbbire. A gyermekek főként a hétéves kor után válnak alkalmasakká az elemző emlékezet gyakorlására.

Legtökéletesebb és legbecsesebb értékű a képzelettrástító emlékezés, mert ennek segítségével kötjük össze az újonnan szerzett benyomásokat a régiekkel. Ez már szemléléssel és ítélettel egybekötött működése az elmének. Ez a legtökéletesebb emlékezés, mert nagy mértékben megkönnyíti az élmények fellelevenítését. A tehetséges emberek csaknem kivétel nélkül ezt a logikus emlékezetet gyakorolják. Bár a fejlett szellemi életnek e kiforrott emlékezete a gyermekkorban szinte elképzelhetetlen, mégis éppen erre az emlékezésre kell képessé tenni minél korábban a gyermeket. Az agy fejlődése a hetedik év kezdetén befejezettnek tekinthető, ekkor van az igazi ideje annak, hogy ezt a kifejlett szervet megfelelő tevékenység által gyakoroljuk.

Bár a lélek búvárok szerint a 7—12 éves gyermek a legalkalmasabb az emlékezetnek a fejlesztésére, ez azonban nem zárja ki azt, hogy már ifjabb korban, okkal-móddal, játékszerűen és megterhelés nélkül ne gyakoroljuk a gyermek emlékezetét. Sőt nagyon is célszerű már az iskoláskor előtt is fejleszteni a gyermek emlékezetét. Ennek legelső állomása az imádságok megtanítása. A kicsi gyermekkel néhány szavas fohászt tanítunk be utánmondással este a lefekvésnél, a felkelésnél, az étkezésnél. Külön tanítani ezt felesleges, sőt káros is lehet, mert dacosságot válthat ki. Mindíg csak alkalomszerűleg mondassuk utánunk s türelemmel várjuk be azt az időt, amikor a gyermek magától kezdi mondani.

Főként meséléssel fejleszthetjük a gyermek emlékezetét. A mesének igen sok haszna van, nem szabad azt mellőzni a nevelésnél. Egy-egy mesét, amely különösen értékes tartalmú

s a gyermek is nagyon szereti, többször is meséljük el, sőt a gyermekkel is meséltessük el. De minden mesélés után kérdéseket tegyünk fel a gyermeknek a mese tartalmára vonatkozóan. Igen jól fejleszthetjük vele az emlékezetét.

A képeskönyveket is jól felhasználhatjuk e célra. Lapozunk vele együtt, beszéljük meg vele közösen a látottakat. Csukjuk be most a képeskönyvet s úgy kérdezzük meg, mit is láttunk az előbb. Ha gyenge az emlékezés, nyissuk ki megint a könyvet s nézzünk utána a dolognak.

Az emlékezetet bizony gyakorolni kell, mert a jó emlékező tehetség olyan, mint a pénztőke. Nem sokat érünk vele, ha a fiókba zárjuk, de élhetünk belőle, sőt meg is gazdagodhatunk, ha sokat és ügyesen forgatjuk.

Az emlékezet fejlesztésének azonban vannak határai. A kiváló emlékezőt megáldottak gyakorlás nélkül is felülmúlják azokat a gyenge emlékezetű egyéneket, akiknek az emlékezetét éveken át és tervszerűen gyakorolták. Semmit sem jó túlzásba vinni, főként nem szabad az emlékezetet túlterhelni a folytonos gyakorlással. Ez a gyermekkorban nagyon hátrányos lehet! A szellemi erők legnagyobb részét lefoglalja ugyanis és megbénítja vele esetleg az értelem munkáját, amit éppen az emlékezet gyakorlásával akartunk fejleszteni. *Az emlékezet gyakorlása tehát mindig játékszerű legyen és a gyermek ne is sejtse, hogy milyen komoly lelki munkát végez.*

A megtalált gyermek

E kilenc éves, II. osztályos leánykát is az iskola küldi az intézetbe, mert iskolakerülő, ha pedig jelen van a tanítás alatt, teljes hanyagságot mutat, nem figyel, lelkjét nem készíti el, soha nem tud semmit és minden tárgyból bukásra áll. Az I. osztályt kétszer járta s csak úgy engedték át a második osztályba, hogy a szülők megígérték egy másik iskolába való íratását. Megtudjuk még, hogy a gyermek házasságon kívül született, a természetes apa később feleségül vette gyermeke anyját s a gyermeket törvényesítette. Feleségétől azonban rövidesen elvált annak könnyelmű élete miatt. Az anyja a válás után teljesen rossz útra tért s a válásnál az anyá-

nak ítelt gyermeket az anya egy vidéki családnál helyezte el. Az apa kétévi kutatás után akadt leányára, akit teljesen elhanyagolt és elvadult állapotban talált meg. Környezete annyira magárahagyta a gyermeket, hogy a vele való foglalkozás hiánya miatt a majdnem három éves gyermek még beszélni sem tudott. Az apa másodszor is megnősült, hazavitte gyermekét a családjába s gondos neveléssel igyekeztek pótolni az elmulasztottakat, de úgy vették észre, hogy a gyermek sok öröklött rossz tulajdonsága miatt igen nehezen nevelhető. Három éves korában már lopkodni kezdett, még pénzt is lopott. Négyéves korában vették észre, hogy a tükör előtt ruhátlanul illegette magát és láthatóan gyönyörködött meztelenségében. Egyébként még most kilenc éves korában is, ha módját ejtheti, azonnal meztelenre vetkőzve a tükör előtt tetszeleg. Szereti nagyon a fiúk társaságát s velük érzéki játékokat kezdeményez. Nagyon szeret csavarogni is, nyomortanyákra, cigányok közé jár játszani, népkonyhákra lopakodik be s ott enni kér. Testrészeit, karját, lábát véresre csípi, mint akinek a vér látása örömet szerez. Sebét nem engedi bekötözni s folytonos csipkedésével nem hagyja begyógyulni. Környezetével durva, a cselédet csípi, karmolja, rugdossa és néha konyhakéssel támadja meg. Az apa és a nevelőanya azt panaszolja még, hogy nevelésük teljesen csődöt mondott, „mert édesanyjától öröklött rossz hajlamok vannak benne”.

Ha a környezet elmulasztja a legzsengőbb gyermekkorban a gondos ápolást és nevelést, azt később már csak igen nagy fáradsággal lehet pótolni szakszerű neveléssel is. A jóindulatú apa és nevelőanyja azonban avatatlanul kezdte nevelgetni ezt az elvadult leánykát, azért nem mentek semmire a nevelésükkel. Itt is az volt a hiba, hogy amikor magukhoz vették, úgy bántak vele, mint egy három éves gyermekkel szokásos, pedig úgy kellett volna nevelni, mint egy pólyásbabát, előlről, teljesen előlről kellett volna kezdeni a nevelést. Amikor látták, hogy a gyermek szereti a ruhátlan meztelenséget, éppen azért leggondosabban és fokozottan kellett volna benne kifejleszteni

és ápolni a szeméremérzést. Ők ezt azonban veréssel pótolták. Ettől a gyermek még jobban elvadult, elszökött hazulról s odament a rongyosok közé, akik a szép ruhájú leánykát szívesen fogadták magukhoz. Ezért még az ételük is jobban ízlett neki, mint a maguk dúsan terített asztalán.

Nem lehet mindent az átöröklés nyakába varrni. A gyermeket érthették az új családban is érzékes ráhatások, amelyek esetleg kifejlesztették benne a mezítelenségre való hajlamot. Ahol cseléd van, ilyesmikre is gondolni kell. Vannak cselédek, akik a gyermeket nemi játékszernek tekintik és sokan a kised nemiszervével játszanak elalvás előtt, hogy úgy majd talán hamarabb álomba merül a csöppség. Azonban, bár talán akaratlanul, a szülők részéről is érheti a gyermeket nemi bántalom. Tapasztalati tény, hogy a gyermek igen érzékenyen reagál a szülők gyengédkedéseire s némelyik ideges tüneteket mutat, ha a szülők csókolódnak vagy az anya az apa ölébe ül. Sokszor még mulatnak is némelyek a gyermek „féltekenységén”, holott az volna a helyes, ha az ilyen gyengédkedéseket a gyermek jelenlétén kívüli időre korlátoznák. Különösen az anya öltözköbéli fogyatékosága hat károsan a gyermekre, amikor félmeztelenül kenegeti magát huzamosabb időn keresztül a tükör és a gyermek előtt. Az ilyen anya ne csodálkozzék azon, hogyha majd a leánya is a tükör előtt tetszeleg ruhátalanul. Az anya nem jár hivatalba, tehát a cseléd tisztára az ő kényelmét szolgálja, amit még az is igazol, hogy e csavargásra nagyon is hajlamos kisleányt a cseléd sohasem kíséri el az iskolába, sohasem megy érte az iskolába, délutáni sétákra sem viszi el a gyermeket sem a cseléd, sem a nevelőanyja. Joggal következtethető ezek után, hogy a nevelőanya kényelemszeretete uralja a nevelést is, azért ő maga felelős a gyermek viselkedéséért.

A gyermek lopásait sem lehet csak úgy látatlanban az átöröklés számlájára írni. Ha tudták, hogy az édesanya erkölcsi élete erős kifogások alá esik, miért nem fordítottak nagyobb gondot a leányka erkölcsi nevelésére? Miért hagyták mindig magára és a cselédre? Miért tartottak olyan helyen pénzt, ahol egy három éves gyermek is elérheti? Ez a három éves leányka, aki csak abban az időben kezdett beszélni, nem lopott, hanem egyszerűen *elvitte* azt a pénzt játszani, guri-

gázni. A fejlettebb pajtások pedig, akik már ismerték a pénz értékét, adtak neki helyette nagyon becses dolgokat, talán színes pamutot, piros cérnaorsót vagy szép csontgombot. Bizonyára biztatták is, hogy máskor is hozzon szép, fényes, fehér pénzt. Hogy a csudába ne vitt volna, amikor otthon hol itt, hol ott talált heverni ilyesmit! És honnan tudta volna az a fejlődésében visszamaradt három éves gyermek, hogy ő most lop? Vitte, hogyne vitte volna, hiszen úgy kedveskedtek neki ilyenkor a pajtások. Ilyen körülmények között más gyermek is megtette volna.

A leánykától megtudtuk, hogy a nevelésnél a verés szerepelt első helyen. A leányka kijelentette, hogy nem azért csipkedi magát véresre, mert vért szeret látni, hanem azért, „mert úgy jól lehet anyukát bosszantani”. A leányka tehát a nevelőanyja bosszantására csipkedi magát, mert tehetetlenségében így akar bosszút állni a szigorú mamán. A cseléddel is azért durva, mert vele is durván bánnak s mivel nevelőanyjával szemben nem mer nyiltan fellázadni, azért gorombáskodik a cseléddel.

Igy szoktuk a szülők fejére olvasni nevelési hibáikat!

A környezet hatása a gyermekre

Nevelés alatt nem szabad csupán csak a tudatos szülői és iskolai nevelést érteni, mert nevelő hatást fejt ki a környezet is, amelyben a gyermek él. Amilyen mértékben foglalkoznak a gyermekkel a csecsemő- és kisdédkorban, olyan mértékben lesz biztosítva annak fejlődése; viszont amilyen mértékben elhanyagolják a pici gyermek nevelését, éppen olyan kevésbé lesz hatásos a későbbi nevelés. Több esetről tudunk, hogy egy-egy neveletlenül, vadon felnövő gyermeket a későbbi korban már nem tudtak megnevelni.

A Hanyságban a halászok 1749-ben fogtak egy elvadult kamaszodó gyermeket. A kapuvári vár gondnokához került, ott kapta a Hany Istók nevet. A gondnok a hajdúkra bízta Istók nevelését, de nem sokra mentek, mert a ruhát leszaggatta magáról, az emberi ételt nem szokta meg, csemegéje továbbra is a béka maradt. A hagyomány szerint a hajdúk némi ütleget is alkalmaztak a nevelésnél, ezért Istók az embe-

rektól nagyon félt, csupán a várgondnok leányához ragaszkodott, aki többízben is kiszabadította őt a husángokkal nevelő hajdúk izmos karjaiból. Amikor pedig úrnője férjhez ment s a lakodalmas nép együtt ült az ünnepi ebédnél, Istók is belopakodott ajándékával és egy öltre való békát helyezett a tortákkal megrakott lakodalmi asztalra. A szerteugráló békák a lakodalmas népet is szétugrasztották s ezért a hajdúk még egyszer, de most már utoljára, alaposan elverték Istókot. Ebből Istók azt a következtetést vonhatta le, hogy nem érdemes az elvadult emberek között élni és örökre eltűnt a Hanyságban.

Erdélyben 1717-ben egy vadleány élt az erdőben, kinek üldözésére ezer embert mozgósítottak és vadászhalóval fogták el. Teste egészen szőrös volt s később is csak nyers növényekkel táplálkozott.

Linné, a híres svéd természettudós műveiben több ilyen esetet sorol fel. Így 1544-ben találtak egy nyolcéves vadfiút, aki farkasokkal élt együtt. A pásztorok elfogták és a fejedelem udvarába vitték, de mindig visszavágyott a farkasok közé. Csak nyers ételt evett, az udvari konyha remekeinek élvezetétől hamarosan el is pusztult.

Németországban a 16. században vadökrök között fogtak el egy félelmetes erejű elvadult ifjút. A bambergi püspöknek ajándékozták, de nevelni őt sem lehetett.

Lengyelországban a medvék között találtak két ifjút, de csak az egyiket tudták elfogni. Úgy élt továbbra is, mint a medvék szoktak: nyers hússal és mézzel. Medve Jánosnak hívták a lengyelek.

Franciaországban, a Champagneban elfogtak egy vadlányt 1731-ben, amikor egy fa tetején aludt. Emberi szó helyett továbbra is üvöltözött, nyers madárhúst evett, lábán a hüvelykujjai hosszúak és vastagok voltak és a fára könnyedén tudott felmászni. A királyné nagyon szeretett vele vadászni, mert még a nyulakat is utolérte és elevenen elfogta. Tóban is nagyon szeretett úszkálni és fürödni, a békacombokat sem vetette meg. Mademoiselle La Plankenek nevezték el, de amikor főtt ételre fogták, a kisasszony megbetegedett és meg is halt tőle.

Ha tehát a sors mostohasága folytán a kicsi gyermek olyan környezetbe kerül, ahol elhanyagolják a nevelését és ennek

a hatásnak hosszú éveken át van kitéve, annak helyrehozhatatlan következményei szoktak lenni.

Ha a gyermek környezete rendezett viszonyok között él és törődnek a neveléssel, a gyermek már külső megjelenésével is elárulja, milyen környezetből való. De ha a környezet becézve és a gyermeket állandóan kiszolgálva nevel, a gyermekben bizonyos fokú kényeskedés fejlődik ki, ami eleinte az ételben való válogatással, érzékenykedéssel, türelmetlenkedéssel kezdődik, később pedig meg nem fékezett ösztönéletek uralma alá kerül.

A szerényebb polgári környezetben növekvő gyermek élete keményebb, komolyabb és kitartóbb. E kitartása teszi lehetővé az ilyen gyermeknek, hogy az iskolában előkelőbb környezetben felnövő pajtásának elébe vág s legyűri őt. Ebben a környezetben nincsen kiszolgálás, nem lehet az ételben válogatni, nem lehet szeszélyeskedni, ebben a környezetben jobban megtanulja a vágyak lefékezését.

A falusi környezetben felnövő gyermek fejlődése kedvezőbb, mint a hasonló anyagi viszonyok között élő városi gyermeké. Falun nincs bérkaszárnya, lépcsőház, forgatagos utca, de van tágas udvar, erdő, mező és vadvirágos rét. Az ilyen környezetben felnövő gyermek erkölcsi élete egészségesebb, lelki világa tisztultabb, életmódja egyszerűbb.

A felsorolást szinte a végtelenségig lehetne folytatni, mert más-más a környezete az olyan gyermeknek, akinek szülői meghaltak vagy elváltak, nevelőanyja vagy mostohaapja van, akinek máról-holnapra egy vagy több mostohatestvére lesz. Ennek a környezetnek a hatása kitörölhetetlenül belevésődik a gyermek lelkébe.

A szeméremérzés nevelése

A kicsi gyermekben nemcsak a mások megcsodálására pályázó feltűnni vágyás nyilatkozik meg, hanem az a hajlam is vele születik, hogy egyes életmegnyilvánulásait elrejtse. Szégyenkezést mutat, ha őt lebecsülik s ha valami rossz fát tett a tűzre, néha annyira szégyeli magát, hogy el is bújik. A szégyenérzetnek és a szeméremérzésnek külső formáit neveléssel fejlesztjük ki a gyermekben.

A szeméremérzés felbecsülhetetlen nagy érték, azért nem szabad azt gyerekességnek vagy álszenteskedésnek tekinteni, mert a szeméremérzés a természettől kapott kitűnő fegyver, amellyel szinte tudattalanul védekezik az alantas gondolatok és cselekedetek ellen.

Már a legzsebébb korban kell megkezdeni a szeméremérzés ápolását és nevelését. Meg kell magyarázni az apróságnak, hogy a ruha nemcsak arra való, hogy a hideg ellen védje testünket, hanem főként azért viseljük, hogy annak egyes részeit megóvjuk az illetlen tekintetektől. Azt is meg kell mondani neki, hogy nemcsak másoknak nem szabad megmutatni testünk egyes részeit, hanem magunknak sem és játszani sem szabad velük. Sőt, arra is korán kell kioktatni a kis emberkét, hogy ha valaki más, pajtás vagy bárki illetlen dolgokat mond vagy mutogat, azt azonnal hagyja ott és ne beszéljen többet vele. Ha pedig kisebb testvér vagy más kisebb gyermek illetlenül viselkedik, csúnyát mond, akkor azt is figyelmeztesse a nagyobb, az okosabb, hogy olyasmit tenni nem illik. Tehát egész korán fel kell ébreszteni a gyermekben a szeméremérzés és a tisztaságérzés gyengéd gondolatait, hogy tartózkodjék az illetlen érintésektől, hogy érzékeny és tartózkodó legyen testileg, de még inkább lelkére nézve. Ezt még abban a korban kell a gyermekbe belenevelni, amikor az érzések világának veszedelmesebb része még szunnyadóban van, hogy amikor majd a későbbi korban elérkeznek a kísértés órái, szinte önműködően tudjon fellépni ellenük.

Vigyázzanak a szülők arra nagyon, hogy öltözködésnél, fürdésnél, játéknál meg ne sértsék a gyermek természetes és belenevelt szeméremérzetét. Éppen azért teljesen téves az az irányzat, amely a kisgyermeket a mezítelenhez való hozzászoktatással akarja bizonyos nemi közönyösségre nevelni. Az emberi természetnek megvannak a maga szent titkai, amelyeket feleslegesen feszegetni nem szabad, idő előtt feltárni bűntetlenül nem lehet. Márpedig az így nevelt gyermekben a mezítelenség látása sok olyan kérdést vet fel, aminek a letárgyalása nem erre a korra való s csak a természetes szeméremérzést ölné meg a gyermekben.

Óvjuk meg a gyermeket az elpuhulástól, a henyeléstől és unatkozástól, mely minden rossznak a melegágya. A gyermek

erőfeleslegét a mindennapi kötelesség legpontosabb teljesítésére kell lefoglalni. Az iskoláskorban irányítsuk olvasmányait, főként azt kísérjük gondos figyelemmel, amit titokban olvas. Gyermekek kezébe nem való könyveket olyan helyen tartunk, ahol nem férhet hozzá. A felnőttek olvasmányai általában nem valók a gyermek kezébe, mert legtöbbször nem is érti meg, esetleg olyan érzelmi világba tekint bele, amely még nem az ő világa s kárt szenved azzal, ha idő előtt megismeri; talán olyan cselekvésre ösztönzi, amire még nem képes s így lelki-
leg letörik és képzeletét helytelen irányban foglalkoztatja.

A serdülő leánykát úgy vezessék be a szülők a társaságba, hogy megóvják ártatlan lelkületét az illetlennek, a rossznak még az árnyékától is. A serdülő fiúkat pedig úgy neveljék, hogy minden leányban a maguk édestestvérét nézzék és minden asszonyban a maguk édesanyját tiszteljék.

A szeméremérzés úgy lesz erős a gyermekben, ha a jellemalakításra nagy gondot fordítunk, mert így nem válik ösztöneinek rabszolgájává. Az erős jellemű gyermek és ifjú a pajtások és barátok csábításainak bátran ellenáll, sőt még a gúnyolódásuk és gáncsoskodásuk is hidegen hagyja őt, mert belénevelték, hogy vannak emberek, pajtások és barátok, akiknek szidása rá a legnagyobb dicséret.

A szemérmesség ugyan még nem maga a tisztaság erénye, hanem annak valóban legerősebb védőpajzsa, melyről lepattannak az ifjúkori vágyak és szenvedélyek szennyes hullámai. S a szeméremérzés nevelésénél és ápolásánál akkor értünk el eredményt, hogyha a neveltünk ifjú, sőt felnőtt korában is pirulni tud a mosdatlan beszédre, sőt az első szemérmetlen szóra. Az elpirulás alkalmával a fensőbb énünk szinte tudattalanul is védekezik az alantas gondolatok ellen. Az ifjú szemérmes elpirulása drága kincs, amellyel öntudatlanul fordul el minden lelki tisztátalanságtól és elkallódik az, aki pirulni nem tud.

Lelki átöröklés

A gyermeknevelés körül, ha valami baj van, túlságosan gyakran lehet hallani e lemondó megállapítást: Hiába való minden igyekezet, az apjától örökölte . . .

Ha a szülő azzal a gondolattal fog a neveléshez, hogy a gyermek egyik vagy másik tulajdonságát az apjától, anyjától örökölte, tehát hiába való minden erőlködés, egészen természetes, hogy annak eredménytelen lesz minden nevelői munkája. Hogyan is lehetne eredményes, ha már előre nem bízik munkája eredményességében?

De a gyermek nemcsak a szülőktől örököl, hanem azok testvéreitől, sőt a nagyszülőktől és a távolabbi ősöktől is. Ki tudja mármost eldönteni, hogy a gyermek kitől mit örökölt?

Ha elismerjük a szemmel is egészen jól megfigyelhető testi átöröklést, a lelki átöröklést is el kell ismernünk. Lelki működéseink bonctani székhelye ugyanis a központi idegrendszerben van. Minden lelki működésnek ki tudjuk mutatni a székhelyét a központi idegrendszer valamelyik gócéban. Ha pedig a központi idegrendszer egyes dúcai elpusztulnak, akkor a hozzájuk tartozó lelki működések is megszűnnek. Ennek a központi idegrendszernek az idegsejtjei a csírasejtből vették eredetüket. Mivel minden átöröklődik az utódokra, ami benne van a csírasejtben, tehát az idegsejtek működéséhez kapcsolódó lelki élet is öröklődik.

Régebben az volt a felfogás, hogy lelki átöröklés nincs, a gyermek lelke üres lap, amibe azt írhatunk, amit akarunk, vagyis neveléssel mindent el lehet érni. Jó lenne, ha így volna, mert akkor ugyancsak könnyű dolog lenne a gyermeknevelés. A gyermekkel bizony vele születik sok jó és rossz átöröklött hajlam. Mármost arról folyik a vita, hogy melyik van nagyobb hatással a gyermek fejlődésére: az öröklött hajlamok vagy a környezeti hatások?

Ha teljesen tárgyilagosak akarunk lenni e kérdés megítélésénél, legcélszerűbb lesz a gyakorlati életből vett példák-ból levonni a szükséges következtetéseket. Kétségtelen, hogy szakszerű, gondos neveléssel egy életre megszabhatjuk a nevelt egyén lelki életének fejlődését, viselkedését, jellemét, értelmi, érzelmi, akarati és ösztönéletét. Azonban olyan esetekről is tudunk, hogy leggondosabb és legszakszerűbb nevelés mellett is a bűnözés útjára sodródott a gyermek. Viszont arról is gyakran hallunk, hogy gondos nevelés mellett a bűn útjára sodródott gyermeket egy másik nevelő vissza tudta téríteni a helyes útra.

E három példából az a következtetés vonható le, hogy a nevelésnek mindig megvan az öröklött rossz hajlamokat többé-kevésbé megjavító hatása, de csak akkor, ha a nevelőben a szakismereteken kívül megvannak még azok a lelki tulajdonságok is, amelyek a nevelt egyénben felkeltik a nevelő iránti szeretetet, ragaszkodást, bizalmat és tiszteletet.

Tehát a környezeti hatásoknál mindig számolni kell a gyermek és a környezet személyei között fennálló kapcsolattal, mert éppen ennek a kapcsolatnak a minőségétől függ az öröklött hajlamokat befolyásoló ténykedések eredményessége. Tudunk számos olyan esetről is, amikor a gyermek csupa rossz példát adó személyek környezetében él és mégsem válik bűnözővé, mert egy tőle esetleg távolabb eső, jó példát adó személyhez a szeretet, ragaszkodás, bizalom és tisztelet fűzi s ez a távolabbi környezeti hatás dönti el a fejlődés irányát.

Amikor a nevelésnek az öröklött rossz hajlamokat megjavító hatásáról beszélünk, mindig mint előfeltételre, arra gondolunk, hogy e nevelőnek megvan az a nevelői egyénisége, ami neveltjében fel tudja ébreszteni maga iránt a szeretetet, ragaszkodást, bizalmat és tiszteletet, mert ennek hiányában eredményes nevelésről nem lehet szó.

Az egyéniség változó. Éppen úgy megjavítható, mint el is rontható, mert az ember egyénisége egyrészt öröklött hajlamokból, másrészt a nevelés tényezőiből, a környezeti hatásokból és az önnevelésből alakul ki. Azt lehet mondani, hogy minden emberben két egyéniség rejtőzik. Az egyik veleszületett természetes egyéniség, a másik nevelt egyéniség. Az egyén lelki tulajdonságait tehát lehet módosítani neveléssel. Ezért nem szabad túlságosan sokat adni az öröklött hajlamokra, mert az élet behatásai az öröklött hajlamokra egyik esetben erősítőleg hatnak, más esetekben azt egészen meg is tudják változtatni.

Ha a fiú például hirtelenharagú és összeférhetetlen, ne mondjuk azt soha, hogy az apjától örökölte. Ez a magyarázkodás lehet kényelmes, de nem helyes! Ha az apa hirtelenharagú és erélyes fellépésével az egész családot uralma alá kényszeríti, a gyermek ebből azt következteti, hogy erőszakosan kell fellépnie annak, aki az akaratát érvényesíteni akarja. A gyermeknek pedig úgyis az a legforróbb vágya legtöbbször,

hog्य akaratát keresztülvihesse, azért gyakorlati okokból utánozza apja viselkedését. Különben is a gyermek nagyon hajlamos a felnőttek utánzására. A lelki átöröklés ténye szerint, ha meg is vannak benne a hirtelenharagú apától öröklött hajlamok, azért még korántsem lehet azt állítani, hogy ezzel a terheltséggel született gyermek akkor is hirtelenharagú és kötekedő lesz, ha olyan környezetben nevelődik, ahol a lelki fegyelmezettség jó példáit láthatja maga körül.

Szembe kell szállni azzal a kishitű, lemondó és téves felfogással, hogy a gyermek sorsát előre meghatározzák a magával hozott öröklött tulajdonságok. A lelki tulajdonságok egyébként sem öröklődnek „a maguk kész formájában”, hanem csak mint készség valamely lelki tulajdonság kifejlesztésére s ez a lelki készség öröklődik át az utódokra. Ezekből az öröklött készségekből a különböző környezet különböző, egymástól eltérő tulajdonságokat fejleszt ki. Ennélfogva minden csecsemő a lehető egyéniségek különféleségét hordja magában. Az öröklött készségek megadják az egyéniség alapját, meghatározzák az irányát, de a végleges egyéniséget és jellemet a környezet alakítja ki. Imre Sándor szerint: „Minden ember életének legelső pillanatában, a fogamzáskor, határozott tulajdonságok csiráit fogadja magába. Az apa és anya egyéniségéből egyes elemek társulnak s ezek összetétele a születendő gyermek. Mivel pedig az apa és az anya egyénisége ugyanígy keletkezett, a gyermekben levő csirák mindkét oldali elődeinek végtelen sorából származnak. Senki sem tudhatja előre, hogy kiből mely elemek és melyikből mennyi alkotja majd az új embert.” A nevelés feladata meghatározni és kialakítani ezt az új embert!

Ha a gyermek a szülőktől valóban valami rossz hajlamot öröklött, ne mondjunk le tehát már előre a nevelés lehetőségeiről s ne mondjuk, hogy nem lehet segíteni. Főként a gyermek előtt ne mondjunk ilyet, mert ha sokszor sugározzuk feléje, hogy nem lehet rajta segíteni, akkor éppen az lenne a csodálatos, ha mégis le tudná küzdeni a hibáját. Lehet segíteni, főként, ha hisszük is azt, hogy tudunk segíteni! *Az átöröklést a nevelés szempontjából úgy kell felfogni, hogy az öröklött hajlamok határozzák meg a nevelés irányát.*

Előfordul, hogy az egyik szülő nagyravágyó, hiú személy.

Ilyenkor ez az esetleg örökölhető hajlam korai előbukkanása szabja meg a gyermek nevelésének irányát s úgy irányítjuk ez esetben a nevelést, hogy kerülünk minden olyan mozzanatot, mely benne hiúságot, nagyravágyást kelthetne és fokozottan ügyelünk a hiúságnak nevelés útján való megelőzésére. Ha pedig a hirtelenharagú apának a fiában is fellelhetők a csírái a hirtelen haragnak, akkor az egész nevelést a hirtelen harag kifejlődésének meggátlására, főként megelőzésére kell beállítani. A hárijánoskodó, szédületesen izgalmas vadászkalandokat mesélgető apa fiacskáját az édesanya már eleve nevelje fokozottan igazmondóvá, a kifejlődésben levő zabolátlan képzeletet pedig igyekezzék kellő korlátok közé szorítani. Az ilyen gyermek minden elbeszéléséből gondosan ki kell hámozni a valóság elemeit a mesélő képzelet színes virágai közül és arra kell rászoktatni, hogy ne meséljen mindig, hanem röviden csak a valóságot mondja el.

Az bizonyos, hogy nehezebb lesz a segítés, ha az apától vagy anyától hátrányos hajlamot örökölt a gyermek s az egyik szülő rossz példaadását látja naponkint maga körül. De még ebben az esetben sem marad el az eredmény, ha a gyermekben szeretetet, bizalmat, ragaszkodást és tiszteletet tud ébresztetni maga iránt a nevelő.

Az anyátlan gyermek

Egy tízéves, III. osztályos fiú kerül most szóba. Az a panasz rá, hogy nyugtalan, túl mozgékony, hazudozó és csavargó. Az iskolából elszökik, sőt néha napokig el sem megy oda. Legutóbb már egy teljes hétig elkerülte az iskolát. Csavargott ez idő alatt, a város utcáit róttá. Népesebb áruházak előtt válogatott artistamutatványokkal szórakoztatta az utcai járókelőket; kézen járt, szaltókat csinált és utána a nézők között kalapjával tányérozva pénzadományokat kéregetett. Azonban a minden ellen-szolgáltatás nélküli koldulást sem szokta megvetni. Megtudtuk még, hogy az apa az anyától különváltan él, mert a könnyű erkölcsű anya elhagyta férjét és három neveletlen gyermekét, a családot erkölcsileg és anyagilag tönkretette. A két kisebb gyermek hat- és nyolcéves. Az

apa munkában lévén, a három testvér egész nap magára van hagyatva s a nagyobb fiú rossz példáját szabadon állíthatja kisebb testvérei elé. Az apa azt kéri, hogy az intézet helyezze el ezt a fiút zárt intézeti nevelésre.

A családi dráma a végkifejlődés állapotába jutott, pedig a család végső vára minden rendnek, társadalmi életnek, államnak, vallásnak. Éppen ezt a fontos végső bástyát kezdte ki korunk legfélelmetesebb betegsége, a család erkölcsi válsága. Ez a nőiességéről megfélemedezett édesanya egyszerre öt ember életét tette tönkre: a három gyermekét, a férjét és a magát is. Igen sokszor tapasztalhatjuk a gyakorlati életben, hogy az olyan családban, ahol az apa rossz útra tért és elhagyta a családot, az okos, erélyessége mellett is gyengéd, szerető, gondos édesanya együtt tudja tartani a családot és fel tudja nevelni gyermekeit. De ha az anya züllik el, szomorú tapasztalataink szerint a család is el szokott zülleni. Az apa legjobb szándékai ellenére sem tudja megóvni gyermekeit a bukástól, mert az anya nélküli család olyan testhez hasonló, amelyből hiányzik az érverés. Az édesanya gondossága teremt rendet és rendszert az egész családi életben, elsímítja az egyenetlenségeket, örömet és békét sugároz szét a békétlenkedni kezdő családban. Hogy mit is jelent az édesanya a családban, rendszerint akkor tűnik ki, amikor már elveszett.

Mi lesz az olyan gyermekből, aki már gyermekkorában megszokta a kéregetést, a munkanélküli pénzszerzést és a csavargást? De mi lesz a két kisebb gyermekből, ha folyton a nagyobbik testvér rossz példáját látja s amit pedig nem láthat, azt bátyja dicsekvéseiből hallja? Ez is egy olyan súlyos családi tragédia, amelynek megoldását a társadalomnak kellene magára vállalnia, mert ha nem történik intézkedés az ilyen és hasonló esetekben, akkor csakugyan igazzá válik Lacassagne keserű mondása: „A társadalomnak olyan bűnözői és fogyatékosai vannak, amilyeneket megérdemel.”

Társadalmunk tehát nem lehet sem vak, sem siket az ilyen esetekben. A katolikus Egyház meg is tette már a maga lépéseit ebben az irányban, csupán a végrehajtást várjuk mindig nehezebben. Az Actio Catholica Országos Elnöksége előterjesztéssel élt gyámtörvényünk megreformálása érdekében.

„A gyámtörvény reformja” című fejezet 5. pontja alatt a következő javaslatot terjesztette elő:

„Kívánatos lenne olyan jogszabály alkotása, amely szerint gyám nő is lehet, férjes nő mindazonáltal csak férje beleegyezésével, kivéve, ha a férjet távollét, cselekvőképtelenség vagy más ok tartósan gátolja a nyilatkozatban.”

E javaslatot a következő magyarázattal támasztja alá:

„Az árvaszékeknek évek óta sok nehézséget okoz elegendő számú és alkalmas gyámnak a férfitársadalomból való kiszemelése. Viszont a gyámtörvény szerint az anyán és örökbefogadó anyán kívül más nő gyám nem lehet. A vagyontalan gyermekek gyámságától a férfirokonok húzódoznak, ha pedig férfirokon nincsen, a kerületi (községi) előljárók, mint az árvaszék végrehajtó közegai hivatottak az önjogú alkalmas férfiak közül valakit a gyámságra javaslatba hozni. A javaslatba hozott személyek nagy része azonban szabadulni igyekszik a gyámságtól és valaminő címen felmentésüket kérik. A vagyontalan árvák gyámsága a javasolt reform által gyorsan és sikeresen rendezhető lenne, mivel mindenütt található számos alkalmas, melegszívű és szociális érzékű nő, akinek munkaképessége, tudása és energiája e téren ma kihasználatlan.”

Nekem anya kell!

Mécs Lászlónak, a kiváló papköltőnek van egy szívet megindító verse, melyben egy olyan anyát énekel meg, aki lakásának fényes termeiben az udvarlók seregével tangózik s nyugnek érzett gyermekéhez nincs egy meleg szava. A nevelőnő csitítgatja, babusgatja a pityergő kisdedit, előhossa neki a legkedvesebb játékszereit, de nem lehet megvigasztalni őt. Nem erre vágyik a kisfiú, mert egyre csak azt hajtja keservesen sírva: „Nekem anya kell! Nekem anya kell!”

Igen, a gyermeknek legelsősorban anya kell! Mégpedig olyan anyák kellene, akiknek keresztény anyai lelkük van, akik keresztény anyai hivatásukat ideálisan töltik be. Olyan keresztény anyákra van tehát sürgősen szükségünk, akik érzik, tudják, sőt gyakorolják azt, hogy a gyermek testi nevelése és erősítése a szoptatással, lelki nevelése pedig a szoktatással veszi kezdetét. Aranyaszájú Szent János mondta: „A gyermek

minden gonoszságának az oka a mi hanyagságunk, mert legkisebb kortól kezdve nem szoktatjuk azonnal istenítélemre és vallásosságra."

A házasságtörésről

A házasságtörőt az ószövetségi népek agyonkövezték, az arabok lefejezték, a pogány egyiptomiak a házasságtörő férfira ezer korbácsot mértek, a nőnek pedig az orrát vágták le, ha ilyet tett. A történelmi régi nagy népek közül egyedül csupán a spártaiak nem büntették a házasságtörést, mert Spártában a hűtlenség ismeretlen fogalom volt.

A keresztény Magyarországon sem büntetik legtöbbször a házasságtörést, sőt igen alkalmas válóok ez nálunk, tehát hivatalos, nagy pecsétetes ajándékot is adnak a hűtlenkedésért, sőt ráadásul most már törvényesítheti is bűnös viszonyát házasságtörő büntésével.

A demokratikus magyar társadalomra vár a régi világ nyakunkbaszakadt örökségének, ennek az erkölcsileg lehetetlen állapotnak a rendezése, nem éppen a pogány egyiptomiak módjára, hanem a keresztény etikának megfelelően. Nem lehet már tovább nézni ölbetett kezekkel a családi élet erkölcsi válságának további kimélyülését. Különösen fontos dolog ez a nőkérdés szempontjából, mert hiszen a női befolyás az irányítója úgyszólván az egész nemzet erkölcsi életének. Amely nemzetnél a nők lealjasodnak, ott a társadalom is lealjasodik. S amely nemzetnél a nők erkölcsi élete tiszta, ott a társadalmi élet is tisztul és nemesedik. Hogy évezredek nehéz harcainkban töretlenül és rokontalanul is meg tudtuk állni a helyünket az ellenséges nációk vasgyűrűjében, nem kis részben a magyar nők erkölcsi tisztaságának tulajdoníthatjuk. Ősanyáink, a régi magyar anyák vívták ki számunkra az ellenséges nemzeteknél is e megtisztelő jelzőt: „Casta gens Hungarorum” — magyarok szűz nemzete. Hazánk a második évezredben szintén nehéz harcokat harcolt, pedig még ki sem hervartuk az első világháborús vérvesztéseinket. Ha vannak is hatalmas segítőink a küzdelmeinkben, de nekünk nem barátainkban, hanem önmagunkban kell bízunk elsősorban. S hogy a második ezer év vérözönében is fennmaradjon nem-

zetünk, még egyszer ki kell küzdenünk a „Casta gens Hungarorum” tisztes nevet. Ehhez pedig legelsősorban hivatásukat jól betöltő édesanyákra van legégetőbben szükségünk. Nagy küzdelmeink közepette anyákért kiált szorongatott helyzetben levő nemzetünk. De nem oly nőkre van szükségünk, akik agítálnak és felvonulnak, moziznak és zsúroznak, bároznak és dohányoznak, festettek és feslettek, hanem édesanyákra van égető szükségünk, akik panasz nélkül tudnak tűrni, akik kisdedeik kis kacsóit első imára kulcsolják össze, akik gyermekeik szívét tisztán és acélosan bocsátják Isten és Haza szolgálatára, akik tudják, hogy a gyermek Istennek szülőkre bízott záloga s nevelésükért egyszer felelniök kell.

A csavargó gyermek

A csavargó gyermek legtöbbször a meg nem nevelt, rosszul nevelt és rosszul fejlődött, avagy egészen szabadjára engedett társasösztönének az áldozata. A társasösztönünk éppen olyan ősi ösztönünk, mint például a táplálkozási vagy fajfenntartási ösztönünk. Az ember társaslény, mások társaságát nem nélkülözheti s már az ősemlék is ösztönösen társaság után nézett, mert azt létérdeke kívánta meg. Ezeket az ösztönöket azonban szoktatással nevelni, fékezni és szelídíteni kell, mert ha gyermekkorban nem nevelik meg azokat, akkor az ősi, vad ösztönök irányítják majd a felnőtt gondolkodását és minden cselekvését.

Mint mindig a nevelésnél, a társasösztön nevelésénél is kerülni kell a szélsőségeket. Nem szabad tehát a társasösztönt egészen elfojtani, de szabadjára engedni sem szabad. A kicsi gyermeknek is szüksége van társaságra. Igazán boldognak csak az mondhatja magát felnőtt korában, akinek gyermek korában sok jó pajtása volt, főként aki testvérek társaságában nőhetett fel. Ha azonban a gyermeket elzárják a pajtásoktól, nemcsak boldog emlékeitől fosztják meg a szülők kicsinyeiket, hanem súlyos fejlődési rendellenességek előidézői lesznek. Félszeg, gyámoltalan, félénk lesz az egyik, mert azt látja, hogy a pajtásoktól körülvett gyermekek fürgébbek, ügyesebbek, bátrabbak nálánál; verekedő, játékrontó, gőgös lesz a másik üvegsekreányba zárt becegyerek, mert nem fejlődött ki, mert nem

is fejlődhetett ki benne a közösségi érzés, ami nélkül pedig nem lehet boldogulni az életben. Ebből viszont korántsem következik, hogy most már minden válogatás nélkül gyűjtünk köréje pajtasokat vagy minden korlátozás nélkül engedjük pajtasok közé.

A társasösztönt elfojtani nem szabad, de korlátozni igen, sőt kell is, főként a pajtasok egyéniségét kísérvük figyelemmel. A gyermekek úgy követik egymást, mint a nyáj a kolompot. Csavarogni szerető pajtást tehát ne tűrjünk meg. A gyermeket vonzza, húzza magához az utca, érdekli őt az ottani tarka összevisszaság, a nagy forgatag, a csavargásra csábító pajtas könnyű sikert arat. Nagyon figyelemreméltók Bosco Szent János idevonatkozó szavai, amelyeket életrajzírója, Lemoyne, így örökített meg:

„Ötszáz növendék között egy nevelőintézetben, tegyük fel, csak egy a romlott erkölcsű. Beérkezik egy másik jópípa. Más községből, más megyéből, más országból valók, más osztályba járnak, más terembe tartoznak, egymást sohasem ismerték, mégcsak nem is látták: mégis mindjárt másnap, olykor rögtön egypár óra múlva, együtt látjátok őket a szabadidőben. Ügylátszik, mintha valami gonosz ösztön ismertetné őket össze s egy ördögi mágnespatkó fűzné őket barátságba. Ilyen esetben az az életszabály, hogy a madarat tolláról, embert barátjáról ismerni meg, igen könnyű és hasznos eszköznek bizonyul arra, hogy felismerjük a rühes birkákat, még mielőtt ragadozó farkasokká válnának.”

Eme idézet különösen azért bír nagy jelentőséggel, mert kiváló útmutatást nyújt arra, hogy mily fontos és nagyjelentőségű dolog a pajtasok megfigyelése. Ha tehát közismerten csavargó-gyermek is van a pajtasok között, azonnal más pajtasokról kell gondoskodni, mert annak elmulasztásával a legnagyobb veszélynek lesz kitéve a gyermek.

IV. A SERDÜLŐK LÉLEKGONDOZÁSA

A mustnak fornia, az embernek érnie kell. Míg a mustból élvezhető, kiforrott bor lesz, ugyancsak sokat kell vele bajlódni. Előbb gondosan erjedni hagyják, nehogy ecetesedés vagy hibás erjedés álljon be. Azután ászokolják, kezelik, lefejtéssel elválasztják a seprőtől, feltöltögetik, megint lefejtik, kénezik, derítik és szűrik is. Mennél szakszerűbben gondozzák, annál jobb bor válik a mustból.

Igy vagyunk a serdülővel is. Minél gondosabb nevelést kap, minél nagyobb tiszteletet és bizalmat tudnak ébresztetni gyermekeikben maguk iránt a szülők, annál könnyebben siklik át a serdülő ezen a válságos viharzónán. Ha azonban hiányzik a családi életből a meghitt melegség, szeretet és bizalom, ha olyan a családi légkör, amelyben nem nyílnak meg a szívek s a gyermek *magára hagyatottnak érzi magát*, akkor a serdülő lelkében dúló viharok heves és sokáigtartó, néha pedig tragédiában végződő boszorkánytáncokat járnak.

A mozi, rádió és a technikai vívmányok korában, amikor egyik világrengető találmány a másik után jelenik meg, *a gyermekeket szellemi koraérés jellemzi*. E szellemi koraérésnek napjainkban divatos egykerendszer is kiválóan kedvez, mivel a gyermeket örökösén felnőttek veszik körül. Minél nagyobb a kultúrközpontokba való tömörülés, annál erősebben ostromozza a boldog gyermekkort a nagyvárosi kultúrának egyáltalán nem a gyermeki lélekhez alkalmazkodó, szemérmetlenül kapzsi üzleti szelleme, mely felébreszti benne a korai serdülést. *A mai gyermekek többsége a középiskolába kerülő korban már nem gyermek többé*, mert korábban kezd érni, nagyobb lelki válságok közt érik s az érés tovább tart, a serdülő későbbben forr ki, mint a megboldogult békés, nyugodt idők boldogabb gyermeke.

Nem észszerű a serdülés szakát végzethívő módon bevárni,

hanem elő kell készíteni rá a gyermeket, el kell őt látni idejében a vallás és erkölcs magasztos eszméivel és a testi egészség minden fegyverével, hogy győztes maradhasson a társadalomba való beilleszkedés idején folytatott lelki harcaiban.

Korunk 11—12 éves gyermeke már vívja a serdülőkori lelki harcait, amelyeket az elvált szülők gyermekeinek még keservesebben kell végigharcolniuk, mert az érzelmi életében erős kilengéseket mutató serdülő, amikor azt látja, hogy benne egyik szülője a szakításnál *szövetségest keres* a maga igaza megerősítésére és a *másik szülője rovására*, lelkében akár hány teljesen összeroppan. Alig képzelhető el, milyen megrázóan sötét dráma zajlik le a serdülő lelkében, amikor apja és anyja, a két csalódott és egymást mélységesen gyűlölő ember *a gyermeket is beavatja összetűzéseik szomorú titkaiba*. Micsoda hallatlan lélekgyilkolást és belső rombolást követnek el a serdülőben, amikor az elé a kínos feladat elé állítják, hogy *válasszon, melyiket szeresse jobban, apját-e, anyját-e?*

A gyermek szereti szüleit, bármilyen kegyetlen volt is az apja, lelketlen az édesanyja. A gyermek nem tesz különbséget a szeretetben, *egyformán szereti apját, anyját*, ha a látszat talán nem is ezt mutatja mindig. Az elvált és eltávozott szülőt hiába becsmérlik a gyermek előtt, mégis szereti őt s nem tudja pótolni a pótanynuka és pótapuka. Tudunk olyan esetről is, amikor a gyermek a bilincsbe vert apai kezét megcsókolta a börtön udvarán, mert neki úgy is szent volt az a kéz. Nincsen olyan elzüllött édesanya, akit gyermeke ne szeretne.

De vannak apák és anyák, akik azt hiszik, hogy a vér szavára életre hívott gyermekükkel szemben megtették kötelességüket azzal teljesen, hogy életet adtak, pedig *a vér maga még nem teszi a szülőt*, ellenben kötelezettséget ró ki rájuk azzal, hogy a szülő nevet érdemeljék ki maguknak a gyermek ápolásával, testi-lelki gondozásával és az erkölcsös életre való felnevelésével.

Az elvált szülők szerencsétlen gyermekét sokszor az egyik fél kényeztetéssel igyekszik magának megnyerni a másik féllel szemben. Mivel egyformán szereti mindkét szülőjét, azért *kétszínűsködésre kényszerülve* egyformán szolgálja ki őket, így képmutató lesz, alakoskodik, érdekeinek megfélelően hízeleg az egyik vagy másik szülője rovására. Így jut el az elvált

szülők gyermeke a hamisság, a serdülő korban pedig a csalás, a bűn útjára.

Nagyon idevágna Németh Péter dr., a Fiatalkorúak Bírái Nemzetközi Egyesülete elnökének szavai: *„Tény, hogy a bűnözők és züllött fiatalok nagy százaléka abból a környezetből kerül ki, ahol a családi élet szétesett.”*

A széthulló családban pedig amelyik fél magának kapta a gyermeket a bíróságtól, sokszor tapasztalt esetek és megfigyelések szerint mindent megtesz, hogy kiölje gyermekéből a másik szülő iránt táplált természetes szeretetet, azért ami gonoszat csak ki tud termelni képzelete, mindent ráfog a távollévőre saját gyermeke előtt. A másik fél viszont, akitől a törvényes ítélet elvette a gyermeket, mindent elkövet, hogy visszaszeresse magának s e célból regénybe való furfangos eszközöktől sem riad vissza. Ennek a sokszor évekig húzódó hercehurcának menthetetlenül *áldozatul esik a gyermek*. Tudunk olyan esetekről, amikor a serdülő kalapáccsal verte agyon az anyját vagy fejszével ütötte le az apját. *Ki most a legnagyobb bűnös?*

Ha egyszer valaki statisztikát csinálna arról a sok kamaszkori tragédiáról, amely öngyilkossággal végződik, bizonyára számban ott is az elvált szülők gyermekei vezetnének. Ezt joggal lehet következtetni, ha számolunk a serdülők tragikus teteteinek kiobbantó okaival. Nem mindig maga a baj az indító ok, hanem a vele szemben való tehetetlenség szokta kiváltani a kétségbeesést. A tehetetlenség érzetét pedig két tényező idézheti elő: a kényeztetés és a túlszigor.

Ha az elvált szülő kényeztetve neveli összeomlott családi élete egyedüli reménységét, akkor a gyermek hozzászokik, hogy a cselekedeteiért nem kell viselni a felelősséget, majd aggódik helyette a mama. Ha pedig nem szokta meg azt, hogy tetteiért ő maga viselje a felelősséget, maga szenvedje el annak következményeit, akkor nincs bátorsága szembenézni az eseményekkel, elbújik az akadályok elől s ha komoly nehézségekbe ütközik, elveszti a fejét s bekövetkezik a tragikus, teljes lelki összeomlás.

A gyűlölködő szülőfél túlzott szigora is előidézheti a tehetetlenséget, az elszigeteltség veszedelmes érzetét. Lelkileg mindjobban elzárkózik az ilyen s magába roskad. Ha bajba jut,

azt érzi, hogy őt nem érti meg senki, mindenkinek útjában van, kétségbeesett lelki állapotában egy meggondolatlan és tragikus tettel önkézével vet véget szerencsétlen életútjának.

A gyermek- és ifjúkori tragédiáért pedig mindig a szülők felelősek.

A könnyelmű anya serdülő fia

A fiú 14 éves, IV. polgáriba jár. A pótanyának ezek a panaszai rá: Rosszul tanul, nehezen tanul, a tanulásnál grimaszol, a fejét tekergeti, szemeit kiforgatja, folyton az orrában turkál, a kibányászott anyagot pedig megeszi. Lusta, a sarkában kell lenni és örökös serkentésre van szüksége. Tisztátalansága a nevelőanya szerint kétségbeejtő. Folyton figyelmeztetni kell a nagy fiút a tisztátalanságára. A víztől irtózik, csakis szigorú ellenőrzés és személyes felügyelet mellett mosakszik, különben nemcsak napokon át, de talán sohasem mosakodna meg. A piszok nem bántja, észre sem veszi, a ruháját soha le nem keféli, cipőjét sem tisztítja meg, hacsak külön nem figyelmeztetik rá. Úgy jutott el a IV. polgáriba, hogy mindig házitanítója volt. Most nincs, úgyszólván minden tárgyból bukásra áll. Megtudjuk még, hogy a szülők szétváltak az anya könnyelműsége miatt. A két és fél éves gyermeket a bíróság az apának ítélte oda, aki nyolc éves koráig nevelte a fiút. Ekkor az édesanya formálisan ellopta az apjától gyermekét s négy éven át most már az édesanyja nevelte. Második éve már, hogy az apa visszaszerezte megint a gyermeket s azóta második feleségével együtt nevelik. Nevelési tanácsot kérnek.

Ime, hova vezetett a romantikus gyermekszöktetés, de mondhatjuk úgy is, hogy gyermektolvajlás. Valóban áldozatul esett a gyermek. Az apa szerint a család széthullásának az édesanya könnyelműsége az oka. Egyéb körülmény is ezt mutatja, de azért egyoldalú lenne mégis az anya meghallgatása nélkül itélni. Az anyát is meg kellene hallgatni, vajjon miféle okok késztették őt a családi tűzhely és egyetlen gyermeke elhagyására. Egészen elvetemült mégsem lehetett, hiszen felébredt benne az anyai ösztön, amely még gyermekrablásra is

vitte. De mivel az édesanyát nem volt módunkban meghallgatni, cselekedeteinek igazi mozgató rugóit kideríteni nem tudtuk, csupán nevelői munkájának eredménytelenségéből tudunk ítélni felette. De ne mondjunk mégse róla azonnal lesújtó véleményt, próbáljuk menteni őt. Tegyük fel, hogy az anya jól nevelte gyermekét két és fél éves koráig, s csak az apa nevelői hozzá nem értése tette tönkre az ő alapvető nevelőmunkáját. Tegyük fel azt is, hogy a gyermeket nyolcéves korában éppen azért vitte magával fondorlatos módon, hogy jobb nevelést biztosítson gyermekének. Ennek a feltevésnek ellentmond viszont az a körülmény, hogy a gyermeket négy év alatt sem tudta előnyösen megváltoztatni. A gyermek tisztátalansága, rendetlensége, lustasága, a víztől való irtózása mind-mind arra enged következtetni, hogy a fiú olyan környezetben élhetett, ahol súlyos kifogások merülhettek fel a rend és a tisztaság ellen. Sőt még az is feltehető, hogy a gyermek nemcsak testi tisztátalanságban élt édesanyja környezetében, hanem nagyon valószínűen közrejátszott a lelki tisztátalanság, esetleg az erkölcsi fertő is és az így eldurvult lélek tehette tisztátalanná a testet is. Tapasztalataink szerint legtöbbnyire a könnyelmű szórakozásoknak élő, folyton a társaságot hajszoló, mindig csak élvezeteket habzsoló édesanyák szokták így elhanyagolni gyermekeik nevelését. El sem lehet képzelni, hogy milyen lehet e fiúnak a lelki világa. Annyi bizonyos, hogy vad viharok dúlnak e serdülő lelkében, amit határozottan kifejez a grimaszolás, a szemek kiforgatása, az orrában való örökös turkálás és az általános testi-lelki elhanyagoltsága.

A nevelőanyának olyan értelmű tanácsokat adtunk, hogy a rendre és tisztaságra való nevelését kezdje egészen előlről. Mindig nyájas jóindulatot mutasson, mert a serdülő betegesen érzékeny, tehát ne perlekedjék vele, hanem a serdülők közmondásos hiúságát legyezgetve, tréfásan figyelmeztesse mindig a testén és ruháján látható szennyre, de mutassa is meg neki a piszkot, mert ő már meg sem látja, észre sem veszi azt. Kézmosás nélkül asztalhoz ülni ne engedje, de ne megvetéssel kísért hangon figyelmeztesse kézmosásra, hanem barátságosan, de egyben a megfellebbezhetetlen parancs hangján. Minden mozdulatát kísérje figyelemmel és figyelmeztesse is mindig, amikor vét a rend ellen s csináltasson vele azonnal rendet.

Jelöljön ki a lakásban egy sarkot, polcot vagy szekrényt, ahol ő rendelkezik s tanítsa meg rá, mint kell azt rendbe tenni és rendbentartani. Fejlessze ki benne a kötelességérzést, hogy tisztán lássa, mi az ő kötelessége.

Hogyan segítsük a gyermeket tanulásban?

Az intézetbe kezelésre hozott gyermekanyag 20—25 %-ára tanulási eredménytelenség miatt merülnek fel panaszok. Az esetek gondos kivizsgálásánál nemcsak az derült ki, hogy a diák helytelenül, ezért eredménytelenül fog neki otthoni munkájának, hanem az is kiviláglott, hogy a szülők tekintélyes része maga sincsen tisztában a tanulás szabályaival és ezért nem tud segítségére lenni sokszor súlyosabb nehézségekkel küzdő gyermekének. Mint a felvételi osztály vezetője, egy évtizedet meghaladó időn keresztül hallgatom a szülők keserveit gyermekeik tanulási nehézségei miatt s ez idő alatt azt tapasztaltam, hogy néha a szülők szakszerű felvilágosításával is lehet segíteni a bajon. Ez utóbbi tapasztalat folytán jutottam arra a gondolatra, hogy összegyűjtöm azokat a hibákat, amelyeket a szülők szoktak elkövetni a segítségnél s egyúttal a helyes utat is megmutatom.

Nagy általánosságban két főcsoportra oszthatók e hibák. A szülők nagyobb része rosszul segít, keveset segít vagy teljesen magárahagyja a gyermeket. A kisebb része viszont túl sokat segít — szinte maga tanul a gyermek helyett.

A szülőknek az a leggyakoribb panasza, hogy a gyermek elég szorgalmas ugyan, de a lecke felmondásánál elakad s nem tudja többet folytatni. Tapasztalataink szerint a legtöbb szülő ilyenkor ezt mondja: „Csak tanulj tovább! Hiszen nem tudod még!” Akárhány szülő elismerte, hogy ezt naponként többször is megtette.

E hibánál nemcsak az a legnagyobb baj, hogy igen gyakori, hanem az a legsúlyosabb hátránya, hogy ezzel kiválóan meg lehet útáltatni a gyermekkel a tanulást, így fokozatosan és biztosan ki lehet irtani belőle minden szorgalmat; tönkre tehetik vele az érdeklődést és meggyűlöltethetnek vele mindent, ami az iskolai élettel kapcsolatban van.

Ha leckefelmondás közben megakad a diák, ez azt jelenti,

hogy ott egy logikai láncszem kiesett gondolatainak sorából; nem egészen világos ott neki az anyag, nem értette meg jól, hézagok vannak a tudásában annál a résznél. *Meg kell tehát beszélni vele, mit is felejtett el, hogyan is kapcsolódik ez bele az előző gondolatokba.* Ezt a kritikus részt magyarázzuk meg jól, ezt a bizonyos néhány gondolatot ismételtessük el vele. De ha minden magyarázat nélkül ingerülten azzal dobják neki vissza a könyvet, hogy csak tanulja tovább, ezzel elkeserítik, letörlik szorgalmát s egészen elveszik a kedvét a tanulástól.

A panaszos szülők kikérdezésénél gyakran az derül ki, hogy a diák lélektelenül eldarálja a bemagolt anyagot, a mama pedig az ujjával követi és ellenőrzi, hogy nem hagyott-e ki egy szót a kis magoló.

Valóban vannak hangyaszorgalmú magolók. *De a legeredményesebb magolást is igen gyorsan követi a feledés.* A bemagolt, de meg nem értett szöveg ugyanis *nem tud az elmében meggyökeresedni, a régi ismeretekkel kapcsolódni és állandósulni sem tud.* Arra kell törekedni, hogy értse meg a gyermek azt, amit tanul, azért *fel kell eleveníteni lelkében azokat a régi ismereteket, amelyekre a megtanulandó új ismeretek támaszkodnak.* Össze kell kapcsolni az új ismereteket a régiekkel, összehasonlításokat kell véteni, ki kell kerestetni a hasonló vonásokat és észre kell vétetni a különbségeket, mert így lehet legjobban biztosítani a megértést és a leckének elmében maradását. Ezt azonban nem hosszú magyarázatokkal kell megtenni, mert a gyermek abba hamar belefárad, hanem *folytonos kérdezősködésekkel foglalkoztassuk, állandóan beszél-tessük mennél többet, kényszerítsük gondolkozásra, vele hámozgassuk ki a magot, az eredményt.* Ne a szülőktől várjon mindent a gyermek.

Ha pedig a tanulás technikája iránt érdeklődtünk és megkérdeztük a szülőket, hogy részekre osztják-e a leckét a tanulásnál, sokan így feleltek: „Hogyne, kérem, soronkint tanulunk és addig nem is megyünk tovább, míg nem megy egészen jól!”

Ez is nagy hiba, mert ez a magolás szülőanya. Nem soronkint kell tanulni, de még csak nem is mondatonkint, hanem az egész leckét kisebb, de *önálló egységekre osztva, gondolatokat kell megtanulni, nem pedig szavakat és sorokat.* Minden

szakasz végén rövid kis pihenőt kell tartani, utána át kell gondolni, hogy mit olvastunk abban a részben, hogyan is kapcsolódik az előbbivel. Több ilyen egység után az átolvasott anyagon gondolatban végig kell menni és ki kell építeni azokat a logikai láncszemeket, amelyek a folyékony előadást biztosítják. Mindig *hangos próbafelmondással ellenőrizze magát a diák*, mert a csendes tanulás sokszor megcsalja a tanulót. Azt hiszi ugyanis, hogy kitűnően érti és csak *a felmondáskor tűnnek elő a hiányok*.

Nagyon gyakori panasz az is, hogy a gyermekben nincsen semmi önállóság, mindent mástól vár. Magától semmibe sem mer belekezekdeni, hanem mindig kell, hogy valaki legyen a hátamögött, aki ösztönzi, biztatja.

A vallatások során az került napfényre, hogy ezek legtöbbször azoknak a becegyereknek a táborából kerülnek ki, akiket otthon agyontámogattak, mindent mások csináltak meg helyettük, pontosan kiszolgálták őket; akiket hatéves korukig a mamájuk maga etetett, hogy az orvosi könyvekben előírt kalóriamennyiséget személyes felügyeletük mellett gyűrjék le a kis finnyás nebulásvirágok. Ez a majomszeretet betört már, sajnos, a legegyszerűbb polgári és munkáscsaládokba is.

Elsőrendű kötelességük az édesanyáknak, hogy gyermekeikkel mennél többet foglalkozzanak, nevelésüket maguk tartásák a kezükben s ne bizzák azt fizetett alkalmazottakra. A túlzás azonban mindenütt káros, de legkárosabb a nevelésnél. Ha már annyira gondosak egyesek, hogy a tanulásnál is segíteni akarnak, akkor legalább arról szerezzenek meggyőződést, hogy valóban *rászorul-e a gyermek a segítségre*? Csak akkor segítsünk, ha arra feltétlenül szükség van, de *a segítségben is tartsunk mértéket* és ne adjunk belőle túl sokat. Abban merüljön ki inkább a túl gondos édesanyák gondoskodása, hogy igyekezzenek egy kis módszeres ismerethez jutni vagy szakkönyvek vagy tapasztalt pedagógusokkal folytatott beszélgetések és tanácskérés útján. Ha módjában van a szülőknek, akkor legalább néhány hónapra alkalmazzanak vérbeli pedagógust a gyermek mellé s lessék el a segítség módját, — lessék el, hogyan faggatja, kérdezzeti, beszélteti folyton, gondolkodásra ösztökéli s a gyermekkel magával dolgoztatja fel a megtanulandó anyagot.

Ennek éles ellentéte az, amikor a gyermeket teljesen magára hagyják. Vannak olyan talpraesett gyermekek, akiknek nem kell segíteni s akikre mégcsak felügyelni sem kell, mert önállóan elvégeznek mindent. Az a baj csupán, hogy e fajtából nincsen nagy készletünk. A legtöbb gyermek ugyanis csak fokozatosan szokja meg a rendszeres munkát s erre úgy kell ránevelni. Tehát bizony kell ellenőrizni a legtöbbjét s ebből csakis akkor engedhetünk, ha már többszörösen beigazolta szorgalmát, de azért az észrevétlen szemmeltartás ezután sem árt.

Feltűnően sok ideges, nyugtalan gyermeket hoznak hozzánk. Ezeknél a tanulási panasz rendszerint abban nyilvánul meg, hogy a gyermeknek nincsen kitartása, nincs türelme egy tárgyat végig megtanulni, hanem fél munka után másik tárgyba kezd — zúgolódik, kapkod, csapkod, idegeskedik.

Az ilyen nyugtalan diákon úgy kell segíteni, hogy *rászoktatjuk idejének célszerű beosztására*, mert a nyugodt hangulat nagyban elősegíti a szellemi munkát, míg az erősebb izgalom gátolja az észbejutást. Arra kell főként rászoktatni, hogy délután végezze el a munkáját s vacsora utánra lehetőleg ne jusson már tanulás. *Az éjjeli munkát pedig meg kell tiltani*, mert az éjjel előtti alvásból elvett órákat kétannyi reggeli vagy délutáni alvással sem lehet pótolni. Az *pedig csak látszat, hogy az éjtszakai csendben jobban megy a tanulás, mint napközben*. Azért csak látszat, mert a fáradt szervezet jó munkának minősíti a gyenge teljesítményt is. Legeredményesebb a délutáni tanulás, mert az éjjeli pihenés alatt a megtanult anyag beszüremlik a lélek mélyébe és maradandóvá válik. A reggeli tanulás könnyebb ugyan, de könnyebben el is párolog, mert a rákövetkező ezernyi benyomás megzavarja az új anyagnak a régiekhez való kapcsolódását. Gondoljuk csak el, hogy mennyi új benyomás éri már reggel a pesti diákot, amíg hazulról az iskoláig eljut.

Értessük meg a nyugtalan diákkal, hogy a szellemi munkánál csak úgy juthatunk előre, ha minden figyelmünket arra az egy feladatra összpontosítjuk. Figyelmünk pedig akkor tevékenykedik legeredményesebben, ha nem sietünk, hanem lépésről-lépésre haladva tanulunk, mert az új képzeteknek a régiekkel való kapcsolódásához bizonyos időre van szükségük. Aki

kapkod a tanulásban s mindegyiket csak félig-meddig tanulja meg az első nekifogásra, az igen sok időt és fáradságot pocsékol el, mert minden egyes tantárgy külön irányban veszi igénybe az elmét. Ha abba is hagyjuk az egyik tárgy tanulását, agyunkban egyideig még tovább folyik a tevékenység az előbbeni irányban, még tart az előbbeni idegrezgés. Leggazdaságosabb tehát egy tárggyal egészen végezni, utána egy kis pihenőt tartani, hogy az előbbi idegrezgés lecsillapodjék. Ha többféle tárgyból kell készülni, mindig a legnehezebbel kezdje a munkát, mert a tanulás kezdetén még pihent ész könnyebben birkózik meg a nehéz anyaggal.

Évről-évre tapasztaljuk, hogy februárban és márciusban, tehát a bizonyítványosztást követő hónapokban feltűnően sok középiskolás tanulót hoznak hozzánk tanulási panaszokkal. Nagyon figyelemreméltó ebben az a körülmény, hogy ezek a nebulók nem buktak meg félévkor, de a bizonyítványosztás után annyira hanyagok lettek, hogy biztos bukás vár rájuk, hacsak meg nem gondolják magukat. A vizsgálat során gyakran az derült ki, hogy el vannak keseredve, mert szülőik nem méltányolják szorgalmukat, sőt örökös korholással és fenyegetésekkel illetik őket. Ez az elkeseredett lelkiállapot váltotta ki belőlük azt a lustaságot, amiért nevelési tanácsadóba utalták őket. A szorgalmas, de szerényebb képességű diákot már az is mélyen lesújtja, hogy szorgalmát az iskola nem méltányolhatta az ő várakozása szerint, a gyengécske feleletekhez szabott érdemjegyekkel. Az ilyen gyermek igazán nem érdemli meg, hogy otthon szemrehányásokkal illessék. *A szülők becsüljék meg gyermekeik szorgalmát*, még az esetben is, ha nem áll arányban a vasszorgalommal a hazahozott érdemjegy. *A szorgalomból* ugyanis *a legszebb erények sarjadnak*, azért igen becses kincs. Gondoljunk arra, hogy a legtöbb pályán szerény értelmi képességgel is jól lehet boldogulni, de szorgalom nélkül fölötte nehéz az érvényesülés.

Ezek a szorgalmas diákok megérdemlik, hogy néhány hasznos tanáccsal szolgáljunk nekik. A tanulásnál igyekezzék a diák minél több érzékszervét foglalkoztatni, mert annál könnyebben és maradandóbban tanul. Ezért könnyebb fennhangon tanulni, mert a hangos tanulásnál nemcsak az ész dolgozik, hanem a hallás is. Sőt, mivel az ajkak a gondolatnak meg-

felelő izommozgásokat végeznek, még jobban elmélyítik a gondolatokat, mert így három eszközzel tanul. A nagy diák ugyan nemigen bírja ezt sem idővel, sem tudóval, de azért mégis segítségül veheti e lélektani törvényt olymódon, hogy hang nélkül formálja ki ajkával az elmondandó gondolatokat.

Az is nagyon megkönnyíti a tanulást, ha munka közben állandóan ceruza és papiros van kéznél s közben feljegyzéseket, rajzokat, grafikonokat csinál. A földrajznál pl. rajzolja le azt az országrészt, rajzolja bele a folyókat, hegyeket, vasutakat, mert így élménye lesz minden vonás, emleke lesz a vele való fáradság, átéli a hegyek, folyók vonulatait, képzeletében beutazza s később is maga előtt látja az egész anyagot.

A ritmus mindenféle munkát könnyebbé tesz. A tanulást is! A ritmus ügyes felhasználásával energiát takaríthatunk meg. Néha már a pusztá külsőségek is segítenek. Láthatunk diákot, aki kéz-, fej- vagy lábmozdulatokkal csinálja tanulás közben a ritmust. Talán nem esztetikus látvány ez, de könnyebb így neki a munka. A járkálva tanulás is elősegíti ritmikus ütemeivel az észbejutást. A lépések ritmusa új erőt ad a figyelemnek. Főleg a szóról-szóra tanulást könnyíti meg a járkálva tanulás.

A gyermek legtermészetesebb házitanítója a szülő. Igen hálás szerep, ha a szülő szakszerűen foglalkozik gyermekével. Ne resteljük az édesapák deresedő fejükkal még egyszer neki-feküdni az algebrának és a latinnak, mert ha a gyermek látja, hogy szülei milyen nagy hasznára tudnak lenni, nagyra nő a szülők tekintélye a gyermek előtt s az ifjú későbbi életében is mindig kéri majd szülei tanácsát.

Eresszük el a gyermek kezét

Gyakran küldi az elemi iskola nevelési tanácsadóba az olyan kis unjocot, akire az a panasz, hogy félszeg, félénk, gyámoltalan, még beszélni sem mer. A tanítónéni legbarátságosabb kérdésére is elhalványodik, reszket és izzad a felelésnél. Társai elveszik tízóraját, sőt meg is verik és nem játszanak vele, hanem hagyják szárnyaszegetten gubbasztani az iskolapadban a szünetek alatt.

Ilyen esetekben rendszerint az szokott kisülni a vallatás-

nál, hogy a gyámoltalan kis egyetlenként még a lágyan fuvó szellőtől is féltik szülei, soha gyermektársaságba nem engedték, mindig kiszolgálták, mindenben segítkeztek neki, az iskolában is öltöztetni kell, mert otthon is öltöztetik még s a husikát is a mama aprózza fel az ebédnél, mert gyenge, gyakorlatlan, így ügyetlen kezecskéit hátha megerőltetné.

Ha gyökeresen meg nem javítják az ilyen nevelést, akkor annak áldozataiból lesznek azok a sokat emlegetett magyar ifjak, akik felnőtt korukban sem tudnak megállni a maguk lábán, félnek minden önálló cselekedettől, húzódoznak a szabad verseny elől, szívesebben tódulnak a kevesebb, de biztosabb jövedelműnek látszó hivatalnoki pályára, mint a több kockázattal járó kereskedői vagy ipari területre. Ezek szokták az életben fásultan és tátott szájjal várni, hogy mikor és hogyan lesz a havi százhuszból ötszáz.

A nevelést sohasem szabad kényelmi szempontokhoz szabni, hanem mindig a gyermek helyes fejlődését kell szolgálnia. Tehát nem etetni és öltöztetni kell a gyermeket még iskoláskoráig is, mert a szülő gyorsabban tudja elintézni azt, mintha a gyermek maga csinálná, hanem mielőbb meg kell tanítani őt rendszeren öltözködni és illedelmesen enni. Azért *a tipegni kezdő kisdédnek is eresszük el néha a kezét, hogy önállóan tanulhasson járni és magától tanuljon meg az elesés után felkelni.* A nagyobbacska gyermeket sem hagyhatja egészen magára a szülő, de annak is eressze el a kezét, hogy akár súlyos nehézségek árán is, de maga ismerje fel és fejlessze ki képességeit. Mindenki, aki gyermekkel foglalkozik, el ne tévessze a szeme elől, hogy *amit a gyermek egy kis kínlódás árán maga is el tud végezni, abban ne segítkezzenek neki!*

Bizzunk rá kisebb-nagyobb feladatokat, küldjük el apróbb s nehezebb megbízatásokkal. De ha valamely feladatát nem jól oldotta meg, akkor se gáncsoskodjunk vele, *ne mondjuk ügyetlennek*, hanem mondjuk meg, hol hibázott és máskor különösen mire ügyeljen. Ha a környezet jóindulattal segíti a gyermeket, akkor egyenesen halad az önállóság útján, de ha állandóan szidják és két balkézzelel megáldottként korholják, akkor lassankint neki is az lesz a véleménye magáról, amit környezete minduntalan megállapít róla. *A környezet szuggeráló ereje igen nagy hatással van a gyermekekre s ezt a hatal-*

mas segítőeszközt is rosszul használja ki igen sok szülő, mert az önálló vállalkozásba kezdő gyermeket már előre így szokták leszólni nagyon sokan:

— Kíváncsi vagyok, mire mész vele! Jobb lenne, ha bele sem kezdenél!

Ha e korántsem előnyös hatásra valóban balul üt ki a vállalkozás, akkor a helyett, hogy letompítanak a sikertelenség elbátortalanító élet, ilyenformán szokták egészen tönkretenni a még megmaradt kezdeményező kedvét:

— Ugye, megjósoltam, hogy nem való vagy te semmire!

De ha még ennyi tapintatlan nevelői behatás ellenére is sikerül valamit elérni a gyermeknek, akkor a jól végzett munka jól megérdemelt örömétől is megfosztja őt sok szülő ilyen hallatlan epéskedésekkel:

— A vak tyúk is talál szemet. Valahogy ráhibáztál.

Sok szülő szinte lázik a dicsérettől, mert azt hiszi, hogy azzal elrontja gyermekét. Pedig csakis a megfelelő helyeslés és megérdemelt dicséret az egyedüli biztosítéka az önállóság helyes irányú fejlődésének. De a dicséret ne a gyermeket, hanem a munkáját illesse:

— Ezt jól csináltad! Ez jó munka!

Ezzel emelhetjük a gyermek becsvágyát, amit *letörni sohasem szabad*. Bámulatos, hogy mennyivel többen képesek elvégezni a gyermekek, amikor becsvágyukat helyes irányban fokozzák. Montessori-otthonokban meggyőződést szerezhetnek az érdekelt szülők arról, hogy az ottani három-négyéves gyermekek kiszolgálják egymást, ételt hordanak, tányérokat mosogatnak, cipőt tisztítanak, a padlót is maguk törölik fel. Minden felnőtt tiszteletet érezhet e kicsik munkateljesítménye iránt.

Ha a gyermek becsvágyból olyan dolgot akar elvégezni, amely meghaladja erőit, hacsak nincsen közvetlen veszélyről szó, hagyjuk őt cselekedni a nélkül, hogy sikertelenségét előre megjósolnók. Annak bekövetkezésekor pedig a vállalkozási kedvének megdicsérése mellett mondjuk meg neki, hogy többen követelt magától, mint amennyire képes volt. Elbizakodottságának és vakmerőségének is az a leghatásosabb javítószere, hogy kellő ellenőrzés mellett szabadjára engedjük. Így

kudarc esetén remélhetjük, hogy a jövőben hallgat majd tanácsainkra.

Kerülni kell a nevelésnél a szélsőségeket. A túl szigorú nevelő folyton bírál, korhol, szid, tilt, zsörtölődik és zsémbeskedik, amivel a gyermek önállóságát teljesen aláássa. A becézők örökösen segítenek és gyámolítanak s nem hagyják, hogy az apróság önállósága kifejlődhessék.

A jó nevelő nem túl engedékeny, se túl szigorú, se túl könyörületes, sem nem könyörtelen, nem segít túl sokat, nem is túl keveset, a gyermek feladatait fokozatosan nehezebbé teszi, fáradozásait barátságos részvétellel kíséri, mindig azzal a céllal, hogy önálló emberré nevelje, aki az életben megtalálja a helyét és másokat is tud majd irányítani.

Az ágyrajárók áldozata

Egyik fővárosi polgári iskola küldte hozzánk ezt a 13 éves II. polgárista fiút, mert az iskolában feltűnően nyugtalan, folyton izeg-mozog, nem tud nyugodtan ülni, arcizmai is folyton rángatódnak. Sokszor kell őt figyelmeztetni túlságos mozgékonyága miatt s ezzel örökösen megzavarja a tanítás nyugodt menetét. Közepes tanuló. Édesanyja megerősíti az iskola panaszait, elmondja, hogy otthon is nyugtalan, de nemcsak nappal, hanem még éjjel is. Este nehezen alszik el, rövid alvás után felébred s fél éjszakákat sétál át álmatlanul a szobában. Az anya azt állítja, hogy fia szorongásos félelemérzései miatt nem tud aludni, sőt a fiú is azt állítja, hogy a félelem miatt nem jön álom a szemére. Nagyon érzékeny is a fiú, hamar sirva fakad, nálunk is sirt a felvételnél. Megtudtuk még, hogy a szülők elváltak, az apa elhagyta a családot. Az anya takarításból él és anyagi okokból ágyrajárókat tart. A gyermekén kívül öt felnőtt férfi és nő alszik a szobában.

E serdülő megzavart lelki egyensúlyának okozói már az első pillanatban is olyan kényes természetűeknek látszottak, hogy csak legnagyobb óvalossággal foghattunk munkánkhoz, az előidéző és mozgató rugók felderítéséhez. Segítésünkre sür-

gós szükség volt e serdülőnél, mert lelki élete kétségtelenül teljesen fel van dűlve s ezek a serdülőkori lelki zavarok ilyen esetekben nagyon veszélyesekké szoktak válni. Az előidéző okokat megint csak az összeomlott családi életük romjai alatt kellett keresnünk, mert azonnal látható volt, hogy csakis ott találhatjuk meg.

Lehet, hogy serdülünk maga is ismerte már ezeket az okokat, hiszen tizenhárom éves és a zsúfolt lakások, nyomortanyák kitermelte feszült helyzetek igen sok gyermeket juttattak idő előtt szomorú felfedezésekhez. De az is lehet, hogy nem tudatosak még a serdülő előtt szorongásos félelmi érzéseinek okozói s csak mintegy tudatalatti titkos irányítás hatása alatt járkál fél éjszakákon át a lakásban, szinte örködve, vigyázva, nehogy valami baj, nagy szerencsétlenség érje a gyermekét olyan nagyon szerető édesanyát, aki a takarítás fárasztó munkájával szerzett csekély kis keresetéből is biztosítani kívánja fiának polgári iskolai tanulmányai elvégzését, hogy valami jobb iparos lehessen egyetlen gyermeke.

Szabad-e itt, ebben az esetben a titkos rúgók után kutatni a serdülő kérdezzetésével? A pszichoanalitikusok szerint igen, a Gyermeklélektani Intézetben kialakult eljárás alapján nem. Szerintünk ezzel csak fokoznánk a bajt, holott enyhíteni kívánjuk, ha már egészen megszüntetni nem tudjuk. A pszichoanalitikusok „tudatosító” eljárása, a baj, az okok felszínrehozása és elemzése nem oldja fel, hanem inkább csak súlyosbítja a lelki feszültséget. Mi éppen a baj, az okok, a titkos rúgók elhallgatásával azok elfelejtetését, a tudatból vagy tudatalattból való kiszorítását törekszünk elősegíteni, mert csak ily módon lehet a lelki feszültséget feloldani.

Kikhez forduljunk hát a titkos rúgók felderítése érdekében? Az anya bizonyára nem válaszolna minden kérdésünkre teljes őszinteséggel, tehát a környezethez kellett fordulnunk s így meg is találtuk a titkos rúgókat az ágyrajárók személyében. Az anyát ezekután valóban tudatosító eljárás alá vettük, a bajt előtte felfedtük, elemeztük és a bekövetkező megrendítő következményeket vele közöltük.

Társadalmi segítség egy módja

Bemutatott példánkból az derül ki, hogy ilyen és hasonló esetekben a gyermek megmentése érdekében a társadalomnak is meg kellene mozdulnia, mert igen gyakran sokat tudna segíteni egy jól felépített társadalmi szerv. Igen nagy szükség lenne a társadalom segítségére az ilyen szerencsétlenül járt gyermek és család érdekében, mert intézetünk gyermek- és családmentő eszközei gyakran egyedül nem elégségesek. Társadalmi úton kellene és lehetne létrehozni egy olyan megmozdulást, amely ilyen esetben az anyát és gyermekét olyan állásban helyezné el, ahol az anya anyagi okokból nem kényszerülne ágyrajárók tartására.

Korántsem óhajtjuk, hogy az intézetet cselédközvetítő és állásszerző osztállyal is kibővítsék, sőt az említett társadalmi úton való szerencsés elhelyezést is szigorú titokban tartandónak valljuk, mert számosan visszaélnének hamarosan ezzel a helyzettel, de egyes kivételes esetekben, amikor a gyermek teljes lelki összeroppanásának vagy elzüllesztésének megakadályozására jobb megoldás nem kínálkozik, nagyon is kíváncsnak tartjuk, hogy a társadalom segítő kezével támogassa az intézetet magasztos munkájában.

Ilyen alkalmakkor az egyházak támogatását is kérni szoktuk és sok esetben teljesítették is kéréseinket. Azonban az egyházak ilyen irányú tevékenykedése mellett igen nagy szükség lenne a társadalmi megmozdulásra is.

Az ideges gyermek

A mai súlyos feladatokkal teletüzdelt rohanó élet sokféle nehézség elé állítja korunk emberét, örökösen akadályokba ütközik, lépten-nyomon szövevényes bonyodalmakba sodródik. Ez a külső zaklatott élet rányomja bélyegét a család belső életére is. Nem lehet azon csodálkozni, hogy annak a nemzedéknek a gyermekei között, amely már a második világegyeztet szenvet át, feltűnően sok az ideges gyermek.

Mielőtt azonban a kérdés érdemleges tárgyalásába foglalnánk, előbb azt határozzuk meg, hogy mit értünk idegesség alatt. Sokan ugyanis idegbajra gondolhatnak, pedig most nem

arról lesz szó. Az idegbaj szervi betegség, míg az idegesség az csak az idegeknek állapotbeli tünete, a fáradt idegek működésbeli zavara. Amint majd látjuk, megnyilatkozása sokféle.

Mivel az idegesség a fáradt idegek zavara, arra kell ügyelni különös gonddal a nevelésnél, hogy nevelői avatatlansággal se fárasztuk ki a gyermek idegeit. A fáradt idegek az általános testi egészségre is kihatnak, nemcsak a lelki egészségre. Az elfáradt idegrendszerű egyénben a szervezet ellenálló képessége csökken, könnyebben áldozatul esik a ráleselkedő bacillusoknak, könnyebben kap tüdőgyulladást, bélhurutot, mint a pihent idegű ember.

A gyöngye gyermek szervezete sokkal érzékenyebb, kényesebb az őt érő testi és lelki ráhatásokkal szemben, mint a felnőtté. Ösztönéletében könnyen állhatnak be zavarok, az értelmi élet területén azért lehet kiváló is az ideges gyermek. A gyermekkori idegesség legjellemzőbb tünete a feltűnő fáradékonyság, ingerlékenység és türelmetlenség, csekély teljesítő-képesség, kitartóan még játszani sem tud. Kis ingerekre nagy nála a visszahatás, csekélységek miatt felizgatja magát, fogékony a félelem iránt, a nehézségek felborítják lelki egyensúlyát.

A gyermekkori idegesség nem is annyira a gyógykezelés, mint inkább a nevelés kérdése, mert a gyermekkori idegességet legtöbb esetben úgy kell tekinteni, mint az avatatlan nevelés következményét.

A gyermekkori idegesség gyökere igen sokszor a csecsemőkorra nyúlik vissza s oka a helytelen ápolás és nevelés. Amelyik csecsemő mindig rosszkedvű, mert folyton kellemetlenséget, fájdalmat érez, az nem lesz ragaszkodó, hanem makacs és engedetlen. Ha a csecsemő lelkére állandóan keserű hangulat nehezedik, nélkülözi később a jóleső érzések nyomán fakadó örömet is s így nem fejlődik ki benne a szeretet sem a szülője iránt, mert örökös rossz érzései miatt nem találja meg benne a jótévőt. Minden túlzás károsan hat a gyermek idegrendszerére, tehát mind a túl szigorú, mind a becéző nevelés ideges tüneteket válthat ki a gyermekben. A gyermekkori idegesség keletkezésénél igen nagy szerepe van a családi alakulatnak is, vagyis legfiatalabb, legidősebb vagy egyetlen gyermek-e, a szülők elváltak vagy elhaltak. A csodagyermek-

kek végzete is többnyire az idegesség, mert ritkán szokták beváltani a hozzájuk fűzött nagy reményeket, azért idegességben keresik és találják meg a kivezető utat. Az ideg orvosok rendelőiben az elvált szülők gyermekei szerepelnek legnagyobb százalékban. Ideges tünetek szülőanyja szokott lenni az a körülmény is, amikor az egyetlenkének testvére születik s annak fogadására nem készítették elő szakszerűen. A nemi különbségek tényének megismerése is válthat ki idegességet a gyermekben, főként a leányokban, ha a fiúgyermek születését feltűnő nagy örömmel fogadják a családban. Ez helytelen, de helytelen az is, amikor a fiúgyermek nőies megjelenését erősen kihangsúlyozza a környezet. Ha a fiút sokszor figyelmeztetik arra, hogy külseje lányos, elvesztheti férfiassága iránti bizalmát, idegessé, félénkké lehet.

Az ideges gyermek mikor iskolába kerül, nem tud alkalmazkodni a minden tanulóra egyformán kiszabott iskolai rendhez. Főként a középiskolákban van sok baj az ideges tanulókkal, mert nagy próbák elé állítják a tanár türelmét s az egész osztály munkája és előhaladása is kárt szenved egy-két ideges gyermek viselkedése miatt. Az egyiknél például az elmeműködés lassúbb s e miatt megakad a tömegtanítás gyorsabb üteme. Kárt szenvednek így a tanulótársak, de az ideges gyermek is, mert képességét tanárja esetleg lebecsüli. Vannak az ideges gyermekek között kiváló szellemi képességűek is, de ezek sem tudnak beleilleszkedni a tömegtanítás kereteibe, mert túlfűtött vérmérsékletük folytonos megjegyzésekre készíti őket, amit a tanár akárhányszor nevetlenségnek minősít, a gyors kifáradás szülte ellankadást pedig lustaságnak tekint. Derékba törhet a pályája a kiváló képességű ideges gyermeknek is nyugtalan viselkedése miatt.

Amennyire csak lehet, meg kell óvni a gyermek idegrendszerét a kifáradástól, különösen pedig arra ügyeljünk, hogy helytelen neveléssel ne tegyük őt idegessé. A mai rohanó élet úgyis egyre nagyobb próbára teszi az emberek idegeit, így a gyermek idegeit is, avatatlanságunkkal ne legyünk tehát ártalmára a nevelésüknél.

A durva mostohaapa

Iskolaorvos küldte az intézetbe ezt az első polgárista, tizenhárom éves fiút, aki egyetlen gyermek otthon. Az iskolában nagyon nyugtalan, mozgékony, ideges. Iskoltársaival szemben zárkózott, vad és kötekedő. Ha tanárai szokatlan viselkedése miatt rászólnak, holmiját durcásan a padhoz csapkodja és morog is ilyenkor. Tanulásban is gyenge s ha rövidesen nem következik be előnyös változás, bukás vár rá. A vallatások során megtudtuk, hogy a gyermek hatéves kora óta mutat viselkedésében ideges tüneteket. Alvása is hatéves kora óta vált nyugtalanná, egész éjjelen át hánykolódik, dobálja magát az ágyban és sokszor beszél is álmában. Néha rémálmai vannak, ilyenkor felül az ágyában, kiabál, sír, jajgat s nehéz lecsillapítani és megnyugtatni. Reggel pedig nem tud semmit sem a történeteikről. Étvágya csökkent, sokat válogat, levest és főzeléket nem akar enni. Reggelizés nélkül megy iskolába, ha erőltetik a reggeli kávé elfogyasztását, kihányja azt. Tízóraiját sem eszi meg mindennap, néha napokon keresztül hazahozza azt is. Kitudódott még, hogy a szülők elváltak, a gyermek az anyjánál maradt. Az apa elhagyta a családját s többé nem törődött sem a gyermekével, sem a feleségével. Az anya másodszor is férjhez ment, a gyermek akkor már hatéves volt s az ideges tünetek ebben az időben kezdődtek. Kisült, hogy a második férj, a pótapuka, nagyon durva mind a feleségével, mind a mostohagyermekével szemben. A fiút legcsekélyebb hibájáért is nagyon durva módon tettleg bántalmazza, üti, veri, bottal, kézzel, ahol éppen éri. Feleségét is megszokta verni. A fiú annyira fél durva mostohaapjától, hogy amikor közeleg a mostohaapa érkezésének ideje, már előre reszket a félelemtől. Amikor pedig a mostohaapa eltávozik hazulról, a gyermeket valóságos dühroham fogja el s úgy viselkedik, mint egy felszabadított rabszolga, tör, zúz, tép, rombol mindent, ami éppen kezeügyébe kerül. A fiú édesapját nagyon szerette, de az édesapa nem törődik a fiával, soha meg nem látogatja, semmit sem vesz neki s ez is nagyon bántja a fiút. Az édesanya nevelési

tanácsokat kért és főleg aziránt érdeklődött, vajjon hogyan segíthetne gyermekének a tanulásban, mert nagyon szeretné a négy polgárit elvégeztetni vele.

Ritkán jobb a második férj!

Terman, a Hanford-egyetem tanára, San Franciscoban sok-száz elvált szülőt hallgatott ki a felől, hogy hányadik az a házastárs, amelyik legjobban szokott beválni. A tanár statisztikája szerint az elvált házastársak 90%-a, ha újra megházasodhatna, legszívesebben első házastársával kötne újabb házasságot.

Az előbb szereplő édesanya nem mondta ugyan, de elkeveredett panaszaiból világosan kitetszett, hogy ő is igen szívesen visszacsinálná előbbi házasságát, ha lehetne. Kérdeztük, mi volt a válás oka. Nem adott egyenes választ. Annyit mondott csupán, hogy férje elhagyta őt is, gyermekét is. Részletekbe nem óhajtott bocsátkozni, így csupán következtetésekre vagyunk utalva. Második férjére halmozott panaszaiból kifogyhatatlan, első férjéről azonban semmi rosszat sem mondott. Igen nagy a valószínűsége annak, hogy az asszony volt az összeférhetetlen s azért hagyta ott az apa a családot.

A Családvédelmi Szövetség sok tapasztalatot gyűjtött főtitkárlának, Mór Ferencnének véleménye szerint a házasságok felbomlásának 90%-ában az asszonyok a hibásak. (Nemzeti Újság, 1941. III. 5. sz.)

Ez a mi asszonyunk is benne lehet ebben a 90%-ban, lerítt ez az arcáról, sőt az is meglátszott rajta, hogy keservesen szenved Isten büntetését. A maga szomorú sorsa miatt nem is panaszkodott, pedig vele is éppen olyan durva a férje, mint a fiával. Annál jobban fájt neki, hogy első férje gyermekét üti-veri a gonosz mostoha, a második férj. Keserű csalódásai közben ez az édesanya is gyermekéhez menekül, őt halmozza el minden szeretetével, mert brutális férjének nem adhat belőle. A fiú érzi ezt és tudja is, azért csinálja dühkitöréseit mostohaapja távoztá után. Hogyan tudná magát fegyelmezni ez a gyermek, amikor a fegyelmezetlen mostohaapa mellett az anya sem tudja fegyelmezni érzelmeit s örökösen csak rossz példát lát

e téren a fiú maga körül. Az anya becéző nevelését az ételben való válogatás is kellően igazolja.

Terman tanár statisztikáját elfogadhatjuk, hogy ritkán jobb a második férj s még ritkábban jobb a második feleség. Statisztikája még azt is igazolja, hogy az emberek nem egyszer azért házasodnak, hogy elválhassanak s azért válnak el, hogy megint házasodhassanak.

Madarász István dr. kassai megyéspüspökünk az 1941. évi bőjti pásztorlevelében többek között a következőket találjuk:

„A polgári házasság első évében 380 házasságot bontottak fel, 1914-ben már 8000-et, 1928-ban pedig az egyharmadára csökkent trianoni Magyarországon 14,000 volt az elválások száma, amely az elmúlt évben néhány ezerrel még emelkedett. Ez 400 %-os haladás az erkölcsi halál s a nemzet pusztulása felé.”

A lusta diák nevelése

Tanulási nehézségekkel küzdő diák hanyagságának és lustaságának igen sokszor mélyreható lelki okai vannak. Ezért olyan általános, biztos hatású nevelői eljárás, amellyel a lusta diákot máról-holnapra szorgalmassá lehetne varázsolni, nincsen. Majdnem valamennyi eset nemcsak sok türelmet és tapintatot, hanem a lustaságot kiváltó okok és a gyermek egyénisége szerint más-más nevelői eljárást is igényel, amelyre nézve — hacsak lehetséges — ajánlatos szakember vagy a gyermek tanítójának, tanárának tanácsát is kikérni. Az alábbiakban néhány gyakorlatban bevált példát sorolok fel, amelyekből azonos vagy hasonló esetekre nézve a szülők is okulást meríthetnek. A lusta diák nevelésének kérdése minden időben annyira időszerű, hogy az idevágó nevelési tanácsok és fogások ismertetése bizonyára általános érdeklődést kelt majd az érdekelt szülők körében.

Egy kis diákot azzal a panasszal hozták, hogy egyik alkalommal jelesre felel, máskor viszont bele sem tud kezdeni a leckébe. Ha szülei otthon foglalkoznak vele, bámulusos gyorsan megtanulja a leckéjét, de ha magárahagyják, órakon át való tanulással sem megy semmire. Az orvosuk megállapította, hogy a gyermek ideges. Megkérdeztük erre az édesanyát, hogy

a gyermeket nem zavarják-e a tanulásnál. Az anya megnyugtató választ adott, hogy erre már ők is gondoltak, azért a két kisebb testvérnek nem szabad bátyjuk szobájába menni, amikor ő tanul. A fiúcskával beszélgettünk ezután s hamarosan meg is kaptuk a kellő felvilágosítást. Kérdésünkre, hogyha egyedül tanul és elbámészkodik, mit vesz észre, hova szokott figyelni, gondolni vagy nézni? — így felelt: „Néha a kanári csipogását hallgatom vagy nézem, hogyan ugrál és kacsingat rám. A fürgé drótszörű fokszingat is sokat nézegetem, mert olyan bohócos forma, olyan muris szakállá van.” A szülőknek ezekután ezt a tanácsot adtuk: A fiúcska ideges. Érzékszervei túl élénken működnek s ez hátráltatja a tanulásban. Annyira zajmentes szobára van szüksége, hogy még a kanári és a fokszi is kilakoltatandó a tanulószobából. Tanácsoltuk továbbá, hogy nagyobb sétákat tegyenek vele az örömforrásokkal teljes természet berkeiben, mert a beszédes erdő, a dalos madársereg, a nyíló virágok, a zöld rét, a kergetődző pillangók, az ózondús levegő megnyugtatólag hat az idegekre. Nyáron arra kell majd rászoktatni, hogy a szabadban próbálgasson olvasni. Az ideges gyermek ugyanis nem tud oly eredményesen tanulni a szabadban, mint a zajmentes szobában, mert minden madárfüttty, levél-susogás és patakcsobogás elvonja figyelmét a tanulástól. Pedig igen nagy hasznára válnék az idegzsongító természet bársonyos pázsitú ölen való tanulás, mert a szabadban való olvasás egyúttal figyelemfejlesztő hatással is van. Ha tudjuk ugyanis, hogy valami állandóan zavar, akkor annál mélyebben merülünk bele az olvasásba. Azonban lassacskán kell erre rászoktatni, főként a nyári szünidőben, érdeklődést keltő és nemesen szórakoztató ifjúsági olvasmányokkal.

Egy második gimnazistára az volt a panasz, hogy állandóan hanyatlik a tanulásban. Az első osztályban jó tanuló volt, a másodikban félévkor majdnem csupa elégséges érdemjegyet hozott haza, sőt újabban már intőket is kapott. Sokáig tanács-talanul álltunk ennél az esetnél. Kitént, hogy van egy évvel fiatalabb öccse. Őcsi mindig gyengébben tanult, azért őt polgárba iratták be, bátyját pedig, mivel jobb tanuló volt, gimnáziumba adták. Behivattuk őcsit is, hátha rábukkanunk a helyes nyomra. Érdeklődéseink nyomán kiderült, hogy bátyja őt csúfolja és lenézi, mert polgárba, „könnyebb” iskolába jár.

Nyilvánvaló lett előttünk, hogy már nyomon vagyunk. A *nemes verseny megszűnése* okozza alighanem a zavart. Először öcsit vettük kezelés alá és hathatós lelki ráhatásokkal fokozott szorgalomra bírtuk azzal az ígéretünkkel, hogy szüleinél beajánljuk őt gimnáziumba való beíratásra. A különbözeti vizsgára nyáron könnyen előkészülhet. A nagyobb fiúval is közöltük a tervet, de kilátásba helyeztük, ha nem iparkodik, akkor majd ő lesz a polgárista és öcsi a gimnazista. A következő évben mindkét gimnazista kifogástalanul tanult.

Egyik fiúnak az volt a rovásán, hogy mindig gyengébb bizonyítványt hoz haza a gimnáziumból, mint amilyent képességei után joggal elvárnak szülei. Tanárai bátortalannak tartják. A megejtett képességvizsgálat igazolta a szülők véleményét. Kítűnt azonban, hogy van egy évvel idősebb leánytestvére, aki igen jó tanuló, gyors felfogású, kissé csipős nyelvű, főként öccsével szemben. A szülők is jobban vallottak most már, hogy bizony sokszor hallja tőlük ezt a fiú: „Látod, a nővéred milyen jól tud mindent? Miért nem tudsz te is úgy? Neked pedig jobban kellene tudnod, mert te fiú vagy!” E körülmény teljesen alátámasztotta azt a feltevésünket, hogy a fiú kiváló képességű nővérével kényszerült reménytelennek látszó verseny áldozata. Amilyen szükséges dolog az egészséges verseny, éppen olyan *veszedelmes a nála szellemileg jóval fejlettebb gyermekkel való folytonos összehasonlítás és versenyre buzdítás*. Ez lelkileg beteggé és elcsüggedtté teheti a gyermeket. Véleményünk szerint itt csak vérbeli, ügyes házitánító segíthet, aki visszaszerzi a fiúnak elvesztett önbizalmát és bátorságát azzal, hogy rászoktatja az önálló munkára. Többnyire nem annyira a házitánító képességei, mint inkább annak igényei szerint szoktak dönteni. Pedig csakis az a házitánító tudja betölteni hivatását teljesen, akinek az a célkitűzése, hogy önmagát mielőbb feleslegessé tegye, a gyermeket pedig abba a lelki és akarati állapotba segítse, hogy egyedül, önállóan végezhesse el feladatait.

Lustaság és gyámoltalanság volt a bűne egy másik kisdíáknak. Tanácstalanságunkban az anya jött segítségünkre egyik kérdésével. Azt kérdezte, vehet-e korcsolyát a fiának, aki már hónapok óta ezért könyörög. Tüstént azt ajánlottuk, hogy meg kell venni azt a korcsolyát a fiúnak, mert annak

lehet nagy haszna is. De ha mégis kárát látnák, akkor azonnal szüntessék be a további korcsolyázást. A fiúcskát vettük ezután kezelés alá. Óvatosan kicsaltuk belőle a korcsolyázás iránt táplált nagy rokonszenvét. Megígértük neki, hogy vágyai érdekében közbenjárunk szüleinél, ha ő is nagyobb szorgalmat ígér nekünk. Majd meg arra tűzeltük, hogy csak minél bátrabban fogjon a korcsolyázáshoz. Egy-két hanyattesés nem számít, az a fő, hogy gyorsan fel tudjon ugrani és továbbszárguldani. Egy kis potyogásnak oda sem szabad nézni, mert e nélkül nem lehet sokra vinni ezt a tudományt. Az anya kérésünkre négy hét múlva jelentette, hogy a fiú úgy száguldoz a jégen, mint egy jövődő bajnok. A tanulással sincs baj. *Testi ügyességének megszerzése oly önbizalmat adott, amelyet szellemi térre is sikerrel vitt át.*

Egy kis polgáristára az volt a panasz, hogy a kényszerű legkevesebben túl nem hajlandó tanulni, elpepecséli az időt s mindig csak egy hajszálon múlik a továbbvickélése. Minden érdekli őt, csupán a tanulás nem. Néha meglepően szellemes megjegyzéseivel ejti ámulatba környezetét. A szülőknek az a meggyőződésük, hogy fiuk *tudna tanulni, csak lusta*. Felajánlották neki, hogy gyakorlati pályára adják, de erről hallani sem akar. Megtudtuk, hogy van egy évvel fiatalabb öccse, aki mind testileg, mind lelkileg jól sikerült gyermek és minden téren veszedelmes vetélytársa bátyjának. Érdeklődéseink nyomán azt is megállapíthattuk, hogy a fiú óvatosan kikerül minden alkalmat, ahol öccsével való mérkőzésre sor kerülhetne és ahol ő alul maradna. Talpraesett öccsében erős vetélytársra akadván, a lustaság palástjába burkolja magát és fölényes közömbösséget mutat. Pedig nagyon is törődik azzal, hogy butának ne tartsák, ezért szellemeskedik néha, hogy megmutassa, tudna ő, ha akarna, csak nem akar. A szülők is bátorítalannak tartják gyermeküket. Megmondtuk, hogy véleményünk szerint ebben az esetben szigorúság és fenyegetés nem járhat eredménnyel, mert ezzel csak még jobban megfélemlítik az amúgyis bátorítalán fiút. Inkább bátorításra van szükség. Tanácsoltuk, adják cserkésznek a gyermeket. Ott majd megtalálja önmagát, a cserkészjellem kialakításánál megizmosítja akaratát s a táborozásoknál visszanyeri önbizalmát és bátorságát. Az új környezetben sok olyan dolgot sajátít majd el,

ami fölényt biztosít neki öccsével szemben s ezzel elvesztett bátorsága is visszatér.

Egyik leánykára azt panaszkolta a mamája, hogy „*mintha kicserélték volna*”, eddigi viselkedése merőben megváltozott, mindenben állhatatlan lett. Így a tanulásban is visszaesett, szeszélyessége pedig nem ismer határt. Ha kívánsága nem teljesülhet, tombolni kezd. A tanulásnál csapkodja és dobálja könyveit. Megtudjuk, hogy a gyermek hosszabb időn át ágybanfekvő beteg volt s amint felépült, *orvosi tanács ellenére* iskolába küldték, nehogy elveszítse az évet. Tudtul adtuk, hogy véleményünk szerint a leányka megváltozott természetének és lustaságának okát ez utóbbi körülményben kell majd keresnünk. Az orvosi tanácsot a szülőknek minden körülmények között, éppen a gyermek érdekében meg kell tartani még az esetben is, ha miatta el is veszti a tanévet. A leányka viselkedési zavaraiából arra következtetünk, hogy betegsége alatt bizonyára túlságosan engedékenyek voltak hozzá s ez a *rosszul alkalmazott engedékenység* váltotta ki belőle a szeszélyességet, nem pedig a betegsége, amint a szülők gondolták. Azt tanácsoltuk most már, hogy a közelgő karácsonyi vagy legalábbis a nyári szünetben vigyék el a gyermeket vidéki rokonokhoz vagy jóismerős családhoz, de kérjék meg őket, hogy ne tűrjék el a leányka szeszélyességeit. Tartsanak szigorú házirendet s abból semmit se engedjenek. Sokat játsszék a leányka főleg a szabadban, réten, vízparton, erdőben. A szigorú és következetes házirendből a szülői ház se engedjen. Láttassák be a leánykával, hogy most már teljesen meggyógyult, viselkedjék tehát egészséges gyermekhez illően.

Egy másik kisdíákra meg az volt a panasz, hogy megvolna a szorgalma, de oly nagy benne a félelem, hogy mindent ellefejt a felelésnél. Ez az iskolafélelem sajnos, igen gyakori, ám legtöbbször nem az iskola az oka, hanem a szülői ház. S nemcsak a mennydörgő hangú fenyegetések válthatják ki, hanem a szeretet kényszerítő hatalma is okozója lehet. Intő érkeztekor, bizonyítványosztáskor *ne csináljanak siralomházat* a szülők, hanem inkább vigasztalólag, bátorítóan lépjenek fel. A léha és tunya gyermeknél lehet csak helye a szigornak, ott nem okoz bajt. *A félenkkel óvatosan kell bánni*. Ha sehogy sem megy a tanulás, nem kell erőltetni. Ne akarjunk angol-

kóros fiúból díjbirkózót nevelni. Amelyik gyermek nem tud vagy nem szeret tanulni, neveljük idejekorán gyakorlati pályára. Itt, ha kedve szerint választhat, bizonyára boldogulni is fog.

Nagyfokú szórakozottság volt a panasz egy 13 éves fiúra. A tanulásnál többet bámul a levegőbe, mint a könyvbe. Sokszor jön haza későn az iskolából, mert útközben elbámészkodott valamire. Ilyenkor fáradt és éhes, csak úgy falja az ételt. Megmagyaráztuk a szülőnek, hogy ebben az esetben gondolkodni kell arra, hogy a gyermeknél sokkal gyakoribb a szórakozottság, mint a felnőtteknél. Néha egy-egy gondolat is olyan lenyűgöző hatással van rá, hogy percekig át mereven maga elé néz; a gondolat már rég messze szállott tőle, de ő még mindig erősen bámul a levegőbe. Legtöbb gyermek a serdülés koráig ezért nem is tudja figyelmét tartósan egyirányban összpontosítani vagyis sűrítetten — koncentrikusan — gondolkodni, főleg a szórakozott gyermek nem. Az ilyen gyermek a tanulásnál legjobban szereti az epizódyszerű megjegyzéseket, a tanító közbevetett elbeszéléseit, a különöst, az egyénit, a személyit, a természetet. Az életet, a munkát, a cselekvést, a jellemet szereti, mert ezek jobban megvilágítják neki a lényegét, mint a lényeg sűrített — koncentrikus — előadása. Vigyék bele tehát a szülők a gyermek tanulásába személyes élményeiket. Még eredményesebb azokat magára a gyermekre vonatkoztatni, minél több színes epizód, történet, mese fűződjék a leckéhez. A koncentrikus gondolkodást úgy segíthetjük elő, ha a gyermek korához mért tartalmas olvasmányt, nagy emberekéről szóló életrajzokat adunk a kezébe. Olvasmányai tartalmát mondassuk el vele. Vagy még jobb, ha röviden le is iratjuk vele azt, ami abból legjobban érdekli. Igen jól fejleszti a koncentrikus gondolkodást a fejszámolás is, ha az szórakoztató társalgásoknál, sétánál történik.

A serdülőknél is gyakori a lustaság váratlan beköszöntése. Annyiféle náluk a lustaságot kiváltó ok, hogy igen sokszor csak a véletlen segít nyomra. Egyik hosszú fiúnál az tűnt fel, hogy gondosan megkötött csokornyakkendőjét többször is megigazította. A serdülőkkel mindig óvatosan kell bánni. Sok-sok beszélgetésünkbe kerül, amíg bizalmukba férkőzhetünk. Gyanús nekik ugyanis minden eleven pedagógus. E fiúval a

kellő bizalom megszerzése céljából arról beszélgettünk, ha már rendesen fizetett állása lesz, mire költ aránylag legtöbbet, étkezésre, lakásra, szórakozásra vagy ruházkodásra. Ez utóbbira esett választása. E neki rokonszenves kérdésnél már teljesen megjelent a bizalom, sőt még azt a titkos vágyát is közölte, hogy nagyon szeretne egy olyan pullóvert, amilyen az egyik fiúnak van is már az osztályban. Otthon azonban nem is mer vele előhozakodni, mert feleslegesnek tartanak, sőt még ki is gúnyolnák hiúságát. Azonnal hasznosítani igyekeztünk e viruló hiúságot a lelki kezelésnél s törekedtünk még jobban beleábrándítani a pullóverbe, mondván neki: Valóban nagyszerűen festene benne egy ilyen jóképű, magas fiú! Kijelentettük neki, hogy érdemes volna még egy kis áldozatot is hozni érte. Például, ha négy héten át szorgalmasabban tanul, akkor eredményes közbenjárásunkat ígértük szüleinél a pullóver ügyében. Kézfogással pecsételtük meg kölcsönös ígéreteinket, amelyeket legpontosabban be is váltottunk. A fiú tanult, mi pedig kiharcoltuk számára a pullóvert.

Egy 15 éves serdülőre ezeket panaszkodták: *Túl érzékeny*, a legkisebb hatások is súlyos ellenhatásokat váltanak ki benne. Érzékenysége folyton csak fokozódik, lassankint már legjobb barátai elől is elzárkózik. A lecke mellett órákon át maga elé bámul és nem tanul. Figyelmét csakis az ábrándos olvasmányok tudják huzamosabb időn át lekötöni. S amikor ábrándozásokkal töltötte el idejének javarészét, ijedt fejvesztettséggel fog neki a tanulásnak. *E kapkodó munka* szomorú eredményei azok az intők, amelyeket mindig sűrűbben hoz haza. A szülőkkel beszélgetve rámutattunk arra, hogy egészséges lelkületű gyermek a multat hamar feledi, a jövő nem nagyon izgatja, csak a jelennek él, a jelent élvezi és egész életét a gondtalan vidámság jellemzi. Ha külső hatások folytán szomorúság éri, azon hamar és könnyen túlteszi magát és tovább éli vidám, gondtalan életét. Amelyik gyermek tehát túlságosan szívére veszi a kedvezőtlen külső hatásokat és sokáig bánkodik fölöttük, annak *lelki élete rendellenes* s a nevelésnél, különösen a serdülő korban, ezt kellő figyelemre kell méltatni. Az ilyen betegesen érzékeny serdülőt *higgadsággal, meleg szeretettel és nyugodtsággal* kell mindig kezelni s olvasmányait fokozott gondossággal figyelni és irányítani. Ne alkal-

mazzunk erélyt és szigort, mert az ilyen érzékeny serdülőnél sokkal kedvezőbb hatást érhetünk el erkölcsi jellegű büntetésekkel. Például szomorú arcot öltünk vagy szótlanná válunk. A fejvesztett tanulásról pedig úgy kell leszoktatni, hogy jóindulatú közbelépéssel segítsék idejének gazdaságos beosztásában.

Egy másik serdülőre éppen ellenkező a panasz: Közönyös, érzéketlen minden iránt. Részvétet nem érez, mások szenvedése nincs rá hatással. Sohasem vig, nincsen benne semmi gyermekies derű. Leckéjét nagyon keservesen tanulja meg. — Ennek a fiúnak is rendellenesen fejlődött az érzelmi élete. Tervszerű nevelői eljárásokkal kell az egészséges fejlődést biztosítani. Kellemes érzések felkeltésével érzelmi életét kell mozgásba hozni. Legelőször *meg kell tanítani örülni*, mert az öröm, a jókedv kifejleszti a lelki egyensúlyt. Ha eddig kimaradt az öröm, a jókedv csodálatos hatása a nevelésből, fogjanak a szülők legalább most hozzá, mert jobb későn, mint soha. Vigyék ki a természetbe s tanítsák meg örülni Isten csodálatos szépségű teremtményeinek. A természet szépségeit észretevő szív részt vevőbb lesz embertársai baja iránt is. Gazdag örömforrásokat rejtenek az ifjak számára a jó könyvek is.

A diákkori lustaság elleni eredményes küzdelem tehát úgy biztosítható legjobban, *ha kikutatjuk az előidéző lelki vagy testi okokat*, vajjon nem ideges-e, ha testvérek vannak, az egészséges verseny biztosítva van-e, nincs-e esetleg reménytelen versenyre kényszerítve, nem túl bátortalan-e, tud-e koncentrikusan gondolkodni? Főként a serdülők lelki életében beállott változásokat kell nagy figyelemmel kísérni s a kikutatott okok megszüntetésével a lustaságot leküzdeni. Ha pedig a szülők nem érznek e gyermektanulmányozási munkára kellő felkészültséget magukban, forduljanak hivatásos nevelőkhöz vagy szakorvoshoz.

A pórujlárt mostohagyermek

E harmadik osztályos polgárista fiúra mind az iskolának, mind a szülői háznak igen sok panasza van. Az iskolát gyakran elkerüli, ezért eddig minden iskolából eltanácsolták s így minden osztályt más iskolában járt.

A tanulást is elhanyagolja. A szülői ház panaszai még súlyosabbak. Ők is a gyermek csavargására panaszkodnak legtöbbször. Ha boltba küldik, csak órák múlva, néha későn este kerül elő. Konokul hazudik. Ha rábizonyítják hazugságát, akkor is konokul kitart mellette. Újabban lop is, otthon is, másutt is, mindent ellop, amihez csak hozzáférhet, pénzt, ruhaneműt, berendezési és használati tárgyakat. Hihetetlen furfanggal pénzeket csal ki hazulról. Kedélyállapota örökösen hullámszerű, néha magabiztosan gubbaszt a sarokban, máskor eleven és vidám. A tanulásban is szeszélyes. Néha kellő szorgalmat mutat, máskor teljesen hanyag. Rendőrséggel, gyermekbíróssággal számtalanszor meggyűlt már a baja. Azt mondják a szülők, hogy ezek a rossz tulajdonságok kilenc éves korában kezdtek nála feltűnni. Megtudjuk még, hogy ebben az időben váltak szét a szülők. A fiú az apánál maradt, aki másodszor is megnősült. A mostohamama két gyermekkel jött a házhoz s így az egyetlenkének egyszerre két mostohatestvére is lett. Az apa azt állítja, hogy a gyermek minden rossz tulajdonságát édesanyjától örökölte, aki szintén erősen kifogásolható erkölcsi életet élt.

**Amikor az egyetlenkének egyszerre két
mostohatestvére lesz**

Bármennyi bűne és hibája is van a fiúnak, azért ő mégis csak a családi életük válságának áldozata. Ott van először is a mostohaanyja. A legtöbb gyermek még akkor is szívében keserű elzárkózással fogadja a mostohaanyját, ha elhalt az édesanyja. Hogyne zárkóznék el akkor, ha él az édesanyja és még hozzá, mindig csak rosszat beszélnek neki felőle. De ez még csak az egyik baj. A másik baj az, hogy a mostohaanya két gyermeket is hozott a házhoz. Ez csak a keserű pilula az olyan gyermeknek, aki kilenc éves koráig egyetlen gyermek volt a családban. Nincs senki, aki lelki küzdelmeit megértene vagy enyhítené, még्य tehát hazulról, rója az utcát nap mint nap keserű bánatában s néha bizony csak késő este vetődik haza, mert az utca mérgező levegője annyira elkábítja felzaklatott lelkét, hogy nem is gondol otthonára. Kedélybeli állapotának

kilengéseit is súlyos lelki küzdelmei okozzák. Ezekre gondol, amikor magábaroskodtan gubbaszt a sarokban, de kirobbanó jókedvet és életvidámságot mutat az arca és egész lényé akkor, amikor utcagyerek-pajtásaira gondol, akiket szívének minden melegével szeret s akik szintén szeretik őt. Igen nagy dolog ez a gyermek előtt, megérthetjük, mit jelent neki ez a társaság, ha arra gondolunk, hogy távollevő édesanyján kívül őt már nem szereti senki, mert otthon csak hazug, tolvaj, csavargó jelzőkkel illetik. Éppen nekivaló helyre hozták őt az intézetünkbe, mert mi a szeretetet nélkülöző gyermekeket szoktuk a legmelegebb szeretettel körülvenni, amit rendszerint igen hálásan is fogadnak és nagyon szívesen jönnek hozzánk. Ha pedig szívesen jönnek, akkor nevelői tevékenységünk sem maradhat eredményes hatás nélkül. Ez a fiú, szerencsére, hosszú hónapokon át szorgalmasan eljárt intézetünkbe, meg is lett az eredménye. Igen természetesen nemcsak a fiút vetjük kezelésbe, hanem a szülőket is s addig ostromoztuk nevelői eljárásuk hibáit, míg végre jobb belátásra bírtuk őket. Megmagyaráztuk nekik, hogy nem elégséges, ha csak mi kezeljük a gyermeket, otthon pedig marad továbbra is minden a régi-ben. Az első dolguk az legyen, hogy szeretessék meg a gyermekkel az otthonát, amit pedig úgy tudnak csak elérni, ha ezután jobb szívvel lesznek hozzá és szeretettel veszik körül. A mostohatestvérek pedig szintén kioktatandók otthon, hogy ne csúfolják, ne gúnyolják a fiút, ha nem tud rögtön leszokni rossz tulajdonságairól. Ha egyszer-kétszer el is csavarog még hazulról, ne gyalázzák meg őt ezért, hanem a késéskor is szeretettel fogadják s azt hangsúlyozzák előtte, hogy már mégis javulóban van, mert már korábban jött haza, mint azelőtt.

Gyermekkori lopások

Az apróságok első lopásai rendszerint a *táplálkozási ösztön*nel vannak szoros összefüggésben, amely a legősibb és egyúttal legerősebb ösztön. Ez volt az emberiség igazi nevelő mestere, ennek szolgálatába állította be a kultúra kezdő fokán szellemi életének minden találékonyását.

Az ösztönök mint az emberiség nevelői, gátolják vagy táplálják az egyén gondolkodását, érzelmi, akarat és erkölcsi

életét. Az emberi megnyilvánulások tehát jórésztben az ösztönöktől irányítottak. Az ösztönök szilajságát pedig *szoktatással* lehet megszelídíteni.

Nagyon fontos a nevelésnél, hogy a gyermeket még a csecsemőkorban szoktassuk hozzá a rendszeres időben való étkezéshez, amit a későbbi korban is mindig be kell tartani és nem szabad eltérni az ételben való válogatást. A válogató gyermekekből lesznek az ingyencek, az *ínyenckedő torkosság* pedig hamarosan eljuttatja az éléskamrába, esetleg tovább is.

Az ételben válogató gyermek nevelésénél azonban mindenképen kerülendő a spártai szigor, ha a gyermek még kisded-korban van. Orvosi megállapítás szerint ugyanis az egész kis korban fellépő ételben való válogatás nem jelent feltétlenül finnyáskodást, hanem lehet az a természet szava is, mert esetleg olyan ételről lehet szó, amelyet a szervezet nem bír meg. A gyermeknevelés körül gyakran adódnak olyan helyzetek, amikor a háziorvos tanácsa is feltétlenül kikérendő.

Az ösztönök egy másik zavara is elvezetheti lopáshoz a gyermeket. Ez a *társasösztön elfajulása*. Amilyen hasznos ez a szintén ősi ösztön, éppen olyan káros annak elfajulása. A gyermekek ugyanis úgy követik egymást, mint a nyáj a kolompot. Sok gyermek inkább durvának tettei magát, csak-hogy hangadó rossz pajtásainak tetszését megnyerhesse. A gyermek társasösztönét fejleszteni kell, de annak fejlődését ellenőrzéssel kötelesség követni és gondos előrelátással kell megelőzni a szomorú következményeket.

A nevelésnél tehát sohasem szabad szem elől téveszteni, hogy a gyermek értelmi életén kívül van még érzelmi, akarati és ösztönélete is, és ezeknek normális fejlődését céltudatos neveléssel kell biztosítani, mert különben zavarok támadhatnak a gyermek jellemében és erkölcsi életében.

Az ösztönök hozzák létre a vágyakat. A nevelésnek fontos feladata, hogy egyes vágyakat teljesítsen, egyeseket pedig megfékezzen. Ha azonban a nevelésnél elmulasztották megteremteni a szülő és gyermek közötti szereteten alapuló bizalmas kapcsolatot, akkor a gyermek gyakran eltitkolja vágyait a szülő előtt és esetleg titokban, lopással elégíti ki azt. E kérdés rendkívüli fontosságát egy alkalmas példával világítom meg:

Egy tisztviselőapa lopásokkal terhelt középiskolás fiát hozta el hozzánk és keservesen panaszkolt el a tiszt családot lesújtó szegényt. Az eset kivizsgálásánál megtudtuk, hogy a fiú egyszer 50 fillért kért apjától kerékpárkölcsonzésre. Az apa a fiú kérését ridegen, minden magyarázat nélkül elutasította. A fiúban olyan erős vágy élt a kerékpározás után, hogy eleinte a házipénztárt, majd a távolabbi környezet pénzét dézsmálta meg. Amikor az apa a rendőrség útján tudta meg ezt, lesújtva mondta, hogy inkább vett volna fiának egy kerékpárt, csak hogy családját ettől a szegénytől megkímélje.

A szülőknek mindig meg kell találniuk azt a hangot, amellyel megértetik a gyermekkel, hogy melyik vágya teljesíthető és melyik nem. Egy kis bizalmas beszélgetés, egy-két őszinte szó a család anyagi helyzetéről sok erős vágyat tud idejében megfékezni, mert a gyermek hálás a bizalomért. Viszont a könnyen teljesíthető vágyakat néha teljesíteni tanácsos, sőt kell!

Mindig csak az derül ki, hogy a meleg szeretet sohasem hiányozhat a családi nevelésből. Rendszerint nagy bonyodalom szokott abból származni, ha a gyermek nélkülözni kényszerül a szeretetet, de még akkor is, ha a kicsi téves ítélete alapján azt gondolja, hogy őt nem szeretik eléggé.

A szeretetet nélkülöző gyermek állandóan megrövidítettnek érzi magát, tehát mindig kapni akar, de mivel úgy érzi, hogy nem kap, hát lop. A szeretetet nélkülöző gyermek azt gondolja, hogy neki joga van megszerezni azt, amit tőle jogtalanul megvontak és amikor lop, tulajdonképpen szeretetet lop. Ezt azzal igazolja be, hogy a lopott pénzen vásárolt édeségeket és tárgyakat társai között szétosztja, amellyel azok szeretetét akarja megvásárolni. Egy alkalmas példa világítja meg legjobban ezt a kérdést is.

Egy pedagógiában járatos szülő azzal a panasszal hozta 12 éves leánygyermekét intézetünkbe, hogy a leányka lop és csal. Elsikkasztja a rábízott havi tandíjbefizetéseket, a házipénztárt is állandóan lopja s az eltulajdonított pénzen iskolaszereket vásárol és azokat társai között szétosztogatja. Megtudtuk, hogy nyolcéves koráig semmi baj sem volt vele, de akkor hirtelen megváltozott viselkedésében. Vágyai és kérései kifogyhatatlanok lettek. Ha sétálni mentek vele s valami meg-

tetszett neki a kirakatban s azt kérésére anyja nem vette meg, akkor kiszaladt a villamossínek közé, ott hasra feküdt, rúgott, kapálódzott és ordított, az utca népe pedig köréje csődült. Így próbálta kierőszakolni kívánságát. Kiderült, hogy nyolcéves koráig egyetlenke volt s mivel nem készítették elő lelkiileg a kis testvére fogadására, haraggal, féltékenykedéssel, sőt gyűlölettel fogadta a kicsit. Magát örökösén megrövidítettnek érezte, mivel édesanyja sokat foglalkozott a csecsemővel. Amikor az utcai botrányokat rendezte, mindig anyja szeretetét tette próbára, vajjon szereti-e annyira, hogy megveszi neki a kívánt dolgot s amikor az anya a kérést megtagadta, a leánya azt szeretetlenségnek minősítette. Amikor pedig lopott, elmondható, hogy szeretetet lopott.

Azonban a szeretet túlzásai is okozhatnak a gyermeknél jellembeli zavarokat. Akit otthon túlságosan körülrajonganak, ámulnak és bámulnak, az ilyen igen gyakran elvárja, hogy pajtásai között is ő legyen a bálványozott központ. De mivel az erős közösségi érzésekkel telített apróságok nem szoktak elismerni családi előjogokat, a család szemefénye és körülrajongott házibálványa egyszerűen megvesztegeti és megvásárolja társait. Egy ilyen gyermek örökösén ceruzákat és törlőgumikat osztogatott az iskolában s azt beszélte ez a gyengécskén öltözött kis fiúcska, hogy a zuglói nagy ceruza- és törlőgumigyárunkban százával dolgoznak a munkások.

A gyermekkori nevetlenkedések, viselkedési zavarok, az erkölcsi élet káros jelenségei, rendellenes hangulati élet és bűncselekmények elkövetése mind-mind szabadjáraengedett, le nem fékezett, meg nem nevelt vad ösztönök következményei. Az ilyen gyermek ha ér is el esetleg szép előmenetelt az értelmi élet területén az iskolában, — amit esetleg tolvajkulcsként vagy tolvajlámpaként használ fel nagyobb korában — ösztönéletében nem mutat fejlődést, mert későbbi éveiben is olyan marad, mint kiskorában volt és felnőtt korában is örökösén a büntető törvénykönyv paragrafusai között bukdácsol.

Apja, anyja él, mégis árva

Ezt a harmadikos polgárista leánykát apai nagynénje azzal a kéréssel hozta az intézetbe, hogy valami módon juttassuk a gyermeket ingyenes nyaraltatáshoz. A vizsgálatnál a következők derültek ki: Rosszul táplált, vérszegény, sápadt, vézna, ideges, nyugtalan. Alvása is igen nyugtalan, sokat hánykolódik álmatlanul, este nehezen alszik el, éjjel sokat ébren van, reggel fáradtan ébred. Közepes tanuló. Napközben többször van rövid-ideig tartó ájulási rohama. Hangulati élete erős hullámzásokat mutat. Néha túlárado a jókedve, máskor napokon át szótlan, kedvetlen, világbanat ül ki arccsokájára és titokban sírni is szokott. A szülők rövid házaseslet után szétváltak. Az apa egyik nyugati világvárosban él évek óta, ismeretlen cím alatt; a könnyelmű anya is elhagyta gyermekét s feslett életet él. Az apai nagynénje neveli már kicsi kora óta.

Gárdonyi Gézától ered az a mondás, hogy azért teremtett a Teremtő két kezét a kicsi gyermeknek, hogy egyikkel apja kezét fogja meg, másikkal pedig az anyját. Az itt szereplő leánykának anyja, apja él, mégsem foghatja meg két vézna kezével szülői erős kezét, hogy vezessék, irányítsák életútján. Az emberek többnyire szánakozó részvétet éreznek és gyakran mutatnak is az apátlan, anyátlan árva gyermek iránt, de az olyan árva gyermek mellett, akinek apja, anyja él, részvétlenül haladnak el. Pedig az ilyen árva sokkal szánalomraméltóbb, mint az előbbie. Akinek apja, anyja elhalt, azért talál vigasztalást, mert hiszi, hogy elhalt szülei imádságos tekintettel figyelik és imádsággal segítik minden lépését. Mivel vigasztalja magát az olyan árva, akinek apja, anyja él s mégis megholtak érzi őket? Mit érez szívében az ilyen árva, aki az iskolában azt tanulja, hogy Isten után a szülők iránt tartozunk legnagyobb tisztelettel és szeretettel, mert Isten után tőlük kapjuk a legtöbb jót? Vajjon mit érez, amikor arra gondol, hogy édesapja még a címét sem közli leánykájával, pedig már oly szép levelet tudna írni neki, hiszen már a harmadik polgárba jár? Vajjon mit érez akkor, amikor azt füleli el, hogy cifra dáma az édesanyja? Folyton csak sugdosva be-

szélnek róla a rokonokkal és ismerősökkel az ő jelenlétében, rettegve sokat kezd sejteni, hiszen maholnap már 14 éves lesz. Lehet ezek után csodálkozni azon, ha lelkét állandó nyugtalanság üli meg? Lehet-e csodálkozni, ha nyugtalansága miatt rosszul alszik? Lehet-e azt csodálni, ha sok álmatlan forgolódás után fáradtan ébred? Csodálkozhatunk-e azon, hogy a fáradt test és lélek napközben erőtllenül összeesik? Hát nem szánalomraméltóbb az olyan árva, akinek apja, anyja él, mint az olyan, aki meglátogathatja szülei sírját? S ez a szegény kisleányka éppen most lép a serdülőkorba, sőt már harcolja is a harcát, ezért volna legnagyobb szüksége szülei szeretetére, életének bölcs irányítására. Ebben a túl érzékeny serdülőkorban ő is mindent kétszeresen érez, ezért borult fel viharzó lelkének egyensúlya.

A serdülőkor lelki zavarai

A serdülőkor a fejlődő gyermek legviharosabb korszaka s a maga belső egyenetlenségével és gyakori lelki zavaraival különösen gondos figyelmet követel a nevelők részéről. A serdülőkor forradalmi életjelenség. Minden forr és erjed, hogy a ma még gyermekből rövid néhány év alatt felnőtt alakulhasson ki.

A serdülő gyermek viselkedése úgyszólván naponta változik. Jelleme és érzelmi élete feltűnő nagy ingadozásokat mutat. Egyszer reményteljesen túlzott, tele van tervekkel és kalandos ideákkal, máskor lehangolt, zárkózott és kételkedő. A serdülés egész idejében selejtes érzés és nagysági ideák hullámzanak lelkében. A kamaszodó fiúkat jellemzi a balga hősiesség, regényesség, kalandos szökési kísérletek, titkos tervek, melyekben a fenséges és nevetséges, a gyermekdedség és érett megfontolás egyformán feltalálhatók. Lehetetlen dolgokra vállalkoznak, minden homályos és sejtelmes dolog izgatja képzeletüket.

A serdülés ideje alatt a fiúgyermekből léleekben is férfi, a leánykából léleekben is nő fejlődik. Ez az átalakulás pedig sokszor súlyos lelki kisiklásokat mutat, mert a serdülés ideje alatt a gyermeki lélek összeütközésbe kerülhet eddigi gyermekded multjával és kibontakozó új egyéniségével. Sok ser-

dülő nem találja meg mindjárt a maga helyét e két világ között, ami gyakran hibás lelki beállítottságnak az okozója s ez szüli azt, hogy a maga hibás szemszögéből nézi és ítéli meg a körülötte történő eseményeket s így lépten-nyomon összeütközésbe kerül környezetével. Ez a hibás lelki beállítottság eredményezi gyakran azt, hogy a tisztelet és bizalom a szülők iránt kezd megrendülni, sőt gyakran teljes szakadáshoz is vezethet. Az apa különösen fia szemében kezdi a tekintélyét elveszteni, mert az apa minden ténykedését a maga hibás szemszögéből bírálja el. Túltengő önzésében mindig magát tekinti központnak, állandóan sérelmeket szimatol és fedez fel. Így jön lassankint állandó összeütközésbe különösen apjával és testvéreivel, de nem ritkán édesanyjával is.

A szülők is szoktak hibákat elkövetni a serdülők nevelésénél, mert tetteiket gyakran vagy a kisdedkor mértékével mérik és lebecsülik őket vagy másik szélsőségbe esnek és a felnőttkor mértékét alkalmazzák rájuk, amivel azt bizonyítják be, hogy nem ismerik eléggé gyermeküket, aki nem kisded többé, de azért még nem is felnőtt. Azt hiszik a szülők, hogy vásottak, rosszak, de nincs úgy egészen, csupán elzárkóznak attól, akik félreismerik őket. Legtöbb szülő nem ismerne rá saját serdülő gyermekére, ha őt észrevétlenül figyelhetné meg pajtásai körében.

Nagyon elhibázott nevelői eljárás az, amikor a túlfűtött lelkületű serdülő ifjú nevelése körül az apa családfői tekintélyének egész súlyával és szigorával nehezedik a gyermekekre. A serdülő ebben a forrongó korszakban fokozott szeretetet, gyengédséget, főleg pedig megértést igényel. A serdülő pajtásaival a legmelegebb barátságot ápolja lelkében, akikkel legbizalmasabb dolgait is megbeszéli. Amilyen nyílt és őszinte pajtásaival, ugyanolyan lesz tanítójával és szülőjével szemben is, ha részükről is hasonló megértő szeretetet tapasztal. Nagyon fontos pedig, hogy a serdülő lelke megnyíljen a szülő előtt, mert sokszor nem is sejtik, mennyi titok, mennyi gyötörődés és kétely van a serdülők lelkében. Mennyi bajtól, mennyi balsikertől kímélhetnék meg a szülők serdülőiket, ha megértő szeretettel meg tudnák nyerni azok bizalmát, mennyivel jobb és okosabb tanácsot tudnának adni gyermekeiknek, mint

a gyermek hasonlókorú és hasonlóan hibás lelki beállítottságú pajtásai.

Ha a család a csecsemőkortól kezdve vallásosan nevelt, akkor a legviharosabb serdülőkoron is nagyobb zökkenő nélkül segíthető át a gyermek. Ha a szülő ugyanis nem tud már serdülőjével bizalmas kapcsolatot teremteni és így nem tud megfelelően hatni rá, ott van a lelkiatya, aki legbiztosabban tudja átjuttatni a serdülőt a fenyegető viharzónán. Sok szülő nem is tudja felmérni annak a nagyértékű jelentőségét, ha gyermekét az első szentáldozás alkalmával eleve úgy készíti elő, hogy minél gyakrabban vegye magához az Üdvözítő szent testét. Az iskolák felszentelt paphitoktatói szellemi felkészültségüknél fogva a leghivatottabbak arra, hogy a serdülőket a serdülés viharain minden veszedelem nélkül átsegítsék.

Ha a család nem tud közel férkőzni a gyermek szívéhez, ha a serdülőben feszülő tetterő a családban érvényesülni nem tud, kilép a gyermek a megszokott körből s keresi a pajtások társaságát. Az első barát jelenti a családtól való elszakadás kezdetét. A szülőknek ezt megakadályozni nem volna helyénvaló. De most kell csak igazán résen lenni a szülőknek, hogy csak jó gyermekek barátkozzanak össze.

A serdülés szakában befelé fordul a gyermek, önmagával foglalkozik, hibákat fedez fel magában, többnyire élő ideálokkal vagy történelmi, irodalmi és egyházi nagyságokkal hasonlítja össze magát, elfogja a tökéletesedés vágya s munkálkodni kezd önmagában. Ezért a serdülőkorban szinte felbecsülhetetlen mértékben fontos a jó olvasmány. Különösen a nagy emberek életrajzai érdeklik a serdülőket. Az gyakorol ugyanis rájuk legnagyobb vonzóerőt, ami az emberi életre, annak örömeire és tökéletesedéseire vonatkozik. Szentek, nagy férfiak és nők életrajzai kitörölhetetlenül vésődnek a serdülők lelkébe s nem egy közülük választja ki az életben követendő eszményképét. A katolikus szülők nagyobb része nem is tudja, micsoda értéket jelentenek serdülőik számára szentjeink életrajzai. Hogy minél jobban erre a kérdésre irányítsam a közfigyelmet, egy-két protestáns író munkájából idézek néhány sort.

Hilty protestáns író többek között ezeket írja: „Nincs messze az idő, mikor az igazi nagy katolikus szentek nálunk is ismertebbek lesznek, mint voltak eddig.”

Foerster Frigyes Vilmos, a nagy zürichi pedagógus, szintén protestáns író, a következőket írja: „Sabatier és Thode protestáns írók alaposan nekiláttak Assisi Szent Ferenc tanulmányozásának. Az anglikán egyház mindig érvényesítette a szentek példáinak hatását a nevelésben, legújabbán pedig Szent Ferenc legendáit jó kiadásban tette hozzáférhetővé papjai és nevelői számára.”

A serdülőkor a maga lendületes, gyors testi és lelki fejlődésével igen alkalmas időszak a mindenre fogékony lélekben e nemesebb érzések felkeltésére és állandósítására. A serdülőkorban hatalmasan felbuzgó társasösztön folytán igen alkalmassá válik a gyermek az irgalmasság, könyörületesség, szíveség, udvariasság, hűség, egyeneslelkűség és minden közösségi érzés ápolására. Erre különösen a vallásos irányú ifjúsági egyesületek hivatottak, azért minden szülő igyekezzék serdülő gyermekét mielőbb felvétetni ilyen léleknemesítő ifjúsági egyesületbe.

Minden korban nagyon áldásos, de a serdülőkorban a leghatásosabb a Mária-kongregációk munkája. Amely szülő gyermeke tagja az ilyen vallásos egyesületnek, otthonában tapasztalhatja, hogy serdülőjében kifejlesztett Mária-tisztelet nyomában mily lüktető vallásos élet és ideális életszemlélet fakad. Szűz Mária ideális alakja kiváltképpen alkalmas tárgya a vallásos tiszteletnek, mert erősen él az ifjú lelkében az édesanya tisztelete és ez teszi ebben a korban különösen hatékonná a Mária-kultuszt. Szűz Máriában mint az egész kereszténység anyjában, ifjúságunk is saját mennyei Anyját tiszteli, közelebb állónak érzi magát. Hozzá, mint a talán túl szigorúnak ítélt mennyei Atyához. Az ifjú úgy érzi, hogy Szűz Mária mint anya, könnyebben megérti gyermekének földi sorsát s anyai szeretettel igyekszik enyhíteni azt. A testi fejlődés a serdülés viharaiiban kemény küzdelem elé állítja az ifjúságot, amikor új, zavaró, eddig ismeretlen gondolatok merülnek fel, erős vágyak tüze lobban fel benne, melyek lelkének összhangját erősen megzavarják. A vallásosan nevelt ifjú helyesen sejti, hogy veszélyek leselkednek rá, valami ösztönös jó hajlam Szűz Mária tisztelete felé tereli őt s ha tagja a Mária-kongregációnak, a legtöbb esetben megmentettnek tekinthető, mert aki tiszta szeretettel szereti Máriát, nem fogja tisztátalanul szeretni Évét. Ne

gondolja azt senki, hogy ifjúságunk Mária-kultusza csak újabb keletű és kétesértékű kitalálmány. Ennek sokévszázados multja van, felmérhetetlen nagy nevelőhasznát évszázadok óta élvezi az ifjúság. Már a 16. században a jézustársasági atyák népes Mária-kongregációkat alapítottak az ifjúság, sőt a felnőttek körében is.

A serdülők lelki életét folytonosan nemesíteni kell, mert a serdülőkorból felébredt önérzettel kapcsolatban igen gyakori a makacsság, az elbizakodottság, a durvaság, a mások megtevesztésére és hazugságra való hajlamosság. Ez indokolja a fokozott esztétikai nevelés fontosságát a serdülőkorból. Meg kell kedveltetni velük a természetet és szerettségük meg velük mindent, ami szép, szerettségük meg velük a művészeteket, a költészetet. Amikor csak alkalom adódik, vigyük el, később küldjük el őket szépművészeti kiállításokra, ahol szakszerű magyarázatokat hallhat a színek pompájáról és harmóniájáról, a fényhatások játékaról, az alkotás művészi értékéről.

A léleknevelés legkövetkező lépése az érzékeny lelkiismeret kifejlesztése és folytonos ápolása, főként a gyakori gyónás és áldozás. A szülők ne elégedjenek meg annyival, amennyit az iskolai hitoktatás rendje ír elő, hanem azon túlmenően is ápolni kell tovább a serdülőben az istenfélelmet. Aki gyermekének lelkiismeretét már korán és igen gyakran megszólaltatta, annak a gyermeknek a gyakori gyónás nem teher, hanem kimeríthetetlen örömök forrása lesz.

Ha sikerül a serdülőt a gyakori gyónás és áldozás eszméjének és gyakorlatának megnyerni, máris megoldottnak mondható a serdülő nevelése. A gyakori áldozásról X. Pius pápa ezt mondta: „Megtisztulás a napi hibáktól, védekezés a súlyosabb bűntől és a rossz hajlamok fékentartása.” A gyakori áldozásnak azonban olyan jó következményei is vannak, amelyek nem magából a szentségből folynak, hanem inkább a felvétel körülményeiből. Az áldozással ugyanis sok egyéb vallási tevékenység függ össze: misehallgatás, imádkozás, bánat, jóra való elhatározás, apróbb áldozatok, útból álló akadályok legyőzése, amelyeknek gyakorlása szintén érezteti nagy nevelőhatását.

A serdülés szaka a nevelők részére igen nehéz és kényes feladatot jelent. Ebben a korszakban a legfontosabb testi és lelki vonatkozású folyamatok érlelődnek meg. A gyermek a

serdülés szakáig nemileg közömbös állapotban van. Most kezdenek kialakulni a nemiség másodlagos jellegű ismertető jelei. A serdülő fiú nők iránti viselkedése bizonytalanná válik. Félig férfinak, félig éretlen gyermeknek érzi magát. A másneműek iránt megnyilatkozó ösztönös érdeklődését azzal igyekszik palástolni, hogy az ellenkező végletbe csap át. Megvetést színlel a leányokkal szemben és lenézéssel intézi el az egész női nemet, szerzetesi becsvágai vannak, de csak a legszigorúbbat tartja egyénisége számára megfelelőnek. Belül azonban forró katlan a lelkük, s a sokat hangoztatott nőgyűlöletük ellenére szerelmesek legkisebbik leányába vagy esetleg egy érettebb asszonyba. Reménytelenül szerelmes állapotukban alkotóerejük szárnyakat kap és különböző művészi alkotásokra éreznek magukban ihletet.

A leányoknál gyakran még kritikusabb a serdülés időszaka és még sokkal gondosabban kell megfigyelni minden ténykedésüket, mint a fiúknál. A legkörültekintőbb anyai nevelésre van szüksége a serdülő leánynak, mert ekkor kell folytonosan irányítani, minden lépését alaposan megfigyelni és számonkérni. Minden édesanya olyan bizalmas légkört alakítson ki maga és leánya között, hogy ez utóbbi minden gondolatát megbeszélje édesanyjával, akiben nemcsak az anyját, de a meghitt barátnőt is fellelhesse. Ha ez a légkör megvan, minden fenyegető veszélyt idejében elháríthat, mert leánykája minden bizalmas dolgot legelőször anyjával beszél meg.

Elvitathatatlan, hogy a fejlődő gyermek életében nincsen még egy olyan kényes korszak, amely annyi hozzáértést, körültekintést, tapintatosságot, szakszerűséget és éles megfigyelést igényelne a nevelők részéről, mint éppen a serdülés szaka, amikor se szeri, se száma azoknak a veszélyeknek, amelyek a gyermeki lélek egészséges fejlődését veszélyeztetik. Nem állítható ugyan, hogy a serdülőkör mindenegyes gyermeknél lelki zavarokat vált ki, de a tünetek nyomai azért az egészséges gyermeknél is fellelhetők. Éppen abban kell kimerülnie a szülők előrelátó gondosságának, hogy megkönnyítse, letompítsa serdülő gyermeke meghasonlott énjének a külvilág jelenségeivel vívott harcát, amivel elkerülhetővé teszi a lelki küzdelmek keletkezését és meggyökerezését.

V. KALLÓDÓ IFJAK

Az ifjúság lelki világa összefüggésben van azzal a forrongó belső folyamattal, amely a serdülőkorban zajlott le benne. Nem is lehet e két korszakot élesen elhatárolni, mert a választófalak elmosódnak. Mégis van egy különbség a két korszak között: A serdülő lelki világa a környezet hatására alakul ki, míg az ifjúkorban már erőteljesen lép működésbe az én, az egyéniség s ennek belső erői jutnak túlsúlyba és ezek eredője szab irányt lelki élete további kibontakozásának.

Minden magyar ifjú közkincs s egyik legfontosabb része a nemzeti vagyonnak. Nagyon lényeges tehát az a kérdés, vajjon hogyan alakul az olyan ifjú lelki világa, akinek serdülőkorában vad viharok dúltak a lelkében. Meglesz-e az olyan ifjúban a jó házassághoz szükséges legfontosabb előfeltétel: az *önzellenség*, amikor azt tapasztalta, hogy szülei gondtalan könnyelműséggel tépdesték a pillanat kínálta örömeket, mindegyik *csak maga akart boldog lenni*, a másik boldogságával nem törődött, amikor egyik a másikra hárítván kötelességét, folyton csak önzést látott maga körül? Milyen lesz az érzelmi világa az olyan ifjúnak, akinek elvált szülői sohasem törekedtek kifejleszteni lelkében az apa és anya iránti szeretetet és bizalmat, sőt azt nap mint nap megrendítették benne? Mit gondol majd a köteles házastársi hűségről, az anyaságról, magáról a házasságról? Vajjon lesznek-e egyáltalán ideáljai az ilyen ifjúnak?

Tapasztalataink szerint az ifjak lelkivilága korántsem olyan sötét, mint ezek után joggal gondolhatnánk. Az ifjak lelkében *új csillagok, új ideálok* jelennek meg, amelyek oly derűssé teszik számukra az életet, hogy elhomályosítják bennük a régi rossz emlékeket. Az ifjúság összes belső erői hatalmas szárnyaló erőre kapnak, érzéseik szokatlan mélységet és eszményi tisztaságot mutatnak igen gyakran. Értelmi életük

fáklyája néha meglepő magasságokig csapdos fel s akaratilag életük keresztültör sokszor a legnehezebb akadályokon is.

Sajnos, vannak olyan esetek is, amikor újból feldübörög a mélyből az egyszer már elhomályosított keserű múlt, megint hatalmas hajtóerőt jelent és néha robbanással tör ki. A kirobbanás pusztító is lehet, néha erkölcsi válság, máskor teljes belső összeroppanás, elmezavar vagy öngyilkosság a következmény.

Amint láttuk, az ifjúság forrongó, tüzes lelkivilága sokban hasonlít a serdülőkéhez. Ennek következtében az ifjúság lelki gondozása is igen kényes és szakavatottságot igénylő része a nevelésnek. Az ifjúság már a komoly munka világában él. Még nem felnőtt, de nem is játékos gyermek többé, hanem szívvel-lélekkel készül a való életre. Sokan a felnőttekre vonatkozó törvényszerűségek alapján ítélik meg az ifjúságot úgy, mintha azok nem egészen kiforrott felnőttek lennének, pedig az ifjak nem tökéletlen felnőttek, hanem tökéletes 17—20 éves fiatal emberek. Meg kell tehát érteni az ifjúságot és úgy kell venni őket, ahogy vannak s a maguk ifjúságán keresztül lehet megítélni őket, mert az ifjúság lelke mindig azt a fényt vetíti ki magából, mint amit korunk tükröz belé.

A vesztett háború tisztító tűzében felnövő nemzedék megtanult tűrni, lemondani és akarni. A nehezebb életsors komolyabb munkára kényszeríti az ifjúságot és növeli benne a felelősségérzést. Ifjúságunk a technikai vívmányok korát éli, érdeklődése feltűnően nagy a gépek, a száguldó gyorsaság iránt. Figyelmük szinte kizárólagosan a sportemberek teljesítménye felé fordul. Így a mai fiatalság nem hagyja úgy el magát, mint az előtte haladók, hanem sportol, többet úszik, több időt tölt a szabad levegőn, a természet ölében, mint a régebbi nemzedékek. Legjellemzőbb tulajdonsága a mai ifjúságnak, hogy határozottan erőfeszítéseket tesz testi megújulása felé, mert korunk szelleméből megérzi, hogy az előtte álló évek fokozottabb követelményeket kívánnak majd tőle, mint a régi Károly-csapatkeresztes tűzharcosoktól követelt.

Az ifjúság nevelésének korszerűen elsőrendű feladata, hogy ezt a testi megújulásra való törekvést lelki térre is átsegítsük s arra kell őket előkészíteni, hogy továbbra is legyen bátorsága nemzetünknek egyedül, társtalanul élni a népek

nagy országútján Kelet és Nyugat kapujában. Úgy kell megacélozni ifjúságunk lelkét, hogy nemzetünk elkövetkező legközelebbi feladatainak elvégzésére átlagot meghaladó, lehetlent nem ismerő, emberfeletti teljesítményekre is képes hős ifjúságunk legyen. Eme el nem vitatható célkitűzés mellett nagyon is lesújtó ama körülmény, hogy a széthulló családok kallódó ifjainak megmentésére s a rájuk váró feladatok elvégzésére való alkalmassá tételére oly kevés intézkedés történik.

Meghalt az anyja, széthullott a család

Az ifjú már 17 éves s még csak a IV. polgárba jár. Következők a panaszok: Nyugtalan, ideges, indulatos, durva, feleselő és makacs. Otthon nem tudnak rá hatni, nevelőanyja nevelhetetlennek tartja, de megjegyzte, hogy azért úgy vette észre, mintha mások tudnának rá hatni. Megemlíti, hogy egy orvos ismerősük néhány beszélgetéssel leszoktatta a fiút csúnya körömrágásáról. Tanulni sem akar, több osztályt kétszer is járt, pedig az elemi iskolában és az I. polgárban jó tanuló volt. Megtudjuk még, hogy a szülők külön váltak, a fiú két idősebb leánytestvérével édesanyjánál maradt s az édesanya szépen nevelgette gyermekeit. A fiú első polgárba járt már, amikor édesanyja elhalt. Az apa most magához vette mind a három gyermekét, bár nem volt felesége. A két nagyobb leány 5 és 7 évvel volt idősebb a fiúnál, ők vezették apjuk háztartását s ők nevelték kis öccsüket is. A nagy szabadság és önállóság azonban szórakozni vágyóvá tette a serdülő leánykákat s hogy minél zavartalanabban hódolhassanak szórakozásaiknak, öccsüket az utcára küldték pajtások közé. A fiú a meg nem válogatott pajtások között többnyire az utcán nevelődött, mindig jobban kezdett siklani lefelé a lejtőn. Tanulmányait elhanyagolta, kötekedő, durva lelkű lett. Amikor az apa látta, hogy a család kezd széthullani, elkallódni, másodszor is megnősült. Az új anya nagy jóakarattal igyekszik hivatását betölteni s ő hozta hozzá a fiút is.

Az ilyen kallódó ifjú jó útra térítése mindig azon múlik, hogy kezelője milyen lelki kapcsolatokat tud teremteni nevelt-

jével. Ha az ilyen ifjút mindig úgy kell a szülőknek elővezetni az intézetünkbe, akkor bizony nem sok eredmény várható a munkánktól. De ha olyan kapcsolatot tudunk teremteni vele, hogy önként és huzamosabb időn keresztül is szívesen jön hozzánk, munkánkban meglesz az eredménye. Fontos dolog tehát, hogy a nevelési tanácsadóknak ne igen változzanak a munkatársak, hanem lehetőleg mindenki hosszú éveken át gyűjtse és kamatoztassa tapasztalatait.

Az ifjúság nevelése úgy biztosítható legjobban, ha a szülők még a serdülőkor előtt kiépítik gyermekeik lelkében azokat az eszményképeket, amelyeket ifjúkorukban is tisztelnek és követendőnek vallanak. Az itt szereplő s folyton élvezeteket hajszoló ifjú hajadonok viselkedésére vonatkozóan az a megjegyzésünk, hogy ha a kicsi gyermeket már korán megtanítottuk a tiszta örömök felismerésére és élvezetére, akkor az ifjúkorban sem fognak vágyani testet és lelket veszélyeztető élvezetek után, mert akkor is és később is mindig a tiszta örömök élvezőivé válnak.

Eszményképek a nevelésben

Eszmények tisztelete nélkül emberies életet élni nem lehet. A mai küzdelmes élet terhe nem bírható ki lelket fel-emelő eszmények nélkül.

Pedig a ma embere túlságosan földhöztapadt életet él, nincsen ideje arra, hogy lelke is legyen. A ma embere nagy részének legtöbbször a dúsan terített asztal, a tömött pénztárca s az élvezetek hajszolása a szívevágya. A mai ifjúság nagy részének eszményképe a nyers erő és vakon mennek el a lelki nagyság igazi értékei mellett.

Isten lelkünkbe oltotta a magasabbra hivatottság szent bélyegét. Nem érhetjük be csupán a természetes földi élettel, hanem *természettőlötti, azaz lelki életet is kell élnünk*. Erre pedig neveléssel kell előkészíteni a gyermeket.

Az *eszményképek nevelőhatása felmérhetetlen*. Az eszmény magában olyan cél, amely teljesen sohasem érhető el ugyan, de megközelíthető, sőt megközelítendő. A megközelítésért való küzdelem sohasem lesz hiába való. A kicsi gyermek amikor fut a szivárvány után és ha elérni nem is tudja, de

amíg töri-marja magát utána árkon-bokron át, arca rózsaszínűre pirult, tüdeje friss levegőt szívott be és ezzel egészségesebbé vált.

Maga az eszmény elvont fogalmakat képvisel, mint az igazságosság, kötelességtudás, bátorság, felelősség, lovagiasság, bölcsesség, jóság. A gyermeki lélek viszont a szemléleteshez ragaszkodik. Azonban e látszólagos ellentét ellenére sem áll távol a gyermeki lélektől az eszme, mert a gyermek egész egyszerűen ezeket az elvont eszményeket élő személyhez fűzi, vagyis az eszményt megtestesíti s így eszménykép lesz belőle.

Ha pedig azt a kérdést vetjük fel, hogy mikor kezdődik az eszményképek nevelőhatása? Ez a felelet rá: Korán, nagyon korán, mert a gyermek eleinte öntudatlanul utánozza eszményképét, később pedig már tudatosan követi.

A gyermek természetesen azt a példát utánozza legelőször, amely legközelebb áll hozzá, tehát a *közvetlen környezet példát*. Az is megfigyelhető, hogy a gyermek azt utánozza leginkább, akit legjobban szeret, akihez legjobban ragaszkodik, akit folyton les és figyel. Így a legtöbb gyermeknek első eszményképe az édesanya és édesapa. A szülők sokat gondoljanak erre, mert azok rendszeretete, kötelességtudása, munkássága, békétűrése, beszédmódja, panasz nélkül való szenvedése mind-mind utánzásra készítő példát jelent a gyermek életében. Most látszik meg igazán, milyen nagy a szülők felelőssége gyermekeik nevelésénél.

Amely családban több testvér van, nagyon helyesen cselekszenek a szülők, ha a nagyobbik testvért állítják követendő példának a kisebbik elé. Ennek igen nagy nevelőereje van. Igen természetesen csakis abban az esetben válik ez be, ha úgy nevelték a nagyobbik testvért, hogy meg is felelhessen a példát adó szerepének. Ezt a nevelést pedig már csak azért is meg kell adni, mert a legtöbb esetben a fiatalabb testvér úgyis vakon követi mindenben az idősebbet s ha nem követné, csupán akkor kell figyelmeztetni rá.

Azonban a családi eszménykép gyakran nem az élő környezetből alakul ki, hanem visszanyúlik néha a nagyszülők-höz vagy a még távolabbi ősökhöz. A *nemzeti történelem ápolása mellett a családi hagyományok* gondozása is nagyon ajánlatos. A szülők minél többet beszéljenek az ősök egy-egy

felemelő magatartásáról, mert ezek igen előnyös nevelői értékeket rejtenek magukban.

A gyermekben úgy a tízéves kor után kezdenek elhalványulni az eddigi családi eszményképek s a családon kívül, a távolabbi környezetben keres magának eszményképet. Ilyenkor kerülnek elő a pajtások, a sportbajnokok vagy a politikai élet szereplői.

A serdülőkorban a mozivilág, színészek, színésznők, képzőművészek, tudósok, hadvezérek, a nemzet vagy az Egyház nagyjai lépnek előtérbe. E korban igen nagy mértékben a szülőkön múlik, vajjon egy mozicsillag avagy Lórántffy Zsuzsanna, Zrínyi Ilona lesz-e a leánykák eszményképe. Ugyancsak a szülők tehetnek legtöbbször arról is, hogy egy boksztréner vagy pedig Hunyadi János, Mátyás király, Kossuth Lajos, valamelyik szent vagy éppen Krisztus lesz-e a kamasz eszményképe.

Segíteni kell az ifjakat tökéletesedési vágyaikban. Figyelmeztessük őket arra, hogy először kis dolgaikban legyenek mindig tökéletesebbek s ne akarjanak egyszerre sokat, nagyokat markolni az erényekből, mert ennek rendszerint letörés, elcsüggedés szokott a vége lenni. Fokról-fokra, lassan, könnyebbről a nehezebb lemondásra, kisebb jótettekről a nagyobbak felé törve kell buzdítani, segíteni és főként bátorítani az ifjút az eszménykép követésére.

Az előhaladottabb ifjúkorban, úgy a 18. életév körül kezdődik az eszménynél a személyhezkööttség megszűnése s előtérbe lép az elvont eszmény szemlélete és követése.

Amint láttuk, az eszménykép kialakulásánál igen lényeges szerepe van a nevelésnek. Úgy lesz boldog a magyar, ha a szülők minél tökéletesebb és minél erősebb eszményképeket alakítanak ki gyermekeik lelkében.

Öröme nevelünk!

Az emberi életnek egyik leghatalmasabb mozgatója, erőforrása az öröm, a boldogság utáni vágy. Különösen a gyermekben van meg ez igen nagy mértékben. Tudnunk kell azonban, hogy csak a gyermek szívét-lelkét is megmozgató, tiszta örömeknek van nevelő értéke. Az ezek nyomában fakadó

vidámság és boldogságérzés valósággal éltetője a gyermeki léleknek és fejlődéséhez éppúgy hozzátartozik, akárcsak testi egészségéhez a napsugaras, tiszta levegő. A felszínes, múló örömek azonban már csak azért is káros hatásúak, mert csak az érzékekre hatnak, csak a múló élvezetre szoktatják rá a gyermeket a nélkül, hogy lelke is tevékeny szerephez jutna benne.

Minden szülőnek elsőrendű kötelessége tehát, hogy már legkisebb kortól kezdődően tanítsa meg örülni gyermekét, megnyitván előtte a szívét-lelkét nemesítő tiszta örömforrásokat. Ezeket megtalálni nem nehéz feladata a nevelésnek, csak szeretni, ismerni kell a gyermeket és alkalmas módon foglalkozni vele.

Egyik legmélysegebb, ősi örömforrása a gyermeknek a játék. A jól megválasztott játék nemcsak felejthetetlen örömeket szerez, hanem a gyermek legértékesebb lelki tulajdonságainak is felébresztője és serkentője.

A kis gyermeknél a játék az érzékszervek és a mozgási működések begyakorlását, tehát a test ügyességét biztosítja. Aki gyermekkorában nem játszhatott eleget, sok esetben elakad testi-lelki fejlődésében és esetleg egy életen át szenved ügyetlensége s gyakorlati érzékének hiányosságai miatt. Nagy bünt követ el a szülő gyermeke ellen, ha játékában megakadályozza, a helyett, hogy azt elősegítené. Tehát *minél több játékalkalmat szerezzünk* a gyermeknek, hogy *minél több öröme* legyen, hogy *minél szebb lélek* fejlődjék a helyesen fejlődött testben. Ne avatkozzunk avatatlan kezekkel a játékába, hanem ereszkedjünk le hozzá a felnőttek magasságából s legyünk pajtásai, tudjunk vele kacagni, vigadni, futkározni. Ilyen módon játékának cselekvő részeseivé válva, irányítsuk azt észrevétlenül, ha szükségesnek látjuk. Ne korholják a szülők a gyermeket a játszásáért, ne kicsinyeljék azt le előtte, mert a kicsi gyermeknek a játék a munkája, az éltetője s minden öröm forrása.

A gyermek mindent, amit cselekszik, komolyan vesz. A játékot *valóságnak* veszi, számára komoly foglalkozás az, valóságos tanulás, munka. Játék közben összeráncolja a homlokát, mint amikor mélyen elgondolkodik. Összeszorítja ajkát, mint a felnőttek, amikor megerőltető munkát végeznek. Élénk arckifejezése hol derűs örömet tükröz vissza, hol meg

izgatott, a szerint, hogy sikert ért-e el vagy akadályokat kell leküzdenie. *A játék igazi örömét azonban a pajtás adja meg.*

Másik kiadós örömforrás a gyermek számára a mese. A mese is játék, mert a gyermek ezzel is játszik. A mese szuggerációjának hatása alatt valóban játszik, sőt gyakran el is játssza a mesét, mert a mese elevensége megfelel a játék elevenségének. A mese világa az ő színes, ötletszerű lelkivilágának felel meg. Különösen pedig azért szereti a gyermek a mesét, azért örül neki annyira, mert a gyermeket sűrűn korlátozzák vágyaiban, cselekedeteiben, lépten-nyomon akadályokba ütközik, — ezt nem szabad, azt nem szabad! — a mesében pedig minden szabad, szabadon élheti ki vágyait, elfojtott örömeit. Igen nagy öröme hangolja őt a mese *csodálatos* világa, ahol nincsenek korlátok, akadályok, ahol minden elérhető, minden keresztülvihető és átélhető. A mesehősök csodálatos dolgokat végezhetnek, hegyeket átugorhatnak, tengereken átgázolhatnak, mert némelyik hosszúlábú óriásnak születik. A mesében éppúgy, mint a játékban, sok a cselekvés s ez a folyton mozgó, soha nem pihenő cselekvés viszi, ragadja, röpíti folyton csak előre, semmi elől meg nem hátrálva, fel a gyémánthegyre, le a cukorbányába, csőszkunyhóba, tündérpalotába, boszorkánykonyhába, szóval mindenfelé. Ez éppen a gyermeknek való, mert ilyen az ő lelkivilága is, mely folytonos cselekvésre ösztönzi, márpedig cselekvés van a mesében annyi, amennyi csak kell a gyermeknek. Főként azért is örül a gyermek a mesének, mert a mesében nem érzi többé az ő gyengeségét, mert beleéli magát a mesehősök szerepébe, ugyanis a mese mindig *azonosítást* is jelent a gyermek számára.

Ennek ellenére mégis azt kell látnunk, hogy a mesemondás kezd már kimenni a divatból, főleg a mesélő mamák száma fogy mindegyre. A mesét többnyire úgy olvassák fel a gyermeknek a mesekönyvekből. Ez még jobbik eset, bár a mesekönyveket is előbb a szülőknek kellene átolvasniok. Rosszabb az az eset, amikor a kis cseléd maga csinálja a gyermeknek a mesét, a kicsik pedig csak úgy falják ezeket a rémséges dolgokat s még álmukban is folyton nyöszörögnek szegénykéik. Mesélni ugyanis minden háztartási alkalmazott tud, mert a falvakban az édesanyák még a mai napig is mesélnek gyerme-

keiknek. Azonban más a falu, más a város gyermekanyaga. Azok a rémmesék, amelyeken az edzett idegzetű falusi gyermekek jót nevetnek, az érzékenyebb idegzetű városi gyermeknek félelmetes éjszakákat szereznek s különben is nyugtalankodó egyéniségükre felette károsan hatnak.

A mese valójában akkor válik igazi örömforrássá, ha az édesanyák mesélik el. Igazi nevelő értéke pedig csakis akkor érvényesül teljes mértékben, ha az édesanyák *alkalomszerűleg*, a gyermek egyéniségéhez mérten, pillanatnyi viselkedésének megfelelően, egy kirívóbb hiba, viselkedési zavar megnyilatkozása alkalmával mesélnek, mert az édesanyák meséje a leggyönyörűbb, de a leghatásosabb is. Amely családból kihál a mese, kihál ott a gyermek öröme is. Amely család nem vezeti be a gyermeket a mese ragyogó, csodás világába, ott a gyermek élete rideg lesz. Amely családban nem fűzik magukhoz a szülők a gyermeket a mese aranyszálával, ott a gyermek hamar elszakad a családtól, mert hiányzó örömeit a családon kívül keresi majd.

Sok örömet rejtegetnek az iskolásgyermekek számára a jó könyvek is, azért korán meg kell kedveltetni a gyermekkel az olvasást. Különös gonddal kell megválogatni a gyermek olvasmányait is. Az olvasmányok hatása alól senki sem vonhatja ki magát s amint a rossz könyvek hatására könnyebben hajlik az akarat rosszra, éppúgy a jó könyvek fokozzák az erőt az eszményi életre. A jó könyvek olvasása egyike a legnemesebb örömöknek, mely nemesíti a lélek érzelmeit, megvéd az unalomtól s általa sok bűntől is. A jó könyv a legjobb barát, írója mesterévé válik olvasójának. Különösen fontos ez a serdülőkorban!

Égész életre szóló örömök forrását nyitjuk meg a gyermekek számára a gondos vallásos neveléssel, ha a vallás fenséges szépségeibe már korán bevezetjük a zsenge és mindenre fogékony gyermeki lelket. Ha le tud ereszkedni a szülő a kicsi gyermek lelkéhez, ha tud az ő nyelvén beszélni, kiapadhatatlan örömök tárházát nyitja meg gyermeke számára. Milyen nagy örömforrás már maga az a tudat is, hogy a hatalmas, mindent tudó és mindent látó mindenható Istennek a gyermekei vagyunk, aki minden jó embert és gyermeket nagyon szeret. Sőt még a bűnöst sem taszítja el magától, ha őszinte

megbánást mutat. Nincs az a csapás, kár és szerencsétlenség, amelynek elviselésére ne tudnánk elegendő erőt meríteni a vallás vigasztaló tanaiból. Sokáig tartó örömök forrása az első szentáldozás és a bérálás. Jól teszik a szülők, ha az ünnep fényét, az öröm hatását új ruhával, fényképfelvételekkel, ajándékokkal emelik s teszik még emlékezetesebbé, de jól vigyázzanak, hogy az első szentáldozás örömét ne a szép fehér ruha, a bérálás örömét ne az ezüst zsebóra szabja meg, hanem a vallás mély áhítatának átérzése. Feledhetetlen örömet szereznek a vallási ünnepek. Csak ne feledkezzenek meg a szülők arról, hogy nem a karácsonyfa, az aranydió és a hócsizma a karácsony ünnepe, hanem a Megváltó születése.

Az örömteljes egyházi ünnepekkel kapcsolatban nem szabad megfélekedni a *családi ünnepekről* sem. Nem lehet kifogás a kellő anyagiak hiánya, mert nem az anyagiak nyújtotta örömök az igazi örömök, hanem a szívek nyájassága. Ha egy szál virágra sem telik, az semmit sem apaszthatja az örömet, csak az a szív legyen tele örömmel, amely ilyenkor a jókívánságokat tolmácsolja.

Azonban a tiszta örömforrásokat csakis úgy tudjuk feltárni a gyermek számára, ha magunk is tudunk örülni. Az igaz, hogy a mai ezer gondtól roskadozó felnőtteknek nehezebb örvendezni, mint a gondtalan gyermeknek, de azért bőven akad a redős homlokú felnőttek számára is öröm, csak fel kell azt ismerni és ne szégyeljünk örülni. Az örvendezésben valóban van valami gyermekies vonás s a felnőttek többnyire szégyelik ezt. Pedig örülnünk kell a jelennek s ha nem volna pillanatilag örömünk, akkor keressünk. Ha a jelen vigasztalan, elevenítsük fel a boldogabb multat. Az örülni tudó, derült kedélyű embert mindenütt szívesen látják s az ilyen szülők környezetében szívesen vannak a gyermekek is. A mosolygó, barátságos arcú ember mindenkit könnyen megnyer, az ilyen szülőknek a gyermekek is örömmel fogadnak szót. Már ez maga is mily nagy előny a nevelésnél!

Legelsősorban azt nem szabad elfeledni, hogy az igazi örömök nem az anyagi örömök. Felismerésük nem mindig könnyű. Éppen azért meg kell tanulni és a gyermekkel is meg kell taníttatni, megismertetni azokat. Örüljünk a télnek a télért, a tél csikorgó haváért s ne sóvárogjunk ilyenkor a nyár után.

Nyáron örülünk a nyárnak, a derűs égboltozatnak, a zivatar-nak; tavasszal örülünk a virágfakasztó tavasznak, ősszel a gyümölcsérlelő őszenek és ne áhitozzunk mindig más évszak után. A mezőn gyönyörködünk a mezei virágokban, a mező terményeiben, az éneklő pacsirtában s ne keressük benne mindenáron az egyhangúságot, hanem lássuk meg, fedezzük fel az örömet. Hegyvidéken örülünk a hegyek fenségének, az erdők idegzsongító csendjének, a hegyipatakok csobogásának s ne emlegessük folyton a felfelémenés nehézségeit. Úgy gyakoroljuk be tehát megfigyeléseinket, hogy ne a bosszúságot, hanem az örömet vegyük észre mindennél hamarább, mert az öröm elfeledteteti vagy legalábbis megszépíti az élet kellemetlen hatásait, nyomorúságait is.

Az öröm nemcsak a lelket nemesíti, szépíti meg, hanem a testet is. A gyermek külső szépségét sokkal jobban kifejezésre juttatja az örömtől sugárzó szem, az örömpírtól rózsás arc, mint akár a legdrágább ruhák. A nagy zürichi nevelő, Foerster Fr. W. írja egyik könyvében, hogy egyszer egy híres festőhöz két agyonbecézett, indulatos, durcás vonásoktól csúnya arcú gyermeket vittek a szülők, hogy fesse le őket. A festő csak hosszas kérlelésre és jó borsós díjazás ellenében vállalkozott e neveletlen ábrázatok megörökítésére. Négy hét múlva elkészült a kép. Mindenki elbámolt a gyermekek ártatlan, kedves, derűs arckifejezésén; egyenesen két szép gyermek mosolygott le a képről s azért mégis hű volt a kép. Faggatták a festőt, hogyan varázsolta fel azokat a bájos arcokat a vászonra? A festő azt mondta, hogy nem volt szükség varázslatra, mert azokat a szép vonásokat úgy csalogatta elő a gyermekekből. Festés közben vidám meséket mesélt nekik, velük is meséltetett ilyeneket s ezen idő alatt minden kedvesség és jószág, ami bennük rejtőzött, kiragyogott az arcukra s az szépítette meg őket ennire.

Azonban, amely gyermek elől mesterségesen elzárják a tiszta örömforrásokat, az alantas élvezetekben keresi az örömet. Az ilyen gyermek arcára a bűnös örömök nyoma ül ki, mely nem széppé, hanem rútta teszi a gyermeket. Tóth Tihamér ír le egy idevonatkozó megrázó történetet. Leonardo da Vinci, mikor a milánói kolostor ebédlőfalára festette fel az „Utolsó vacsora” című világhírű művét, a templomi énekes

ifjak közül választott ki egy szép ifjút, akiről az Úr Jézus fenséges arcát festette meg. Lassankint minden arcot megfestett már, csak még a Júdás-archoz nem talált megfelelő mintát. Leonardo borús kedvtelenséggel rózta Milánó utcáit hónapokon át, de csak nem akadt megfelelő arcra. Olyan férfit keresett, akinek az arcára rávetődik mind az a gonoszság, amit az ember Júdásról gondolni szokott. Két esztendei keresés után ráakadt egy még fiatal, de koravénarcú emberre, akinek durva arcvonásaiból nagyon romlott lélek szólt meg. Amikor az „Utolsó vacsora” előtt az ifjú megjelent lemintázásra, hirtelen keserves zokogás tört elő a lelkéből. Az idegen az az énekes ifjú volt, akinek erkölcstelen élete a Krisztus-arcot két év alatt Júdás-arcá torzította.

A gyermek ösztönösen, szinte mindennek tud örülni, azért a szülők főteendője inkább az, hogy a gyermeket *örülni engedjék* és ne akadályozzák meg ártatlan örömeit. Igen fontos követelmény tehát a nevelésnél elkerülni azokat a körülményeket, amelyek a tiszta örömök fakadását akadályozzák meg. Nem sok öröm fakad az olyan gyermek számára, akit folyton szűrös detektívszemekkel kísérnek, minden hibát rögtön észrevesznek és azonnal meg is torolnak; akit folyton csak gáncsolnak, fenyegetnek és megaláznak. Örömtelenné lesz a gyermek élete, ha a szülők egymás iránt szenvedélyes kifakadásokat rögtönöznek az ő jelenlétében. Az örömök legnemesebbikétől zárják el az egykés szülők gyermeküket, mert a testvérek körében eltöltött legkedvesebb játékos gyermekkortól rabolják meg s teszik rideggé életét.

A család a kicsi gyermek számára minden öröm kútforrása, de — teljesen — csakis akkor, ha a gyermeknek testvérei is vannak. A család az élet kis örömeinek legdúsabb termőföldje, ha csilingelő gyermekcagások hallatszanak ki belőle. A család a hétköznapi örömeinek kifogyhatatlan tárháza, amelyből a testvérek mennél többet merítenek, annál több marad raktáron. Ezek a hétköznapi örömök pedig felette fontosak, hisz az élet leginkább hétköznapiakból áll. A boldog család gyermekserégének öröme az egész emberiség örömet is szolgálja, mert egyrészt az egyesek boldogságából tevődik össze az emberiség öröme, másrészt, mert csak a megosztott öröm az igazi öröm.

Pap szeretne lenni

Egy hatodikos gimnazista, 17 éves ifjú, a maga elhatározásából kereste fel az intézetet, mert úgy érezte, hogy igen nagy szükségé van tanácsainkra. Előadta súlyos lelki küzdelmeit. Azzal kezdte, hogy pap szeretne lenni, komoly elhatározással készül erre a pályára, de igen sok kétely gyötri állandóan. Nagyon bántja őt, hogy szülei elváltak, ő az apjával van, de anyját is nagyon szereti. Mindent elkövet, hogy összehozza megint őket, de eredménytelen minden fáradozása. Főként azért bántja a szülők különválása, mert attól fél, hogy esetleg ez a körülmény hátráltatja majd az előmenetelét a papi pályán. További aggodalmai is vannak. Sokat olvas, a politikát is figyeli, sőt politizál is. Azt magyarázta, hogy a hitlerizmus és a kommunizmus előbb vagy utóbb összeütközésbe kerül egymással s egyik a másik kiirtására törekszik. Ránézve azért látszik tragikusnak a jövő, mert ő úgy gondolja, bármelyik fél győzzön is, nem lehet majd pap. Látogatását főként annak köszönhetjük, hogy a magas politikába bonyolódott lelki küzdelmeitől megszabadítsuk s lelki egyensúlyát visszaadjuk. E célból tovább fürkészttük az ifjú egyéniségét s feladott kérdéseink révén a következőket tudtuk még meg: Társaságba nem jár, barátai nincsenek, semmiféle sportot nem űz, kirándulni sem szokott, mindig csak otthon ül és olvas, sokat olvas, mindent olvas, mert minden érdekli őt. Elsőrendű tanuló, élen áll az osztályban. Kedélyvilága állandóan lehangolt, az utóbbi években már maga is kedélybetegnek ismeri el magát. Ő ezt szülei szétválásából folyó következménynek könyveli el. Megtudjuk még továbbá, hogy 4—5 éves kora óta genitális játékot játszik, 11 éves kora óta pedig onanizál.

Ez az ifjú teljes bizalommal és önként jött hozzánk, húzamosabb ideig állott kezelésünk alatt, tehát sikerült is kigyógyítani őt mind a politikából, mind az onániájából. Megbeszéljük vele további olvasmányainak tárgyát és íróit. Jellemnevelésre, akaraterősítésre fogtuk, barátok közé tanácsoltuk s meghagytuk neki, hogy testi és lelki zavartalan fejlődése ér-

dekében mondjon le inkább a rangelsőségről, de sportoljon többet, főleg ússzon sokat.

Onánia terápia

Korunk túl finomult műveltségének képzeletet ingerlő alkotásai, a körmönfont élvezetek hajszolásának gyakori látása, a vágyakat tüzelő olvasmányok, filmek és színdarabok korán felébresztik a serdülőkben és ifjakban az érzékiséget. Ha ezekhez még hozzászámítjuk a széthullott és elvadult családok neveletlen ivadékainak csábításait, akkor a serdülő ifjú néha igen könnyen siklik a titkos bűnök útjára.

Mivel a serdülő ifjúnak a maga testéből merített kéjkielégülése mind testi, mind lelki életére károsan hat, igen kényes és fontos része ez az ifjúság nevelésének, annál is inkább, mert a legtöbben folytonos bukásokkal, hasztalanul megújított törekvésekkel és erőlködésekkel gyötrődnek, ha avatott nevelők meg nem mutatják nekik a megszabaduláshoz és győzelemhez vezető utat.

Sajnos, e felette fontos kérdésben a szülők között még mindig igen nagy a tájékozatlanság. A régebbi idők orvosi könyvei — főként azok, amelyeknél az üzleti célzat kétségtelenül kiütökö — elriasztó és szinte kétségbeejtő jövőt festettek az onanizáló ifjú elé. Számos újabbkori nevelésügyi szektáriánus viszont azt hirdeti, hogy nem veszélyes a serdülőkori onánia, csupán az ijesztés a káros.

E két szélsőség között, a középuton található meg az igazság. Vizsgáljuk meg előbb, hogy az onánia milyen hatással van a lelki működésekre. Ideg orvosok és középiskolai tanárok véleménye szerint az onanizáló ifjú szellemi működésében lassú eltoppulás következik be, mert feledékeny lesz, figyelme gyöngül, emlékező képessége csökken, szórakozottá válik; mikor felelésre szólítják, úgy viselkedik, mintha legjobb álmából riasztották volna fel. Napjai érzéketlen közömbösségben, tunya lustaságban telnek, elvész előtte a munka öröme, amely szemében robottá vált. Zárkózott, részvétlen, önző, szomorú, szótlán, nyugtalan kedélyű, elmélázó és bizalmatlan lesz. Szemeit lesüti, nevelői szemébe csak lopva tekinget.

Testi életében a következő változások szoktak bekövet-

kezni. Az eddigi piros-pozsgás arcszín sárgás halvány vagy ólomszürkessé változik, karikás szemei mélyen fekvők, az arc-bőr néha pattanásos lesz, járása már nem ruganyos, hanem lankadt, mindig álmos és mindig éhes, sokat eszik, de folyton soványodik, mozgásnál, sportnál hamar kimerül és izzad, főként a homloka, melle és kezei. A test önvédelme csökken, hamar meghűl, szervezete kevésbé ellenálló a fertőző betegségekkel szemben.

Az onanizáló ifjút ijesztgetni és fenyegetni feltétlenül káros és egyik legvégzetesebb nevelési hiba. Elrettentésül megemlítek néhány ilyen avatatlan közbelépést: „Ha két hét múlva el nem hagyod e csúnya szokásodat, soha az életben meg nem szabadulsz tőle!” E megjegyzés igen súlyos nevelői tájékoztatlanságot árul el, mert az onániáról való leszoktatást nem lehet és nem szabad záros határidőhöz kötni. Súlyos hiba ez a fenyegetés is: „Ha e csúnya szokás rabja leszel, nem tudsz majd megszabadulni tőle!” Az ilyen szuggesztív befolyásolással bizonyos, hogy nehezen szabadul majd meg rossz szokásától.

Különösen veszedelmes ez az eljárás akkor, ha a serdülő ideges, mert mellette úgyis jelentkeznek mindig más ideges tünetek is, amelyek a gyengeségi érzésnek a kifejezői. Márpedig az onánia egyik jele lehet az ideges jellemnek s az idegességnek ilyenkor inkább egyik tünete ez, mint oka. Az ilyen ijesztgetésekkel valóban nagyon bonyolulttá tehetjük az ideges gyermeknél az onánia leküzdését s az ilyenek között, az előbb ismertetett avatatlan nevelői eljárások folytán, bizony akad sok olyan is, aki lelkileg is, testileg is elkallódik.

Fontos megjegyezni, hogy az onanizáló ifjúnak nevelésénél fenyegetést sohasem szabad alkalmazni, mert azzal csökkentjük az önbizalmát, holott éppen csakis az önbizalom emelésével és megerősítésével küzdhető le ez a baj. Ha például arról panaszkodik az ifjú, hogy már tíz napig sikerült a győzelem, de a tizenegyediken mégis elbukott, akkor ne kicsinyeljük le őt, hanem önbizalmát inkább így emeljük: „Azért nem vészett kárba annak a tíz napnak a győzelmes munkája! Csak tovább küzdj bátran s a siker nem marad el!”

Az ifjúkori önkielégülés elleni küzdelem sokkal eredményesebb akkor, ha nem frontálisan, szembe támadunk, hanem indirekt úton, azaz közvetve vagyis megkerüléssel, átkarolás-

sal erőszakoljuk ki a győzelmet. A sikert csak erős akarattal lehet kivívni, tehát legelső teendő az akarat megerősítése. De az akarat megerősítését ne rögtön a legnagyobb nehézségek leküzdésével akarjuk megkezdeni, mert annak többnyire csak letörés a vége. Kezdjük az akarat erősítését kisebb dolgokon és minden lehető másféle téren. Például tartson mindig példás rendet a holmijai között, reggel, amikor felébred, azonnal ugorjék ki az ágyból és végezzen tornagyakorlatokat, nevelje magát erős akarattal a teljes igazmondásra, az ebédnél süteménye részének felét tegye félre s adja oda egy szegény pajtásának, fogjon neki egy idegen nyelv erélyes tanulásának, határozza el erősen és tegye is meg, hogy naponta 20—40 új idegen szót tanul meg. Amikor ezeken a területeken sikerült már az akaratot regenerálni, megújítani, akkor már az onániával is győzelmesen veheti fel a harcot.

Tagadhatatlan, hogy a legbiztosabb fegyver a megelőzés. A kicsi gyermeket ne csiklandozzuk és minél kevesebbet csokolgassuk, főként idegeneknek ne engedjük ezt meg. A mosdatásnál, fürdetésnél ne nyúljunk a nemi szervéhez, ha illet a cseléd utasítás ellenére is tenne, azonnal irtsuk ki a házból. Ne lásson a gyermek hiányos ruházatú félmeztelenségeket, a maga testét se nézegesse. Szüleivel ne aludjék egy szobában. Képzletet izgató szobrok, képek, festmények, könyvek ne legyenek a lakásban a gyermek körül. Már a kisgyermeket szoktassuk arra, hogy ülésnél a combjait ne rakja egymás fölé, az alsóneműje ne legyen szűk, meleg fürdő és puha, meleg fekhely nem való a felcseperedett gyermeknek, a feleslegesen dús táplálkozás és kevés mozgás feltétlenül káros. A sokat ülő diák legalább egy órát sétáljon naponta vagy sportoljon. Szoktassuk rá a folyóvízben való fürdésre és minél előbb tanítsuk meg a legférfiasabb s egyúttal legegészségesebb sportra, az úszásra. Kerülni kell mindent, ami az érzékiségét izgatná, ne olvasson ilyen könyveket, ne nézzen ilyen filmeket és színdarabokat s ne hallgasson sikamlós beszédeket. Igen nagy óvatossággal válogassuk meg a pajtásait, mert a rossz pajtások ajánlgatják egymásnak az onániát azzal, hogy ők már így felnőtteknek számítódnak; a serdülők viszont alig várják azt az időt, amikor őket már felnőtteknek tekintik. A jobb oldalán aludjék, ne a hátán és kezét rakja a takarón

kívül. Reggel ne heverésszen, hanem keljen fel, amikor felébred. Általában óvjuk az unatkozástól, tétlenségtől, henyéléstől, mert ez a titkos bűnök melegágya. Tegyük lehetővé, hogy tanulhasson zenét, festészetet, fűrást-faragást és szerelést. Szoktassuk rá, hogy az érzéki gondolatok feltámadásánál kezdjen olyasmibe, ami eltereli ezeket a gondolatokat. Azt pedig el ne feledjük soha, hogy sokkal könnyebb a bajt megelőzni, mint meggyógyítani!

Neveljünk erős jellemeket!

Az állam alapköve a tiszta erkölcs, polgárainak erkölcsi jelleme. Éppen azért legfontosabb nevelési feladat a jellemképzés, a jellem kialakítása. Erkölcsi jellem nélkül ugyanis nincsen értékes emberi élet.

A jellem a gyermekkortól az öregkorig folyton alakul, tökéletesedik, meg-megbotlik, vissza is csúszik néha, mert fejlődése hullámos, miként az emberi élet is hullámszik.

A jellem alakulására igen sokféle tényező gyakorol hatást. Ezek: veleszületett lelki készségek, a környezet, mely a gyermeket körülveszi, az iskola, a pajtások és barátok, a műhely, az irodái, az ölömbetük és a nagyvárosi utca forgatagának jellemalakító hatása.

A gyermek jelleméért elsősorban a család felelős. Nemes jellemű embereket legtöbbször nemesen gondolkodó családok nevelnek s csak elvétve fordul elő, hogy káros jellemű családi körből nemes jellemű egyén kerül ki.

Hogy valaki adott esetben hogyan viselkedik, azt a jelleme határozza meg. *A jellemes ember hasonló esetben mindig ugyanolyan módon cselekszik.* Tehát a jellem legfőbb formái tulajdonsága a *következetesség*. A jellemes emberről előre tudjuk már, hogy adott esetben miként cselekszik majd, mert a következetesen jellemes egyén minden külső és belső akadályt legyőz, szembeáll környezetének ráhatásaival, saját ösztöneivel és indulataival. Ehhez azonban erős akarat kell.

A jellemképzés lényege tehát az akarat nevelése.

Vannak azonban következetes és erős akaratú jellemek is, akik megátalkodottak a bűnben. Ez is jellem, de bűnös jellem.

A nemes jellem az erkölcsi elveknek megfelelő következe-

tes cselekedetekre érez magában erős akaratot és állandó készséget. Mivel az erkölcsi jellem legfőbb formai tulajdonsága a *következetesség*, azért a jellemképzést is olyan eszközökkel kell megkezdeni, amelyek ezt a következetességet szülik. Éppen azért a tervszerű jellemalakító munkának a gyermek megnyilatkozó szokásaiból kell kiindulnia, mivel ezek az első szokások kezdik kialakítani a jellemet azzal, hogy állandó irányt és egyöntetűséget — azaz következetességet — határoznak meg a cselekvések számára. Arra kell tehát törekedni, hogy már igen korán, még a zsenge kisdedkorban igyekezzünk olyan *jó szokások kialakítását elősegíteni*, amelyek egy életen át megszabják az egyén bizonyos cselekedeteinek irányát.

A szokásainknak olyan nagy a hatalmuk felettünk, hogy régebben azt hitték, a szokásaink velünk születtek. Ez téves felfogás volt, mert minden szokás a nevelés eredménye. Éppen ebben rejlik a nevelés fontossága. A szokásokat *szoktatás* útján alakítjuk ki a gyermekben. Mivel a jót éppen úgy meg lehet szokni, mint a rosszat s mivel a gyermek maga is önállóan alakít ki magában szokásokat, a nevelő azt tartsa most már legfőbb feladatának, hogy *a jó szokásokat mozdítsa elő és tegye állandóvá*, míg a rosszak kifejlődését akadályozza meg.

A szülők a nevelésnél fordítsák mindig a szemüket és teljes figyelmüket ama tényezőkre felé, amelyek a gyermek jellemének kialakulásánál néha döntő hatással vannak. A veleszületett lelki készségek is tagadhatatlanul szerepet játszanak a jellem kialakulásánál, de *ezt a szerepet sokan túlértékelik*. Ezeket a veleszületett készségeket, ha meg is adják az egyéniség alapját, azért mégsem szabad túlbecsülni, hanem inkább úgy kell tekinteni, mint amelyek meghatározzák a nevelés irányát, mert a gyermek végleges egyéniségét és jellemét neveléssel lehet és kell is kialakítani.

Igen hatásos *jellemalakító tényező a mindennapi környezet*, amelyben él a gyermek. Úgy irányítsák a szülők ezt a környezetet, hogy azok tagjainak gondolkodása, beszéde, viselkedése és cselekedetei nemesítőleg hassanak a gyermek fejlődő egyéniségére, jellemére. Éppen ezért fontos a *pajtások kijelölése és a barátságok kialakulásának irányítása is*.

A család után az iskolának van a legnagyobb szerepe a jellemképzésnél. Az iskola azonban csak úgy tudja ezt a fel-

adatot teljes mértékben elvégezni, ha az iskola jellemképző munkáját *a szülők otthonukban nem gátolják*, hanem azt *együtt-munkálkodásukkal elősegítik*. Az egész iskolai élet a gyermek erkölcsi jellemének kialakítását szolgálja. Ennek legkézzelfoghatóbb jele a munkára, a kötelességteljesítésre való nevelés, melynek tengelyében az akarat nevelése áll. A szülők éberén tartsák szemmel a gyermeket és az otthoni munkáját, hogy a feladatát mindig lelkiismeretesen elvégezze.

A jellemképzésnél sohasem szabad szem elől téveszteni az ólombetűk hatását, mert *a könyv nem egyszer közelebb érkezik a gyermek lelkéhez, mint a szülő és akárhányszor nagyobb szerephez jut, mint a gyermek élő környezete*. A könyv lehet a gyermek alakuló jellemének nemesítő anyaga, de pusztító mérge is. Igen lényeges kötelességük a szülőknek úgy irányítani a gyermek olvasmányait, hogy előbb maguk a szülők ismerkedjenek meg a gyermek kezébe adott könyv tartalmával.

A nemes jellemű emberekben ideális lélek lakozik. Csak az éppen a baj, hogy kevés az ideális lelkű ember manapság s ami kevés mégis akad, azokat is sok gáncs és gúny éri. Pedig éppen ilyen ideális lelkű emberekre volna legnagyobb szüksége a Hazának. Azért ifjúságunk lelkében meg kell teremteni azt az alapot, amely megbecsüli az önzetlen és eszményi törekvéseket s akkor ezek az ifjak felnőttkorukban is méltányolják majd legjobbjaink ideális, nemes törekvéseit. *Az ideális, az erkölcsi elveknek megfelelő törekvések megbecsülésétől pedig már csak egy lépés van a követésig.*

A serdülő ifjúság becsületérzésének megerősítésével tehát megszorítjuk a nemes jellemű emberek számát. Különösen *nemzetünk nagyjainak megbecsülésére neveljük a gyermekeket*. Magyar jellemek életének, kimagasló cselekedeteinek ismerete hat különösen nevelőleg a magyar ifjúságra.

Hála Istennek, akadt és ma is akad nemzeti életünk folyamán számtalan olyan nemes jellemű magyar férfi és nő, akiket mindenkor büszkén állíthatunk a magyar gyermek elé példaként, követendő eszményképnek. Nagyjaink magyar faji jellemvonásai felkeltik ifjaink lelkében a hazaszeretetet, a törhetetlen hűséget és ragaszkodást a magyar szabadsághoz, a Hazáért való önfeláldozást és lemondást. Magyar példák, ma-

gyar jellemek alakítják ki az új magyar, nemes jellemű nemzetéket.

Egy kallódó egyetemista

Az édesanyja hozta el hozzánk egy ismerősük tanácsára ezt a kallódó egyetemistát, mert már nem tudta tovább tűrni a viselkedését. A 19 éves ifjú gyermekkorától nyugtalan, ideges s már egészen kicsi korában megszokta az egész család fölötti zsarnokoskodást. Nem ismer tekintélyt sem a családban, sem a családon kívül. Szeszélyes, hirtelenharagú, sőt indulatos is. Édesanyjával szemben is tiszteletlen, durva, kihívó és erőszakos. Édesanyját és két idősebb leánytestvérét mint nőket sem tiszteli s azokat a nem éppen kifogástalan nőkkel tartja egy szintvonalon állóknak, akikkel az ifjú érintkezni szokott. Ha édesanyja erélyesen lép fel vele szemben, kineveti vagy két karjánál fogva felemeli és félreállítja édesanyját az útjából. Megtudjuk még, hogy az ifjú apja kedvence volt. A középiskolában gyengén tanult és majdnem minden osztályt más városban járt, mert az apa is magáévá tette fiacskája véleményét, hogy minden alkalommal a tanárok voltak a hibásak. Az apa időközben meghalt s a kedvenc tovább zsarnokoskodik a családban s nem tudja fékezni indokolatlan haragját és gyakori indulatkitöréseit.

A harag

A lobbanékony vérmérsékletű és sűrűvérű magyarság közéletére tömérdek bajt és helyrehozhatatlan sok kárt, szenvedést zúdított már a nagy magyar harag. Költőinket is állandóan foglalkoztatja ez az alsórendű ösztön. Akadt olyan magasra felcsapó lángú magyar sorsharag is, amelyet ketten is megénekeltek. Arany János nagy elbeszélő költeményének utolsó soraiban így jellemzi hőst: „Senki sem állhat ellent haragjának, de ingét is odaadta barátjának.”

Ma is számtalan Toldi Miklósa van a magyar közéletnek, de sajnos, csak hirtelen haragját örökölték a magyar fajta

egyéb jeles kiválóságai nélkül. Ma, amikor annyi szó esik a nemzeti erények öregbítéséről s hibáink leküzdéséről, a magyar anyákra vár az a nemzetnemesítő magasztos feladat, hogy már gyermekkorában megtanítsák a jövőendő magyarját kirobanni készülő lángoló haragjának még idejében való megfékezésére.

A harag legtöbbször *káros érzelmi állapota* az egyénnek, főként a gyermeknek. Feltétlenül rossz a harag, ha túlérzékenységből fakad és olyan ellen irányul, akit bántani tulajdonképpen nem is akart. A harag ellen azért kell küzdeni, mert a haragos érzelem erős hatására elterelődik a figyelem az értelemről s így nem tud helyesen ítélni és cselekedni. Ezért született meg a közmondás: *A harag rossz tanácsadó!*

A harag külső testi megnyilvánulásai is azt igazolják, hogy a harag érzelme igen sokszor nemcsak a lelket, az értelmet szorítja hatalma alá, hanem uralmát még a testre is kiterjeszteni igyekszik. Testi megnyilvánulásai kifejezetten támadó jellegűek. Ilyenek: a fogak összeszorítása, csapkodás, dobbanás, támadó lépések, a kezek ökölbe zárása, a mozgások fokozott és görcsös volta, a beszéd akadozása, az arcvonások eltorzulása. A harag a mirigyek váladékát mérgessé teszi. Magyarban a méreg szónak harag értelme is van.

A harag, a mérgeződés, főként a hirtelenharag semmiképpen sem kívánatos érzelmi beállítottság. A művelt ember igyekszik is haragját megfékezni és a kirobanni készülő, haragtól tüzelt cselekvését nyugodtabb időkre halasztani törekszik. De nincsen ez így a gyermeknél. A kicsi gyermek teljesen az érzelmek világában él, érzelmeinek uralma alatt áll korához és neveléséhez mérten. A természeti állapothoz közel álló gyermeknél a műveltség teremtette gátlások nincsenek meg, mivel ez csak hosszabb, tervszerű nevelés által fejleszthető ki benne. Ezért engedi át magát teljesen a hirtelen feltámadó haragos érzelmeinek, amelyek rendszerint támadó ösztönben nyilvánulnak meg, mert a gyermekben nincs meg az a támadás erejét tompító és ellensúlyozó gondolatartalom, ami megvan a művelt felnőttben.

A gyermeki lélekben igen korán jelentkezik a harag érzelmek, sokszor már a két-három hetes kor körüli időben. Haragját hangos sirással, görcsös kapálódzással, rugdalódzással adja

tudtul. *A harag elleni küzdelmet már a pólyáskorban kell elkezdni.* Gondoljunk arra, hogy mi váltja ki a babában a haragos érzelmeket s akkor nyilvánvalóvá válik mindjárt az a mód is, amellyel legeredményesebben lehet küzdeni a harag ellen. Ez pedig nem lehet más, mint a gondos és következetes, főként mindig szigorúan azonos időben történő testi ápolás, gondozás és táplálás. Igyekezni kell már a csecsemő lelki életében is állandóan derűs hangulatot teremteni, hogy kedélyét ne nyomhassa, haragját fel ne tüzelhesse a kínzó éhség és tisztátalanság érzése. Ez igen fontos dolog, mert a kisdéd lelkébe befészkelődő harag sötét fátyla alatt igen káros érzelmek fejlődnek ki és lapulnak meg. Ilyenek: rosszakarat, düh, mérgeződés, ellenszenv, gyűlölet, bosszú, féltékenység és irigység.

A harag elleni küzdelem akkor a legeredményesebb, ha a nevelésben arra törekszünk, hogy harag ne is támadhasson a gyermek lelkében vagyis megelőzve nevelünk. *Ki kell kerülni minden olyan mozzanatot, amely a gyermek lelkében a haragot felkeltheti.* Ezek: mellőzés, a másik testvér előtérbe helyezése, az igazságtalanság, káröröm, megvetés, bántalom, izgatás, bosszantás. Főként mi magunk fékezzük le haragunk külső és nem éppen épületes megnyilvánulásait. Különösen a büntetésnél kell megfékezni a haragot, mert nem lehet azt haraggal sem meggyógyítani, sem megelőzni. De meg a *harag érzelmét is sugározható*, azért sohasem szabad a gyermek előtt bántó módon haragosnak mutatkozni, mert könnyen átragadhat a gyermekre is.

Igen hatásos segítséget nyújt a harag elleni küzdelemben a gondos vallásos nevelés. Korán kell figyelmeztetni a Miatyánk szavaira: „Bocsásd meg a mi vétkeinket, miképen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek!” A gyermekbe bele kell nevelni azt a gondolatot, hogy Isten is nagyon haragszik a haragtartókra. *Rá kell szoktatni a gyermeket arra, hogy legyen elnézéssel pajtása hibájával szemben, mert magunk is rászorulunk az elnézésre.* Tudjuk, hogy minden emberben van valami hiba, de legtöbbször ezt csak másokra értik, míg önmagukat kivételeknek tekintik. Aki dicsér minket, annak igazat adunk, de ha valaki hibát mer bennünk észrevenni, „örök harag” a válaszuk. Mi is éppen úgy csinálunk, mint a mesebeli kakukk tette:

Igy szólította meg a kakukkot egyszer egy másik madár: „Hallottad, mit beszél rólad a nép? Más fészkébe rakod a tojásaidat és más madárral nevelteted fel gyermekeidet! Igaz ez?”

— Ugyan kérlek, — kukukkolt felhábrodva a kakukk — hogyan adhatsz hitelt a buta nép ostoba beszédeinek?

— Hát az igaz-e, — kérdezte tovább a madár — amiről ugyancsak szélteben-hosszában beszél a nép, hogy te csodás tehetségű jó vagy és mindenkinek meg tudod mondani, hogy még hány esztendeig él?

— Csodálom, — húzta ki magát erre a kakukk — hogy te ilyesmit még kérdezel is! Tudhatnád, hogy amit az egész nép állít, az csak igaz lehet!

Igen eredményesen küzdhetünk a harag ellen, ha a gyermek lelkében derűs, vidám hangulatot igyekszünk állandósítani, mert az örömmel és boldogsággal telített lélekbe nem tudnak belopódzni és állandósulni a harag és a társaságában meglapuló alantas érzelmek. A vidámságra és boldogságra való nevelés legnagyobb mestere *Bosco Szent János* volt. Don Bosco nevelésének lényege a *szeretet*, nevelési eljárásának alapja a *megelőzés*, módszerének elemei a *szabadság és az öröm*, főelve pedig az volt, hogy *minél kevesebbet büntessen a nevelő*. A modern orvostudomány elveit tette magáévá, amelynek nagyobb bizalma van a megelőző intézkedésekben, mint a gyógyszerekben, amely könnyebb és eredményesebb eszköznek találja a bajtól való megóvást, mint a gyógyítást.

Ha pedig a gyermeket sérelem érte és ezen nagyon felháborodott, akkor nyugodt és jóakarató csillapító szavakkal lépünk közbe, vezessük el más helyre. Ha felháborodása jogos, mérsékletre és higgadtságra intő beszéddel adjunk neki igazat s helyezzünk elégtételt kilátásba. Ha nem lehet gyorsan megnyugtatóni, vezessük haza, adjuk rá egyik kedves ruháját, mindjárt könnyebben feledi a sérelmet. Igyekezzünk azután gondolatait más irányba terelni olyan beszéd tárggyal, amely érdekli őt. Dicsérjük meg önuralmát, okosságát, ezzel megmutatta, hogy mennyivel értékesebb gyermek a másiknál. Ez az eljárás korántsem jelenti azt, hogy az igazságtalanság érvényesülését segítjük elő, sőt az igazság sérelmét sohasem szenvedhet, csupán önuralommal, a harag megfékezésével, józan ítélettel törekedjék az igazsághoz vezető útra.

A harag igen szoros kapcsolatot tart fenn a *vérmérséklettel*. A szangvinikusoknál (vérmérséknél) hamar ellobban. Sok meggondolatlanságot követnek ugyan el hirtelen fellobbanó haragjukban, de hamar meg is bánják tettüket és nem haragtartók. A melankolikusok (mélabúsak) sokáig titkolják, rejtetik haragjukat s önmagukat emésztik. A kolerikus (hirtelen felfortyanó) vérmérsékletű egyén szabadjára engedi a haragját s nem ismeri a józan határokat. A szülőknek tehát meg kell ismerni a gyermek vérmérsékletét s ehhez kell szabniok a nevelést. Legjobb ilyen esetben gyakorlott szakorvos vagy pedagógus tanácsát kikérni.

A serdültebb gyermek lelkében feltámadhat már a *jogos harag*, a szent harag is, amikor pajtására erkölcsileg kifogásolható viselkedése miatt haragszik meg. Ilyen esetekben a haragtartást úgy kell irányítani, hogy csakis a baráti kapcsolatok megszüntetését eredményezze, de ennél tovább ne menjen. Tehát ezt a haragot sem szabad póráz nélkül engedni.

Mégegyszer átgondolva az említett nevelési eljárásokat, főként arra ügyeljünk, hogy a harag elleni küzdelmet a megelőzés jegyében folytassuk. Ez a legkönnyebb s egyúttal legeredményesebb eljárás. Lényeges, hogy ezt az elhárító nevelési módot igen korán, már a bölcsőben kezdjük meg, hogy annál eredményesebb lehessen. Fontos nemzeti ügy ez, mert — sajnos — a magyar senkire sem tud annyira haragudni, mint éppen a magyarra.

Az indulat

Fekete vonalként húzódik végig a magyarság történetén ez a veszedelmes alantas ösztön, mondhatnók úgy is, hogy magyar betegség. Egyetlen történelmi példára hivatkozom csupán. Mennyire másként alakult volna a magyar sors, ha a törökverő nagy Hunyadiak fiát nem tüzeli az indulatos Szilágyi Mihály és Hunyadi László nem kaszabolja halálra hirtelen fellobbanó indulatában Cilleit. Mennyire más fejlődést mutatott volna a magyar történelem, ha a nagy Hunyadi-ház egyik késői leszármazottját mondhatnók ma királyunknak. Bizonyára nem lett volna akkor Mohács és a 150 éves törökjárom.

Az indulat alantas ösztönének kihatásai a magyar köz-

életre nagyon lesujtók és felette szomorúak. Az indulatoskodó magyar elvesztvén józan gondolkodását, szidja, káromolja Isten szent nevét. Szomorúan kell bevallanunk, hogy a magyar nép hírhedségre tett szert csúnya káromkodásával. Akárhány falusi magyar büszkén ujságolja, hogy fiuk már milyen nagy, „már káromkodik is”. Van magyar, aki azzal védekezik, hogy csupán akkor káromkodik, ha kell, ha foglalkozása kívánja! Hát van ilyen foglalkozás is a magyar Honban? Azt mondják az ilyenek, hogy van. Pedig nincsen. A közmondás is ezt bizonyítja: „Káromkodás — magyar szokás!”

E kis bevezető is élénken igazolja, hogy milyen fontos szerepet játszik a magyar gyermekek nevelésénél az indulat megelőzésének és leküzdésének kérdése, mert a haragnál következményeiben még sokkal veszedelmesebb érzelmi beállítottság az indulatos magatartás.

Az indulat céltalan és erőszakos cselekedetekben robban ki a gyermekből. Dühöng, tör-zúz, a szembekerülőt megtámadja, toporzékol, a földre veti magát, ruháját, haját tépi, kiabál, ordít, sőt nem egy még káromkodik is. Az indulat oka a gyermeknél az érzelmeknek és képzeteknek a vágyakkal való szoros kapcsolata, vagyis ha a vágy teljesülése elé akadály gördül, akkor következik be a fenti kitérés. E viselkedés igen sok esetben a majomszeretettől fűtött becézó nevelés keserű gyümölcse. Így lesz a gyermekből kis zsarnok s amikor türhetetlen zsarnokságát kezdi a család végre megsokalni s kezdik az engedékenységet megszükiteni és a hóbortos vágyaknak próbálnak némi bátortalan gátakat emelni, már készen is áll előttünk a kis indulatoskodó, toporzékoló és dühöngő apróság. Tehát az indulat megelőzése szempontjából nagyon lényeges, hogy a nevelés sohase legyen túl engedékeny s a leggazdagabb szülők gyermekeinek is legyenek olyan vágyaik, amelyek nem teljesedhetnek.

Egy alkalmas példa mindent jól megvilágít. Ötéves volt a fiúcska, akiről szó lesz, máris sok van a rovásán. Ha nem teljesítik azonnal kívánságát, toporzékol, dühöng, ordít, sőt káromkodik is. Ruháját és haját tépi, ha még mindig késnek kívánsága teljesítésével. Az apa elvesztette az állását, azért két évig a nagyszülők nevelték. Amikor a családfő megint munkához jutott, a gyermeket magukhoz vették, de a nagy-

szülők minden vágyát azonnal teljesítő nevelése után ilyen torz viselkedést mutatott.

Az anya elmondja még, hogy ők jól meg szokták verni olyankor, amikor indulatoskodik. Ezt a rossz szokást azonnal leintették. Megmagyaráztuk, hogy a verés mitsem használ, legfeljebb még fegyelmezetlenebbé teszi az amúgy is fegyelmezetlen gyermeket. Ennél sokkal hatásosabbat tanácsoltunk neki. Meghagytuk, hogy már a hazamenésnél úgy beszéljen gyermekével, mint a beteggel szokás beszélni. Sajnálkozzék azon, hogy nálunk betegnek mondták. Mutasson megbánást, hogy oly sokszor megverte a toporzékolásáért. Ígérje meg neki, hogy ezentúl nem veri meg, mert már tudja, hogy beteg. Mondja meg neki, hogy ha megint rájön ez a betegség, akkor rögtön ágyba kell feküdnie, mert ezt a tanácsot adták a doktorbácsik. Szigorúan meghagytuk az anyának, ha le akarja szoktatni gyermekét az indulatos viselkedésről, akkor a legelső toporzékoló mozdulatnál könyörtelenül vetköztesse le, fektesse ágyba, ápolja, mint a beteget szokás, de azt a kívánságát, amiért a dühöngést rendezte, semmi szín alatt se teljesítse.

Mi is külön kezelés alá vettük a kicsit. A kis ötéves lurkónak megmutattuk a doktorbácsi írását, hogy ő milyen súlyos beteg. Pedig betegnek nem jó lenni, főként soká nem tanácsos lenni, mert meg is halhat az olyan, aki soká betegeskedik. De meg is lehet gyógyulni belőle, ha ilyenkor ágyba fektetnek s te magad is meg akarsz gyógyulni, — mondtuk a kis dühösködőnek. — Az a legfontosabb, hogy minél hamarabb ágyba kerülj, mert annál gyorsabban gyógyulsz meg, — adtuk jótanácsainkat a kis zsarnoknak. — Mikor pedig azt érzed, hogy már meggyógyultál, kérd meg szépen édesanyádat arra, hogy felkelhess és mindig nagyon szépen kérj tőle mindent.

Mivel az anya bízott az eredményben és betartotta tanácsainkat, egészen rövid idő alatt megszűnt a betegség. Természetesen mi is kezelés alatt tartottuk továbbra is a gyermeket s elmondattuk vele mindig, hányszor volt beteg a legutóbbi találkozásunk óta s az anyától megtudtuk, hogy valóban egyre ritkábbak lettek ezek a beteges megnyilvánulások.

Az indulatos lelki tulajdonság kifejlődésének megelőzése szempontjából igen lényeges, hogy a nevelésben biztosítva

legyen az egyöntetűség vagyis *egyforma gonddal neveljünk és egyforma mértékkel mérjünk*. Ne legyen kedvenc a gyermekek között s egyiknek se legyen több megengedve, mint a többinek. Hogy ez a legőszibb és egyúttal leggyakoribb nevelési hiba milyen indulatossá teszi a gyermeket, megint csak egy példával lehet legjobban igazolni. Egy kis leánykára az volt a panasz, hogy vadabb és verekedőbb, mint egy somogyi fiúgyerek. Egy alkalommal az iskolából hazamenet az utcán egyik társnőjével botrányos verekedést rendezett, pajtása fejét egy kirakat üvegtáblájába verte s a kirohanó kereskedők fékeztek meg a megvadult leánykát.

Kérdéseink nyomán megtudtuk, hogy van egy három éves kis öccse. Mikor megkérdeztük, hogy melyik gyermekét szereti jobban, az anya így felelt: „Természetes, hogy a fiút jobban szeretjük, ezt a rossz lányt hogyan lehetne szeretni, de azért egyformán kapnak enni.”

Mikor a leánykával kerültünk négy szemközi beszélgetésbe, tele volt panasszal a kis öccsére, akinek minden szabad, mindenki őt szereti, neki mindig hoznak cukrot meg játékot, neki nem. Őt mindig csak szidják, semmibe se veszik otthon, de legjobban az fáj neki, hogy még a kis öcsi is megvető módon bánik vele.

Most megint az anyával beszélgettünk. Megmondtuk neki, hogy mindig káros a különbségtétel a nevelésnél, de legkárosabb akkor, ha a gyermekek között nemi különbség van s főként, ha a becézett fél a férfinemet képviseli. Ez a hibás nevelés igen súlyos lelki szenvedést okozhat némely leánykának. Ha a leány tanúja ugyanis annak a lelkes öröme, amelylyel fiútestvére születését kísérik, a kihallgatott beszélgetésekből hamar arra a gondolatra ébredhet, hogy a mutatott nagy öröm nem is annyira a gyermeknek, mint inkább a fiúnak szól. Némely leányka azt gondolhatja ilyenkor, ha a fiút jobban szeretik, akkor jobb fiúnak lenni. Ha pedig jobb fiúnak lenni, akkor miért nem lett ő is fiú és miért lett leány? Előfordul, hogy az ilyen leányka dacol női sorsa ellen, férfiasnak igyekszik látszani s akárhány még vadabbul viselkedik, mint egy fiú.

Megértettük az anyával, hogy a gyermekben igen korán és erősen fejlődik ki az igazság iránti érdeklődés. Gyenge-

ségének tudatában görcsösen ragaszkodik az igazsághoz s az indulattól elhomályosult ítéletével akkor is igazságtalanságot vél felfedezni, amikor arról szó sincsen. Mennyivel inkább észreveszi és mennyivel jobban elkeseríti, ha valóban fennáll az igazságtalanság. Fejére olvastuk súlyos nevelési hibáját, amelyet legsürgősebben jóvá kell tennie.

A leányka is hosszabb lelki kezelésben részesült. Úgy táltuk fel előtte az esetet, hogy lényegében ő volt a hibás akkor, amikor nem fogadta örömmel és szeretettel a kis öcsikét. Megtanítottuk rá, hogyan kell az ilyen nagy leánynak bánni kicsi testvérével s beláttattuk vele, hogy ha ő megváltozik viselkedésében kis öccsével szemben, akkor őt is éppúgy szeretik majd otthon, mint öcsit.

A nevelés végső célja mindig az, hogy *a gyermeket a való élet követelte feladatok megoldására alkalmassá tegyük*. Tehát szakszerű neveléssel olyan gyermekkort kell biztosítani, amely mindig nyugodtan képes mérlegelni a helyzetet, a feladatokat, nem ijed meg a nehézségektől s nem jön indulatba az akadályok miatt. Azonban, aki nevelni akar s jól akar nevelni, annak e magasztos feladatra szakszerűen elő is kell készülnie s főként azt kell mindig szem előtt tartania, hogy a gyermek szeme mindig a szülőkre van szegezve, tőlük les el mindent, az ő viselkedésük az a zsinórmérték, amelyhez egész életén át igazodik. *Előbb neveljük meg mi magunkat*, azután fogjunk csak a gyermekneveléshez, mert ha ezt elmulasztjuk, egészen biztosan, esetleg már holnap viszontláthatjuk viselkedésünk tükörképét a gyermek toporzékolásában.

Kallódó levente

A levente 21 éves, 8 elemiit végzett, de az alsó fokon olyan gyengén tanult, hogy majdnem minden osztályt kétszer járt az ötödik osztályig. Kötelességtudás és kitartás sohasem volt a kenyeré sem az iskolában, sem az életben. Bohóckodni szeretett csak s nevetséges viselkedését társai maró gúnnyal fogadták, lenézték és nem barátkoztak vele. A szülői házban mindent el kell zárni előle, mert még a legszükségesebb használati tárgyakat is ellopja és eladja. Az összelopkodott pénzt nem költi

el, hanem összegyűjti, zsebkendőjébe köti s nap mint nap többízben is olvasgatja, számolgatja. Ha ingerült állapotban van, hosszú konyhakéssel hadonászva jár fel s alá a lakásban s anyja nem is mer szólni hozzá ilyenkor. Négy hét óta 4—6 naponként öntudatvesztéssel járó rohamok lépnek fel nála s a roham után fáradt, levert és zavartan viselkedik. A leventéknél is sok a baj vele, a tisztiorvos küldte intézetünkbe, hogy mondjunk véleményt az ifjúról. Az apa a családot elhagyta, az anya neveli a fiút, de kenyérkeresetre eddig nem tudta szorítani, mert minden helyét néhány nap múlva elhagyta. Az ifjú apja is ilyen állhatatlan volt s többet tengődött munka nélkül, mint amennyi időt munkában töltött. Apja is a pénz bolondja volt, nem akarta kiadni a kezéből s a családját is azért hagyta el, mert sajnálta rájuk a keresetét.

A pénz ördöge

A pénz ördöge ezt a családot annyira hatalmába kerítette, hogy valósággal a család ördögévé, rossz szellemévé tette először az apát, azután a fiát s ennek áldozata a család harmadik tagja, a szerencsétlen édesanya is. A pénz a fölötte uralkodni tudó ember kezében eszköze lehet az áldásnak, de ennek az apának és fiának a kezében átokká vált. A pénz hatalma, a vele bánni tudó emberben nevelheti a nemességet, a jóságot, az áldozatkésztséget, de ebben a családapában és fiában csak az alacsonyrendű ösztönöket szabadította fel a gátlások alól és szabadította rá az agyonrémitett édesanyára, mert a pénz rabszolgájává szegődött el az apa és fia. A pénz lehet orvosság is, de ennek a két embernek a kezében méreggé vált. Perlaky Lajos írja egyik könyvében: „Az emberek, ha pénzről van szó, nem emberek többé, hanem két lábon járó jéghegyek. A bajtársi érzés, az egyetlen emberi érzés, ami még a lövészárkokban is megmaradt, a kenyérharc lövészárkában kiveszett és elpárolgott az emberekből.”

A pénz himnuszának rajongói ebből az esetből azt olvashatják ki, hogy a pénz, az arany babonája és birtoklása nem egyenlő a boldogsággal. Aki úgy érzi, hogy őt a pénz úgy

vonzza magához, mint a kerti lámpa fénye csalogatja magához az éjjeli lepkéket, az nem alkalmas a családalapításra, mert család nélkül csak a saját lelkét adja el az ördögnek, de ha megnősül, egész családját végső romlásba dönti.

A takarékosság jellemet erősít

Nincsen idősebb kérdése korunk napi életének, mint éppen a takarékosság. Erre kényszeríti a családot ma minden élelmiszer, tüzelőszér, ruházati kellékek megnehezült beszerzése. Ahol a takarékosság és a beosztás körül nincsen semmi hiba, ott sokkal könnyebben viselik a napi gondokat. De *nemzeti kötelességünk is a takarékosság* s nemcsak ma, hanem a jövőben is az lesz. Nemzetünknek, de önmagunknak is nagy szolgálatot teszünk vele, ha a gyermeket korán rászoktatjuk a takarékoságra.

A gyermek a jelennek él, a holnappal nem törődik, ő a család gondtalan bohémje, könnyelműje, mert még nincsen élet-tapasztalata. A nevelés pedig csakis akkor helyes, ha a való életre neveli a gyermeket. Ezért olyan fontos a takarékoságra nevelés, amellyel mint majd látjuk, a jellemet is erősítjük.

Legtöbb családban, ha csak kis mód kínálkozik is rá, a gyermeket mindennel bőségesen ellátják és gyakran még ott is feleslege van az apróságnak, ahol talán a szülők inkább maguktól vonják el a legszükségesebbet is, csakhogy a gyermek semmibe se szenvedjen hiányt. Így a gyermek nem lát és nem is tanul takarékoságot. A legszegényebb néposztály gyermekei sem takarékoságot tapasztalnak a családban, hanem örökös nincstelenséget, nyomorúságot és panaszt éreznek maguk körül. *A takarékosság nem jelent nyomorúságot, nem jelenti még a legszükségesebből való lemondást sem, csupán azt jelenti, hogy kerüljük a felesleges vágyak, kedvtelések halmozását és azt becsüljük meg, amink van!*

Amikor a gyermek túljutott már az első, mozgékonyságát fejlesztő dobálódzó és rongáló korszakon, fokozatosan rá kell szoktatni játékszereit megbecsülésére. Erre pedig úgy lesz rászoktatható, ha nem halmozunk fel sok játékszert, mert a kevesebbet jobban megbecsüli, mint a sokat. Ha játékszereinek megbecsülésére rászoktattuk, nem kerül már különös fárad-

ságba ruhájának megbecsülésére való szoktatás sem. A holmik becsülésére való szoktatás az iskoláskorban jut igen jelentős szerephez. Az iskolakezdés napjától kezdve gondosan ügyeljünk arra, hogy minden tanszerét becsülje meg. Gyakran meg kell vizsgálni a tolltartót nincs-e benne felesleges ceruza, toll, törölógumi, mert jobban megbecsüli, ha mindenből csak egy darabja van, mintha egész gyűjtemény áll rendelkezésére. Ha valamit elveszít, azért büntetés várjon rá, mert így szokja meg legjobban holmijának megbecsülését.

Van a gyermekkorban egy korszak, amikor a mama nem győzi foltozni a csöppség zsebeit. Ezekből a zsebekből csodálatos dolgok kerülnek néha elő. Akárcsak a holló, mindent összegyűjt, csupán csak azért, hogy magáénak érezhesse. Ez a *gyűjtögető korszak* még nagyon is rendezetlen, azért rendezni kell, mert ezzel is nagyon rászoktathatjuk holmijának megbecsülésére. De még más haszna is van: ismereteit bővíti, tanul. Például, ha bélyeggyűjtésre tereljük a figyelmét, bővül a földrajzi és történelmi ismerete. A bélyegen levő arckép felkelti a figyelmét az illető államfő, államférfi, tudós, művész, költő iránt, érdeklődik kora, nemzete és érdemei felől. Csak túl ne löjünk a célon, mert ha a gyűjtési vágy szenvedéllyé fajul, akkor esetleg még csalásra és lopásra is vetemedik.

Korán jelentkezik a gyermeknél a pénz szerzésére irányuló vágy, mert hamar felismeri, hogy kívánságait legkönnyebben pénzzel elégítheti ki. Sokkal nagyobb vonzóerőt gyakorol rá a pénz, mint a felnőttre, mert a kicsi felelőtlenebb, erkölcsi és érzelmi gátlásai még alig vannak. Mivel a pénz egyformán lehet jótékony orvosság és pusztító mérég, szükséges tehát, hogy valódi értékét és szerepét a családi kör korán megismertesse vele. Legnagyobb részben a családon múlik, hogy ifjú korában már úgy tudjon vele bánni, amint kell.

Ne nyíljék alkalma jogtalan pénzszerzésre, hanem becsületes teljesítménnyel érdemelje ki, mert csak annak a pénznek van valódi értéke, amelyet becsületes munkával szerezünk. Igen nagy próbaköve a jellemnek az is, hogyan szerzi, takarítja meg és költi el a gyermek a pénzt. Itt domborodik ki legerősebben a jellemalakítás a takarékosagra való nevelés körül, amikor már korán hangoztatjuk a kicsi előtt, hogy soha se kérjünk kölcsönt könnyelműen, mert nehéz azt visszafizetni.

Saját romlását készíti elő az, aki a könnyelmű kölcsönkérést megszokja, mert a kölcsönpénzzel mindig könnyelműbben bánnak, mint azzal, amelyet verejtékes munkával kerestek. Azt mondják: *Az adósság az emberrel egy tálból eszik.* Ezt a régi mondást is gyakran hallja a gyermek: *Az adósság hátán hazugság lovagol.* Sok igazság van ebben is, mert ugyancsak leleményes mesélők a szorgalmas kölcsönkérők. Az ilyen gyakran hallott mondások egy életre bevésődnek a gyermek lelkébe és gyakran jó hasznát is veszi. Emlégezzük ezt is gyakran: *Ne játsszál addig, míg munkádat el nem végezted s ne adj ki pénzt, míg meg nem kerested!* Bármilyen sokat keres is valaki, ha elkölti minden jövedelmét, mindig a nyomor környékezi. A szerényebb jövedelemből is lehet, sőt kell valamicskét félretenni. Vezetessünk a gyermekkel pontos számadást bevételeiről és kiadásairól, mert ez magában is takarékosagra nevel. Gyakran hallja ezt is: *Sohase adj ki többet, mint amennyi a bevételed! Soha ne költs felesleges dolgokra.* Aki olyasmiket vesz, amire nincsen feltétlenül szüksége, hamarosan olyasmiket kell eladnia, amikre szüksége volna.

A hiú embernek igen sok olyan felesleges kiadása van csak azért, mert mások úgy tesznek. A hiú mindig másokért költ rengeteget. E miatt igen sok ember ment már tönkre, főként nálunk, Magyarországon. A hiúság oly régi, mint maga az emberiség. Hiúságtól tökéletesen mentes emberről nemigen tudunk, legfeljebb olyanról hallhatunk, aki arra hiú, hogy ő egy cseppet sem hiú. Igen nagy szolgálatot tesz a szülő a takarékosagra nevelésnél, ha nevelési célkitűzései között szerepel a hiúság elleni küzdelem is.

A takarékos ember számára, bármilyen kicsi legyen is a jövedelme, lehetővé válik a mások megsegítése. Ez a jellemnevelő, lelket finomító, nemesítő cselekedet oly nagy lelki örömet rejtget, amelyetől nem szabad a gyermeknek magát megfosztania, azért erre is korán rá kell nevelni.

Az összegyűjtött pénzt ne vegyék el a szülők a gyermeknek még akkor sem, ha valóban rá volnának szorulva. Ha valóban ilyen az otthoni helyzet, akkor már eleve neveljék rá a gyermeket arra, hogy megtakarított pénzecskéjét a maga vagy családtagjai szükségletére fordítsa. De még így is hagyjanak

meg neki egy kis összeget, amivel ő maga szabadon gazdálkodhat.

A takarékoság erény, amellyel egyszerre szolgálja az ember a maga gyarapodását és nemzetét gazdagodását. A takarékoság *nem cél, hanem csak eszköz*, amellyel az egyes ember megélhetését megkönnyíti, életmódját szebbé, nemesebbé teszi.

Egy becézve nevelt kallódó ifjú

Az ifjú 18 éves, V. gimnáziumba jár, két idősebb főiskolás testvére van, ő a legkisebb a családban, papa és mama kedvence. Gyenge tanuló, minden osztályt más intézetben járt, mert ahol megismerték, oda többé nem vették vissza. Minden iskolájának az volt az egyik panasza, hogy néha az ifjú megmakacsolja magát, ilyenkor nem felel, még arra a kérdésre sem, vajjon tudja-e a lelkjét vagy nem. E konok szótlanságát a családi életben is gyakran szerepelteti, főként akkor, ha kellemetlenek neki a hozzá intézett kérdések. A másik iskolai panasz pedig az, hogy előszeretettel kerülgeti el az iskolát. E szokásának már elemista korában is nagy hódolója volt s igen gyakran megesett, hogy az utcán gombozott társaival a tanítási idő alatt. Jelenleg az iskolával már annyira előrehaladott hadi állapotba került, hogy onnét évközben akarják eltanácsolni. Oka megint csak a sok csavargása. Szeret már a leányok között is legyeskedni a serkedő bajuszú ifjú. A környékbeli helységekbe is ellátogat leányszerősei után, nagy gyalogutakat is megtesz érettük, ha nem akad villamospénze. A szülői háztól való távolmaradását újabban már annyira fokozta, hogy még éjszakára sem vetődik haza. Legújában pedig azt hangoztatja, hogy semmi kedve sincsen már továbbtanulni, hanem gyakorlati pályán óhajt elhelyezkedni. A szülők azzal a kéréssel hozták az intézetbe az ifjút, hogy segítsük egyenesbe lendíteni felborult lelkivilágát, lelki kezelésünkkel hassunk rá, hogy szorgalmasan tanuljon tovább, mert nagyon szeretnék, ha legalább a nyolc gimnáziumi osztályt elvégezné és érettségit tenne.

Ha pedig ez nem sikerülhetne, akkor képességvizsgálatot és pályaválasztási tanácsot kérnek.

Az ilyen majomszeretettől tüzelt becéző nevelésnek rendszert igen rossz vége szokott lenni. Ilyenkor azután megjelennek a szülők az intézetben, hogy a 18 évi avatatlan, hibás nevelői munkájukat szinte órák alatt, néhány ránézéssel és rábeszéléssel hozzuk rendbe. Az ilyen gyorstalpalásra igen természetesen nem vagyunk berendezkedve, de még csak olyan injekciós anyagot sem tudtunk szerezni mind a mai napig, amelynek hatása a szülők minden óhaját kielégíthetné. Menynyire másként alakult volna ennek az ifjúnak a fejlődése, ha a különben tehetős szülők hallottak volna valamit az önnevelésre segítés nagy hasznáról s házibálványukat idejében önnevelésre tudták volna nevelni!

Hogyan neveljünk önnevelésre?

A nevelés bűbajos szó, mely a gyermek századában igézően hat s korunkat valósággal varázssba ejti. Jelentősége napjainkban még nagyobbra nőtt, mert ma, a demokratikus eszmék fokozott ütemű terjesztésének idején, amikor a mindennapi életszükséglet előteremtésének mélységes gondja túlon-túl igénybe veszi a szülők hajnalát és nappalát, anyagi, fizikai és lelki erejét, a fáradt, munkától és gondoktól törődött családok lelki fásultsága vagy a családfők ismeretlen messzeségben való távolléte miatt elhanyagolt családi nevelést legnagyobb részben a hivatásos nevelőknek, az iskoláknak kell pótolniok. Történelmünk folyamán még sohasem emelkedett a nevelés akkora jelentőségre, mint napjainkban, mert nem is volt soha olyan égetően szükség rá, mint éppen most. S az a hivatásos nevelő, aki nem kér fokozottan részt a mai nevelőmunkából, az semmiképen sem mondhatja el magáról, hogy ő is munkása a magyar jövő kialakításának.

Minden gyermek egy nagy reménysége, egy sejtelmes és titokzatos jövő hordozója s csupán a nevelőkön múlik, hogy mit vált belőle valóra. Azért a nevelés legfőbb szabálya a gyermeket magunkhoz felemelni és a helyes útra segíteni. Ezt pedig nem érhetjük el folytonos szidással és lesújtással, hanem a gyermek önbecsülésének gyarapításával segítsük a jó útra

és tegyük napról-napra tökéletesebbé. Tehát ne akkor áradjon feléje a dorgálások özöne, mikor hibát követett el, hanem akkor lássuk el erkölcsi tanítással, amikor jót cselekedett vagy jó munkát végzett, vagyis amikor magasztos lelkiállapotban van, mert a lélek ekkor a legfogékonyabb. A folyton tökéletesedő erkölcsi élet útjára tehát csakis ilyen módon segíthetjük a gyermeket. Az erkölcs pedig igen drága kincs és még akkor is kincs, ha nincs, mert még a tolvaj is erkölcs után kiáltozik, ha őt lopják meg s a kicsapongó férj is erkölcsi elégtételt követel, ha felesége őt szarvazza fel. Tehát még az erkölcstelen társadalom is elviselhetetlennek érzi az életet, ha mások erkölcstelenek. A gyermeket éppen azért arra kell ránevelni, hogy ne abban a vonatkozásban becsülje az erkölcsöt, amikor mástól kell megkövetelnie, hanem ő maga éljen folyton tökéletesedő erkölcsi életet. Erre pedig a gyermek akkor lesz képes, ha idejekorán ráneveljük az önnevelésre, mert akkor a nevelésünk voltaképpen a sírig tart s ez az igazi jó nevelés.

Nevelésünkkel tehát csakis akkor tudjuk elérni az eszményi célt, ha biztosítjuk a nevelendő közreműködését, az öntevékenységet. A nevelés súlypontja tehát az önnevelésre való szoktatáson van, mert az a legjobb nevelés, amely önnevelésre tanít s a nevelés csupán annyiban sikerült, amennyiben önnevelésre vezetett. Az önnevelésre való nevelés nem könnyű feladat s a legjobb nevelőnek is súlyos gondot okoz. Ez a gond azonban mindig kisebb lesz, ha *a nevelő a maga önnevelésével is törődik és elsősorban magát igyekszik jó nevelővé nevelni.*

A nevelőnek első feladata megismerni nevelendő növényeiket, mert ez az az alap, amelyre nevelésének módszerét felépítheti. Az önnevelésre való szoktatásnál is az első teendő az önismeretre való tanítás, mert az önnevelésnek legfőbb követelménye az önismeret. Ez mondja meg majd ugyanis, hogy mely hibáinktól igyekezzünk mielőbb szabadulni s mely erőnket kell gyakorolnunk. A gyermek ismerje meg tehát magát minél előbb, mert rendszerint csak társai kis hibáit látja meg, a maga vaskos bűneivel szemben pedig vak. De ez nemcsak a gyermeknél van így, hanem a legtöbb felnőttél is. Gróf Széchenyi István írja: „Az emberek legnagyobb része férfikorában sem jut igazi önismeretre.” Boldognak mondja azt az

egyént, akinél az önmegismerés *kellő időben, azaz akkor kezdődött meg, amikor még nem volt késő. Fontosságát már a görögök is ismerték és Delphi városban levő jósdá-templom homlokzatára ezt írták fel: „Ismerd meg önmagadat!” Vagyis ebből az következtethető, ha jól ismerjük magunkat, akkor már némileg előre láthatjuk a sorsunkat, mert az önismeret adja a kezünkbe a kulcsot, mellyel a jövőndőt egy pillanatra feltárhatjuk.

Amikor önmagunkat vizsgálgatjuk s lelki tulajdonságainkat elemezzük, akkor nemcsak azt látjuk meg, hogy milyenek vagyunk, hanem azt is látjuk, hogy milyenné kell lennünk, sőt bizonyos erő is jelentkezik bennünkben, mely* tökéletesedésünket célozza. Ez az erő a lelkiismeret szava, mely azt sugorja, hogy sok a hibám, nagy a vétkem, feltétlenül jobb akarok lenni. S minél korábban ismeri fel az ember a hibáit, annál erősebben lobban fel benne az értékeesebbé válás gondolata. Az önismeret máris a tökéletesedés kezdete, mert mennél világosabban látjuk hibáinkat, annál jobban igyekszünk megszabadulni tőle. Viszont, amely hibáinkat féltve takargatjuk, azzal közösséget vállalunk és lelki életünk, egyéniségünk alkotórészét képezi. De amely pillanatban hibáinkat felfedjük, abban a pillanatban igyekszünk is szabadulni tőle. Tehát azért olyan fontos az önismeretre tanítás, mert az önvizsgálattal feltétlenül eljutunk az önneveléshez.

Önismerethez eljutni azonban nehéz, de elengedhetlenül szükséges. Minden nevelőnek az legyen éppen a legelső gondolja, hogy a gyermeket megtanítsa önismeretre. Mennél kisebb a gyermek, ez annál nehezebb, de egyúttal annál hasznosabb is, mert mint említettük, mennél kisebb korban, mennél korábban jut el az önismerethez, annál erősebben lép fel benne a vágy a tökéletesebb élet után. Éppen ezért e kisebb gyermekek önvizsgálatra és önismeretre való tanításával, valamint önnevelésre szoktatásával foglalkozunk most részletesebben.

Lépten-nyomon — akarva vagy nem akarva — arra az eredményre kell bukkannom, hogy aki vallásosan neveli gyermekét, az avatottan nevel. Aki minden este rendszeres lelkiismeretvizsgálatra szoktatta gyermekét, az egyúttal önismeretre is nevelte már eleve az apróságot. A vallásos nevelésben tehát

benne foglaltatik a nevelésnek mindenféle ágazata, így az önnevelésre való nevelés is. A vallásos nevelés már magában is eleve önnevelésre való nevelés. Milyen kár, hogy korunkban mindenféle tekervényes kerülő utakat kell tenniök a hivatásos nevelőknek, hogy kortársaikat rádöbbsétsék arra a megdönthetetlen igazságra, hogy aki nem Krisztussal, nem Istennel nevel, az Tóth Tihamér szerint, — ismételten is — csak kontár marad a gyermeknevelés területén.

Az volna az eszményi, ha a családi kör már az „én” fogalmának kialakulása idejében, úgy a 2—3. év körül kezdené meg már a kicsi gyermeket önismeretre szoktatni, amikor már kezdi megérteni e fogalmakat: Ezt én csináltam. Jól csináltam. Rosszat tettem. Erős vagyok. Gyenge vagyok. És így tovább. Ezekben a kis megnyilatkozásokban kell látnunk az önismeret csíráit, ezekkel kellene a kicsi gyermeket önvizsgálatra tanítani, hogy mire az iskola kapuját átlépi, némi önismerettel bírjon.

A családi nevelés, sajnos, ilyen előnyös tulajdonsággal csak ritkán juttatja gyermekét az iskolába s legtöbb esetben az iskolának kell megtanítani a gyermeket az önismeretre. Mivel a gyermek társa hibáját könnyebben meglátja, mint a sajátját, azért az önismeretre tanításnál *alkalomszerűleg* kell egy-egy gyermek kirívó hibájából kiindulva megkezdeni a munkát.

Igen gyakori eset az iskolában a verekedés. Legtöbb gyermek nem is sejti magáról, hogy verekedő természetű, mert csupán arra gondol a verekedésnél, hogy a személyét ért sérelmet torolja meg kis öklével, amit ő egészen természetesnek tart. Ezt az életösztone sugallja a tettekre, jól sikerült kis emberkének, aki mennél apróbb, annál jobban benne él az ököljog önbíráskodó világában, tehát annál többet verekszik. Viszont mennél nagyobbacska, mennél több évig járt iskolába, annál kevesebbet ítélkezik társai felett az őseMBER szokása szerint, mert már megtanulta, hogy ahhoz nincs joga és a kialakulóban levő önismerete alapján megindult az önnevelés útján.

Nincsen olyan tantárgy, amelyet fel ne lehetne használni alkalomszerűleg az önismeretre tanítás és önnevelésre segítés céljára. Amikor a történelem tanulásánál vagy az olvasmány-

tárgyalással kapcsolatban felmerül a magyar ember igénytelensége és bámulatos kitartása, ugyanakkor fel kell vetni azt a kérdést is, hogy kiki mennyire igénytelen vagy mekkorák az igényei, mondott-e már le valamiről saját elhatározásából, miben mutatott már kitartást. Nagyon lényeges része ez az önnevelésnek különösen napjainkban, amikor sok édesanya tépelődik azon az üres kamrában, hogy mit főzzön ebédre a semmi vagy csak nagyon csekély lemondásra bírható gyermekei számára.

A földrajz is csak akkor válik valóban lélekformáló tényezővé, ha a holt ismeretek közé önnevelésre serkentő hatásokat is vegyítünk alkalmyszerűleg. Dániánál, amikor szóba kerül, hogy a dán gazda szobájában nemcsak távbeszélőt és nagyteljesítményű rádiót, hanem szép nagy könyvtárt is találunk, ugyanakkor fel kell tenni azt a kérdést is, vajjon kimondott már le valami kedves nyálánságáról azért, hogy azon a pénzen könyvet vegyen. Vajjon ki gondolt már arra, hogy magának lassankint egy kis könyvtárt gyűjt majd össze? Ki vett már eddig könyvet és mely szerzőtől? De ez még mind nem elég, hanem fel is kell ébresztetni a gyermekben a becsvágyat egy kis könyvtár alapítására.

A számtanórát éppen úgy be lehet állítani az önnevelés szolgálatába, mint akár a kézimunkaórát. Az alsó fokon ne fukarkodjunk a mesével, hanem *ragadjuk meg a mese felfedezhetetlen nagy nevelő értékét*. Ha az apró leánykák még ügyetlenek a kézimunkánál, meséljük el nekik Epres Kató történetét, aki eperszedésből tartotta el édesanyját, ezért is hívták Epres Katónak. Oly gyöngéden tudott bánni ez a Kató az eperrel, hogy soha egy szemet se nyomott össze szedés közben. Éretlen szemet soha le nem szakított, más növényt össze nem taposott. Ez a gondosság különös finomságot és jólneveltséget adott ennek a kisleánynak. Észre is vette ezt rajta egyszer egy gazdag nő és rögtön magához vette a kastélyába. Űrnője mikor beteg lett, olyan gyöngéden ápolta, hogy alig vette észre könnyű kezének érintését, pedig sohasem próbálta a betegápolást. A finoman begyakorolt kéz éppen olyan fontos, mint a művelt lélek és nagyon visszariasztó, amikor a művelt léleknek ügyetlen, kiműveletlen a keze. Az ilyen lelki hatások

sugárzása nagyon alkalmasak az önnevelésre és a tökéletesedés utáni vágy felkeltésére.

A fiúk elé állítsuk oda Szent Alajos példáját, mutassunk rá természetes képességeire: éles eszére, érett ítélőképességére, szorgalmas tanulására, jó bizonyítványaira, az apja által rábízott nehéz feladatok eredményes megoldására. Csak hadd hallják a mi ifjaink minél többször, hogy Szent Alajos kedvességét és nemes gondolkodását mennyire dicsérte mindenki, aki vele érintkezésbe került. Meg kell értetni az ifjúsággal, hogy az életszentség mentes minden gyámoltalanságtól és ügyetlenségtől, sőt a legmodernebb tanultságot, legfinomabb úri modort, a legügyesebb kereskedői készséget, a legtermékegyebbb tervező talentumot is össze lehet egyeztetni a szent étellel.

A tökéletesedést célzó önnevelésnél szüntelen segítségre kell lenni a gyermeknek azzal, hogy az értékebbé válás eszközeit, az erényeket gyakorlás útján sajátítsa el. Hogyan várjunk a gyermektől igazmondást, ha a szülői ház azt előzőleg nemcsak hogy nem gyakoroltatta be vele, hanem a képmutatásnak és hazudozásnak ezernyi példáját állította eléje. Nem elegendő tehát csupán csak az, hogy az iskola és a szülői ház megköveteli a gyermektől az igazmondást, hanem meg is kell tanítani őt az igazmondásra, el kell sajátíttatni vele az igazmondást, vagyis *szüntelen gyakorlás útján szokásává kell tenni az igazmondást.*

A népiskola felső tagozatába járó gyermek felé azt kell szüntelenül sugározni, hogy még az apróbb hibák megtűrése is lelki eltompultságra vezet. Ezek a kis bűnök éppen úgy rakódnak rá a lélekre, mint az élősködő fagyöngy a gazdafára, amelynek lassankint elszívja az életnedveit. Így jár a lélek is, amikor a szenvedéllyé vált hibák tömege sorvasztja el annak életerőit. Szoktassuk a már nagyobbacska gyermeket arra, hogy naponként fürkéssze át lelkének legrejtettebb zugait is s az esti lefekvés időszaka legyen a számom-bánomé, a reggel pedig a jóra való szilárd elhatározásé.

A középiskolákban, valamint a mindkét nemű ifjúság nevelésénél fontosságban mindegyre növekszik az önismeretre tanítás és önnevelésre segítés. A középiskolákba bevezetett osztályfőnöki órák egyenesen az önnevelésre segítés számára

kinálkoznak fel, de ez nem szorítkozhat csupán arra az egyetlen órára, hanem az egész iskola belső életét át kell hatnia. Annál is inkább szükség van erre, mert az iskoláknak kell az új, jobb és erkölcsösebb embertípust kitermelni, de e feladatukat az iskolák növendékeik közreműködésének megnyerése nélkül nem tudnák teljes mértékben megoldani. Ezért kell az ifjúságot világos önismeretre segíteni, mert egyedül ez képesíti az eredményt hozó önnevelésre. A középiskolákban már az önismeretnek egy világosabb fokához kell eljutni, hogy az ifjak legelvontabb lelki tulajdonságaikat, erőnyeiket és hibáikat felismerhessék.

Fel kell deríteni mindenegyres növendék erkölcsi alapminőségét, jó és rossz iránti érzékét, hajlamait, ösztöneit, ki kell kutatni érzelmi életét, nyomozni kell erkölcsi érzékének fejlődésképesességét, meg kell állapítani, mi segíti és gátolja a jellem teljes kialakulását és helyes irányban való megállapodását. Folytonosan segítségükre kell lenni azzal, hogy mindenegyres ifjút állandóan szemmel tartunk és megfigyelünk s alkalomadtán önismerethez segítjük őket vele.

Elsősorban figyeljük meg az ifjak értelmi életét, mert mennél magasabbra lobog az értelem fátklyája, annál erkölcsösebb egyéniség válhat belőle. Az értelem mellett a képzeletnek van legfontosabb szerepe az erkölcsi élet kialakításában. A képzeletet erkölcsi tartalmú dalokkal, versekkel, elbeszélésekkel, színdarabokkal lehet és kell befolyásolni. A szabadjára engedett, zabolátlan képzelet hamis képei elhomályosítják az ítélőképességet és az erkölcsi eszményt. A képzelet színes és csalóka álmainak hamis világában a józan ítélőképesség mutatja az igazi utat az erkölcsi élet felé. Az ítélőképességet gyengíti az önszeretet, az akaratnélküli befolyásolhatóság, a meggondolatlanság és a közvélemény. Erősíti az ítélőképességet az érzelmek és szenvedélyek leküzdése s a szív nevelése. A szenvedélyes harag káros az erkölcsi életre, mert az ész elhomályosítja, a jóra való akaratot megbénítja. Türelemre, nyugalomra, megbocsátásra kell nevelni az ifjúságot.

Az erkölcsi élet figyelemmel kezdődik, lényeges tehát, hogy az ifjú tudja-e figyelmét sűríteni, összpontosítani. Ha nem tudja, meg kell tanítani rá. A figyelmet szülheti a kíváncsiság, mely lehet hiábavaló, ez ellen küzdeni, lehet bűnös, ezt

irtani, lehet termékenyítő, melyet ápolni kell. A figyelmet fokozza az érdeklődés, mely magától is feltámadhat, de legtöbbször mesterségesen kell táplálni. Az erkölcsi nevelés megköveteli az emlékezet megalapozását és gazdagítását, mert az emlékezet nélküli értelem nem sokat ér. A logikus eszmetársítás az erkölcsi világnézet egyensúlyát biztosítja, míg a hamis és felületes eszmetársítás a léhaság és züllöttség forrása lehet. A helytelen eszmetársítás forrásai: a szertelen ábrándozások, a szenvedélyek, rossz olvasmányok és züllött barátok. A helyes eszmetársítás alapos valláserkölcsei oktatással hozható létre.

Nagyon fontos, hogy üdvös társadalmi hajlamok fejlődjenek ki az ifjak lelkében. Kísérjük tehát figyelemmel, hogy megvan-e bennük a rokonszenv, a szánsalom és jóindulat. Megszoktak ezek lenni az apró gyermekekben is, viszont sok esetben az ellenszenv, gyűlölet és kegyetlenség is megtalálható a korai gyermekkorban. Ez utóbbiaktól akár súlyos büntetések árán is, de meg kell szabadítani, mert különben boldogtalanná teszi magát is, környezetét is. A szeretetet magasztos erénnyé kell fejleszteni az ifjakban. A társadalmi hajlamok legértékesebb megnyilatkozása a barátság, azért küzdeni kell a barátságot veszélyeztető önző hajlamok ellen, amilyenek a kötekedő természet, a kevélység és a szertelen önszeretet. A helyes önszeretet önmagunknak Isten gondolatai szerint való értékelése, az erények szülőanyja. De a helytelen önszeretet, önmagunknak mértéken felüli nagybecsülése sok bűnös szenvedély: büszkeség, kapzsiság, irigység, gyűlölet stb. okozója lehet. Figyeljük meg az ifjak illemtudását is, hogy az nem hamis máz-e csupán, hanem a nemes lélek kisugárzása.

Ki kell fejleszteni az ifjakban azokat a magasabbrendű eszményi hajlamokat, amelyek az érzékiség és az önszeretet fölé emelve az erkölcsi tökéletesség és Isten felé ragadják a lelküket. Fontos tehát annak tudatára ébreszteni az ifjút, hogy van-e tudásvágya. Ha nincs, segítsük rá, hogy önnevelés útján megszerezze azt, mert a tudásvágy kielégítése a legnemesebb örömek forrása, az igazság, az élet, az Isten megismerése. A restség ellen tehát küzdeni kell, amit tanuláshoz és gondolkodáshoz szoktatással győzhetünk le. A szellemi munka magasztosságának színes ecsetelésével, a tudományos vívmányok jelentőségének kidomborításával, híres tudósok életének elbe-

szélésével kelthetjük fel legkönnyebben a tudásvágyat. Az esztétikai érzés felkeltésére és kifejlesztésére is nagy gond fordítandó, mert az esztétikai gyönyör az érzéki örömök leghatásosabb ellenszere. Az erkölcsi érzés alapjait a család rakja le s az iskola építi tovább. Ez azoknak az érzelmeknek és hajlamoknak a rendszere, amelyek a büntől visszariasztanak és erényekre serkentenek. Végtelenül fontos, hogy a gyermek és ifjú ismerje erkölcsi kötelességeit. Az iskola elsőrendű feladata, hogy szerettesse meg és gyakoroltassa a vallásos érzést és vallásos életet. Vallás nélkül nincsen értelme az életnek s a legnagyobb kincset rabolja az el gyermekétől, aki kiirtja lelkéből a vallásos érzést.

Az önismeretre tanítás akkor éri csak el a célját, ha a gyermek és ifjú az ő titkos lelki életébe úgy lát bele, mint amikor a tükörben vizsgálja arcát vagy serkenő bajuszát. Éppen azért nem szabad elhanyagolni az önismeret kialakulásának megindítására vezető leghatásosabb eszközt, a naplóírást. A serdülők különben is hajlamosak a naplóírásra, csak egyrészt hamar abbahagyják, másrészt csak maguknak írják. Arra kell tehát ránevelni őket, hogy egyrészt a naplóírást ne unják meg, hanem állandóan vezessék, másrészt pedig úgy írják azt, hogy más is elolvashassa. A gyermek és ifjú természetszerűleg arra törekszik a nyilvánosságnak szánt napló vezetésénél, hogy minél több jócselekedet kerüljön bele feljegyzésre és minél kevesebb hiba örököltessék meg benne. Ez az egészen természetes törekvés eredményezi az önismeretet, főként pedig az önnevelést, a folytonos tökéletesedést, végül az erényes embert.

A szülők és nevelők akkor teljesítették jól nemzetnevelő feladatukat, akkor szolgálták derekasan a magyar jövő kialakításának szent ügyét, ha az önnevelést oly mértékben tudták kifejleszteni neveltjeikben, hogy azok *maguk* tűzik ki már magukban az életcélt, *maguk* keresik és választják ki a célhoz vezető utakat, *maguk* bírálják el tetteiket, *maguk* javítják ki hibáikat s *maguktól* törekszenek a szebb, a tökéletesebb és erkölcsösebb életre, *egészen a sírig*.

VI. INTÉZMÉNYES SEGÍTÉS

AZ ÁLLAM FELADATAI

A családi élet megújítása

Demokratikus államrendszerünk alapsejtje a család. E legfontosabb nemzeti és társadalmi alaptényezőnk rendült meg, mert a családi kötelek meglazultak és a családi élet gyakori felbomlása létében veszélyezteti nemzetünket és annak demokratikus fejlődését. A családi élet felbomlásának és szét hullásának okait elsősorban magában a családban kell keresni, tehát magában a családban kell megkezdeni annak orvoslását is.

Legelsősorban gyermeklélektani szempontból vizsgáltuk meg a mind szélesebb hullámokat verő családi válság okait, mellőzve a válság anyagi vonatkozású indítékait, tisztára csak a lélektani okokat tekintjük ezután is és azokból igyekszünk tanulságokat levonni.

Ha gondolatban visszatekintünk az ismertetett huszonegy esetre, akkor mindegyiknél előforduló azonos panaszokat, tüneteket fedezhetünk fel. Ezek az azonos tünetek a következők: a lelki egyensúly megbomlása, idegesség, nehezen fékezhetőség, s a legtöbbje toporzékol is. Ezek a tünetek azt jelentik, hogy a gyermek szintén ilyen nyugtalan, ideges, izgalmaktól túlfűtött, toporzékoló felnőttek környezetében növekedett, ebben a környezetben leste el az ideges kitöréseket.

E megállapítás azt jelenti, hogy a mai családi élet válságának legfőbb okozója lélektani szempontból a házaspár önműködésének hiánya, nem tudnak elnézők, megbocsátók és megértők lenni, hanem szabadfolyást engednek alacsonyrendű ösztöneiknek és indulataiknak. Nemcsak családi békéjüket, boldogságukat és nyugalmaikat dűlják fel az indulataikon ural-

kodni nem tudó házastársak, hanem ártatlan gyermekeik fejlődő és nagyon is érzékeny lelkületében is súlyos sebeket okoznak, amelyek káros viselkedési rendellenességekben robbannak ki.

A családi élet intézményes megújításának egyik eszközét abban látjuk, hogy az iskolai életben is foganatosítani kell bizonyos megújításokat. Demokratikus állami berendezésünk egyik legsikerültebb, legcélravezetőbb s valóban legdemokratikusabb intézkedései azok voltak, amelyek a dolgozó családok anyagi ellátottságát s a gyermekek testi jólétét igyekeznek biztosítani. Hisszük, hogy amikor az államvezetők a legváltáságosabb időkben, legnehezebb viszonyok között is szinte erejükön felül mindent megtesznek a gyermek- és családvédelem anyagi vonatkozásai terén, ugyanakkor — egy perccel sem később, mint ahogy a rengeteg sok teendő közepette sor kerülhet rá — ugyanazt a nagyjelentőségű munkát szellemi és erkölcsi téren is elvégzik majd.

Elsősorban azt várjuk tehát, hogy a demokratikus iskola-politika az iskolák és családok közötti kapcsolatokat még szorosabbra fűzik. Ezt annál is inkább joggal lehet várni, mert ennek biztos előjelei máris megmutatkoznak s e téren már idáig is számottevő haladás történt.

Ismételten hangoztatjuk, hogy a kérdéshez pusztán gyermeklélektani szempontból szólunk hozzá, azért az iskolák és családok kapcsolatainak szorosabbra fűzését és ezen keresztül a családi élet intézményes megújításának egyik eszközét abban látjuk, hogy az iskolákban bevezetett szülői értekezletek tárgya *minden egyes alkalommal* bővüljön ki a szülőknek önismeretre és önnevelésre való segítségével. Egy csapásra nagyot nőne ugyanis a házastársak önuralma is, ha mindegyik fél igyekezne saját magát alaposan megismerni, ha mindegyik fél igyekeznék saját hibáit is meglátni, mert ha tudja megismerni saját magát, a maga hibáit, mindjárt elnézőbb lesz házastársa hibájával szemben is, mindjárt jobban tud uralkodni magán a vitaközpontoknál is. Az igaz, hogy a mai élet gyilkos robotja, a szervezetet agyonhajszoló üteme, a megélhetési gond mélyen belehasít idegrendszerünkbe, azonban a lelki egészségével is törődő embert ez csak fokozottabb önuralomra serkenti, mert tudja tapasztalásból, megfigyelésekből, hogy ahol

önuralom van, ott idegesség nincs, mert az önuralommal rendelkező egyén mindig le tudja fojtani indulatait, az idegesség külső megnyilvánulási formáit. Csakis így várható a jövőben a családi élet megújulása, a jobb és erkölcsösebb nemzedék megszületése és felvirágozása.

A nevelés megújítása

Sokszor hangoztatott igazság, hogy tíz derék ember közül legalább kilenc édesanyjának köszönheti azt, amivé lett. A magasztos lelkű édesanya magához emeli egész családját, férje jellemét is, de könnyörtelenül magával rántja a mélybe családját és férjét is a lesüllyedt nő.

Szakemberek előtt köztudomású, hogy minden ember nevelése húsz évvel a megszületése előtt kezdődik, vagyis akkor, amikor a leendő édesanyját nevelik. A demokratikus szellemű nevelésnek is tudomásul kell ezt vennie, főként a nőnevelésnél nem szabad megengedni, hogy a demokratikus szabadság-eszme szabadossággá fajuljon el, mert annak rettenetes nagy árát fizetné meg nemzetünk.

Azt várjuk tehát a demokratikus szellemű neveléstől, hogy az elmúlt korszak álkultúrája, amely a modern nőt társadalom-ellenes viselkedésűvé, önző bálvánnyá nevelte olyannyira, hogy az önzés jogát a csírázó élet rombolásáig gyakorolta, megszűnjék e Hazában mindörökre. Várjuk, hogy a demokratikus szellemű nevelés vezesse vissza a magyar nőket az ősi magyar eszménykép megbecsüléséhez, mert a Hazának olyan nőkre van sürgősen szüksége, akik jellemükkel, hűségükkel, önfeláldozásukkal vonzó hatással tudnak lenni környezetükre. Azért van ilyen édesanyákra égetően szükségünk, mert Hazáját és a demokratikus eszméket élete árán is szerető, mindhalálig híven szolgáló, kitartó és nemes jellemek csakis az édesanyák önfeláldozó példája és avatott nevelői munkája nyomán teremnek.

A leendő édesanyáknak olyan eredményes nevelését várjuk tehát a demokratikus szellemű nevelés vezetőitől, hogy neveltjeik végleg szakítanak majd a pogány felfogástól elterjesztett hamis női eszményképpel és visszatérnek az ősmagyar nőideálhoz, ahhoz az Árpádházi Szent Erzsébetnek a magyar

nők elé állított példájához, amelytől joggal várható egy szebb és jobb világ virradása. Amikor Szent Erzsébet az emberszere-
tet, a türelem, a jótékonyág, az önként vállalt áldozat ere-
nyét állította oda a magyar nők örök példájaként, kora éppen
olyan önző, kapzsi és pénzimádó volt, akárcsak a mostani,
de mégis diadalmaskodott.

Korunk anyagi, pogány világszemléletén most is csakis
azok az édesanyák diadalmaskodhatnak, akik eszményképül
Szent Erzsébetet választották s az Ő példája követésével vissza
tudják adni a család lelki egyensúlyát és a társadalom békéjét.

AZ EGYHÁZAK FELADATAI

Nevelési tanácsadók szervezése

A lelki egyensúlyát kereső társadalom sokat emlegetett
kérdése a nevelés válsága. Főként a családi nevelés körül lát-
hatunk aggasztó tüneteket. A nevelés válsága elsősorban a
nevelők válsága. A gyermeknél jelentkező hibák tömege rend-
szerint csak okozat, az előidéző ok legtöbbször a nevelők hibái-
ból ered. A nevelés ferdeségeit tehát csakis a nevelők neve-
lésével lehet csökkenteni.

A szülők nevelői tájékoztatlansága sokszor még az egye-
temet végzettek körében is nagyfokú. Erről főként a nevelési
tanácsadókban lehet meggyőződést szerezni. Tapasztalataink
e téren nagyon lesújtók. A szülők nagyrésze, még ha be is
látja nevelői tájékoztatlanságát, nem ér rá szakkönyveket ol-
vasni. Fontos pedig nagyon, hogy felvilágosító munkával már
akkor tegyük a szülőket nevelésre alkalmassá, mielőtt még
gyermekük születik.

A legjobban végzett felvilágosító munka mellett is mindig
lesznek azért kinövéssek a nevelés körül, mert mindenki bele-
viszi a maga egyéniségét, így hibáit is, nevelésébe. E hibákat
a szülők nemigen veszik észre, amíg mások nem figyelmeztet-
tik őket azokra; ez is többnyire későn történik, amikor már
szembeötlően súlyosak a ferde nevelés következményei. A ne-
velési hibák idejében való kiküszöbölésére szervezték a neve-
lési tanácsadókat, legelsők a külföldi államok. A mai gond-
terhes élet is nehezíti a gyermeknevelés kényes kérdéseit,

mert a gyermeknevelésre a mai szülőknek alig marad idejük. Sokan pedig a gyermekek számának erős lecsökkenése miatt nem is szerezhetnek elég gyakorlatot. Ezért van szükség nevelési tanácsadókra.

A jóérzésű szülő, mikor feltárjuk előtte, hogy gyermeke lelki kisiklásainak ő maga az okozója tájékozatlansága vagy hanyagsága miatt, erős lelkiismeretfurdalást érez, mély megbánást mutat és jóvátételt ígér. Kétségtelen, hogy a szülőkhöz, a családokhoz a nevelési tanácsadók útján igen közel lehet férkőzni, azért ezekre a jövőben nagy szerep vár.

Ma még, sajnos, a pedagógusok sem mutatnak elég érdeklődést a nevelési tanácsadók iránt. Pedig az ott folyó munka tisztára pedagógiai feladat, viszont különleges emberbaráti hivatás és csak hosszabb gyakorlatokkal sajátítható el. Nagyon is kíváncsian volna, hogy a pedagógusok nagyobb figyelemmel forduljanak a nevelési tanácsadók felé, mert ott nemcsak bőséges alkalom nyílik az ismeretek gyarapítására, de egyenesen rákényszerülnek az önképzésre.

Az orvosok részéről ellenben megvan a kellő érdeklődés. A fővárosunkban létesült nevelési tanácsadók túlnyomó többségét orvosok alapították. Ez nagyon öröndetes, mert e terület kiválóan alkalmas arra, hogy orvos és pedagógus vállvetett munkával vigye előbbre a nemzetnevelés ügyét. Nevelési tanácsadóknál az orvos feladata megállapítani, van-e valami klinikai háttere a gyermek viselkedési rendellenességeinek. A pedagógus csakis akkor kezdheti meg szakszerű munkáját, ha az orvos véleményét előzőleg tudatták vele a gyermek egészségi állapotáról. A nevelési tanácsadó azonban kizárja az ambulanciát, a fizikális gyógykezelést. Ha erre szükség van, azt másutt kell a szülőknek keresniök.

A nevelési tanácsadóknál sok olyan szociális kérdés vetődik fel, amely különböző társadalmi egyesületek közreműködését kívánja meg s nem egyszer arra is alkalom nyílik, hogy a szakszerű beavatkozás a család felbomlásának elejét vegye.

A nevelési tanácsadók létesítésében a pedagógiának korszerűen szükséges fejlődését látom, melynek hasznát elsősorban maguk a pedagógusok élveznék, mert növendékeik hibáit idejében és könnyebben fedeznék fel, főként hatásosabban

küzdhetnék le azokat szakszerű hozzáértésükkel. A tanulók is sokat nyernének, mert hibáikat megértőbb türelemmel javíthatnák s így szociálisabb érzéssel kezelnék őket oktatóik. A ma pedagógusa necsak oktatója és fegyelmezője legyen a gyermekeknek, hanem lelki gyógyítója is. Ma már ugyanis az a helyzet, hogy alig akad a normális gyermekek elemi és középiskoláiban olyan osztály, amelyben egy vagy több gyógyítónevelésre szoruló gyermek nem lenne. Ilyenekre gondolunk: ideges, nyugtalan, verekedő, összeférhetetlen, bátortalan, hazudozó, tolvaj, dacoskodó, beszédhibás, szorongásos félelmet érző gyermek. E lelki kisiklások tüneteit csak úgy lehet gyógyítani, ha az előidéző okokat kikutatjuk, azokat megszüntetjük vagy legalábbis enyhítjük, a gyermeket pedig gyógyító lelki kezelésben részesítjük.

Lélekmentő munka folyik tehát a nevelési tanácsadókban. Szerepük a jövőben egyre nagyobb lesz s eljön az idő, amikor majd minden iskola oktatótestülete egyszersmind a nevelési tanácsadó szerepét is be fogja tölteni.

A nevelési tanácsadók iránt az egyházak is mutatnak érdeklődést. Az intézetben nagyon gyakran lehet látni papokat, szerzetes nővéreket, sőt fehér köpenyben is láthatók mint munkatársak. De érdeklődésünk gyakorlati nyomai még nemigen láthatók. Van azonban egy sok reményt nyújtó megfigyelésünk, hogy a katolikus Egyház legtetterezésőbb papjai, a jezsuiták, feltűnően nagy érdeklődést mutatnak, sőt egy tagjuk évek óta szorgalmasan velünk dolgozik.

Mivel az egyházak az első világháború óta fővárosunkban és környékén bámulatosan sokat dolgoztak a hitélet megújítása terén, számos templom, lelkészlakás, plébánia létesült, a hívek szociális gondozásában is mindig példásan elől jártak, bizonyosra vehető, hogy a nevelési tanácsadók terén is előbb vagy utóbb elvégzik a maguk munkáját, mert intézetünkben láthatják, hogy ezt a munkát csupán templomi igehirdetésekkel elvégezni nem lehet.

Nevelési tanácsadók szervezésénél az egyházak a híveket még jobban magukhoz tudnák láncolni, mert amikor a szülő azt látja, hogy félrecsúszott lelkű gyermekének megnevelésével mily szeretettel szorgoskodnak egyháza nevelési tanácsadójában, a hála és a ragaszkodás megható példáit szokta mu-

tatni. Ezenkívül, mivel a nevelési tanácsadók munkájuk közben minduntalan rászorulnak a tanácsadón kívül álló szervezetre és intézményekre is, az egyházak e segítő szerveket könnyebben tudnák létrehozni és megszervezni, mint az államhatalom, amelynek ezer és ezer más megoldandó feladata is van.

Ezeréves nemzeti történelmünkben az egyházak mindig a legmesszebbmenő önfeláldozásukkal szolgálták a Hazát, hisz-szük, hogy nemzetnevelő feladataikat a jövőben is éppen olyan önfeláldozó munkával teljesítik.

A TÁRSADALOM FELADATAI

Segítési módok

Társadalmunk alapsejtje az erkölcsös család. Amilyenek a családok, olyan lesz a társadalom is. Ha a család erkölcsi élete aláhanyatlík, lesüllyed a társadalom erkölcsi élete is. Erkölcsileg lezüllött családokból álló társadalomnak a történelem tanúsága szerint el kell pusztulnia. Egykor hatalmas történelmi népek pusztulását mindig az okozta, hogy nem éltek tisztán, erkölcsös családi életet. Viszont az erkölcsös családokból álló társadalom kibírja a legsúlyosabb megpróbáltatásokat is.

Korunk egyik lesújtó tünete a családi élet erkölcsi válsága, azért ha jobb jövőt akarunk, társadalmunk erkölcsi erőit kell megújítani. Társadalmunk erkölcsi válsága olyan mély, hogy sokan pusztuló civilizációról beszélnek, melynek megmentését a családok erkölcsi életének megjavításában látják. Társadalmunk érzelmi élete elszegényedett, az embertársak iránti részvét és szeretet elsorvadt, helyüket a szerzési örület és élvezetek habzsolása foglalta el s a gyűrött, gyönyöréhes emberek táborra mindegyre nő.

Legjobban a társadalmi közszellem gyökeres átalakítására van szükség, melyhez az út a családokon keresztül vezet. Minden emberi intézmény idővel megújításra szorul. A családvédelem is felfrissítésre vár. Pusztán jogi és hatalmi eszközökkel a család erkölcsi válságát megoldani nem lehet, ezért nem is szabad mindent az államhatalomtól várni, hanem a társada-

lomnak magának kell a családvédelem korszerű megszervezését végrehajtani. Különösen nagy szerep vár társadalmunk nőtagjaira, mivel gyámtörvényünk reformjának késése a nők szociális érzését, gyöngédségét eddig nem vette igénybe a kíváncsú mértékben. Pedig e szerény munkában szereplő gyermekek között is sok olyan anyát nélkülöző akad, akinek igen nagy szüksége volna áldozatos női szívek segítségére és gondozására.

A Családi Kör című folyóirat II. évf. 2. számában Nevelős Gyula dr. a következőket írja: „Magyarországon közel húsz-ezer egyesület van: kultúregylet, olvasókör, nőegylet, gyermekvédő egyesület, jótékonyági egyesület stb., stb. Csupa olyan egyesületek ezek, amelyek azért alakultak, hogy valamiképpen javára legyenek a társadalomnak. De a valóság az, hogy az egyesületek nagyrésze legtöbbször nem is tudja, hogy tulajdonképpen mit cselekedjék. Egy-egy tea-est, kultúr-délután, hangverseny a szegény gyermekek javára, egy jótékony „pötytyös”-bál és hasonlóak merítik ki egész évi működését. Azt hisszük, hogy ezeket az egyesületeket be lehetne állítani a családvédelem céltudatos szolgálatába.”

A cikkírónak nagyon is igaza van. Mi is azt hisszük, hogy ezeket az egyesületeket nemcsak be lehetne, de be is kellene állítani a gyermek- és családvédelem céltudatos munkájába. Javítóintézeink a 12 éven aluli bűnözésre hajlamos, csavargó gyermeket nem fogadhatják be falaik közé s így nagyon sok gyermek néha éveken keresztül siklik tovább lefelé a lejtőn s 12 éves korára esetleg már mint megrögzött bűnözőt igen nehéz megjavítani. Ezek az egyesületek nem fordíthatnák nemesebb célra és nem gyümölcsoztethetnék gazdaságosabban jövedelmeiket, ha azt ilyen célra fordítanák. Ha ennek a töméntelen sok egyesületnek jövedelméből egy bizonyos hányadot ilyen célra leadnának, akkor azonnal meg lehetne kezdeni egy olyan internátusos iskola építkezését, mely néhány száz bűnözésre hajlamos gyermeket fogadhatna be falai közé.

Ha az államhatalom nem tud ilyen iskolatípust felállítani, akkor társadalmi úton kellene létrehozni, mert a társadalom hatványozottan több kárát szenvedti a sok ingyénéző, kéregető, tolvaj és betörő garázdálkodásának, mint amennyibe egy ilyen iskola létesítése kerülne. Az államhatalomnak kellene az egye-

sületi életet rendeznie, talán egy belügyminiszteri rendelet is elegendő felvilágosítással szolgálhatna, sőt utasíthatná is ezt a rengeteg sok egyesületet arra, hogy mit is cselekedjék.

A cseléd mint nevelő

A gyermek- és családvédelem halaszthatatlanul megkívánja a cselédkérdés megnyugtató megoldását is. Szerényen húzódik meg ez az ügy a sok megoldandó feladat között, pedig nagyon fontos a mielőbbi rendezése. Súlyossá vált életlehetőségeink következtében a cseléd igen sok családban a mindenes szerepét tölti be, gyakran a gyermekeket is ő neveli. A varrónőtől megkívánja a család, hogy tudjon varrni, de legdrágább kincsünket, a gyermekeinket gyakran oly egyénre bizzuk, akinek sejtelve sincsen a helyes gyermeknevelésről.

Nem kívánunk e kérdésnél túl sokat, csupán két lényeges dolgot:

Először minden gyermeket nevelő cselédnek alkalom nyújtassék a lelki egészség legelemibb, de sarkalatos szabályainak elsajátítására. Tudja megérteni a gyermek lelkének kibontakozását, hogy azt hozzáértésével elősegíthesse. Legfőképpen tudjon a cseléd a gyermekkel játszani. Játék közben nyílik ugyanis legtöbb alkalom arra, hogy a gyermek lelkének fejlődése helyes irányba terelődjék. Az egyik folyton mellette van, mindent ő tesz meg helyette s nem engedi, hogy a gyermek szabadon fejlődhessen, hanem ezt a természetes fejlődést elnyomja. A másik viszont értetlenül nézi a kisdud örökös mozgását, nem érti, hogy a gyermeket belső fejlődő erői sarkallják folytonos cselekvésre. Sok azt gondolja, hogy a gyermek rakoncátlan, nevetetlen, akit tehát meg kell nevelni, fegyelmezni. Mint a játszótereken gyakran látható, sok dada még a verést is felhasználja a gyermek cselekvési ösztönének elfojtására.

Második kívánságunk az, hogy tudjon mesélni, de a lelki egészség követelményeinek megfelelően tudjon mesélni, mert a mesének pedagógiája van. Ennek ismerete nélkül mondott mesék révén a gyermek hamar kiábrándul a meséből, mert csak arravalónak tartja, hogy a nagyok elbolondítsák vele a kicsiket. De a mese pedagógiájának ismeretével és alkalmazá-

sával annyira megszereti a gyermek a mesét, hogy így a mese nemcsak a nevelésnek, hanem az olvasnitudó kor beálltával az önnevelésnek is hatalmas eszközévé válik. Itt sem kívánunk túl sokat, csupán annyit, hogy a mesélő mindig a gyermek fejlődő lelkéhez alkalmazkodjék.

Igy a folyton kérdező „mi ez?” korszakban a mesét a gyermeki lélek örökös tapasztalatszerzési vágyának szolgálatába kell állítani. Most még a való világ érdekli őt, a való világ tárgyait akarja megismerni. Ebben a korszakban tehát ne meséljünk neki tündérországról, boszorkányokról és beszélő állatokról, mert az a veszély fenyeget, hogy teljesen összekuszáljuk lelkében a való világ és a képzelt világ fogalmait. Tehát a kérdező korszakban a való világról kell neki mesélni, a tehénről, mely a vajas kenyeret tálalja fel nekünk, a sertésről, mely hurkával és szalonnával kedveskedik, a mackó is nagyon érdekli az apróságot, hiszen a dörmögő úr éppen annyira szereti a mézet, mint a hallgatóság. Az is nagyon lényeges, hogy jó falatok is legyenek a mesében!

A meséből ne maradjon ki a vallásos nevelés sem, mert azt pótolni semmivel sem lehet a későbbi években. A kisdedhez lélekben igen közel áll a gyermek Jézus. Mesélni kell tehát Jézus gyermekéveiről, gyermekkoráról, hogyan engedelmeskedett szüleinek, hogyan segített nekik a háztartás körül, nevelőapja mesterségében, mennyire szerették pajtásai a szelíd gyermek Jézust, milyen okos volt már 12 éves korában, hogy még a tudósok is elámultak éles eszén a jeruzsálemi templomban. De meséljünk Jézus életéről, tanításairól, szenvedéseiről, keresztfeszítéséről, haláláról, feltámadásáról, mert a felnőtt Jézus is igen közel áll a kisdedhez, ha elmeséljük neki, mennyire szerette Ő a kisdedeket. Ő mondta azt: Engedjétek hozzám a kisdedeket, mert ilyeneké az Isten országa. Mesélni kell tehát Isten országáról, de a pokolról is. Csupán az volna a kíváncsi még, hogy az édesanyák ezt is ne a cselédekre bíznák, hanem maguk mesélnének gyönyörű meséket kisdediknek a vallásos nevelés megkövetelte módon.

4—5 éves korban, amikor a való világgal s annak hozzá legközelebb eső élő és élettelen teremtményeivel megismerkedett a csöppség, a népmesék kerüljenek sorra, ami a hazafias nevelés szempontjából is nagyon fontos. Az iskoláskor

felé már mesélhetünk a tündérországról, a beszélő és ember módra cselekvő állatokról, mert most már nem keltünk hamis fogalmakat a lelkében. Tudja már, hogy csak mese, de azért kitűnően mulat a mackó úr állatkerti beretválkozásán és egyéb emberi úrhatnámkodásán. Az a lényeg tehát, hogy a gyermek fejlődő értelme és tapasztalata révén maga jöjjön rá, hogy a mesében mi az igaz és mi a képzelet. De ha a gyermek még nincsen egészen tisztában a fogalmakkal és folyton aziránt érdeklődik, hogy a mese története valóság-e s ha folyton olyasmit felelnek neki, hogy az nem igaz, hanem csak mese, akkor elfordul a mesétől, mert önérzetében mélyen megsértették, hogy még mindig oly kicsinek tartják, akinek csupán mesét szokás mesélni. De ha betartjuk az említett sorrendet, akkor kitart mindvégig a mese mellett.

Ezek volnának azok a csekélységek, amelyeket a munkaadó szülők minden gyermekkel foglalkozó cselédnél joggal elvárhatnak. E kis tudásmennyiség biztosítása sem ütközne különös nehézségbe. Vasárnap délutáni tanfolyamokon volna biztosítható ennek a tudásanyagnak az elsajátíttatása, amiről bizonyítványt is kapna az ilyen tanfolyamot végzett háztartási alkalmazott. Ez társadalmi úton is biztosítható lenne, de a cselédtörvényt is meg kellene változtatni olymódon, hogy a munkaadó jogos érdekeit is figyelembe venné a nélkül, hogy a cseléd megélhetési viszonyait indokolatlanul megnehezítené. De a cselédek is sokat nyernének vele, mert ha jól értenek a gyermekneveléshez s a gyermekek nagyon ragaszkodnak hozzájuk, akkor a munkaadó szülők is mindjárt elnézőbbek lesznek a cselédek egyéb hibáival szemben is. De azt sem szabad feledni, hogy a háztartási alkalmazott egyszer majd a maga asszonya lesz s igen gyakran több gyermeket nevel a Hazának, mint talán a cselédkorabeli úrnői együttvéve.

Végszó

Végére jutván munkámnak, az a gondolatom támadt, vajjon a magyar társadalom nem tartja-e túlságosan sötétenlátónak azt a módot, ahogyan a családi élet válságát bemutattam. Egy évtizedet meghaladó időn át igen közletről látom a magyar családok drámáját és sokkal súlyosabbnak találom, mint aho-

gyan vázoltam. Mivel munkámat leendő anyáknak, tehát serdülő leánykáknak is szánom, azért inkább sokat szelidítettem a nagyon is sötét drámán. Kilenc évvel ezelőtt gyűjtöttem össze az anyagomat s kilenc éven keresztül simítgattam, törölgettem azokat az eseteket, amelyekről még a fekete nyomdafesték is elpirult volna.

Magyarország bíboros érseke a második világháborút megelőző években memorandumot nyújtott át a magyar kormánynak a házassági elválások megszüntetése tárgyában, de mégcsak nem is válaszolt rá a megérdemelten dicstelenül kimúlt régi világ kormányképviselője. A magas politikához nem értek. Az egész kérdést tisztára csak gyermeklélektani szempontból tettem vizsgálat tárgyává s ebből a szemszögből ítélve leg hatásosabbnak tartjuk a házassági elválások megtiltását. Ebben az esetben nem „próbaszerencse” módjára kötnének házasságot, hanem jobban megfontolnák a házasulandók lépéseiket és egybekelésük után jobban vigyáznának arra, hogy össze ne különbözzenek, jobban letompítanak nézeteltéréseik életét, jobban kitérnének a családi perpatvarok veszélyei elől, szóval lelkiileg fegyelmezetten viselkednének. Fegyelmezett lelki életet élő családok gyermekei pedig egészségesen fejlődnének lelki és testi életükben, mert *a család a legnagyobb nevelő hatalom, sokkal több bármely nevelő tényezőnél.*

A demokratikus elveken felépülő társadalom is tiltakozik a természetjog és krisztusi intézkedés alapján felbonthatatlan házasság eltorzítása ellen. Egyik ujság hasábjain olvashattuk a demokratikus közéletben szereplő asszonyok: Tildy Zoltánné, Darvas Józsefné, Vas Zoltánné, Budapest polgármesterének felesége véleményét, mely egyáltalán nem kedvező a házasság intézményének lezüllesztő törekvéseiről. Tehát a legnemesebben értelmezett demokratikus közérzés is tiltakozik minden olyan törekvés ellen, mely végeredményében családzüllesztést eredményez.

A demokrácia görög szó, magyarul népuralmat jelent, vagyis a nép kormányozza önmagát. Ezt az önkormányzatot a nép, a nemzet pedig korántsem úgy akarja gyakorolni, hogy arra az útra kerüljön, mely a történelem tanítása szerint végpusztulásba vezet, hanem örökké akar élni, mert erősen ragasz-

kodik azokhoz az ősi magyar hagyományokhoz és erkölcsökhöz, melyekkel századokkal ezelőtt kivívta magának a művelt nemzetek előtt e megtisztelő jelszót: „Casta gens Hungarorum.”

FORRÁSMUNKÁK

Auffray A. S. S.	Don Bosco nevelési módszere.
Bognár Cecil dr.	Gyermekpszichológia és pedagógia.
" "	Tanulmányok a gyermeki lélekről.
" "	Az iskolásgyermek.
" "	Pszichológia.
" "	Mi és mások.
Bókay J. dr.	A gyerekekről.
Claparède—Weszely	Gyermekpszichológia és kísérleti pedagógia.
Fináczy E.	Világnézet és nevelés.
Foerster F. V.	Iskola és jellem.
"	A nemi élet etikája és pedagógiája.
"	Az élet művészete.
"	Lebensführung.
Gockler L.	Átöröklés és nevelés.
"	A jellemnevelés módja és eszközei.
Hercsuth K.	A gyermeknevelés időszerű kérdései.
Imre S. dr.	Neveléstan.
"	A családi nevelés főkérdései.
Kármán E.	A gyermek erkölcsi hibái és erkölcsi betegségei.
Kenyeres E.	A gyermek gondolkodásának fejlődése.
Kisparti J. dr.	A családi nevelés útjain.
Kiss J.	Montessori.
Kornis Gy.	A lelki élet.
Koszterszitz J. dr.	Viharzóna.
Lazarsfeld S.	Technik der Erziehung.
Lemoine J.	Bosco Szent János élete.
Marczell M. dr.	Bontakozó élet. 8 kötet.
"	A katolikus nevelés szelleme.
Máday I. dr.	Tehetség és individuálpszichológia.
Montessori M.	Módszerem kézikönyve.
Nógrády L.	A mese.
"	A gyermek és a játék.
Olasz P. dr.	Gyermekkor, serdülőkor, nevelés.
Payot	Az akarat nevelése.
Padányi-Frank A. dr.	A nevelés módszere.
"	Önismeret.
"	Az önismeretre való nevelés módszere.

Perlaky Lajos	A ma életművészete.
" "	Emberek és ideálok.
Posch J.	Lelki jelenségeink.
Ranschburg P. dr.	Az emberi elme.
"	A nemi ösztön pedagógiája.
Saad Ferenc dr.	Katonai nevelés.
Sarbó A. dr.	A beszéd.
Schmidt Ferenc dr.	Az elvált szülők gyermekei.
Schnell János dr.	Gyermekeink lelki egészségvédelme. (Egészség, 1936. X.)
" "	Az iskoláskorú gyermekek szellemi egészségügye. (Budapesti Orvosi Ujság 1931. 33. szám.)
" "	A zaj hatása az idegrendszerre. (Városi Szemle, 1933. XIX.)
Sikorszky J.	A gyermek lelki fejlődése.
Stekel	Üzenet az anyáknak.
Sulyomi—Schulmann A.	A beszédhibák elhárítása.
Tóth Tihamér dr.	Osszegyűjtött munkáinak 20 kötete.
Vajkai Júlia	Népnevelés a gép századában.
Weszely Ödön dr.	Korszerű nevelési problémák.
" "	A korszerű nevelés alapelvei.
Wexberg	Az ideges gyermek.

TARTALOM

Bevezetés	3
I. A CSECSEMŐ LELKI GONDOZÁSA	8
A lelki egészség	9
A csecsemő lelki fejlődése	12
A csecsemő játékszerei	13
Az akarat nevelése a csecsemőkorban	16
Az értelem fejlesztése a csecsemőkorban	17
Engedelmességre való nevelés a csecsemőkorban	20
A beszédfejlődés védelme a csecsemőkorban	23
A beszédhibák megelőzése	25
A baba beszélni kezd	28
Még úgysem érti	31
A pajtás	34
A csecsemő vallásos nevelése	38
II. A KISGYERMEK LELKI SÉRULÉSEI	41
<i>A válás előtti förgeteg hatása a gyermeki lélekre</i>	42
A beszédhibák javítása	43
A dacos gyermek	45
A kisdéd vallásos nevelése	48
Az akarat nevelése a kisdédkorban	51
<i>Az elkártyázott családi boldogság</i>	53
A szenvedély	54
Az elhibázott szeretet	56
A toporzékoló gyermek	58
Ha beteg a gyermek	60
<i>A viharos családi élet áldozata</i>	62
A játék nevelőhatása	63

A kisdéd játécai	66
A társadalomellenes gyermek	69
Társadalmi nevelést	72
<i>Kikapós anya fékevesztett gyermeke</i>	75
A verekedő gyermek	77
A közösségi érzés nevelése	78
A hiúság ördöge	80
Tekintély és szeretet	84
<i>Háromféle nevelés következménye</i>	87
Az engedetlen gyermek	88
A félénk gyermek	91
A figyelem fejlesztése	94
III. KALLÓDÓ GYERMEKEK AZ ISKOLÁSKORBAN	97
<i>Züllött anya lélektiprása</i>	98
A gyermek felvilágosítása	101
Nemi nevelés	109
A gyermek titkos nevelői	111
<i>Az alkoholista apa beteg idegrendszerét örökít át</i>	114
Testi átöröklés	115
A dadogó gyermek	116
Az arcfintor	119
<i>Egy kegyetlen válóperes anya gyermeke</i>	120
A szeretetet nélkülöző gyermek	123
A megfélemlített gyermek	124
A hazudozó gyermek	126
<i>A válás ütötte sebek nehezen gyógyíthatók</i>	129
A hálátlan gyermek	131
A kötelességérzés fejlesztése	133
Az emlékezet gyakorlása	135
<i>A megtalált gyermek</i>	138
A környezet hatása a gyermekekre	141
A szeméremérzés nevelése	143
Lelki átöröklés	145

<i>Az anyátlan gyermek .</i>	149
Nekem anya kell!	151
A házasságtörésről	152
A csavargó gyermek	153
 IV. A SERDÜLŐK LÉLEKGONDOZÁSA .	155
<i>A könnyelmű anya serdülő fia</i>	158
Hogyan segítsük a gyermeket a tanulásban? .	160
Eresszük el a gyermek kezét	165
<i>Az ágyrajárók áldozata</i>	168
Társadalmi segítség egy módja .	170
Az ideges gyermek	170
<i>A durva mostohaapa</i>	173
Ritkán jobb a második férj! .	174
A lusta diák nevelése	175
<i>A póruljárt mostohagyermek</i>	182
Amikor az egyetlenkének egyszerre két mostoha-	
testvére lesz	183
Gyermekekori lopások	184
<i>Apja, anyja él, mégis árva</i>	188
A serdülőkor lelki zavarai .	189
 V. KALLÓDÓ IFJÁK .	195
<i>Meghalt az anya, széthullott a család .</i>	197
Eszményképek a nevelésben .	198
Öröme neveljünk! .	200
<i>Pap szeretne lenni</i>	207
Onánia, terápia	208
Neveljünk erős jellemeket! .	211
<i>Egy kallódó egyetemista</i>	214
A harag .	214
Az indulat .	218
	255

<i>Kallódó levante</i>	. 222
A pénz ördöge	. 223
A takarékoság jellemet erősít	. 224
<i>Egy becézve nevelt kallódó ifjú</i>	. 227
Hogyan neveljük önnevelésre?	. 228
VI. INTÉZMÉNYES SEGÍTÉS	. 237
<i>Az állam feladatai</i>	. 237
A családi élet megújítása	. 237
A nevelés megújítása	. 239
<i>Az egyházak feladatai</i>	. 240
Nevelési tanácsadók szervezése	. 240
<i>A társadalom feladatai</i>	. 243
Segítési módok	. 243
A cseléd mint nevelő	. 245
Végszó	. 247
Forrásmunkák	. 250

